

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI**

DERLEME OLGUSU VE ELEKTRONİK YAYINLAR

Yüksek Lisans Tezi

Burcu Umut Zan

Ankara-2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI**

DERLEME OLGUSU VE ELEKTRONİK YAYINLAR

Yüksek Lisans Tezi

Burcu Umut Zan

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Tülay FENERCİ

Ankara-2006

ÖNSÖZ

Ulusların gelişebilmesi üretilen düşünce ürünlerinin kullanılması ile doğru orantılıdır. Çünkü üretilen bilgi paylaşıldıkça büyür ve ulusun sosyal ve ekonomik gelişmesine katkı sağlar. Bu gerekçe, ulusun milli kültürünü sergileyen ürünlerin gerek bugünün gerekse gelecek nesil araştırmacıların yararına sunulması için derlenmesini öngören derleme kanunları ile desteklenmektedir. Tarihi çok eskilere dayanan derleme uygulamalarının temel amacı ulusun kültürel mirasını oluşturan basılı yayınların derlenmesini sağlamaktır. Ancak enformasyon teknolojisinde yaşanan gelişmelerden temelden etkilen derleme kanunları zamanla bu görevlerini tam olarak yerine getirememeye başlamışlardır. Çünkü büyük bir ivme ile gelişim göstermeye devam eden enformasyon teknolojileri, bilginin basılı ortamda gerçekleştirilen üretim, iletim ve kullanım şeklini değiştirerek elektronik ortama taşımıştır. Milli kültürün bir parçasını oluşturan, elektronik ortamda üretilerek yayılan düşün ve sanat ürünleri basılılardan yapısal olarak büyük farklılıklar gösterirler. Bu farklılıklardan dolayı basılılar temel alınarak hazırlanmış olan derleme kanunları aracılığı ile elektronik yayınların derleme sürecine alınması mümkün olmamaktadır. Bu durum ulusa ait tüm düşün ve sanat ürünlerinin derlenerek eksiksiz bir kültür mirası oluşturulması hedefini tehlikeye atmaktadır. Bilginin ve bilgi paylaşımının öneminin farkına varan ülkeler bu gelişmeler karşısında gerekli girişimleri yapmışlar ve bu doğrultuda önemli ölçüde yol kat etmişlerdir. Uluslararası düzeyde bu konuda önemli gelişmeler yaşanırken

Ülkemizde halen güncelliğini çoktan yitirmiş olan 1934 tarihli derleme kanunu uygulanmaya çalışılmaktadır.

Anılan gelişmeler doğrultusunda yapılan çalışma da; elektronik yayınları açıklamak, derleme sürecini oluşturan edinim, koruma ve hizmete sunma aşamalarında elektronik yayınlar için kullanılan farklı yöntem ve tekniklerin neler olduğunu ortaya koymak, ayrıca uluslararası düzeyde bu konuda yapılan çeşitli girişimleri inceleyerek bu süreçte ortaya çıkan sorunları açıklamak ve ülkemizde bu anlamda yapılacak olan derleme uygulamalarına öneriler getirmek amaç edinilmiştir.

Çalışmanın hazırlanmasında, öncelikle araştırma konusunun seçiminden başlayarak, araştırmanın her aşamasında karşılaştığım sorunların çözümünde daima yardımcı olan ve titiz bir araştırma ürününün ortaya çıkarılması yönünde beni teşvik eden danışmanım Doç.Dr. Tülay FENERCİ'ye ve çalışmalarım sresinde beni sürekli destekleyen Prof. Dr. Sekine KARAKAş'a, ayrıca beni bu alana teşvik ederek manevi desteğini üzerimden eksik etmeyen Dr. Tuncer YILMAZ'a teşekkür ederim. Bu süreç içerisinde her zaman yanımda olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Burcu Umut Zan

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
I.BÖLÜM	
GİRİŞ.....	1
1.1. AMAÇ VE KAPSAM	3
1.2. PROBLEM VE HİPOTEZ	6
1.3. YÖNTEM	8
1.4. KAYNAKLAR	9
1.5. DÜZEN.....	9
1.6.TERMİNOLOJİ.....	10
II. BÖLÜM	
ELEKTRONİK YAYINLAR VE DERLEME OLGUSU.....	15
2.1. ELEKTRONİK YAYINLAR.....	19
2.1.1. Değişen Bilgi Kayıt Ortamları.....	19
2.1.2. Elektronik Yayınlar.....	25
2.1.3. Bilgi Kayıt Ortamları ve Derleme Kanunları.....	38
2.2. ELEKTRONİK YAYINLARIN DERLENMESİ VE BU KONUDA YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	53
2.2.1. Elektronik Yayınların Derlenmesi.....	53
2.2.1.1. Elektronik Yayınların Edinilmesi.....	54

2.2.1.2. Elektronik Yayınların Depolanması ve Uzun Dönem Korunması.....	69
2.2.1.3. Elektronik Yayınların Hizmete Sunulması.....	84
2.2.2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar.....	89
2.2.2.1. Kanunlar.....	89
ABD.....	90
Almanya.....	91
Avustralya.....	92
Avusturya.....	93
Birleşik Krallık.....	94
Danimarka.....	95
Finlandiya.....	96
Fransa.....	97
Güney Afrika.....	98
Hollanda.....	98
İsveç.....	99
Japonya.....	100
Kanada.....	101
Norveç.....	102
Yeni Zelanda.....	102
2.2.2.2. Projeler.....	106
PANDORA.....	107
KULTURARW ³	115
EPPP.....	119

Fransa Ulusal Kütüphanesi	125
PARADIGMA Projesi.....	127

III. BÖLÜM

ELEKTRONİK YAYINLARIN DERLENMESİNDE YAŞANAN SORUNLAR.....	134
--	------------

3.1. TEKNİK SORUNLAR.....	139
----------------------------------	------------

3.1.1. Elektronik Yayınların Ediniminde Karşılaşılan Teknik Sorunlar.....	139
---	-----

3.1.2. Elektronik Yayınların Depolanarak Uzun Dönem Korunmasında Karşılaşılan Teknik Sorunlar.....	151
--	-----

3.1.3. Elektronik Yayınların Kullanıcıya Sunulmasında Karşılaşılan Teknik Sorunlar.....	158
---	-----

3.2. YASAL SORUNLAR	160
----------------------------------	------------

3.2.1. Elektronik Yayınların Edinilmesinde Karşılaşılan Yasal Sorunlar	163
--	-----

3.2.2. Elektronik Yayınların Uzun Dönem Korunmasında Karşılaşılan Yasal Sorunlar.....	167
---	-----

3.2.3. Elektronik Yayınların Kullanıcı Hizmetine Sunulmasında Karşılaşılan Yasal Sorunlar.....	171
--	-----

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ELEKTRONİK KAYNAKLARIN DERLENMESİ SORUNU.....	177
---	------------

4.1. Yasal Durum.....	177
------------------------------	------------

4.2. Örgütsel Yapı ve İşleyiş.....	195
------------------------------------	-----

V. BÖLÜM

SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	214
---------------------------	-----

KAYNAKÇA.....	229
---------------	-----

ÖZET.....	244
-----------	-----

SUMMARY.....	246
--------------	-----

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACCORD	: Advisory Committee on Copyright Registration and Deposit
AOLA	: Austrian Online Archive
AVI	: Audio Video Interleave
BİLTEN	:Bilgi Teknolojileri ve Elektronik Araştırma Enstitüsü
BMP	:Bitmap
BYRDK	: Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu
CD	: Compact Disc
CDNL	: Conference of Directors of National Libraries
DAT	: Digital Audio Tape
DNEP	: Depot van Nederlandse Elektronische Publicaties
DOC	: Microsoft Word Document
DVD	: Digital Versatile Disc
EPPP	: Electronic Publications Pilot Project
FTP	: File Transfer Protocol
GIF	: Graphics Interchange Format
HD-DVD	: High Density Digital Versatile Disc
HTML	: Hyper Text Mark-up Language
IIPC	: International Internet Preservation Consortium
INRIA	: The French National Institute for Research in Computer Science and Automatic Control

IP	: Internet Protocol
ISBD	: International Standart Bibliographic Description
ISBN	: International Serial Book Number
ISSN	:International Standart Serial Number
JPEG	:Joint Photographic Experts Group
KULTURARW³	:The Royal Swedish Web Arhiw ³ e
MIDI	:Musical Instrument Digital Interface
MINERVA	: Mapping The Internet Electronic Resource Virtual Archive
MNG	: Multiple Image Network Graphics
MPEG	: Motion Picture Experts Group
NARA	: National Archives and Records Administration
NDL	:National Diet Library
OEBS	:Open e-Book Publication Store
PANDORA	: Preserving and Accessing Networked Documentary
Resources of Australia	
PARADIGMA	: Preservation Arrangement & Retrieval of Assorted Digital material
PNG	:Portable Network Graphics Digital Interface
PDF	: Portable Document Format
RAM	: Random Access Memory
ROM	: Read Only Memory
RTF	: Rich Text Format
RW	: Rewriteable
SVG	: Scalable Vector Graphics
SVCD	: Super Video Compact Disc

TIFF	: Tagged Image File Format
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel Teknik Araştırma Kurumu
URL	: Universal Resource Locator
VCD	: Video Compact Disc
VR	: Video Recorder
WORM	: Write One Read Many
XML	: Extensible Markup Language
WMA	: Windows Media Player
WPD	: Word Perfect

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ülkelerin Çevrimiçi yayınları edinme yaklaşımları.....	68
Tablo 2. Ülkeleri web üzerinde var olma yüzdeleri.....	143

I.BÖLÜM

GİRİŞ

Gutenberg'in müteharrik harfli matbaayı icadından sonra basımcılığın Avrupa'da yaygınlaşmasına bağlı olarak artan yayın sayısı, yayınların denetim altına alınması gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Hem denetim hem de kültürel amaçla derleme işleminin yasal temele oturtulması ilk defa 1537'de Fransa'da gerçekleştirilmiş ve sonra tüm Avrupa'ya yayılmıştır.

Derleme, yayıncıların ülkelerinde kamuya sunmuş oldukları yayınların belirli bir miktarını kanunla devlete vermelerini zorunlu kılan yasal bir koşuldur. Ülkenin yasal mevzuatı içerisinde "derleme" olgusunun varlık göstermesinin amacı; ulusun kültürel varlığını oluşturan tüm yayınların, kamunun bilgi ve yararına sunulmasını sağlamak ve ayrıca söz konusu yayınların gelecek nesillere ulaştırılması için korunmasını ve saklanmasını güvence altına almaktır. Kültürel mirasın bir parçası olan kayıtlı ürünlerin koruma altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılması ülkelerin yalnız kendi kültürel varlıklarını korumaları açısından değil aynı zamanda dünya kültürüne yaptıkları katkıyı belgelemeleri açısından da önemlidir. Bunun yanı sıra derleme uygulamalarının düzenli ve eksiksiz bir şekilde gerçekleştirilmeye çalışılması, kamuyu ulus içerisinde yayımı yapılan yayınlar hakkında zamanında bilgilendirip bilginin paylaşımına en geniş kapsamda aracı olarak, oluşturulan yeni bilgilerin üretim-tüketim döngüsü içerisinde kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla bilgi odaklı üretkenliği arttırarak ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişim sürecine

katkıda bulunmak için ülke içerisinde yayını yapılan yayınların eksiksiz olarak derlenmesi bir ön koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkede üretilen bilgilerin çeşitli ortamlara kaydedilerek yayımlanması bilginin toplumsallaşması için ne kadar gerekliyse bu kayıtlı ürünlerin derlenmesi ülke içinde ve ülke dışında bilgi paylaşımına katkıda bulunması için de o kadar gereklidir. Bu anlamda sorumluluk bilincine sahip olan ülkeler gerekli eylemleri gerçekleştirmek için derleme uygulamalarını yasal güvence altına almışlar ve söz konusu uygulamalara örgütsel bir yapı kazandırarak sistematik ve rasyonel işleyişi bir düzen dahilinde gerçekleştirmişlerdir. Derleme uygulamalarının gerçekleştirilmesinde asli görev derleme kanunları aracılığı ile ulusal kütüphanelere verilmiştir. Ne var ki bilginin üretim ve iletim süreçlerinin enformasyon teknolojisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak şekil değiştirmesi, derleme uygulamalarında sorumlu tutulan ulusal kütüphaneleri yetkisiz ve yetersiz kılmaya başlamıştır. Bilginin kayıtlı olduğu ortamların değişmesi, bu ortamların korunması, bu ortamlardaki bilgiden yararlanılması, ayrıca bilginin iletimi ve paylaşımı aşamasındaki süreçlerde farklılık yaşanmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla yaşanan bu teknolojik gelişmeler yayımlanarak kamunun yararına sunulması amaç edinen bilginin üretim, kaydedilme, depolanma, iletim ve yararlanma biçimlerini ve bunlara ilişkin kavramları derinden etkilemiştir. Buna bağlı olarak yayın dünyasına yeni ürünler katılmış ve gelişen bu yeni yayın türleri basılı kültürel mirasın bütünleyici bir parçası haline gelmiştir. Oluşturulma tarihleri bakımından, enformasyon teknolojilerindeki gelişmeleri öngöremeyen derleme kanunlarının kapsamı basılı eserlerle sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla yaşanan gelişmeler doğrultusunda derleme kanunlarının yenilenerek

kapsamlarının genişletilmesi karşı konulamaz bir gereksinim olarak ortaya çıkmaktadır. Yasal kapsamda yapılması gereken düzenlemelerin yanı sıra bu konuda yetkilendirilen ulusal kütüphanelerin de söz konusu gelişmelere paralel olarak yeni yayın türlerinin edinimi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarımı için yeni çalışmalar yapması gerekmektedir.

Yasal süreçler çoğu zaman teknolojide yaşanan hızlı gelişime dayalı sonuçlara anında cevap verememektedir. Derleme uygulamalarını içeren çoğu yasal sistem enformasyon teknolojisinde yaşanan gelişmelerin yayın hayatına yansımalarını anında destekleyememiştir ama yaşanan gelişmeler doğrultusunda bu alanda var olan sorumluluklarının farkında olan ülkeler çalışmalar yapmaya başlamıştır.

1.1. AMAÇ VE KAPSAM

Bilginin, bilgisayarlar ve elektronik cihazlar kullanılarak işlenmesini, saklanmasını ve iletilmesini sağlayan enformasyon teknolojileri elektronik yayın olarak ifade edilen yeni yayın türleri ve bunlarla ilişkili yeni kavramları ortaya çıkarmıştır. Yaşanan bu gelişme ve değişimler yayın ve yayıncılık faaliyetlerini temelden etkilemiştir. Üretim, depolama, iletim biçimleri bakımından farklı özelliklere sahip olan bu yeni yayın türleri derleme uygulamaları açısından değerlendirildiği zaman elektronik yayınların edinim, korunma ve yararlanmaya sunulma biçimlerinin de farklı süreçlere gereksinim duyduğu anlaşılmaktadır. Elektronik yayınların zamanla üreticiler ve kullanıcılar tarafından daha fazla tercih edilir hale gelmesi gelişmiş ülkeleri bu yönde çalışmaları başlatmaya yöneltmiştir. Bu konuda sorumluluk bilincine sahip olan ülkeler kanunların

değiştirilmesi ve projeler oluşturma girişimleri çerçevesinde bu yolda ilerleme kaydetmişlerdir. Ülkemizde, ulusal dermeyi oluşturmak ve ulusal bilgi birikimini gerçekleştirmek amacıyla 1934'te yürürlüğe giren Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu, enformasyon teknolojisindeki gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan yayın türlerinin derlenmesi ve gelecek nesillere aktarılması konusunda varlık gösterememektedir. Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanun'unun ilk günkü yapısını koruyarak zamanımıza gelmesi, günün gereksinimlerini karşılayamamasına sebep olmaktadır. Yürürlükte olan Derleme Kanunu için yeni yayın türlerinin de derlenmesini olanaklı kılacak güncelleme çalışmaları yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar kanun henüz resmi olarak güncellenmediğinden yapılamamaktadır. Kanunun güncellenme girişimleri başarısız olmakla beraber bu güncelleme çalışmaları kapsamında geçen zaman süreci aleyhimize işlemektedir. Çünkü giderek dijital hale gelen bilginin, daha fazla kaybolmasına izin verilmeden denetim altına alınması gerekmektedir. Bu nedenle yürürlükte olan kanun üzerinde gerekli düzenlemeler yapıp güncellenene kadar proje niteliğinde öncü çalışmaların yapılması gerekli görülmektedir. Gelişmiş ülkeler elektronik yayınların derlenmesinde uygulamada karşılaşılabilecek problemleri yasa öncesinde ortaya koyabilmek için proje niteliğinde çalışmalar yapmaktadırlar. Bu tarz proje çalışmalarının desteklenmesi oluşturulacak yasal sisteme öneriler getireceği gibi bu süreç içinde oluşan milli kültürün kaybolmasını da engelleyeceğinden önemli görülmektedir.

Derleme kanunun ülkenin ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde güncellenmesi ve kanun kapsamında ülke koşullarına uygun önlemlerin

alınabilmesi o ülkeye özgü örgütsel yapı, paydaşlar ve işleyişin açıklığa kavuşturulması ile mümkündür. Bu bağlamda çalışmanın amacı;

- Enformasyon teknolojisinin sunduğu yeni bir yayın türü olan elektronik yayın kavramını açıklamak,
- Elektronik yayınların derleme sürecinde yayın türünün doğasından kaynaklanan edinim, koruma ve hizmete sunma aşamalarında kullanılan farklı yöntem ve tekniklerin neler olduğunu ortaya koymak,
- Elektronik yayınların derlenmesi sürecinde ortaya çıkan sorunları literatüre dayalı olarak açıklamak,
- Türkiye’de çıkacak bir yasa için elektronik yayınların en etkin biçimde derlenmesini sağlayacak temel unsurları belirlemek,
- Gelişmiş ülkelerin ulusal kütüphanelerinin başlatmış olduğu ve proje bazında sürdürdüğü çalışmaları temel alarak Türkiye’de benzer çalışmalar için rehber niteliği taşıyacak ilkeleri ortaya koymak .

Bu çalışma ülkemizde, elektronik yayınların derlenmesini konu alan ilk ve tek çalışmadır. Çalışmada derleme süreci (edinim, kayıt altına alma, sistematik düzenleme, depolama, hizmete sunma, bibliyografyalar yoluyla duyurusunu yapma) tüm aşamaları ile ele alınmamıştır. Bibliyografik tanımlama, düzenleme ve bibliyografyaların hazırlanması konusunda daha önce yapılmış çalışmalar vardır. Ancak derleme kütüphanelerinin elektronik yayınları edinimi, koruması ve hizmete sunması konusunda Türkiye’de yapılmış bir çalışma yoktur.

1.2. PROBLEM VE HİPOTEZ

Enformasyon teknolojileri, değişik disiplinlerde gelişen telekomünikasyon teknolojileri ve bilgisayar teknolojilerinin aynı çatı altında birleşmesi ile oluşmuştur. Enformasyon teknolojilerinin hızlı gelişimi ile bilginin üretimi, iletimi ve işlenmesi şekil değiştirmiştir. Bu şekil değişikliği, tüm bilgi üretim biçimlerini, ilişkilerini ve buna bağlı olarak bilgiyi edinme alışkanlıklarımızı değiştirmiştir. Yakın zamana kadar sadece baskı usul ve teknikleri ile üretilen, iletilen bilgi günümüzde artık kendini elektronik ortamlarda göstermeye başlamıştır. Bu hızlı gelişme elektronik yayınları kültürel varlığımızın bir parçası haline getirerek, elektronik yayınların basılılar gibi kültürel miras kapsamına alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ulusun kültürel varlığını oluşturan tüm yayınları kamunun bilgi ve yararına sunmayı ve ayrıca söz konusu yayınları gelecek nesillere ulaştırmak için korumayı ve saklamayı amaç edinen ulusal kütüphaneler bu konuda derleme kanunları tarafından desteklenmektedir. Ancak ortaya çıkan yeni yayın türlerinin derlenmesi, basılılar için hazırlanmış olan kanunlar aracılığı ile mümkün olamamaktadır. Gelişen enformasyon teknolojilerine bağlı olarak bilginin üretilme ve iletilme şekillerinde var olan değişikliğin anında derleme kanunlarına yansıyamaması bu yeni yayın türünün güncel haldeyken kullanıcıların yararına sunulmasını engellediği gibi kapsamlı bir kültürel mirasın oluşmasını da tehlikeye atmaktadır. Ülkelerin gelişme sürecinde başarılı bir grafik çizebilmelerinin; bilginin edinilmesi, yaratılması, saklanması ve etkin bir şekilde paylaşılması ile doğru orantılı olduğunu bilen ve bu konuda sorumluluklarının farkında olan ülkeler ya derleme kanunlarında kapsamlı değişikliğe gitmiş ya da bu alanda öncü girişimler başlatmışlardır. Bu tarz girişimlerde bulunmayan ülkeler ise belirli bir zaman

aralığında üretilen yayınları ve buna bağlı olarak bir döneme ait kültürel mirası kaybetmeye mahkum olacakları gibi ülkenin gelişiminde bilginin paylaşılmasına olanak sağlayarak yeni bilgilerin üretilmesine imkan tanıyan ulusal kütüphaneler bu konuda yetersiz kaldığından uzun dönemde bilgi üretimi anlamında ülkelerin dar boğaza girmesi söz konusu olacaktır.

Derleme yasaları, bir ülkenin kayıtlı bilgi ürünlerinin erişilebilir kılınmasını ve bu bağlamda kültürel mirasın oluşturularak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan en önemli araçlardan biridir. Günümüzde enformasyon teknolojisinin sunduğu olanaklar, bilginin kaydedildiği ortamları çeşitlendirmiş hatta bilginin üretiminden kullanımına kadar olan süreci bütünüyle elektronik ortama taşıyarak yeni bir yayın ve yayıncılık kategorisi oluşturmuştur. Dolayısıyla yeni yayın türleri kültürel mirasın yeni girdileri olarak derleme kapsamına alınmalıdır. Bu yaklaşım doğrultusunda çalışmanın hipotezi şöyle oluşturulmuştur:

“Doğaları gereği basılı yayınlardan farklı karakteristiklere sahip elektronik yayınlar, mevcut derleme yasaları ile derlenemez.”

Hipotezin dayandığı varsayımlar ise şöyle sıralanabilir:

- 1- Elektronik yayınların, üretim, iletim/dağıtım ve kullanımları bütünüyle elektronik ortamda gerçekleştiğinden bu yayınlar, basılı yayınlardan farklı özelliklere sahiptir;
- 2- Elektronik yayınların anılan karakteristikleri, derleme sürecinin temel aşamaları olan edinim, koruma/saklama ve hizmete sunmada farklı yöntem ve teknikleri gerektirir;
- 3- Söz konusu farklılıklardan dolayı elektronik yayınların derlenmesi için mevcut yasalarda değişiklik yapmak gerekir;

4-Türkiye’de yürürlükte olan derleme yasası, elektronik yayınların derlenmesini olanaklı kılmamaktadır.

1.3. YÖNTEM

Araştırma konusu ile ilgili dokümanları belirlemek için geniş bir literatür taraması yapılmış, çalışmada geçen, tanım, açıklama ve değerlendirilmelerin yapılmasında “belgesel tarama yöntemi”, “betimleme yöntemi” ve “görüşme tekniği” nden yararlanılmıştır.

Belgesel tarama yöntemi; var olan kayıt ve belgelerin sistemli şekilde incelenmesi yolu ile veri toplanmasıdır. Yazılı belgeler çerçevesinde belgesel tarama belirli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar (Karasar;1991:183).

Betimleme yöntemi; olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların, çeşitli alanların ne olduğunun betimlenmeye ve açıklanmaya çalışılmasıdır. Bu yönteme dayanan araştırmalarla; durum nedir? Ne yapmak istiyoruz? Nereye veya hangi yöne gitmeliyiz? Oraya nasıl gideriz gibi sorulara mevcut cevaplar ışığında cevap bulmak ister (Kaptan;1995:59).

Görüşme, sözlü iletişim yolu ile veri toplama tekniğidir. Görüşme çoğunlukla yüz yüze yapılmaktaysa da telefon, televizyonlu telefon gibi iletilerle de yapılabilmektedir. Görüşme, bireylerin, çeşitli konulardaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışları ile bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinin en kestirme yolu olarak kullanılır (Karasar, 1999:166).

1.4. KAYNAKLAR

Çalışma ile ilgili Türkçe ve yabancı yayınların saptanması için çeşitli kaynaklardan taramalar yapılmıştır. Türkçe yayınların sağlanması amacıyla ulusal ve mesleki çeşitli bibliyografyaların ve dergilerin taranması gerçekleştirilmiştir. Bu konu ile ilgili yurt içinde, daha önce kapsamlı bir çalışma yapılmamasında dolayı kapsamlı Türkçe kaynak tespit edilememiştir. Çalışma konumuzla ilgili yurt dışında yapılan araştırmalardan bilgi almak için yabancı kaynaklardan taramalar yapılmış ve yine yurt dışında gerçekleştirilen araştırma ve projeler hakkında bilgi sahibi olmak için çevrim içi bilgi kaynakları ve çeşitli mesleki web sayfalarından da yararlanılmıştır.

Türk Kütüphaneciliği Dizini (1952-1992) (1993-2000)

Türkiye Makaleler Bibliyografyası (1952 -)

YÖK Türkiye Tezler Kataloğu

EbscoHost içinde Academic Search Premier. ERIC

Library Literature

OCLC First Search

1.5. DÜZEN

Yapılan çalışmaya kapsam açısından bakıldığında; beş bölümden oluştuğu görülmektedir.

I. Bölümde; çalışmanın önemine, amacına, kapsamına, çalışmanın ortaya çıkmasında kullanılan yöntemlere ve daha iyi anlaşılması için tez içerisinde geçen mesleki terimlerin açıklanmasına yer verilmiştir.

II. Bölüm, iki kısımda ele alınmıştır. I. kısımda; bilgi kayıt ortamlarındaki değişime yer verilmiş ve elektronik yayınlar kapsamlı olarak tanımlanmıştır. II. kısımda, elektronik yayınların derlenmesi edinimi, depolanarak uzun dönem korunması ve hizmete sunulması süreçlerinde kullanılan yöntem ve yaklaşımlar ele alınmış ve kavramsal çerçeve belirlenmiştir. Bunun yanı sıra anılan çerçeve bağlamında yurt dışında elektronik yayınların derlenmesi konusunda yapılan yasal düzenlemelere ve gelişmiş ülkelerin deneyimlerini yansıtan öncü projelere yer verilmiştir.

III. Bölümde elektronik yayınların derlenmesine ilişkin yaşanan teknik ve yasal sorunlar yayınların edinimi, depolanarak uzun dönem korunması ve hizmete sunulması açısından ayrıntılı bir biçimde ele alınarak değerlendirilmiş ve ülkemizde başlatılacak benzer çalışmalar için temel sorun alanları belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın IV. Bölümünde, Türkiye’de mevcut derleme yasası ile örgütsel yapılanma ve işleyişten kaynaklanan sorunlar ortaya konarak söz konusu sorunların elektronik yayınların derlenmesine yapacağı etkiler değerlendirilmiştir.

V. ve son bölümde ülkemizde elektronik yayınların derlenebilmesi ve uygulamanın başarılı olabilmesi için bir önceki bölümde ortaya konan sorunlar ve yapılan değerlendirmeler ışığında gerçekleştirilmesi gereken yasal ve örgütsel değişikliklere değinilmiş ve bu çerçevede öneriler getirilmiştir.

1.6. TEMİNOLOJİ

Çalışma içerisinde geçen mesleki terimlerin açıklanması araştırmamızın daha iyi anlaşılması için faydalı olacaktır. Terimlerin açıklanmasında ODLIS (Online Dictionary for Library and Information Science) kullanılmıştır. Kullanılan terimler

aşağıda verilmiştir.

Ağ (Network): Birbirleriyle bilgiyi ve kaynakları paylaşmak üzere birleştirilmiş bilgisayar ve bilgisayar donanım grubuna verilen addır.

Bağ (Link): Hipermetin dokümanında vurgulanan resim ya da metin.

Bibliyografya(Bibliography): Belli görüş açlarına göre hazırlanmış, bulundukları yeri, hangi kitaplıkta olduklarını belirtme koşulu olmadan hazırlanan, yayınları bildiren yayın listesi.

Bit (Bit): Bilgisayar verisinin en küçük birimi.

Çevrimdışı Yayınlar (Offline Publications): Kullanıcının çevrimdışı kaynaklardan (örn: CD) yayıncının izin verdiği sınırlılıklarda (Örn:belirli bir donanım, belirli bir süre), kullanıcıya ait yerel makine, yayıncının sunucusuna bağlı olmaksızın, yayıncının kullanılmasına izin verdiği yayınlardır.

Çevrimiçi Yayınlar (Online Publications): Bir sunucuya bağlı bulunan kullanıcının, ulaşmak ve açmak istediği dokümanı yayıncının sunucusundan gerçek zamanlı olarak alabildiği yayınlardır.

Derin web (Deep Web) : Web üzerinden kamunun erişimine sunulan fakat web çekicileri veya örümcekler olarak anılan çalışma sistemi ile işleyen arama motorları kullanılarak edinilemeyen verilerdir. Derin web de var olduğu düşünülen dokümanların miktarı arama motorları ile elde edinilebilen web kısmından 400-500 kat daha büyük olduğu tahmin edilmektedir. Bu terim ayrıca şifreleme sistemi ile korunan web içeriği için de kullanılmaktadır.

Derleme materyali (Deposit Material): Kültürel, siyasi, denetim ve telif haklarının korunması amacıyla, yasal bir zorunluluk olarak derleme mükellefinin devlete ücretsiz olarak teslim etmek zorunda oldukları her türlü formdaki yayın ya da

derleme materyali.

Derleme (Deposit): Bir ulusun kültürel varlığını oluşturan tüm yayınlarının, toplumun bilgi ve yararına sunulmak, saklayarak geleceğe ulaştırmak üzere belli bir miktarının kanunla devlete verilmesidir.

Dış Alımcı (İmporter): Dışarıdan doküman getirerek genel için elde edilebilir kılan her kişi.

Dijital (Digital): Düzenli olmayan elektrik vurumlarının ikilik sayı sisteminde bit olarak adlandırılan 0 ve 1 rakamları ile ifade edilerek verilerin kaydedilmesi veya aktarılması.

Doküman (Document): Bilginin koruma veya aktarım amacıyla kaydedildiği fiziksel olarak varlık gösteren bir materyaldir..

Donanım (Hardware): Basılı olmayan ortamın yansıtılması, çalıştırılması için bilgisayara bağlı olarak çalışan mekanik, elektrik, elektronik veya makinaca çalıştırılan fiziksel donanımlara verilen genel bir ad.

Edinim (Acquisition): Kütüphane veya arşiv koleksiyonu için materyalleri seçme, sipariş etme ve elde etmeye dayalı olan bir süreçtir. Edinim; satın alma, değişme ve hediye almaya bağlı olarak gerçekleştirilebilir.

Elektronik Yayın (Electronic Publication): Dijital formda okunabilen, anlaşılabilen, ve elektronik olarak kamuya sunulan yayınlardır. .

Enformasyon Teknolojisi (Information Technology): Bilgiye erişimin sağlanmasında yazılım ve donanımların kullanılarak bilginin bilgisayarlar tarafından yönetilmesi ve işlenmesi.

Güncellemek: Eskimiş enformasyonu yeni olanı ile değiştirmek veya daha yeni bir enformasyonu buna eklemektir. Basılı yayınlar oluşturulan yeni edisyonları ile

yayınların yeniden gözden geçirilmiş veya güncellenmiş hallerini yayımlama olanağını bulmaktadır. Web siteleri ile kamuya sunulan yayınlarda ise yapılan güncelleme eylemi “son güncelleme tarihi:....” uyarısı altında sayfanın belirli bir yerinde verilmektedir.

Hipermedya (Hypermedia): Hipermetin dokümanda bulunan metnin grafikler, sesler, animasyonlar veya videolarla birleştirilmesidir.

Hipermetin (Hypertext) : Başka dokümanlara bağlı, vurgulanan metin yada resmi içeren dokümanlar. Bir hipermetne tıklandığında bağlı doküman indirilecektir.

İndirmek (Download) : Bilgisayardan kendi bilgisayarınıza dosya kopyalamak.

İnternet (Internet) :Dünya üzerindeki bir çok küçük bilgisayar ağını birbirine bağlayan çok büyük bir bilgisayar ağıdır.

Koruma (Preservation): Kütüphane ve /veya arşiv materyalinin var olma süresini uzatmak amacıyla bu materyali uygun koşullarda saklama işlemidir. Amaç orijinal ortamında veya daha kararlı bir ortamda bulunan materyali zamanla oluşacak kalite kaybına veya çevresel faktörlere bağlı olarak ortaya çıkacak zararlara karşı korumaktır.

Ortam (Medium): Bilgiye ulaşmak ve onu depolamak amacıyla verilerin kaydedildiği (kağıt, film, manyetik teyp, optik disk) veya aktarıldığı(koaksiyel kablo, fiber optik kablo,) fiziksel materyal. Daha kapsamlı bir ifadeyle; tasarlanan eserin ifade edilme olanağının veya iletimin sağlandığı basılı olan veya olmayan ortamlar.

Sunucu (Server): Aynı ağa bağlı istemciler tarafından, verilerin veya program dosyalarının indirilme isteğine cevap veren ağ üzerindeki ev sahibi bilgisayar.

Telif hakkı (Copyright): Hükümet tarafından yazara, editöre, derleyiciye, yayımcıya veya dağıtımçıya edebi ürünlerin kopyalarını belirli sınırlılıklarla dahilinde üretmeleri, satmaları ve dağıtmaları için verilen yasal haklardır.

Ulusal Bibliyografya (National Bibliography): Genellikle ülke ve ülkede yaşayanlarla ilgili veya ulusal dilde oluşturularak o ülke içinde yayımlanmış veya dağıtılmış eserlerin tam bir kaydını yapma amacıyla hazırlanan bibliyografyalardır.

Ulusal Kütüphane (National Library): Hükümet yayınlarının da dahil edildiği, ulusun yayımlanmış ve yayımlanmamış olan tüm kültürel varlığını kapsamlı koleksiyonunda toplayarak ulusun hizmetine açan ve finansal olarak devlet tarafından destelenen kütüphanedir.

Üretici (Producer): Bir yayımcı için bir dokümanın kopyalarını üreten kişi.

Web tarayıcısı (browser) :İnternet üzerindeki enformasyonu arayarak bulmamıza ve incelememize olanak sağlayan bir yazılım uygulamasıdır.

Yayımcı (Publisher): Bir dokümanı kendi harcamaları ile üreten ve düzenleyen halk için elde edilebilir kılan her kişi.

Yayımlama (Publication): Kamu üyelerinin; satın alma, kiralama, ödünç alma, üye olma yolu ile eriştikleri veya kamu üyelerine bedelsiz şekilde dağıtılarak erişebilir hale getirilen üretimler.

Yazılım (Software): Bilgisayar programlarına verilen genel bir addır. Bir elektronik devrenin gerçekleştirebileceği komutları belirli bir amaç doğrultusunda arka arkaya vererek sistemin bir iş görmesini sağlayan komutlardan oluşan bir programdır.

Web (World Wide Web): Dünya çapında ağ. Hipermetin bağlarla birbirine bağlı bilgi sayfalarından oluşan ağ.

II. BÖLÜM

ELEKTRONİK YAYINLAR VE DERLEME OLGUSU

Derleme, ilk kez 1537 yılında Fransa Kralı I. Francois'in 'Ordnance de Montpelier' i yayımlaması ile gerçekleştirildi. Bu resmi emir; kralın kütüphanesine bir kopyanın verilmeden önce yayının satışını yasaklıyordu (Larivière, 2000:11). Derlemenin ortaya çıkışındaki amaç Kralın kütüphanesini zenginleştirmesini sağlamaktı, zamanla derlemenin amacı; yayınların devlet kontrolü altında tutulmasına, telif haklarının korunması ile bir ülkenin kültürel mirasını oluşturan her tür düşünce eserinin korunması ve erişilmesine doğru kaydı (Polat, 1999a:18). XVI. yüzyılda Fransa'da başlayarak tüm ülkelerde uygulanan derleme, zaman içerisinde değişerek gelişti.

Derleme, Lunn (1981) tarafından; "kamuya dağıtımı, satışı veya kiralanması amacı ile değişik ortamlarda üretilen her türlü yayının belirlenen kuruluşlara kanunlarla tatbik edilir şekilde bir veya daha fazla kopyasının teslim edilmesi zorunluluğu" olarak tanımlanmıştır. Tanımda yer alan *değişik ortamlarda üretilen her türlü yayın* vurgusu derlemeyi sadece basılı yayınlara uygulanan bir işlem olmaktan çıkarmıştır. Lunn'un materyal türünün kapsamını genişleten derleme tanımına Lorr, *zamanlık* vurgusunu yaparak katkıda bulunmuştur. Lorr (1995:94)'a göre derleme, "devlet tarafından yayıncıların ürettikleri her tür yayından belirli bir miktarının önceden belirlenmiş kütüphanelere ya da benzer kuruluşlara belirli bir sürede vermekle yükümlü kılan yasal bir düzenleme" dir.

Tavacı(1998:233) derlemeyi; “milletimizin kültürel varlığını oluşturan basılmış ya da çeşitli yöntemlerle çoğaltılmış fikir ve sanat eserlerinin, toplumun bilgi ve yararına sunulmak, saklayarak geleceğe ulaştırmak üzere belli bir miktarının kanunla devlete verilmesi ” şeklinde ifade etmiştir. Tanımda, derlenen fikir ve sanat eserlerinin şimdiki ve gelecek nesil araştırmacıların yararına sunulması ifadesi ise derlemenin önemli ve asli kültürel işlevini ortaya koymaktadır.

Yayın sahibini, yayınların belirli sayıdaki nüshalarını, belirli kütüphane ve kuruluşlara belirli zaman aralığı içerisinde teslim etmekle yükümlü kılan bu yasal koşulun temel amacı; ulusun entelektüel ve kültürel mirasını zamana karşı korumak ve bu mirasın erişimini garanti altına almaktır (Muir, 2001: 652). Sağlamtunç (1998:216), farklı ülkelerde farklı süreçlerle gerçekleşen uygulamalara dayanarak derlemenin amaçları şöyle sıralamaktadır:

1. Ulusal kültür mirasının saklanması, korunması, bugünkü ve gelecek kuşaklara aktarılması,
2. Telif haklarının korunması,
3. Sansür (Basının denetimi),
4. Değişim materyali sağlanması,
5. Bibliyografik denetim, ulusal bibliyografyanın oluşturulması,
6. Kütüphane koleksiyonunun oluşturulması ve geliştirilmesi,
7. Ulusun kültürel ve düşünsel yaşamına ilişkin çeşitli istatistiksel verilerin sağlanması,
8. Devlet yayınlarının sağlanması,
9. “Gri” yayınların sağlanması.

Söz konusu amaçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde derlemenin bir ülkenin kültürel yaşamı ve bilgi üretimi açısından ne derece önemli olduğu açıkça görünür.

Jasion (1991); derlemenin söz konusu amaçlarına erişebilmesi için eksiksiz uygulanması gereken 4 alan tanımlamıştır;

1. Derlemenin eksiksiz yapılması,
2. Derlenen materyalin korunması,
3. Derlenen materyalin ulusal bibliyografyada listelenmesi,
4. Derlenen materyallere erişimin sağlanması.

Uygulandığı ülkelerin hemen tamamında bir yasa koşulu ile gerçekleştirilen derlemenin iyi işletilmesi, ancak yukarıda belirtilen dört gerekli alanın etkin bir şekilde uygulanması ile sağlanabilir.

Çoğu ülkelerde yasal bir düzenleme ile gerçekleştirilen derleme uygulamaları gücünü, bazen bağımsız bir Derleme Kanunundan, bazen Telif Hakları Kanunun içerisinde var olan derleme hükümlerinden bazen de ulusal kütüphane Kanunlarından alır. Çalışmamızın geri kalan kısmında bu kanuni uygulamaların tümü “Derleme Kanunu” adı altında verilecektir.

Yasal koşullar çerçevesinde yapılan derleme uygulamalarında, yayınların belirlenen kütüphane ve benzer kurumlara teslim edilmesi şart koşulur. Ülkelerin çoğunda ulusal kütüphaneler, yasal düzenlemeler aracılığı ile bu konuda yetkilendirilmişlerdir (Sağlamtunç, 1998:217). Ulusal kütüphane dışında belirlenen diğer derleme kütüphaneleri, coğrafik etkenler, kullanıcı çokluğu gibi değişkenler göz önünde bulundurularak belirlenmektedir. Ulusal kütüphaneler; o ülke içerisinde yayımlanan her materyalden belirli sayıda nüshayı ücretsiz olarak alma hakkına

sahiptir. Ulusal kütüphanelere derleme ile tanınan bu hakkın yanı sıra derlemenin amacına yönelik olarak ulusal kütüphaneye verilen sorumluluklar da vardır. Ulusun kültürel yayınlarını kapsamlı koleksiyonunda birleştirmek bunları organize ve kayıt ederek duyurmak, tanıtmak, kullanıma açarak bugünün araştırmacıları ve gelecek nesil araştırmacılar için korumak ve saklamak ulusal kütüphanenin yükümlülükleri arasındadır.

Dünyanın her yerinde hükümetler derlemeyi, basılı yayınların korunmasını ve erişilebilirliğini sağlamak, basılı yayınların kayıtlarının tutularak bu yayınların ulusa faydalı olmasını garanti altına almak için desteklemiştir (The Legal Deposit ...,1996:2). Ne var ki, gelişen ve değişen enformasyon teknolojileri gelecek nesillere aktarılabilecek olan bilgilerin depolanma üretilme ve saklanma biçimini değiştirmektedir. Dolayısıyla misyonu kültürel mirası korumak olan ulusal kütüphaneler, derleme kanunlarındaki sınırlılıklardan ötürü bu misyonlarını değişen koşullara uyarlanarak sürdürememektedir.

Oysa ülkenin kayıtlı kültürel ürünlerinin tam olarak denetim altına alınmasını garantilemek için enformasyon teknolojilerinin gelişimine paralel olarak ortaya çıkan ve bilginin üretim kullanım sürecine katkıda bulunan elektronik yayınların eksiksiz olarak edinilmesi, korunması, ulusal bibliyografyada listelenerek bu yayınların kullanıcıların erişimine sunulması sağlanmalıdır. Bu doğrultuda şimdiye kadar basılı materyali kapsayan derleme kanunları, materyallerin formunun giderek değişmesi ve çeşitlenmesi sonucunda kapsam olarak genişletilmeye başlanmıştır.

Bilginin depolanmasında yeni taşıyıcıların gelişmesi geleneksel olan basılı yayın üretimini ve derleme işlemlerini değişime sürüklemiştir. Derleme işlemleri

yasal bir çerçevede gerçekleştirmenin amacı; ulusal bilgi birikimini denetlemek, yayınları kayıt altına almak, korunmalarını ve kolay erişimini sağlamaktır. Bu amacın kapsamı genişletilmeli ve elektronik yayınlar da derleme kapsamına alınmalıdır. Derleme kanunu aracılığıyla basılı olan materyallerin toplanmasında olduğu gibi basılı olmayan materyallerin toplanmasında da hükümetler ulusal kütüphanelere yasal hak ve ayrıcalıklar sağlamalıdır (The Legal Deposit ..., 1996:2). Elektronik yayın kayıplarını en aza indirmek için tam ölçekli çalışan sistemlere acil gereksinim vardır. Derleme işlemlerini; her tür yayını kapsamına alarak eksiksiz gerçekleştiren kanunlar bu sistemlerin temelini oluşturacaktır.

2.1. ELEKTRONİK YAYINLAR

2.1.1 Değişen Bilgi Kayıt Ortamları

Bilginin paylaşılması için onun bir şekilde aktarımının sağlanması gerekmektedir. İnsanoğlu yazmaya başladığından beri, kil tabletten bilgisayar çıktısına kadar süren yolculuk içinde bilgi taşıyıcıları hep bilenler tarafından üretilmiş, öğrenmek isteyenlerce de kullanılmıştır (Alpay, 2002). Her türlü bilginin (ses, görüntü, metin) kaydının yapıldığı ortamlara “bilgi taşıyıcıları” olarak da bilinen bilgi kayıt ortamları denir (Bilgi Kayıt Ortamları..., 2005).

Haberleşme, kayıt tutma ve bugünü yarınlara aktarma dileği insanlık tarihiyle birlikte gelmiştir (Aybaş, 1987:124). Bu nedenle insanoğlu yaşadığı çağın etkilerini gelecek kuşaklara aktarmaya taş yüzeylere işaret, resim ve yazılar kazıyarak başlamış ve doğadan yararlanarak başladığı kayıt tutma çalışmalarında kâğıt kullanımına kadar ilerleme kaydetmiştir.

Yüzyıllar boyu insanoğlunun kayıt tutma girişimine aracı olan en eski ve dayanıklı malzeme taştır, daha sonra kil tabletler ve madenler bu görevi üstlenmiştir. Ağaçtan yapılmış levhalar, oldukça dayanıklı bir madde olan kemik ve daha sonraları kullanılan papirüs, kâğıttan önce faydalanılan kayıt tutma malzemelerindendir. M.S. II. yüzyıldan itibaren bu yazı malzemeleri yerlerini koyun, sığır ve başka cins hayvan derilerinin özel olarak hazırlanmasından elde edilen parşömene bırakmıştır (Özgür, 2002). Kayıt tutmak için kâğıt ortamı bulana kadar insanoğlu çeşitli yöntemlerle bu arzusunu gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Bilginin kaydedildiği ortamlar, bilginin kaydedilme şekline ve kaydedilen ortama göre çeşitli sınıflara ayrılırlar. Değişik özelliklerine göre bu ortamları incelemek mümkündür.

Kâğıt ortam: Kâğıt; çeşitli işlemlerden geçirilmiş nebati liflerden meydana gelen bir tabaka olarak tanımlanır. Kağıda yapılan baskılar çeşitli teknikler kullanılarak gerçekleştirilir. Kurşun kalem, tükenmez kalem, mürekkep veya pastel boya kullanılarak yapılan basımlar, ışığa duyarlı bir emülsiyonla kaplanmış kağıdın çeşitli yoğunluklardaki ışığa maruz bırakılması ile meydana gelen fotoğraf baskıları, bunun dışında yine farklı teknikler kullanılarak elde edilen fotokopi baskıları, termografik baskılar, kimyevi transfer baskıları kullanılan baskı teknikleri arasında yer almaktadır (Lynn, 1994:13).

Mikroğrafik (Mikroform) ortam: Bilgi içeren diğer ortamların film esaslı ortama çevrilmesiyle mikroform olarak da anılan mikroğrafik ortam meydana getirilmektedir. Matbaanın keşfi ile kâğıt kullanımında artış olmuş, zamanla yayın sayısı da artmıştır. Basılı yayınlarda gözlenen bu çoğalma, basılı yayınların hacimce artmasınaartması sebep olmuştur. Bu yayınların geleceğe korunarak aktarılmasında

orijinal belgelere oranla %98 yer tasarrufu sağlayan ve asıl belgenin fotoğraf tekniği ile belli ölçekte küçültülmesi ile ortaya çıkan mikroformlar geliştirilmiştir (Kurbanoglu, 1988:36). 19. Yüzyılın başlangıcından itibaren belgelerin aslına uygun olarak küçültülerek ve istenilen sayıda çoğaltarak saklayabilmek ve tekrar tekrar kullanımlarını sağlayabilmek için genel anlamda mikroform adı verilen bu fotoğraf tekniği kullanılmıştır (Aybaş, 1987:136). Mikroformlar; mikrofiş, mikrofilm ve mikrokart olmak üzere üç şekilde ele alınmaktadır.

Bilgi ve belgelerin küçültülerek kaydedildiği mikroformlar dışında bilgi merkezlerinde kullanılan ses ve görüntünün kaydedildiği başka bilgi kayıt ortamları da vardır. Gutenberg'in matbaayı icat etmesinden bu yana yüzyıllardır süre gelen basılı materyale dayalı bilimsel iletişim araçları devrimsel nitelikte bir değişim geçirmektedir. Bu değişim bazıları tarafından "Post Gutenberg" dünyası olarak adlandırılmaktadır (Karasözen, 1996:232). Teknolojik gelişmelerin doğal sonuçları olarak klasik basılı materyallere alternatif olarak sürekli yeni kayıt ortamları geliştirilmiştir. Bu yeni kayıt ortamlarının her biri, bir diğerine kıyasla tercih edilebilir özellik taşımaktadır. Enformasyon teknolojisinde yaşanan hızlı gelişim ve değişim ile ortaya çıkan bilgi kayıt ortamları kullanıcılarına çeşitli avantajlar sunmaktadır. Aşağıda yeni bilgi kayıt ortamları olarak anılan dijital, manyetik ve optik ortamlar detaylı olarak incelenmiştir.

Dijital ortam: Bir bilgisayar içindeki tüm veriler ve komutlar 0 ve 1'e denk gelen ikili sayı sistemi ile oluşturulurlar. Bilgisayarlarda; resimden fotoğrafa, sözcükten müziğe her türlü bilgi sadece bu iki sayının örüntüsü olarak saklanabilmektedir. "0" ve "1" sayıları çok küçük elektronik devreler üzerinde elektrik vurumu olarak kaydedilirler. Bir devre elektrik vurumu taşıyorsa "1",

taşıımıyorsa “0” olarak biçimlendirilir. Bilgisayarlara verilen tüm girdiler elektrik vurumlarının varlık ve yokluklarının farklı kombinasyonları olarak kodlanmışlardır (Stephens, 1999:4). Dijital ortamda veriler, elektronik bir formda oluşturulmakta, saklanmakta, depolamakta ve yine elektrik bir formda dağıtılmakta veya kullanıma sunulmaktadır.

Ağ adı ile bilinen internet dünya üzerindeki bir çok küçük bilgisayar ağını birbirine bağlayan çok büyük bir bilgisayar ağıdır. Ağ üzerindeki tüm bilgisayarlar birbirleri ile bilgi alışverişinde bulunup kaynaklarını paylaşabilirler. Ağı oluşturan bilgisayar ağları telefon hatları, uydu veya sualtı kabloları aracılığı ile birbirine bağlanır. Bu ağın içinde olmak için elektrik, telefon ve bilgisayar bağlantısının olması yeterli olmaktadır. Bilgisayarlar, telefon hatları üzerinden bilgi alıp ve göndermek için üretilen, verinin telefon hattı üzerinden iletilebilir olmasını sağlayan “modem” e ihtiyaç duymaktadır. Telefon sistemi verileri, bilgisayardaki gibi elektrik vurumlarının olması veya olmaması halinde değil de dalgalara çevirerek taşınırlar. Modem sayesinde dalgalara dönüştürülen elektrik vurumları bu sayede telefon hatları ile iletir. Ulaşılan yerdeki modem ise dalgaları tekrar elektrik vurumlarına çevirir (Stephens, 1999:27). Elektrik vurumları ile ikilik sistemde oluşturulan rakamlar , harfler, sesler, resimler ve semboller uzaktaki bilgisayara da yine elektrik vurumları halinde yani “0” ve “1”lerin kombinasyonu olarak ulaşır.

Bilginin depolanması için bilginin bilgisayarın belleğine aktarılması gerekir. Bilgisayarlarda uçucu ve kalıcı olmak üzere iki tür bellek bulunur. ROM (Read Only Memory) olarak adlandırılan kalıcı bellek, üzerine kaydedilen bilgileri saklayabilirken, RAM (Random Access Memory) olarak adlandırılan uçucu bellek içindeki verileri sadece elektrikle beslendiği sürece saklayabilmektedir. Kalıcı

bellekte aşağıda da detaylı olarak açıklanan iki tür bilgi saklama teknolojisi kullanılır. Bu bilgi saklama teknolojilerini; müzik kasetlerindeki benzeyen bir okuma- yazma düzeneği olan manyetik ortamlar ve lazer teknolojisi ile çalışan optik ortamlar, olarak tanımlamak mümkündür (Microsoft..., 2000:19-20). Salt Okunur Bellek olarak anılan ROM'daki kayıtlar değiştirilemez ve bilgisayar kapandığında silinmezler. Rasgele Erişimli Bellek olarak anılan RAM'de ise kayıtlar sadece bilgisayar açık olduğu sürece yani, elektrik akımı ile beslendiği sürece saklanırlar. Bilgisayar kapatıldığında bu bellekteki tüm veriler kaybolur. RAM'deki bilgiyi kaybetmemek için bu bilgilerin diske kaydedilmesi gerekmektedir. RAM'de elektrik vurumlarının varlığı veya yokluğu olarak saklanan bilgi, manyetik ortama yüzeyin manyetizmasının varlığı ya da yokluğu olarak aktarılır. RAM'de bulunan verilerin kayıtlarının optik ortama yapılması tercih edildiğinde ise elektrik vurumları ile ifade edilen veriler bu kez kendini ifade etmede optik olan bilgi kayıt ortamının yüzey özelliklerinden yararlanır.

Manyetik ortam: Manyetik ortam bilgisayar teknolojisi ile birlikte kullanılmaktadır. Manyetik ortama verilerin kaydedilmesinde yüzeyin manyetizmasından yararlanır. RAM'de elektrik vurumlarının varlığı ya da yokluğu olarak üretilen veriler manyetik ortama manyetik olan ve manyetik olmayan olarak aktarılır. Manyetik ortama kaydedilen verilerin korunması için ortamın yoğun ısı, ışık ve mıknatıs ortamlardan uzak tutulması gerekmektedir . Manyetik ortama kaydı yapılan verilerin korunması için uygun saklama koşullarına uyulması, dikkatli kullanılması ve düzenli olarak çoğaltılması gerekmektedir. Manyetik ortam türleri şöyle sıralanabilir;

Manyetik Disk: Manyetik bir yüzeye sahip, dönen yuvarlak bir levhadır. Yüzeyi

üzerinde ortak merkezli veya sarmal kayıt izleri olarak polarlanmış halkalar şeklinde enformasyon kaydedilir. Bu diskler ayrı ayrı disk sürücüsüne yerleştirilirler. Diskler sabit olabilir veya olmayabilir. Yüksek performanslı disk sürücülerinde bile diskler genellikle sabittirler. Bununla birlikte diskler okunabilir, yazılabilir ortamlardır. Düşük kapasiteye sahip ve sabit olmayan bazı diskler, disket olarak ifade edilen taşınabilir disklerdir .

Manyetik Bant: Üzerine polarılmış halka şeklinde enformasyon kaydedilen manyetik demir oksit tanecikleri ile kaplanmış plastik, kâğıt veya metal banttır. Bu bantlar manyetik bant sürücüleri kullanılarak okunurlar. Manyetik bantlardaki erişim süresi disketlere göre daha uzundur. Çünkü bunlar seri erişime dayalı ortamlardır. İstenilen enformasyona ulaşmak için bütün kayıtlar başlangıçtan itibaren taranır (Lynn, 1994:51).

Optik ortam: Optik ortam bilgisayar teknolojisi ile birlikte kullanılmakta ve lazer disk teknolojisi ile üretilmektedir. RAM’de elektrik vurumlarının varlığı veya yokluğu olarak üretilen veriler optik disk üzerine lazer ışınının yardımı ile oluşturulan çukurluklar ve düzlükler olarak kaydedilir. Kaydedilen bilgiler genellikle “1” ve “0” sayılarına denk gelecek şekilde hafızaya alınır. Çukur ikili kodda “1”’e karşılık gelirken çukur olmayan yani düzlük kısımlar “0”’a denk gelmektedir. Optik materyal türleri şöyle sıralanabilir;

Optik Disk: Üzerine çok küçük ebatlı delikler şeklinde enformasyon kaydedilen ve disk üzerine odaklanan lazer ışınları vasıtasıyla okunan dönen yuvarlak bir levhadır.

Optik Bant: Bandın avantajlarını ve dezavantajlarını optik kayıt teknolojisinkilerle birleştiren yeni bir teknoloji türüdür.

Manyeto-Optik Disk: Bunlar manyetik ve optik teknolojilerinin kullanımını bir araya getiren disklerdir. Standart optik disklerin tersine manyeto-optik diskler okuma-yazma ortamlarıdır ve erişim süresi transfer oranı ve kayıt kapasitesi ile ilgili performans özellikleri açısından manyetik disklerle optik disklerle benzerler (Lynn, 1994:52).

Enformasyon teknolojisinde yaşanan hızlı gelişim yukarıda da ayrıntı ile açıkladığımız bilgi kayıt ortamlarını kullanıma sunmuştur. Dijital, optik ve manyetik kayıt ortamları enformasyonun iletilmesinde ve depolanmasında kolaylıklar sağlayarak kullanıcılarına büyük rahatlıklar getirmiştir. Söz konusu bilgi kayıt ortamlarının depolama ve iletişimde getirdiği rahatlık onları daha fazla tercih edilir kılmıştır. Kamunun yararına sunulan yayınlarda da bu yeni bilgi kayıt ortamlarının kullanımına gidilmekte ve buna bağlı olarak da yayın türleri çeşitlilik göstermektedir. Bilgi kayıt ortamlarındaki bu zenginleşme; yayın türlerinin de artmasına yol açmaktadır. El yazmaları, kitaplar, broşürler, gazeteler, basılı kâğıtlar, dergiler, kartografik malzemeler, müzik notlarının basılı hali, orijinal sanat eserleri, (baskıları ve röprodüksiyonları), film şeritleri, fotoğraflar, slaytlar ve steograflar, resimler, kartpostallar ve posterler, teknik çizimler ve son olarak da ses, görüntü ve metin dosyalarını içinde bulundurabilen elektronik formda kaydı yapılan veri dosyaları bu zenginleşmenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2. Elektronik Yayınların Sınıflandırılması

Son kırk yıl, enformasyon teknolojisindeki ilerleme ile beraber bilginin kayıt altına alınması, transfer edilmesi, sunulması, çoğaltılması anlamında iletişim tarihinde hızlı gelişmelere tanık olmuştur. Bu gelişimle beraber rakamlar, metinler,

sesler ve imajlar dijital şekilde sunulabilir hale gelmiştir. Başka bir ifadeyle enformasyon elektronik bir formda üretilebilir, kullanılabilir ve sunulabilir hale gelmiştir.

Lorr (1995:105), elektronik formda sunulabilen yayınları elektronik yayın olarak genellemiş ve elektronik yayını; “dijital elektronik yolla gösterilebilecek bilgiyi depolayan bir belge” olarak da ifade etmiştir.

Daha anlaşılır bir ifadeyle elektronik yayın, “dijital, optik ve manyetik ortamlarda üretilen ve elektronik ortamda kullanılan bilgi kaynaklarıdır” (Yayıncılıkta yeni..., 1998:68).

Enformasyon teknolojisinin gelişimi bilgi üretiminin şeklini değiştirmiştir. Elektronik formda üretilen bilgi dijital, optik ve manyetik ortamlarda saklanabilir, kullanılabilir ve iletilebilir hale gelmiştir. Değişen bilgi üretim şeklinin hem üretici hem de kullanıcı için cazip erişim avantajları sunması, geçmişe ait kayıtların da elektronik ortama aktarılmasını desteklemiştir. Üretimi elektronik ortamda olmayan ancak basılı olarak kaydı bulunan dokümanların çeşitli teknikler kullanılarak elektronik ortama aktarılması ve elektronik ortamda bu yayınların kullanılabilirliğinin sağlanması söz konusu yayınları da elektronik yayın kapsamı içine almıştır.

Elektronik yayınların bir çok avantajının olması yayınların klasik ortamdan çok elektronik ortamlarda talep edilmesine sebep olmuştur. Hem üretenler hem de kullananlar için söz konusu yayınların avantajlarını şöyle gibi sıralayabiliriz;

- Enformasyon teknolojisindeki gelişim uzaklık engelini ortadan kaldırmıştır. Bu engelin ortadan kalkması kullanıcıların ihtiyaç duyduğu bilgiye ihtiyaç duyduğu zamanda erişimini olası kılmaktadır.

- Elektronik yayına ulaşım kolaydır. Elektronik yayınlara gelişen bilgisayar teknolojisi ve yazılımı ile özel bir indeksleme yöntemine gerek duyulmadan kolayca ulaşılabilir. Elektronik yayınların kullanıcıya sağladığı bu erişim kolaylığı istenen bilgiye ulaşma süresini azaltmaktadır.
- Enformasyon teknolojisindeki hızlı gelişim yüksek depolama kapasitesine sahip bilgi kayıt ortamlarını hizmetimize sunmaktadır. Enformasyon teknolojilerinin gelişimi yapılacak depolama işlemlerinde yer sıkıntısını ortadan kaldırmaktadır. Elektronik yayınlar çok büyük fiziksel ortamlara gerek duyulmadan küçük fiziksel depolama ortamlarında saklanabilmektedir. Örneğin; 650 MB'lık kayıt kapasitesi olan bir CD, yaklaşık olarak 74 dakikalık bir müzik kaydı içermektedir.
- Enformasyon teknolojisindeki gelişim iletişimi çok daha etkin hale getirmiştir. Bu gelişimin doğal sonucu olarak elektronik yayınlar, kolayca çoğaltılabilir ve çok hızlı şekilde yayılabilir hale gelmiştir (Odabaş, 2002).

Enformasyon teknolojilerinin ilerleme göstermesi bilgi kayıt ortamlarının çeşitlenmesine sebep olmuştur. Elektronik formda üretilen, yayılan, depolanan ve kullanılan ürünlerin avantajlarının basılılara kıyasla daha fazla olması, yayınların elektronik ortamda talep edilmesine yol açmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak kütüphane dermelerinin niteliği de şekil değiştirmiştir. Eskiden elle tutulabilir, somut yayınlar dermeyi oluşturmaktayken şimdi somut yayınlarla beraber, sadece bilgisayar ekranından izlediğimiz ama elle tutamadığımız yayınlar da kütüphane dermelerinde varlık göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda Gorman(1997:498-499), modern bir kütüphane de var olan yayınları aşağıdaki gibi ele almıştır;

- Elle tutulabilir (tangible) bilgi kaynakları: Bu tür kaynakları kütüphanenin

sahibi olduğu ve kütüphanenin içinde yer alan kaynaklardır (Örneğin; monograflar, ses bantları, görüntü bantları, slaytlar, mikroformlar vb.). Fiziksel olarak elle tutulabilen ve içeriği görülebilen kaynakların yanı sıra fiziksel olarak elle tutulabilen ancak içeriği bir araç yardımı ile görülebilen kütüphane materyalleri de bu kategoriye girmektedir.

- Elle tutulamayan (intangible) bilgi kaynakları: Bu bilgi kaynakları somut olmayan, bilgisayar ekranından izlenebilen elektronik bilgi kaynaklarıdır (Örneğin; çevrim içi yayınlar). Elle tutulamayan bilgi kaynakları başkaları tarafından yaşatılan ve yine başkaları tarafından güncellenen bilgisayar ortamındaki yayınlardır.

Bütün kütüphane materyallerini içeriğine alan bu ayrımın yapılmasının temel sebebi yayın türlerinin artması sonucunda kütüphane dermelerinin şekil değiştirmesinden kaynaklanmıştır. Enformasyon teknolojilerindeki gelişim, elektronik yayınlarda da kendini göstermiş ve elektronik yayınların da çeşitlenmesine sebep olmuştur. Bu çeşitlilik ise elektronik yayınların da sınıflandırılması ihtiyacını doğurmuştur.

H.M.Fagerli ve B.Rugaas'ın fikirleri doğrultusunda 1994 yılında “durağan elektronik yayınlar” ve “dinamik elektronik yayınlar” ayrımı yapıldı (Lorr, 1995:105). Bu ayrıma göre;

“1.Durağan (statik) Belge: Bilgi içeriğinde belgenin var olduğu sürece hiçbir değişiklik olmayan belgedir (Örneğin; manyetik disk, CD-ROM),

2.Dinamik Belge: Herhangi bir zamanda öngörülmeven değişikliklerin olabileceği bir belgedir” (Fagerli, 1995:108). Bunlarda bilgi bir veri bankasından gelir ve yayıncısı tarafından denetlenir. Kullanıcılar bilgiye telekomünikasyon

yoluyla terminallerden ulaşırlar. Bu bilgi veri tabanında genişletilebilir, güncelleştirilebilir (Fagerli, 1995:109).

Navelsaker (1995:55); statik ve dinamik belgelerin özelliklerini aşağıdaki gibi belirtmiştir;

“Statik belgenin entelektüel ve elektronik içeriği değişmez. Bu belgelerin dağıtımı standart fiziki ortamlarda yapılır. Dinamik belge ise zamanla değişir , dinamik belgeye örnek olarak çevrimiçi veri tabanını verebiliriz.”

Kısa zamanda geçirdikleri bu gelişim sürecinde elektronik yayınların sınıflandırılmasına dair çeşitli alternatifler geliştirilmiştir. Bütün bu sınıflamaların verdiği karışıklıkları önlemek adına Bide ve arkadaşlarının, proje kapsamında hazırladıkları “Elektronik Yayınların Standartları (Standards for Electronic Publishing)” adlı raporda; elektronik yayınlarla ilgili terimlere ait açıklamaların verilmesinin kavram yanlışlarını ortadan kaldırmak için gerekli olduğu görülmüştür. Bu raporda verilen tanımlamalarda elektronik yayınlar ilk etapta çevrimiçi, çevrimdışı ve melez (hibrid) yayınlar olmak üzere üç kategoriye ayrılarak tanımlanmıştır.

Çevrimdışı elektronik yayınlar: Bu yayınlar manyetik bantlar disketler veya kullanımı çok fazla tercih edilen CD-ROM’lar gibi farklı fiziksel ortam üzerinde bulunan yayınlardır. Çevrimdışı olarak anılan yayınlar somut yayınlar olduğundan bu tarz yayınların kendilerine ait fiziksel taşıyıcıları vardır ve bu yayınlar fiziksel taşıyıcılarla dağıtılırlar bu nedenle yasal olarak derlenmesi basılı materyallerinkine benzerlik gösterir.

Melez (Hibrid) elektronik yayınlar: Bu yayınlar çevrimiçi bağlantıları da olan çevrimdışı yayınlardır (Muir, 2001:656). Basılı şekilde erişilebilen dergilerin aynı

zamanda CD-ROM lar veya Web aracılığı ile de erişiminin sağlanması karma yayınlara örnek teşkil etmektedir.

Çevrimiçi elektronik yayınlar: Bu yayınlar ise internet veya ağlar üzerinden erişilebilenlerdir (Standards for Electronic Publishing, 2000:7).

“Çevrimiçi” olarak anılan yayınlar, sunucu bilgisayar sisteminde veya internette depolanmış tek kopyadan ibarettir. Çevrimiçi ortamda bulunan yayınlarda değişiklik yapma yetkisi sadece yayıncı veya yapımcıya aittir.

Aynı raporda, çevrimiçi yayınlar kapsamlı olarak değerlendirilmiş ve çevrimiçi yayınlar kendi içlerinde “sabitlik” lerine göre kategorize edilerek tanımlanmıştır.

Statik: Yayınlandıkları andan itibaren biçim ve içerikleri değişmeyen yayınlardır.

Çoğalan: Bu kaynakların içerikleri kaynakların yaşam süresi boyunca sürekli kendine yenilerini eklemektedir. Bu yayınlar genellikle süreli yayınların eşitleri olarak kabul edilmektedir.

Dinamik: Bu yayınların şekilleri ve içerikleri yayınların yaşam süreleri boyunca sürekli veya “dinamik” bir şekilde değişir (Standards for Electronic Publishing, 2000:7).

Bilgisayar bilimlerinde elektronik sayfalarının dinamizminden bahsederken; amaç Web sayfasının içerisinde hareket eden, ekranın sağında veya solunda görünen hareketli objeler veya yine ekranda sürekli olarak dönen resim veya yazıları vurgulamak değildir. “Dinamizm” terimi ile üzerinde durulan yayının içeriğinin canlı olması, kontrol edilebilir olması ve kullanıcının hareketlerine ya da tercihlerine cevap verebilir olmasıdır (Pekgöz, 2003:1). Statik Web sayfalarında kullanıcı sadece sayfayı inceleyebilir, sayfanın içeriğinde değişiklik yapma ya da sayfayı özelleştirme gibi dinamik nitelikli işlemler yapamaz (Uysal, 2001:13).

Çevrimiçi yayınların herhangi bir fiziksel taşıyıcısının olmaması bu yayınlarda derleme uygulamalarını sıkıntılı olmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle ulusal kütüphanelerde oluşacak asıl değişimin çevrimiçi yayınlarda meydana gelmesi beklenmektedir.

Enformasyon teknolojilerindeki hızlı gelişim bilginin üretilme, kaydedilme ve iletim biçimlerini değiştirmiştir. Bu değişim doğrultusunda geleneksel yayınlar kullanılarak hizmet sunulan alanlar yerlerini, elektronik yayınlara paylaşmak zorunda kalmışlardır. Yayıncıların kamuya sundukları yayınlarda elektronik ortamı tercih etmeleri bu yayınları çeşitliliğe sürüklemiştir.

Elektronik yayınlardaki bu çeşitlilik şöyle sınıflandırılabilir:

- Basılı yayınların elektronik versiyonları (Örneğin; kitaplar, dergiler, broşürler),
- Etkileşimli veri tabanlarını içerebilir (Örneğin; bibliyografyalar, istatistikler),
- Oyunlar gibi etkileşimli medya,
- Yazılım ve uzmanlık sistemleri,
- Elektronik ağlar aracılığı ile elde edilebilen duyuru panoları, tartışma listeleri, basım öncesi elektronikler gibi yeni yayın şekilleri (The Legal Deposit ...,1996:4).

Bunlar kişisel fiziksel materyaller olan disket, CD-ROM veya diğer çevrim dışı ortamlarda bulunabilirler veya çevrim içi sistemlerden direk bilgisayar ağları yolu ile kullanıcıya sunulabilirler. Çevrim içi ve çevrim dışı yayınlar çeşitli türlerde karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda çevrimiçi ve çevrimdışı yayınlara ait ortamlar tanımlanmıştır.

A. Çevrimdışı yayınlar:

Sabit Disk: Sabit Diskler, veri depolanması amacı ile kullanılan manyetik kayıt ortamlarıdır. Önceleri büyük boyutları ve yüksek fiyatları nedeni ile sadece bilgisayar merkezlerinde kullanılan sabit diskler, cep telefonları ve sayısal fotoğraf makineleri içine sığabilecek kadar küçülen boyutları ile günlük hayatımıza girmişlerdir. Sabit disklerin en yoğun kullanım yeri bilgisayarlardır. Ses, görüntü, programlar, veri tabanları gibi büyük miktarlarda bilgi, gerektiğinde kullanılmak üzere sabit disklerde saklanır. Sabit disk, bilgisayar da yardımcı ve kalıcı bellek olarak bulunur. Bilgisayar sabit diskleri, genellikle bilgisayarların içinde sabitlenmiş durumda bulunur, buna karşın bilgisayarlara dışarıdan bağlanabilen taşınabilir olanları da vardır. Gelişen teknoloji sabit disklerin boyutlarını küçülmüş ve bilgi saklayabilme yeteneklerini arttırmıştır. Bir kaç megabayt büyüklüğündeki ilk örneklerin yerini günümüzde 400-500 GB veri saklayabilmekte olanları almıştır ve her geçen yıl bu kapasiteleri artmaktadır (Vikipedi:Sabit Disk, 2006).Sabit diskler elektro mekanik yapıda olduklarından sonsuz ömürlü ve mutlak hatasız değillerdir. Kullanım şartlarına göre ömürleri değişir.

Disket : Bilgisayarlardaki bilgileri taşımak için kullanılan manyetik araçlardır. Genellikle küçük boyutlardaki program ya da verilerin, saklanması ve bir bilgisayardan diğer bir bilgisayara aktarılması için kullanılır. Disketlerden, bilgisayar kasası üzerinde bulunan disket sürücü kullanılarak yararlanılır. Bilgiler silinerek hafıza alanı tekrar tekrar kullanılabilir. Disketler büyüklüklerine göre 3,5 inç ve 5,25 inç olarak ikiye ayrılırlar. Günümüzde yaygın olarak kullanılan disketler 3,5 inçlik olanlarıdır(Vikipedi:Disket, 2006).

Flaş Bellek (Flash Memory): Flash bellek, güç kesintisinde dahi içerdği bilgileri kaybetmeyen ve tekrar tekrar yazılıp silinebilen bir bellek çeşididir. Kullanım alanı geniş olan flaş bellekler yapıları bakımından RAM'lere, kullanımları bakımından Sabit Disk'lere benzerler. Flaş bellekler, "elektriksel olarak programlanabilen sadece okunabilen bellek" olarak adlandırılırlar. Ufak boyutlu, hafif ve sağlam yapılı olmaları flaş belleklerin genel özelliklerindendir (Flash Bellekler, 2006).

CD: İngilizce *Compact Disc* kelimesinden gelmektedir. 12 cm çapında taşınabilir disklerdir. Sayısal optik veri saklama aracıdır. CD'ler konuşma, müzik, resim veya çizgi film biçiminde çok miktarda veri saklayabilirler. CD'lerin aşağıda belirtilen üç farklı tipi vardır.

CD-ROM ; (yaygın olarak, sadece CD de denir) İngilizce bir terim olan Compact Disc Read-Only Memory (Salt Okunur Optik Disk) sözcüklerinin baş harfleri alınarak yapılmış olan bir kısaltmadır. Salt okunur optik disklere kullanıcı tarafından yazılamaz. Bu diskler sadece okunabilir. Üretildikleri sırada bilgi üzerlerine kodlanmıştır, kodlanan bu bilgi silinemez ya da değiştirilemez. *CD-RW;* İngilizce *Compact Disc Re-Writable* kelimelerinin kısaltmasıdır. Tekrar yazılabilen CD anlamındadır. Teoride bir CD-RW 1000 defa silinebilir ve yeniden yazılabilir olsa da pratikte bu sayıya ulaşmak pek mümkün olamamaktadır. Bunun en önemli sebebi ise ortamın iyi korunmamasıdır. *WORM'lar* üzerlerine bir kez yazılıp çok kez okunabilen, verilerin kaydedilebileceği optik disklerdir. Ancak kaydetme işlemi sadece bir kez yapılabilmektedir. Optik diske kaydı yapılan veri çok kez okunabilir ama değiştirilemez veya silinemez (Stephens, 1998:28).

VCD: Video CD olarak da anılmaktadır. Video görüntülerin CD üzerine kaydedilmesi için kullanılan bir kayıt standardıdır. Kayıt süresi ise 74 veya 79

dakikadır. Bu nedenle, kayıt süresi açısından, sinema filmlerinin kaydı için, pek uygun değildir. Bu nedenle, farklı ve daha uzun kayıt yapmaya izin veren bir çok VCD kayıt biçimi geliştirilmiş, ancak DVD'nin sunduğu kalite ve kayıt süresine erişilemediği için, yaygınlaşmamıştır. Bunlar içinde en çok yaygınlaşan, bir anlamda VCD'nin devamı ve daha geliştirilmiş bir biçimi olan SVCD (Super Video CD) 'dir. CD'ler üzerine video görüntülerin kaydedilmesi için kullanılan bir kayıt standardıdır. Görüntü kalitesi VCD'den daha üstün, ama DVD'den daha düşüktür. Bu kayıt biçimi VCD'den daha kaliteli bir resim kalitesi sunmakta ve DVD aygıtlarının çoğu tarafından desteklenmektedir. VCD kullanımı, gün geçtikçe yerini DVD kayıtlarına bırakmaktadır. Ancak, DVD yazma aygıtlarının daha pahalı olması nedeniyle, özellikle, bilgisayar kullanıcıları tarafından hala yaygın olarak kullanılmaktadır (Vikipedi:VCD, 2006).

DVD: Digital Versatile Disc (sayısal çok amaçlı teker) sözcüklerinin baş harfleri alınarak elde edilmiş olan, CD-ROM görünümünde elektronik kayıt ortamıdır. CD'ye göre, çok daha yüksek kayıt kapasitesine sahiptir. Tek katmanlı bir DVD, standart bir CD'nin yedi katı olan 4.7 GB bilgiyi saklayabilir . Gündelik yaşamda, teknik tanımı dikkate alınmadan ve sözcüğün açılımı düşünülmeden, yaygın olarak DVD, üzerine kaydedilmiş, film ya da video anlamında kullanılır. İlk başta sadece video görüntüler için düşünülen DVD kısaltması "Digital Video Disc" anlamında kullanılmakta iken, daha sonra başka alanlarda da kullanılabileceği düşünülerek, "Digital Versatile Disc" (ing.: *versatile*, çok amaçlı) anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde, özellikle sinema filmleri konusunda, büyük bir DVD pazarı oluşmuş olsa bile daha yoğun kayıt imkanı sunan, yeni kayıt ortamları üzerine yapılan çalışmalar devam

etmektedir. Bunlar içinde en çok dikkat çeken çalışmalar, Blu-Ray Disc ve High Density DVD (HD-DVD) üzerinde yapılan çalışmalardır.

DVD'nin çeşitli uygulama alanları vardır:

- DVD-Video (filmler (görüntü ve ses))
- DVD-Audio (yüksek kaliteli ses)
- SACD (yüksek kaliteli ses)
- DVD-VR (TV'den ya da kameradan kaydedilmiş görüntü ve ses)
- DVD+VR (+R ve +RW disklerle kayıt için DVD-Video)
- DVD-Data (veri saklamak için)
- DVD- Çeşitli oyunlar için (Örn; Playsation2)

Disk ortamı şunlar olabilir:

- DVD-ROM: Salt okunur,
- DVD-R: Bir kere yazılır,
- DVD-RW: Tekrar yazılabilir,
- DVD-RAM: Rastgele erişimle tekrar yazılabilir ,
- DVD+R Dual: İki katmanlı, bir kez yazılır (Vikipedi: DVD, 2006)

B. Çevrim içi yayınlar

Elektronik posta : Kısaca e- posta olarak anılır. Kullanıcıların sayısal ortamda yazdıkları ve birbirlerine gönderdikleri iletilere verilen addır. Elektronik posta, bugün dünya üzerinde milyonlarca insanın hızlı ve etkin bir biçimde iletişim kurmasını sağlar. Web sayfasıyla ve özel e-posta programları ile çeşitli protokollerle postaya ulaşılır (Vikipedi: Eletronik posta, 2006)

Web sayfaları: Web sayfaları adı verilen milyonlarca doküman Web'i oluşturur. Bir kişiye ya da bir kuruma ait olan bir grup Web sayfasına Web sitesi adı verilir. Bir

ya da birden fazla Web sitesi içeren bir bilgisayara sunucu adı verilir. Bir Web sitesi statik veya dinamik olabilir. Statik bir Web sayfası, genelde aynı kalır buna karşın dinamik bir Web sayfası her kullanıcı için özel olarak yaratılır (Wingate, 1998:15).

Veri tabanları : Bilgisayar ortamında saklanan düzenli veriler anlamında kullanılmaktadır (Stephens, 1999:46). Bilgisayar terminolojisinde, sistematik erişim imkanı olan, yönetilebilir, güncellenebilir, taşınabilir, birbirleri arasında tanımlı ilişkiler bulunabilen bilgiler kümesidir. Bir başka tanımı da, bir bilgisayarda sistematik şekilde saklanmış, programlarca işlenebilecek veri yığınıdır. Veri Tabanında asıl önemli kavram, kayıt yığını ya da bilgi parçalarının tanımlanmasıdır.

Veri tabanı yazılımı ise verileri sistematik bir biçimde depolayan yazılımlara verilen isimdir. Birçok yazılım bilgi depolayabilir ama aradaki fark, veri tabanın bu bilgiyi verimli ve hızlı bir şekilde yönetip değiştirebilmesidir. Veri tabanı, bilgi sisteminin kalbidir ve etkili kullanmakla değer kazanır. Bilgiye gerekli olduğu zaman ulaşabilmek esastır (Vikipedi: Veri tabanları, 2006).

Duyuru Panosu Sistemi: Mesaj bırakabildiğiniz ve diğer kullanıcılar tarafından bırakılmış mesajları okuyabildiğiniz bir sistem (Wingate, 1998:43).

Tartışma odaları: Ağın yaygın olarak kullanılan bir özelliğidir. Ağın sunduğu bu özellik sayesinde yazılan mesaj anında diğer kullanıcının ekranında belirir. Bu özellik sayesinde diğer kullanıcılarla yazışarak canlı sohbet etme imkanı sağlanır (Wingate, 1998: 35).

Her geçen gün daha fazla insana ulaşmakta olan elektronik yayınlar çeşitli türlerde karşımıza çıkmakta ve daha çok tercih edilmektedir. Enformasyon teknolojilerindeki gelişme bu yayınların, günden güne değişmesini sağlamakta ve

daha kullanılır olmasını destekleyici nitelikte ilerlemektedir. Enformasyon teknolojilerinde yaşanan bu gelişim ve değişime kayıtsız kalmaksa imkansızdır. Bilmekten çok bilgiye ulaşabilme ve bilgiyi yönetebilme çağı olarak anılan bu çağda elektronik yayınlar başrolleri üstlenmektedir. Bilginin üretilmesinde bir istasyon görevi gören ulusal kütüphaneler bu gelişmelere kayıtsız kalmamak adına kullanıcılarına elektronik yayınlarla da hizmet sunmalıdır. Elektronik yayınlar da basılı yayınlar gibi derleme kanunu kapsamına alınmalı ve basılı yayınlara uygulanan işlemlerin elektronik yayınlar için de geçerli kılınması sağlanmalıdır. Derleme kanunlarının teknolojik gelişmeler karşısında yetersiz kalması ve derleme kanunları kapsamında yapılması gereken düzenlemelerin hükümetler tarafından ağırdan alınması, eksiksiz bir kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasını tehlikeye sürüklemektedir. Kapsamlı bir derleme gerçekleştirmek için oluşturulacak olan kanunun, enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmelere yenik düşmesini engellemek adına derleme kanunları, güncelliğini sürekli koruyacak nitelikte ve teknolojik ilerlemelerin sonuçlarını kapsayacak esneklikte hazırlanmalıdır (Response to the government:..., 1997: 2).

Derleme kanunlarının kapsamına elektronik ortamda var olan bilgi taşıyıcılarının henüz alınmamış olması bir sorun teşkil etmektedir. Kanun kapsamında olan bu boşluk ülkelerin kültürel mirasının gelecek nesillere tam olarak aktarılması sürecinde bir tehdit unsuru oluşturmasının yanı sıra evrensel bilgi üretiminin tam olarak kayıt altına alınmasında da eksikliklerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Var olan bu sorunun giderilmesi için çözülmesi beklenen fazla sayıda yasal problem bulunmaktadır. Söz konusu sorunlara çözüm getirmek amacı ile ülkelerin çoğunun derleme kanunlarının teknolojik eksiklikleri giderecek şekilde

değiştirdiği görülmektedir (Andresso, 2001:6).

Kahle(1997:82)'nin de belirttiği gibi gereken önlemler alınmazsa, daha önce ilk filmler, ilk gramafon kayıtları vb. yayınlarda yaşanan kayıplar, elektronik yayınlar için de geçerli olacaktır. Kültürel mirasın tam olarak saklanması ve gelecek nesillere aktarımının sağlanması için bir dizi önlemlerin çok geç olmadan alınması gerekmektedir. Derlemenin elektronik yayınları da kapsayacak şekilde genişletilmesi tam bir ulusal arşivin oluşturulması için gereklidir. Derleme kanunlarının kapsamı hem çevrimdışı yayınları hem de teknolojik ilerlemelere paralel olarak çevrimiçi yayınları da içerecek şekilde genişletilmelidir. Böyle bir derleme işleminin geliştirilmesi, oluşturulması ve bu sistemin sürekliliğinin sağlanması için finansal kaynakların ayrılması ise hükümetlerin sorumluluğu altında bulundurulmalıdır.

2.1.3. Bilgi Kayıt Ortamları ve Derleme Kanunları

Ülke içinde üretilen bilgiyi derleyerek gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla koruyan, sahip olduğu kapsamlı dermesini yeni bilgilerin üretilmesi amacı ile entelektüellere ve bilim adamlarına açan, başka bir ifadeyle yeni bilgilerin üretilmesinde bir istasyon görevi gören, ulusal kütüphaneler güçlerini onları destekleyen derleme kanunlarından almaktadır.

Enformasyon teknolojisinin gelişmesi bilginin üretim ve yayım şeklini değiştirmiştir. Bilginin üretim ve yayım aşamalarında meydana gelen bu hızlı gelişim ve değişim çoğu yeni sözcüklerle ifade edilen farklı kavramları ortaya çıkarmıştır. Enformasyon teknolojisine bağlı olarak gelişmeleri öngöremeyen derleme kanunları ise sadece üretimi ve yayımı basılı olan yayınları kapsayan kavramlarla sınırlı

kalmıştır. Oluşturulmaları eski tarihlere dayanan ve enformasyon teknolojisindeki gelişmelere kayıtsız kalan derleme kanunları işlevlerini tam olarak yerine getiremediğinden uzun dönemde ülke içi bilgi üretimi olumsuz yönde etkilenmektedir.

Enformasyon teknolojilerindeki hızlı değişim ve gelişim yasal süreçlerin çoğunu temelden etkilemektedir. Kavcic(2002:1)'in belirttiği gibi teknolojiye gelişmeleri kapsamlı olarak öngöremeyen ve bu değişimi gerçek zamanlı olarak yakalayamayan yasal süreçlerden biri derleme kanunlarıdır.

Daha önce de vurgulandığı gibi teknolojik gelişmeler kütüphane derlemelerinin niteliğini değiştirmiş ve bu gelişmelerin sonucunda bilgi kaynakları elle tutulabilen ve elle tutulamayan bilgi kaynakları olarak kategorize edilmiştir. Geçmişten günümüze gelen derleme kanunları ise sadece somut yayınlar için kullanılabilir olan geleneksel kavramlarla hizmet sunmaya çalışmaktadır. Enformasyon teknolojisinde yaşanan gelişmelerse; yayın, üretim ve röprodüksiyon kavramlarında gelişmelere yol açmaktadır (Kacic, 2002:2). Derleme işlemlerini gerçekleştiren yasal koşulların kapsamında ise henüz bu gelişmelere çok fazla yer verilmediği görülmektedir.

Basılı ortamda kullanılan bazı terimler fiziksel ortamlarda yayımı yapılan elektronik yayınlar için halen kullanılmaktadır. Ancak telekomünikasyonun ve küresel ağı, bilginin yayımının doğasını değiştirmesiyle karşımıza çıkan çevrim içi yayınlar da durum daha farklıdır. Çevrim içi yayınlar için ortaya atılan kavramlar çoğu zaman yeni sözcüklerle ifade edilmektedir. Sürekli olarak değişen, güncellenen, kaybolan çevrimiçi sayfaların ne kadarının geleneksel anlamda “yayın” terimi ile adlandırılabilceği konusunda bile yapılacak tartışmalarla fikir birliğine varılmaya gereksinim vardır (Muir, 2001:655-656) .

Basılı ortamda iyi anlaşılan terimlerin elektronik ortamlarda var olan tanımları fikir birliğinden yoksundur. Basılı ortamda iyi anlaşılan terimlerin elektronik ortamda ya yeni anlamları vardır ya da bu terimler öncekinden bağımsız anlamlar içerirler. Çevrimiçi olarak yayımı yapılan yayınların doğası gereği bu yayınlarda derleme işlemlerinin gerçekleştirilmesi karışık ve zordur. Enformasyon teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak hazırlanacak bir derleme kanununun uygulamalarının sorunsuz gerçekleştirilmesi için kanun içinde yer alan terimlerin basılı yayınları kapsadığı gibi, çevrim içi ve çevrim dışı elektronik yayınları ve hatta gelecekte ortaya çıkabilecek diğer yayın türlerini de kapsayacak kadar esnek olması arzu edilen bir durumdur.

Muir (2001:653), basılı yayında kullanılan bir çok kavram, prensip ve pratiklerin ağ yayımcılığında yeni anlamları olacağını veya daha uygun kavramların bunların yerini alacağını belirtmektedir. Nitekim enformasyon teknolojisi ile değişen kavramlar kendilerini daha çok yayın ve yayımcılarla ilgili terimlerde göstermektedir .

1971 yılında Evrensel Telif Hakları Konvansiyonunda *yayın*; “somut şekilde üretimi yapılmış ve kopyaları kamuya dağıtılmış, okunabilen, anlaşılabilen ürünler” olarak tanımlanmıştır (Harrod’s..., 2000:600). Enformasyon teknolojisinin gelişmesi elektronik formda oluşturulan, saklanan ve dağıtılan yayınları ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak yayımcılar, enformasyonun kamuya sunulmasında bu yayın türlerini kullanmaya başlamışlardır. Elektronik yayınların içinde fiziksel taşıyıcıya sahip olan yayınlar olduğu gibi somut olmayan yayınlar da vardır. Bu tanım çerçevesinde çevrim içi olarak anılan türler yukarıda verilen *yayın* tanımına girmemektedir. Oysaki çevrim içi yayınlar aracılığı ile de üretilen değerli

enformasyonun çoğaltılarak yayılması gerçekleştirilmektedir. Elektronik yayınlar, klasik anlamda yapılan *yayın* tanımına girmediği gibi söz konusu yayınların yayımlanmasını sağlayan yayımcılar da yine klasik anlamda yapılan *yayımcı* tanımına da girmemektedir.

Yayımcı teriminin en klasik ifadesi; “okunacak bir şeyi basma ve halka dağıtma işini gerçekleştiren kimse” olarak verilmektedir (Meydan Larrousse, 1969:752). Oysaki günümüz şartlarında yapılacak bir *yayımcı* tanımının elektronik yayınların dağıtımını ve üretimini yapanları da desteklemesi gerekmektedir. Çünkü enformasyon teknolojisindeki gelişmeler bilginin üretilmesinde ve yayılmasında gelişmelere ve değişmelere sebep olmuştur. Metin, grafik, görsel, işitsel veriler elektronik bir formda oluşturulabildiği gibi bu ortamda yayılıp çoğaltılabilmektedir. Bu durumda klasik anlamda verilen tanımın haricinde görsel işitsel ürünlerin yapımını destekleyen kişilerin de *yayımcı* kapsamına girmesi veya başka bir tanımla derleme kanunda verilmesi gerekmektedir. Klasik anlamda *yayımcı* tanımının verdiği aralık çok sınırlı olduğu gibi enformasyon teknolojisinin gelişmesi ile desteklenen yeni yayın türlerini kamuya sunmayı amaç edinmiş bireyleri kapsamamaktadır. Bu nedenle yapılacak olan *yayımcı* tanımının kapsamlı olmasında yarar vardır. Üretilen eserin yayımcı tarafından desteklenerek çoklu kopyalarının kamuya dağıtılması ile ürün kamuya sunulmuş yani yayımlanmış olarak kabul edilmektedir.

Derleme kanunları kamuya sunulmuş eserleri kültürel miras kapsamında derleme altına aldığından kanunda verilen *yayımlanmış* veya *kamuya sunulmuş eser* terimlerinin içeriği yeteri kadar açık olmadığında farklı problemlere yol açmaktadır. Örneğin yayımlanmış eser kavramı; *halkın taleplerini yeterli miktarda karşılayan basılı yayınlar* olarak ele alınırsa, bu tanım çerçevesinde basılı olmayan yayınlar

derleme kanunu kapsamı içine girmeyecektir. Çok fazla sayıda basılı olmayan materyal müşterilerin isteklerini karşılamak amacıyla yayımlanacak fakat hukuki bir zorlama olmadığından derleme altına alınmayacaktır (Cornish, 1994:343). Terim olarak *yayımlanmış eser*; “çoklu sayıda kopyaları üretilmiş ve satılarak veya ücretsiz olarak kamuya dağıtımı yapılan dokümanlar...” olarak ifade edilmektedir. (Harrod’s..., 2000:601). Bu durumda doküman teriminin açıklanmasına da ihtiyaç duyulmaktadır.

Doküman, görsel, işitsel yada sayısal bilgiler taşıyan kayıtlar olarak tanımlanmaktadır (Harrod’s..., 2000: 235). *Doküman* terimi tanımdan da anlaşılacağı gibi daha çok kanıt niteliği taşıyan ve fiziksel taşıyıcılarla desteklenen bir çeşit kayıt (örneğin; mektup, kitap veya bir ses kaydı gibi) olarak ifade edilmektedir. Elektronik dokümanların ilerlemesi ile terminolojide de kopukluklar meydana gelmiştir. Genel bir ifadeyle; fiziksel taşıyıcılar ve onların veri veya bilgi içeriği ile arasında ayrım bulanmaya başlamıştır. Bugün örneğin internet üzerinde görülen ekran imgeleri de doküman olarak nitelendirilmektedir (Larsen, 1999:1020) Larsen (1999:1020) terminoloji de yaşanan bu kopukluğu bir örnekle açıklamaktadır;

“Bir ses kaydı için doküman; üzerine bir şeyler eklenmiş polyester teyp veya teyp üzerindeki elektromanyetik metal katmanlar olarak tanımlanırsa, katmandan elde edebileceğimiz analog ve dijital veriyi veya hoparlörlerden çıkan sesi hangi terimi kullanarak tanımlamak daha doğru olacaktır?”

Aktarım şekline bakılmaksızın kamuya sunulmuş olan her türlü dokümanın derleme kapsamına alınmış olması çok önemlidir. Enformasyon teknolojisi çok hızlı şekilde değişim gösterdiğinden, derlenecek dokümanın tanımı; bilgiye erişimi değiştirecek her tür teknolojik gelişmeye yanıt verecek kadar kapsamlı tutulmalıdır.

Bu gelişmeler doğrultusunda düzenlenerek yenilenecek olan derleme kanunlarında derlenmesi gereken materyalin tanım aralığının geniş bir alanı kapsamı önemli olarak görülmektedir. Tanım mümkün olduğu kadar taşıyıcıların tipine bakılmaksızın geniş olmalı ve ağ ortamındaki yayınları da kapsam içine alacak şekilde genişletilmelidir. Eğer ki kullanıla gelen ülke kanunu elektronik ortamdaki yayınları kapsamıyorsa, elektronik ortamdaki yayınları da kapsayacak şekilde değiştirilmelidir. Daha çok bilgi kaynağına elektronik ortamda ulaşıldığından beri bu değerli bilgilerin sonsuza kadar kaybolmasını mümkün olabildiği kadar çabuk şekilde engellemek adına derleme kanunun kapsamının genişletilmesi çok önemlidir.

Kanun kapsamında yürütülen derleme uygulamalarının içeriği ülkeden ülkeye çeşitlilik göstermektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda hareket ederek derleme kanunları kapsamına sadece fiziksel formatta olan yayınları alan fakat henüz çevrimiçi yayınları kapsamına dahil etmeyen ülkeler olduğu gibi çevrimiçi ve çevrimdışı her türde elektronik yayını kanun kapsamına alan veya bu hedefi başarmak için hala yasal bir düzenleme içinde olan ülkeler de vardır. Bu hedefte kanunlarında değişikliğe giden ülkeler; Birleşik Krallık, Danimarka, Güney Afrika, Kanada, Norveç, Yeni Zelanda olarak belirlenmiştir (National Library of Australia, 2005).

Çalışmamızın bu kısmında enformasyon teknolojisinin gelişimine karşı derleme işlemlerini eksiksiz gerçekleştirebilmek için kanunlarında değişikliğe giden bu ülkelerin kanunları kapsamında enformasyon teknolojisinin gelişimi ile değişime uğramış olan yayın, yayımcı ve bunlarla ilgili diğer terimlerin tanımları incelenecektir.

Birleşik Krallığa ait 2003'te yürürlüğe giren “Derleme Kütüphaneleri Kanunu (Legal Deposit Libraries Act 2003)” önceki kanundan farklı olarak çevrimiçi ve çevrimdışı materyallerin derlenmesini de sağlamaktadır.

Kanun kapsamında derlemeye tabi tutulacak yayınlar; *basılı yayınlar* ve *basılı olmayan yayınlar* olarak iki kategoride değerlendirilmiştir. Kanunun yayınları iki kategoride değerlendirmesinin sebebi bu yayınların doğasından gelen farklılıkların derleme uygulamalarına farklı süreçlerle cevap verecek olmasındandır. Kanunda her iki kategori için ortak olarak verilen tanımlar aşağıdaki gibidir;

Ortam; “çevrimiçi ve çevrimdışı yayınları da kapsamına alan her ortamdaki yayın”.

Yayınlanmış eser;

“ a) Kopyalarının üretimi gerçekleştirilerek kamuya sunulan basımlar

b) Elektronik ortamda kamu tarafından erişimi sağlanan yayınlar”.

Elektronik yayın; “çevrimiçi ve çevrimdışı yayınları da içeren elektronik formdaki her tür yayın”.

Yayımcı; “kamuya sunulan yayınların basımını yaptıran veya dağıtımını yapan her kişi” olarak tanımlanmıştır”(Legal Deposit Libraries Act, 2003).

2004 yılı aralık ayında *Danimarka* parlamentosu genişletilmiş olarak sunulan “Yayınlanmış Materyallerin Derlenmesi Kanunu (Act on Legal Deposit of Published Material)” onaylamıştır. Bu kanun, önceki kanunun elektronik yayınları derleme uygulamalarındaki açıklarını kapatmak için oluşturulmuştur. *Danimarka* halkına sunulan ve derlenmesi öngörülen materyaller 4 başlık altında incelenmiştir;

- ✓ Fiziksel formda yayınlar,
- ✓ Elektronik iletişim ağları aracılığı ile yapılan yayınlar,
- ✓ Radyo ve televizyon programları,

✓ Kamuya gösterimi yapılan filmler,

Bu kanunda da derlenmesi öngörülen materyaller yukarıda da verildiği gibi kategorilere ayrılmıştır. Her kategori için yayınların hangi şartlarda Danimarka'ya ait olduğu ve hangi şartlarda yayımlanmış olarak kabul edildiği belirtilmiştir. Yapılan bu sınıflama aynı zamanda derlenecek materyallerin genel anlamda *ortamlarını* da belirlemiştir. Kanun kapsamında genel olarak yapılan tanımda *yayımcı*; “materyalin yayımlanması için masrafları karşılayan kimse” olarak verilmiştir (Act on Legal..., 2005).

Derlenecek materyalin tanımının en iyi yapıldığı bir kanunda *Güney Afrika*'ya ait “Derleme Kanunu (Legal Deposit Act)” dur. Var olan kanunun amacı derlemeyi görsel işitsel, televizyon radyo yayınları ve elektronik ortamı da içine alacak şekilde genişletmektir. 1997 de yürürlüğe girmiş olan Güney Afrika derleme kanununda verilen tanımlar şöyledir;

Ortam; “daha sonraki okuma, dinleme veya izleme gereksinimleri için bilginin kaydedildiği veya aktarıldığı ortam”.

Doküman; “nakledilmesi veya depolanması tasarlanan metin, grafik, görsel, işitsel veya herhangi bir ortam aracılığıyla anlaşılabilen diğer şekillerdeki bilgi” olarak tanımlanır ve içeriği, bütünlüğü ve fiziksel görünümü kesinlikle farklı olan edisyon veya versiyonlarında ayrı bir doküman olarak kabul edilmesi de bu kanun da öngörülmektedir.

Yayımlanmış eser; “satın alma, kiralama, üye olma, ödünç alma veya bedelsiz şekilde dağıtılarak kamu üyelerinin erişebilir hale geldiği üretimler” olarak yapılmıştır.

Bu tanımlamalara bakıldığında derleme yasasının videolar, CD'ler, filmler gibi görsel işitsel materyaller, radyo televizyon gibi medya yayınları, CD-ROM'lar ve disketler gibi elde edilebilir “statik” yayınlar, çevrimiçi elektronik dergiler, Web siteleri gibi dinamik veya çevrimiçi yayınları ve hatta henüz keşfedilmemiş medya tiplerini de içerecek şekilde genişletilmeye çalışıldığı fark edilmektedir. Yani derleme kanunu kamuya sunulan her bilgi depolama ortamı veya formatları için değiştirilmeye gereksinim duymayacak kadar esnektir (Lor ve Geustyn, 2003:57-58). Yine aynı kanunda *yayımcı*;

- “ a) dokümanın yayımını ve dağıtımını yapan,
- b) kamunun erişimi sağlamak için üretimin finansal risklerini üzerine alan,
- c) Güney Afrika'nın dışında Güney Afrika ile ilgili yayınların dış alımcılığını üstlenerek kamuya erişimini sağlayan kamuya veya özel kuruluşlara ait özel veya tüzel kişilikler ” olarak tanımlanmaktadır (South Africa Legal Deposit Act, 1997).

Kanada da ise derleme uygulamaları 2004 yılı nisan ayında şekil değiştirmiştir. “Kanada Kütüphane ve Arşivler Kanunu (Library and Archives Act of Canada)” nda yer alan derleme uygulamalarında benzer tanımlar aşağıdaki gibi açıklanmıştır.

Bu kanun kapsamında korunması ve bugün ve gelecekte kullanıcı yararına sunulması gereken yayınlar *doküman mirası* olarak adlandırılmış ve doküman mirası; “Kanada’ya ait yayımlar ve kayıtlar” olarak tanımlamıştır.

Kamuya sunumu gerçekleştirilmiş olan eser; “çoklu kopyalarına erişilebilen veya farklı lokasyonlarda erişilebilen kütüphane materyalleridir. Bu materyaller belirli bir değer karşılığında veya diğer yollarla kamuya sunulur. Yayının kamuya sunumu yayına üyelik yapmak sureti ile veya genel olarak dağıtımı ile sağlanabilir. Yayına

her ortam aracılığı ile erişilebilir. Yayınlar basılı materyalleri ve çevrimiçi yayınları içeren her formda erişime sunulabilir” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamada aynı zamanda yayına ait ortama dair bir kısıtlama getirilmediğinin vurgusu da yapılmıştır. *Yayımcı*; “kendi harcamaları ile yayınları Kanada’da erişilebilir kılan her kişi” olarak ifade edilmiştir (Library and Archives of Canada Act, 2004).

1990 yılında yürürlüğe giren *Norveç*’ e ait “Genel Olarak Erişilebilen Dokümanları Derleme Kanunu (The Legal Deposit of Generally Available Documents)” elektronik yayınların da derlenmesine yönelik olarak yapılan ilk derleme kanunudur. Bu kanuna göre derlenmesi gerekli yayınlar şöyle kategorize edilmiştir;

- Kâğıt ve kâğıt benzeri dokümanlar,
- Ses kayıtları, filmler, videogramlar, elektronik dokümanlar ve bu tip dokümanların kombinasyonları
- Televizyon ve radyo programlarına ait yayınlar.

Bu yayınlara ait derleme uygulamaları kanunda ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

Diğer ülkelere kapsamlı Derleme Kanunu ile yol gösteren Norveç’e ait kanunda tanımlar şöyle verilmektedir;

Ortam; “bilgi depolama yeri”.

Doküman; “bilginin okuma, dinleme, gösterim veya aktarım amacı ile depolandığı ortamın bir veya daha fazla benzer kopyaları” .

Kamuya sunumu gerçekleştirilmiş eserler; “dokümanın kopyalarının satışa sunulması, kiralanması, ödünç verilmesi, çevrimiçi olarak aktarılacak erişiminin sağlanması veya dokümanın özel alanlar dışında diğer yollarla dağıtılması ...” olarak tanımlanmıştır (The Legal Deposit of Generally Available Documents)

Diğer kanunlardan farklı olarak bu kanunda *yayımcı*dan başka *yapımcı* ve *dışalımcı* kelimelerinin tanımları da verilmiş ve derleme vermekle yükümlü olarak yayımcıdan başka dış alımcı ve yapımcıya da sorumluluklar yüklenmiştir.

Yayımcı; “bir dokümanı kendi harcamaları ile üreten ve düzenleyen Kanada halkı için elde edilebilir kılan her kişi”.

Yapımcı; “dokümanın kopyalarını yayımcı için hazırlayan her kişi”.

Dışalımcı; “yurt dışında yayımlanmış dokümanları kendi harcamaları ile ülkesine getirerek Norveç halkına sunan her kişi” olarak tanımlanmıştır (Library and Archives Act of Canada Act).

Bütün bunların dışında Norveç kanunu ile sadece elektronik dokümanlar ile statik internet dokümanları derlenirken bu bölümde incelenen diğer kanunlar aracılığı ile statik ve dinamik olmak üzere tüm çevrim içi yayınlar derlenmektedir.

Yeni Zellanda’da derleme yapılmasına ait hükümler Mayıs 2003’te yürürlüğe giren “Ulusal Kütüphane Kanunu (National Library of New Zeland Act)” içerisinde yer almaktadır. Bu kanun içerisinde verilen tanımlar aşağıdaki gibidir;

Doküman;

“ a) Bir materyal üzerinde yazılı bilgi

b) Kayıt araçları, bilgisayar veya değişik elektronik aletler veya başka aletlerle kaydedilen veya depolanan bilgi

a) kitap, el yazması, gazete, süreli yayın, dergi, broşür, harita, plan, boyama, resim, tablo, şema, grafik veya çizim, fotoğraf, film, negatif teyp veya bir veya daha fazla görsel imgenin tekrar üretilmek için vücut bulduğu (donanım yardımı ile veya donanım olmaksızın) diğer aygıtlar

b) yukarıda sayılanların ikinci veya sonradan ortaya çıkan edisyonları” .

Kanunun başlangıcında verilen tanımlarda *elektronik* kelimesinin elektronik, dijital, manyetik, optik, elektromanyetik, biyometrik, ve fototonik olan her şeyi içerdiği üzerinde durulmuştur. Bunun dışında *enformasyon* kelimesinin, doküman, veri, ses, konuşma, metin ve grafik haldeki tüm enformasyonu içerdiği belirtilmiştir.

Elektronik doküman; “bilginin depolanması veya gösterilmesi; elektronik kayıt aygıtları, bilgisayar veya interneti de içeren diğer elektronik ortamlarda gerçekleşen kamu yayınlarıdır”.

İnternet dokümanı; “İnternet üzerinden yayımı yapılan, dokümanın erişimine herhangi sınırlamalar getirilen veya getirilmeyen ve Web sitelerinin tamamını veya bir kısmını içeren kamu yayınlarıdır”.

Aynı kanun içerisinde *kamuya sunulan doküman* şöyle tanımlamaktadır;

“ 1. Bir veya daha fazla kopyası

- ✓ kamu için basıldıysa,
- ✓ istek üzerine kamuya erişimi sağlanıyorsa,
- ✓ internet üzerinden kamu erişimi sağlanıyorsa

2. Yeni Zellanda’da üretilmiş yayımlanmış veya diğer yollarla kamuya sunulmuş doküman ve Yeni Zellanda’da ikamet eden biri tarafından Yeni Zellanda dışında üretilmiş veya basılmış dokümanlar.”

Yayımcı;

“ a) Kamuya sunulmuş dokümanın yayımcısı

b) Kamuya sunulmuş doküman tanımına bağlı olarak bu dokümanın kopyalarının bastırılan ve halka sunulmuş olmasını sağlayan Yeni Zellanda’da bu dokümanı üretmiş olan kişi veya Yeni Zellanda dışında bu dokümanı üretme yetkisi olan kişi.

c) İnternet dokümanı tanımına bağılı olarak dokümanın bulunduğı Web sitesinin içeriğini veya Web sitesinin bir kısmını kontrol altında tutan kimse ” (National Library of New Zealand Act, 2003).

Tüm formda elektronik yayınları (fiziksel formatta olan yayınlar ve çevrim içi yayınlar) kanunları kapsamına alan Birleşik Krallık, Danimarka, Norveç, Güney Afrika ve Yeni Zellanda’ya ait derleme kanunları içerisindeki yayın ve yayımcı ile alakalı terimlerin tanımları yukarıda incelenmiştir.

Günümüzde enformasyon teknolojisinin gelişmesine paralel olarak kamuya sunulan yayınların kapsamında büyük bir çeşitlilik gözlenmektedir. Artık yayınlar, basılı ortamdan çıkıp elektronik ortamda kamuya sunulmaktadır. Eski tarihli derleme kanunlarının bu gelişimi öngörmesi ve bu yeni yayınların derlenmesine yönelik hükümler içermeleri olanak dahilinde değildi. Şimdi ise var olan bu çeşitliliğin derleme kapsamına alınması için ülkeler kanunlarında çeşitli uygulamalara gitmektedir. İncelenen kanunlarda derlemenin eksiksiz olarak yapılabilmesinin hedeflendiğı ve bu nedenle derlenmesi gereken yayınların çeşitli kategoriler altında incelendiğı görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında, 1990 yılında yürürlüğe giren ve bu konuda ayrıntılı ilk kanun olan Norveç derleme kanununun yapısı itibarı ile diğer kanunlara örnek olduğu görülmektedir. Danimarka ve Birleşik Krallık’ta da ulusal miras kapsamında derlenmesi gereken yayınlar Norveç’e ait kanunda olduğu gibi kategorize edilmiş ve her bir kategori için uygulanması gerekli olan derleme işlemleri tanımlanmıştır. Yapılan sınıflamalarda genel olarak elektronik yayınlarla basılılar ayrı olarak ele alınmış ve her grup için farklı uygulamaların yapılması öngörülmüştür. Yayınların kategorilere ayrılması derleme uygulamalarını

kolaylaştıracakđı gibi sağlıklı olarak gerçekleştirilmesini de sağlayacaktır. Ancak yayınlar için de bu tarz ayrımlar yapılırken suregelen teknolojik gelişmelerin kategoriler arasındaki sınırları bir sure sonra yok edip etmeyeceği irdelenmeli ve bu durum goz önünde tutularak bu işlem gerçekleştirilmelidir. Örneğin Danimarka'ya ait kanunda yapılan sınıflamada ağlar aracılığı ile yapılan yayınlar ve radyo-televizyon yayınları farklı kategorilerde değerlendirilmiştir. Oysaki radyo ve televizyon yayınlarının çoğu artık ağlar üzerinden de yapılmaktadır.

Kanada, Yeni Zellanda ve Güney Afrika'ya ait kanunlarda ise böyle bir gruplamaya gidilmemiş, sadece verilen genel uygulamalarda internet üzerinden derlenecek yayınlara ait istisnai durumlar belirtilmiştir. Bu ülkelere ait kanunlarda derlenecek yayın kapsamının esnek ve geniş tutulmasına zen gösterilmiştir. Derlenecek olan materyalin tanımının geniş olarak yapıldığı Güney Afrika'ya ait derleme kanunun üzerinde dünyanın en kapsamlı ve modern kanunu olarak kabul edilen Norveç derleme kanunun etkileri görülmektedir. Bu etkiyi daha çok kanun kapsamında kullanılan terimler ve açıklamalarında görmekteyiz. Güney Afrika derleme kanununda derlenmesi gereken yayınların, günümüz yayınlarını desteklediği gibi henüz keşfedilmemiş yayınları da desteklediği görülmektedir. Bu bölümün başında da değinildiği gibi kanun kapsamında kullanılan kavramların verdiği aralıkların geniş olması kanunun işlevini yerine getirmesi ayrıca sürekli güncelliğini koruması için çok önemlidir. Aynı şekilde Kanada'ya ait kanunda da materyallerin ortamına ve formuna bakılmaksızın derlenmesi öngörülmektedir. Yeni Zelanda'ya ait kanunda ise elektronik yayınların derlenmesi ile ilgi olarak kanun içinde ayrıntılı tanımların verildiği görülmektedir. Ayrıca Yeni Zelanda derleme

kanunu kapsamında yaptığı çalışmalarda, izlediği kendine özgü bir tutumla dikkat çekmektedir.

Günümüzde derleme nüshasının teslim edilmesi sorumluluğu yayımcıların görevi olarak görülmektedir. Yukarıda incelenen kanunlar, ülkenin kültürel mirasının oluşturulmasında kamuya sunulmuş yayınları ve bu yayınların yayımcılarını bağlamaktadır. Bu ülkelerde de derleme nüshasının teslim edilmesi görevi genel anlamda yayımcıların sorumluluğundadır. Derlenmesi gerekli görülen yayın kapsamının genişlemesi bu yayınların çoğaltılmasını ve üretilmesini sağlayan yayımcı kavramını da etkilemiştir. Bu nedenle yayımcı için verilen tanım aralıkları geniş tutulmuş ve yayımcılar bu tanıma göre sadece basılı yayınların basımını yapan kişiler olmaktan çıkarılmıştır.

Yayın kapsamının genişlemesi yayımcıların kamuya sundukları yayın türlerini de değiştirmiştir. Söz konusu farklılık yayımlanmış eser kavramının genişletilmesiyle bu ülkelere ait kanunlarda kendini göstermiştir.

Elektronik yayınların eksiksiz olarak geleceğe aktarılmasını garanti altına almak için uygulanan derleme kanunlarında derlenecek olan materyalin ortamına ve türüne sınırlama getirilmeksizin derleme uygulamasının yapılması gerekmektedir. İncelenen kanunlara genel olarak bakıldığında da tüm kanunlarda verilen tanım aralıklarının geniş tutulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu nedenle derleme kanunun içeriğinde kullanılacak terimlerin tanımları dikkatle ve özenle verilmeli, tanımlar bugünün ve geleceğin teknolojik gelişmelerine cevap verecek esneklikte olmalıdır.

2.2. ELEKTRONİK YAYINLARIN DERLENMESİ VE BU KONUDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.2.1. Elektronik Yayınların Derlenmesi

Bir ülkenin derleme kanununun işlevi; ülkede yayımlanan bütün yayınların derlenmesi, kayıt altına alınması ve korunması yoluyla vatandaşların kültürel bir miras olan ülke yayınlarına bugün ve gelecekte erişme hakkını kullanmasını güvence altına almaktır (Larivière, 2000:23-24). Derleme kanunu, teknolojinin sunduğu ve sürekli gelişmekte olan yayım biçimlerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni yayın türlerini (elektronik yayınları) de kapsamalı ve bu yayınların basılı yayınlara benzer şekilde edinilmeleri, kayıt altına alınmaları, depolanmaları ve gelecek nesillere aktarılacak üzere uzun dönem korunmaları sağlanmalıdır (The Legal Deposit..., 1996:11).

Ne var ki; elektronik yayınların doğasının getirdiği zorluklar bu yayınların basılılara kıyasla çok daha karmaşık bir derleme süreci geçirmesine sebep olmaktadır. Genelde derleme olgusu yayınların edinimi, düzenlenmesi, depolanması, korunması ve bibliyografyalar aracılığı ile araştırmacılara duyurulması gibi etkinlik alanlarını kapsar. Ancak elektronik yayınların basılılardan farklı özellikler sergilerlemeleri elektronik yayınların değişik tekniklerle derlenmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda konu, öncelikli gördüğümüz derlenecek yayın türlerinin kapsamının genişletilmesi, gelecek nesillere aktarımı ve araştırmacıların hizmetine sunulmasındaki engellerin aşılması bakımından, elektronik yayınların edinilmesi, depolanarak uzun dönem korunması ve kullanıcıların hizmetine sunulması olarak sınırlandırılmıştır.

2.2.1.1. Elektronik Yayınların Edinilmesi

Bu başlık altında elektronik yayınların ediniminde yayına ilişkin sınırların belirlenmesi ve söz konusu yayınların ediniminde geliştirilen yaklaşımlar değerlendirilmeye çalışılacaktır. Elektronik yayınlar daha öncede belirttiğimiz gibi iki temel kategoride ele alınmaktadır. Çevrimdışı yayınlar elle tutulabilen, taşınabilen fiziksel nesneler olup bunların derlenmesi basılılardan farklı değildir.

Ancak çevrimiçi yayınlar ve özellikle bu kapsamda yer alan Web sayfalarının derlenmesi önemli ve karmaşık bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sınırların Belirlenmesi

Derlenecek olan yayının hangi amaç için edinileceği konusunun bir karara bağlanması sınırları belirlemede atılacak ilk adım olmalıdır (Rauber, 2001). Derlenecek olan elektronik yayının hangi amaç için derleneceğinin kesinleştirilmesi sınırları belirlemede ve bir sonraki basamak olan yayınların edinimi aşamasının daha rahat bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

Derleme kanunları; çevrimiçi yayınlar söz konusu olduğunda ülke içerisinde yayımlanmış olan yayınlarla, ülke ile ilgili yayınları kapsar. Basılı yayınlar için sınırların belirlenmesi kolaydır fakat çevrimiçi elektronik yayınların orijinin belirlenerek sınırlarının tanımlanması ve bu yayınların derleme kanunu uyarınca toplanması ve kayıt altına alınması kolay değildir.

CD-ROM'lar gibi basılı yayınlara benzer çevrimdışı yayınlar için ulusal sınırların belirlenerek derleme kanununun uygulanması çevrimiçi yayınlara kıyasla çok daha basit iken ağ içinde yayılan ve dinamik bir yapı gösteren çevrimiçi yayınlar için var olan derleme kanununun uygulanması çok daha zordur. Bu

durumda çevrimiçi yayınların basılı yayınlar gibi ulusal sınırlar içerisinde derlenmesini zorunlu kılmak için kanunda yapılacak bir dizi düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır (The Legal Deposit ..., 1996:7).

Aşağıda çevrimdışı ve çevrimiçi elektronik yayınlar açısından ulusal sınırların belirlenmesinde kullanılan ölçütler verilmiştir.

Çevrim-dışı Yayınlar için Sınırların Belirlenmesi

Çevrimdışı olarak yayımı yapılan yayınlar fiziksel taşıyıcılara sahip olduğu için derleme kanunları kapsamında olan geleneksel yayınların derlenme süreçlerine benzerlik göstermektedir. Ulusal derlemenin eksiksiz yapılabilmesi için çevrimdışı elektronik yayınlarda aşağıdaki özellikler aranmalıdır;

- ✓ Derlenecek olan yayınlara ülke içerisinde erişilebilmesi,
- ✓ Derlenecek olan yayınların; yayıncısının, dış alımcısının(importer), dağıtımıcısının ulus kökenli olması,
- ✓ Derlenecek olan yayınların; ulus, ulusun insanı ve kültürüyle alakalı olması,
- ✓ Derlenecek olan yayınların yazarın ulusuna göre seçilmesi,
- ✓ Diğer ulusların derleme kanunlarına göre derlemelerine katmadıkları bir yayın olması (The Legal Deposit..., 1996:26).

Basılı yayınlarda yayının hangi ülkeye ait olduğu konusunda çok fazla tartışılması gereken bir durum yoktur. Çünkü çevrimdışı olan yayınlarda daha önce belirtildiği gibi basılı yayınlara benzerlik gösterdiğinden bu yayınların yayımlandığı ülkeyi tanımlamak kolaydır. Bu tarz yayınların basıldığı fiziksel lokasyonun belirlenmesi, çevrimiçi yayının fiziksel lokasyonunu tanımlamaya göre çok çok daha kolaydır (Larivière, 2000:23).

Çevrimiçi Yayınlar için Sınırların Belirlenmesi

Ulusal ölçekte yapılacak olan elektronik yayınları derleme çalışmasında ise çevrimiçi yayına ilişkin sınırlar, ulusal Web alanına göre belirlenmektedir (Rauber, 2001). Ancak çevrimiçi elektronik yayınlarda sınırları çizmek Web'in dinamik olan doğasından dolayı kolay olmamaktadır. Örneğin; sıradan bir Web sayfası, daha kapsamlı sayfalara veya sesli, resimli diğer nesnelere ortalama 15 bağlantı (link) içermektedir. Verilen bu bağlantılarsa kullanıcıları ülkelerine ait sayfalara yönlendirebileceği gibi ülke dışı sayfalara da yönlendirebilmektedir (Lynman, 2002). Bu durumda ulusal Web alanının sınırlarını çizmek zor olmaktadır.

Web alanının sınırlarının çizilmesinde önemli bir faktör IP olarak anılan İnternet Protokolü numaralarıdır. İnternet üzerindeki tüm bilgisayarların birbirlerini kolayca bulabilmeleri için, IP adresleri adı verilen özgün adresleri vardır. IP adresleri sayılar halindedir. Sayıları anımsamak zor olduğundan, her bilgisayara “domain name” olarak bilinen alan adı verilir. Alan adı bilgisayarın nerede bulunduğu dair bilgiyi içeren üç kısımdan oluşur. Her kısım bir nokta ile birbirinden ayrılır. Alan adını oluşturan ilk kısım, kuruluşu simgeleyen bir isimden; ikinci kısım, kuruluşun faaliyet gösterdiği sektörü belirleyen kodlardan; üçüncü kısım ise ülkelerin kodlarından oluşmaktadır (Örneğin: ankara.edu.tr) (Wingate, 1998:8). Daha öncede belirtildiği gibi ulusal ölçekte elektronik yayınların derlenebilmesi için ulusal Web alanının sınırlarının çizilmesi gerekmektedir. O ulusa ait olan alan adı (örneğin; tr: Türkiyenin kodu) taşıyan tüm siteler içerikleri ile beraber o ülkenin kültürel ürünlerinin bir parçasını oluşturmaktadır (Rauber, 2001). Bununla beraber, ulusa ait alan adı (örneğin; tr) almamış olmasına rağmen ülke sınırları dahilinde uluslar arası alan adları altında varlık gösteren yayınlar da unutulmamalıdır. Bu

bağlamda Web alanı sınırları belirlenirken temel olarak alınması gereken ölçütler şöyledir;

- ✓ Alan adı içinde ülke kodunu içeren, örneğin; “.tr” son ekini içeren siteler,
- ✓ Fiziksel lokasyonu o ülke içerisinde olan “sunucular” tarafından kamuya sunulan yayınlar (Rauber, 2001).

Derleme kanunu kapsamında derlenecek olan çevrim içi elektronik yayınların sınırlarının çizilmesinde ulusal Web alanının belirlenmesi önemlidir. Yukarıda verilen 2 ölçüt kullanılarak ulusal Web alanı sınırlanabileceği gibi kullanılan bu ölçütlerin genişletilmesi mümkündür. Aşağıdaki ölçütlerden yararlanılarak ulusal Web alanı genişletilebilir;

- ✓ Entelektüel içeriği o ülke kökenli bir kuruluş ya da ülkeye ait olan Web siteleri,
- ✓ Entelektüel içeriği o ülke ile ilgili olan Web siteleri ulusal Web alanı kapsamına dahil edilmektedir.

Abiteboul ve arkadaşları (2002:4) Web siteleri derlenirken ulusal sınırların bulunduğu üzerinde durmuş ve çevrimiçi yayınlar açısından ulusal sınırları belirlemede yardımcı bazı ölçütler olabileceğini önermişlerdir. Bu öneriler;

- ✓ Kullanılan dil,
- ✓ Alan adı,
- ✓ Sitenin adresi, Web sitesinin sahibinin ismi veya Web sunucusunun (server) fiziksel lokasyonu gibi Web’den elde edilebilir bilgilerin kullanılarak çevrimiçi yayınların sınırlarının tanımlanması.

Ancak çevrimiçi yayınların derlenmesinde temel ölçütlerin kullanılmasının yanı sıra ulusal Web alanını genişletmek amacıyla yukarıda anılan ölçütlerden de yararlanılması farklı sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Çünkü bu tarz

ölçütlerin kullanılmasında derlenmesi öngörülen Web sayfalarına ait fiziksel alan sınırlarının ülke sınırlarını aşmış olması olasıdır. Görüldüğü gibi önerilen ölçütler ulusal Web'in sınırlarının kolay ve sorunsuz olarak çizilmesinde yeterli olamamaktadır. Ulusal Web alanına ait sınırların çizilmesinde yaşanan problemler “3.1.1. Elektronik Yayınların Edinilmesi Aşamasında Karşılaşılan Teknik Sorunlar” başlığı altında ele alınmıştır.

Elektronik Yayınların Edinilmesinde Geliştirilen Yaklaşımlar

Derleme kapsamında varlık göstermesi gerekli olan elektronik yayınların ulusal sınırlarının çizilmesinden sonraki aşama ise bu yayınların edinilmesidir.

Çevrimdışı elektronik yayınların edinimi bazı ayrıntılar dışında geleneksel yayınlara benzerlik gösterirken çevrimiçi yayınların edinilmesi aşamasında ise çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Aşağıda çevrimdışı ve çevrimiçi yayınların edinimlerinde izlenen yaklaşımlar verilmiştir.

Çevrimdışı Elektronik Yayınların Edinimi

Ülkelerde derleme çalışmaları farklı örgütsel yapılarda işlevsellik göstermektedir. Bu nedenle yayınların edinilmesi sorumluluğu çoğu ülkede ulusal kütüphane tarafından gerçekleştirilirken bazı ülkelerde de ayrı bir enstitü tarafından gerçekleştirilmektedir.

Derleme birimlerinin derlemesi gereken yayınların kapsamı, ülkelerin koyduğu yasal düzenlemelere göre değişiklik göstermektedir. Bazı ülkelerde bu kapsam, geniş bir yelpazeyi oluşturarak elektronik yayınları da içerirken bazı ülkelerde ise sadece basılı ortamlarda bulunan yayınların derlenmesi ile sınırlı kalmaktadır.

Çevrimdışı elektronik yayınlar, geleneksel yayınlar gibi fiziksel taşıyıcılara sahip olduklarından dolayı çevrimdışı yayınların edinimi geleneksel yayınların edinimine benzerlik göstermektedir. Çevrimdışı yayınların statüsü basılı ortamda bulunan yayınlarla paralel olduğundan, kanunları kapsamına çevrimdışı elektronik yayınları alan ülkeler, yayınların üreticilerini, yayınlarını derleme kanunu uyarınca ilgili birimlere teslim etmekle yükümlü kılmışlardır. Derleme yükümlülüğü bulunanların, derleme materyalini derleme birimine teslim etme süresi basılı ortamda bulunan yayınlarla aynıdır (Hakala, 1999). Çevrimdışı yayınlarda; derlenen nüshanın kaydedilmesi, kontrol edilmesi, aksesyon numarası verilmesi gibi gereken prosedürler basılı ortamda bulunan yayınlarla aynı olabilir, ancak çevrimdışı yayınların edinim aşamasının sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için bazı ek basamaklara ihtiyaç vardır.

Çevrimdışı yayınlar derleme aşamasından geçirilirken aşağıdaki önlemlerin alınmış olması önerilmektedir. Bu öneriler aşağıdaki verilmiştir.

- ✓ Çevrimdışı yayınlar onlara eşlik eden materyalle beraber derlenmelidir.
- ✓ Bu materyal; ürünün kullanımını kolaylaştırmak için verilen dokümanlar ya da kılavuzlar olabilir.
- ✓ Yayın, içeriğe erişimi sağlayacak olan yazılım ve donanımla birlikte derlenmelidir.
- ✓ Yayının bir başka ortama dönüştürülme olasılığı düşünülerek, çevrimdışı yayınlar kopyalamaya karşı korumalı olmalıdır.
- ✓ Edinimi gerçekleştiren birim, kendini güvence altına almak için her yayını kalite kontrol ve işlevsellik testinden geçirmelidir.Çevrimdışı yayınlara uygulanacak

olan işlevsellik ve kontrol testlerinde ise aşağıdaki uyarılar göz önünde tutulmalıdır;

- Yayın fiziksel anlamda zarar görmemiş olmalıdır,
- Yayın, ona eşlik eden materyaller ve içerik bakımından eksiksiz olmalıdır,
- Yayın kopya korumalı olmamalıdır,
- Yayın şifrelenmiş olamamalıdır,
- Yayını çalıştıracak olan yazılım bilgisayar virüsü içermemelidir.
- ✓ Yayın, derleme materyali olarak derleme birimine kabul edilmeden önce geçtiği işlevsellik ve kontrol testinde herhangi bir eksikliğinden dolayı yetersiz görülmüşse bu durum yayıncıya rapor edilmelidir.
- ✓ Yayın alındığında veya daha sonraki bir basamakta yayının işlevini yerine getirmediği veya tam olmadığı kanıtlandığında derleme birimi yeni bir kopyayı ücretsiz olarak edinim hakkına sahip olmalıdır.
- ✓ Çevrimdışı yayınların alıcı tarafından kaydedilmesinde, basılı yayınlar için uygulanan prosedürlerin aynısı uygulanmalıdır .
- ✓ Derlenen çevrimdışı yayın için sonraki basamaklarda kullanılabilecek olan donanım üzerinde kurulma prosedürlerinin, teknik ortamın ve gerekli ek bilgilerin tanımlanması ve buna ilişkin kayıtların tutulması gereklidir.
- ✓ Derleme kanunu kapsamına çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesi de alınmışsa, büyük boyutta çevrimiçi yayınların derlemeye verilirken çevrimiçi olarak mı yoksa çevrimdışı olarak mı talep edileceğine karar verilmelidir.
- ✓ Yayıncı ile kullanım şartları üzerine uygun sözleşmeler hazırlanmalı ve karşılıklı olarak imzalanmalıdır (The Legal Deposit..., 1996: 27-28).

Derleme birimi, derlediği elektronik yayınların basılı koleksiyonla dublike olmasını istemeyebilir. Yeni yayıncıların ürettiği çevrimdışı yayınların basılı versiyonlarının olma ihtimali çok azdır bu nedenle ilk etapta yeni yayıncıların ürettiği çevrimdışı yayınların edinilmesi tercih edilebilir.

Depolama ortamı olarak kullanılan çeşitli elektronik ürünler piyasaya sunulmaktadır. Bu ürünler bir süre sonra ya yok olmakta ya da yerlerini gelişmiş versiyonlarına bırakmaktadır. Yeni çıkan ürünlerin kalıcılığı zaman içerisinde anlaşılmaktadır. Bu nedenle kesin bir gelecek vaad edene kadar elektronik ürünlerin derleme birimleri tarafından edinilmemesi yine ulusal kütüphanelerin yararına işleyen bir karar olarak verilebilir.

Çevrimiçi Elektronik Yayınların Edinimi

Çevrimiçi yayınların edinimi problemlili bir konudur. Çoğu yazar; veri tabanlarında oldukça sık veya gerçek zamanlı olarak meydana gelen değişimlerin yakalanmasını imkansız veya uygulanamaz olarak değerlendirmektedir (Mandel, 1996).

Muir (2001:659) çevrimiçi yayınların elde edilmesinde üç model olduğunu belirtmiştir. Bu modeller;

- ✓ Yayıncılar çevrimiçi yayın içeriğini fiziksel ortama aktarır ve bunları düzenleyerek derleme birimine gönderirler,
- ✓ Yayıncılar ürettikleri çevrimiçi yayınları, ağ ortamında derleme birimine gönderirler.

Yukarıda verilen iki modelde yayıncılar tarafından yayınların derleme birimine posta, kargo veya ağlar aracılığı ile aktarılması söz konusudur. Bu iki model; elektronik yayınların derleme birimlerine aktarılması, gönderilmesi anlamında

“push” terimi ile tanımlanırken buna alternatif bir yöntem olarak aşağıdaki model tanımlanmıştır.

- ✓ Yayıncıların çevrimiçi yayınları, birim çalışanları tarafından ağlar üzerinden derleme birimi alanına çekilir.

Bu modelde çekme etkinliği olarak tanımlanan “pull” terimi ile ifade edilmiştir. Söz konusu etkinliğe; ürün toplama yani “harvesting ” de denilmektedir. Çevrim içi elektronik yayınların edinilmesinde tercih edilecek yöntemin belirlenmesi için bu yaklaşımlar getirecekleri tüm olanaklar ve zorluklar ile değerlendirilmeli ve ülke için en uygun olan yaklaşım seçilerek, edinim işlemleri bu doğrultuda yapılmalıdır.

Bu bilgiler ışığında çevrim-içi yayınların derleme birimlerince ediniminde kullanılan yaklaşımlar; depozit yaklaşımı, ürün toplama (harvesting) yaklaşımı ve bileşik yaklaşım olmak üzere üç temel başlık altında irdelenecektir.

i. Depozit yaklaşımı ile çevrimiçi yayınların edinimi:

Depozit yaklaşımına göre site sahipleri veya yöneticileri sitelerinin bir kopyasını bu yayınları derlemekle yükümlü olan kütüphaneye teslim etmek zorundadırlar. Bazı ulusal kütüphaneler yayıncılardan veya site sahiplerinden yayınlarını fiziksel ortama aktararak veya dosya aktarım protokolü olan FTP (File Transfer Protocol) aracılığı ile yayınlarını kütüphaneye aktarmalarını istemektedir (Day, 2003a:29). Bu strateji, Ulusal Arşivler ve Kayıtlar İdaresi (NARA: National Archives and Records Administration) tarafından ABD’de 2001 koleksiyonlarının toplanmasında ve Alman Ulusal Kütüphanesi (Die Deutsche Bibliothke) tarafından bilimsel incelemelerin ve bazı çevrimiçi yayınların toplanmasında kullanılmıştır (<http://www.deposit.ddb.de>). Depozit yaklaşımı; yayıncı ile bir sözleşme yapıldığı

takdirde ve teslim edilecek olan derleme materyali yüksek fiyatlı olmadığı durumlarda kullanılan bir yöntemdir (Day, 2003a:3).

ii. Ürün Toplama Yaklaşımı ile Çevrimiçi Yayınların Edinimi:

Ulusal kütüphanenin yayıncıların sitelerini kendi alanına çekmesi olan ürün toplama işlemi iki yaklaşımla ele alınmaktadır. Bunlar; çok kapsamlı olarak yapılan bir ürün toplama işlemi olan ‘otomatik tekniklerle edinim yaklaşımı’ ve kapsamı buna göre daha dar ve seçici bir yaklaşımla ürün toplanması işlemi olan ‘seçimli edinim yaklaşımı’ dır.

a) Seçimli Edinim Yaklaşımı:

Manuel tekniklerle edinim olarak da anılan seçimli edinim yaklaşımı, belirli seçim ölçütlerine dayanılarak çevrimiçi yayınların edinilmesi veya çeşitli organizasyonlar tarafından çevrimiçi yayınların bağışlanması yöntemine dayandırılmaktadır. Bu yaklaşımın kullanımına karar verilmeden önce çevrimiçi yayınların edinilmesi, korunarak saklanması ve hizmete sunulması aşamalarında, yayının harcanacak olan emek ve mali yüke değer olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun için söz konusu maliyete değer olan çevrim içi elektronik yayınların anlaşılması için bazı ölçütler kullanılmaktadır (Rauber, 2001). Bu nedenle bilgi uzmanları üretilen her yayının korunamayacağını ve her yayının korunmasının da gerekmediğini öne sürmektedirler. Buna bağlı olarak seçimli edinim yaklaşımı ile yapılacak olan derleme işleminde temel alınan ölçütler aşağıdaki verilmiştir.

- ✓ Derleme kanunu kapsamında toplanacak olan çevrimiçi yayınlar, kanunun amacına uymalıdır. Yayınların ülkeyle ilgili olması veya o ülkeye ait bir yazar

tarafından üretilmiş olması veya ülkeyle bir şekilde alakalı olması gerekmektedir.

✓ Edinilecek olan çevrimiçi yayınlarda aranan özellikler 5 grupta toplanmıştır;

1. Bilimsel yayınlar ve belirli çevrimiçi dergiler,
2. Gündemde olan olayları yansıtan yayınlar,
3. Ülke kültürünü yansıtan siteler veya yayınlar,
4. Hükümetle ilgili haber niteliği taşıyan yayınlar,
5. Kurumların veya iletişim gruplarının sürdürdüğü yayınlar veya siteler (National Library of Australia, 1997).

Çevrimiçi yayınların derlenmesine getirilen bu tarz sınırlılıklar yayınları derlemede yararlı olabileceği gibi bu yayınların da otorite, konu, içerik, grafik ve çoklu ortam düzeni, kullanım kolaylığı ve maliyet gibi yayına bazı ölçütlere göre değerlendirilmesi yerinde olacaktır (Olşen, 2000:205).

Derlenmesi öngörülen çevrimiçi yayın kullanıcının ihtiyacını ne şekilde karşılayabilecek?, yayını sağlamada veya yayına ulaşılmasında ödenmesi gereken ücret ne olacak?, yayın,içeriğindeki destekleyici unsurlar olan görüntülerle ne derece ilgili?, yayına ait mönü düzeninin kullanılabilirliği ne kadar rahat? Çevrimiçi ortam üzerinden derlenmesi öngörülen yayınların bu tarz sorulara olumlu cevaplar verebiliyor olması yayının derlenmesi açısından önemli bir etkidir.

Titizlikle gerçekleştirilen bir seçimle edinilen yayınların tümü ülke ile ilgili olmaktadır. Bu yaklaşımın kullanılması ile ülkenin Web alanını belirleyen sınırlar dışına çıkılması söz konusu olmamaktadır. Çevrimiçi yayınların hangisinin korunmak için seçilip hangisinin seçilmeyeceği konusunda ise halen tereddütler yaşanmaktadır (Kuny, 1997:6).

Elektronik ortamda verilen bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği önemli bir sorundur. İnternet üzerinde değerli, doğru ve sorumluluğu üreticisi tarafından taşınan bilgi kaynakları olduğu gibi tamamıyla göz ardı edilmesi gereken bilgi kaynaklarının da olduğu unutulmamalıdır (Yayıncılıkta yeni..., 1998: 71). Çevrimiçi yayınlar uzun dönem korunmak için seçilirken bu ölçütler de göz önünde bulundurulmalıdır. Kuşkusuz bu konuda değerlendirmeyi bireyler yapabildiği gibi otorite kurumlar da yapabilirler. Kamu adına bir bilgi kaynağının doğruluğunun ve güvenilirliğinin onaylanarak, onaylayan kurumun imzası ya da logosunun bulunması kullanıcılar için olduğu kadar bilgi kaynağı üreticileri için de yararlı olacaktır. Elektronik ortamdaki bilgi kaynaklarının basılı kaynaklara oranla tutarlı bir sürekliliğinden söz etmek olanaklı değildir. İnternet üzerinde var olan bir site bugün varken yarın yok olabilmektedir. Bu nedenle kamu adına yararlı olduğu düşünülen bilgi kaynakları üreticileri devlet tarafından desteklenmeli, ekonomik nedenlerle sürekliliğini kaybeden yayınların sürekli kılınması sağlanmalıdır (Yayıncılıkta yeni..., 1998 :71-72).

Zor, zaman ve emek harcayıcı, çok sayıda personele ihtiyaç duyan bir yaklaşım olmasına rağmen bu yaklaşım, çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesinde göz ardı edilemeyecek avantajlar sunmaktadır. Seçimli edinim yaklaşımının getireceği avantajlar aşağıdaki gibidir;

- ✓ Çevrimiçi yayınlar söz konusu yaklaşım ile edinildiğinde bu yayınlara ait dosyalar, yazılımlar ve diğer unsurlar da eksiksiz derlenmiş olur,
- ✓ Yayımcıdan veya üreticiden, söz konusu yayınların korunarak saklanması ve tüm kullanıcılar tarafından kullanılabilmesi için izin alınır,

- ✓ Edinilen çevrimiçi yayına dair ihtiyaç duyulabilecek mevcut emülasyon yazılımlarının eksiksiz olarak kayıtlarının tutulması sağlanır,
- ✓ Çevrimiçi yayınlara erişimde sürekliliği sağlamak için hangi aralıklarla edinimin tekrarlanması gerektiği tanımlanır.

Bu yaklaşım; Avustralya Ulusal Kütüphanesi tarafından yürütülen PANDORA (Preserving and Accessing Networked Documentary Resources of Australia) projesinde, British Library'nin pilot projesinde ve Amerika Birleşik Devletlerine ait olan MINERVA (Mapping The Internet Electronic Resource Virtual Archive) projesinde kullanılmıştır (Day, 2003a:3).

b) Otomatik tekniklerle edinim yaklaşımı:

Seçimli edinim yaklaşımı kullanılarak çevrimiçi yayınların edinilmesi karmaşık bir yaklaşım iken, otomatik tekniklerle edinim yaklaşımı daha basit ve kapsamı geniş bir yaklaşımdır. Otomatik tekniklerle edinim yaklaşımı bu özeliğinden dolayı kapsamlı edinim yaklaşımı olarak da anılmaktadır.

Bu yaklaşım Web çekicileri adı verilen makinalar kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Web çekicilerinin çalışma tarzları Web'i tarayan arama motorlarına benzer özellikler göstermektedir. Web çekicileri, Web yayınları üzerinde bulunan bağlantılı yapıları izlemekte ve bu bağlantılarla ulaştıkları sitelerin içeriğini otomatik olarak hafızaya indirmektedirler. İzlenen bağlantılı yapılara göre ulaşılan her yayının Web çekicileri tarafından indirilip indirilmeyeceği belirli toplama kurallarıyla belirlenmektedir. Söz konusu kurallar, Web çekicilerinin derleyecekleri Web alanını bazı ölçütlere göre sınırlamaktadır. Web çekicilerine ilişkin programlar yapılandırılırken bu kurallar belirlenmekte ve çekiciler bu kurallara göre hareket ederek yayınları hafızaya indirmektedir.

Çevrimiçi yayınlar otomatik olarak toplanırken derlenecek olan yayınlar için verilen iyi bir tanım aralığı, ülkeye ait Web alanının sınırlanması açısından yararlı olmaktadır. Bu nedenle ürünlerin otomatik olarak toplanmasında ulusal Web sınırlarını çizecek bazı ölçütler belirlenmiştir. Bu ölçütlere göre;

- ✓ Ağ üzerindeki farklı kaynaklara adres verilme sistemi olan URL (Universal Resource Locator) adreslerinin sonunda bulunan ve o ülkeye ait olduğunu gösteren ülke kodunu taşıyan Web sayfaları,
- ✓ .com, .org, .net gibi uluslararası domainler altında kayıtlı olmasına rağmen ülke sınırları içerisinde bulunan bir sunucuda yer alan Web sayfaları,
- ✓ Ülke üreticilerinin diğer ülkelerde bulunan sunucuları seçerek ve bu sunucuları kullanarak yayımladıkları Web sayfaları otomatik olarak toplanmalıdır.

Yalnızca bu ölçütler kullanılarak tam bir derleme yapılması çok zor görülmektedir. Çünkü bu ölçütler kullanılsa dahi saptanamayan Web sunucuları her zaman olacaktır. Örneğin, farklı ülkelerin kodları ile sunuculara kayıtlı olan, fakat o ülkeye ait yayınları yayımlayan sitelere ait sayfalar derlenemeyecektir (Kungliga Biblioteket, 2005a).

Otomatik tekniklerle yapılan edinim, kapsamlı bir derleme gerçekleştirilmesi ve az sayıda personele ihtiyaç duyması bakımından avantajlı bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Bu yaklaşım İsveç ve Finlandiya Ulusal Kütüphanelerinde kullanılmaktadır. Ülkelerin Web alanı sınırlarının çizilmesinde yukarıdaki ölçütler kullanılabilir. Ancak bu ölçütlerin kullanılmasında yayınların ülkeyle ilgililiğini saptamak güçtür. Dolayısıyla bu yaklaşımı kullanan İsveç, salt ülkeyle ilgili Web kaynaklarını derleyebilmek için “ konu alanını” da ölçüt olarak belirlemiştir. Bu alandan yola

ıkarak Web ekicilerinin ilgili konu alanlarına gönderme yapan Web sitelerini toplaması sağlanmaktadır

iii. Bileşik Yaklaşım:

Çevrimiçi yayınları derleme konusunda yukarıda tanımlanan yaklaşımlardan hangisinin en iyisi olduğuna dair tartışmalar sürmektedir. Uygulama sürecinde hepsinin avantajları ve dezavantajlarının olduğu görülmektedir (Day, 2003b). En iyi yaklaşımı geliştirmek için, söz konusu avantajların kullanılıp dezavantajların uygulama dışı bırakıldığı, yani tüm yaklaşımların rafine edilerek kullanıldığı bileşik bir yaklaşımın uygulanmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bileşik yaklaşımda uygulanan “sayfanın önemi” ve “sayfanın değişme sıklığı” gibi ölçütler, otomatik tekniklerle edinim yaklaşımından elde edilerek kllanılan yöntemlere bir rek niteliğindedir.

Fransız Ulusal Kütüphanesi bileşik yaklaşımı kullanmak sureti ile Fransız Web alanındaki yayınları derleyerek koruma altına almaya çalışmaktadır.

Bileşik, otomatik ve seçimli edinim yaklaşımı kullanılarak yapılan derleme çalışmaları daha ayrıntılı olarak “2.2.2.2. Projeler” kısmında ele alınmıştır.

Yukarıda açıkladığımız yaklaşımlar içersinde hangisinin en iyisi olduğu hakkında tartışmalar sürmektedir. Pratikte hepsinin avantajları ve dezavantajları vardır (Day, 2003b). Her tür dijital yayını kültürel miras kapsamında derlemeyi amaç edinerek bu konuda çaba harcayan ülkeler de elektronik yayınların edinimi yaklaşımında farklı çözüm yolları takip etmişlerdir.

Tablo1: Ülkelerin Çevrimiçi yayınları edinme yaklaşımları

Ülke	Girişim/Organizasyon	Yaklaşım
Uluslar arası	İnternet Arşiv	Otomatik toplama
İsveç	Kulturarw ³	Otomatik toplama
Fransa	Bibliothèque nationale de France	Birleşik yaklaşım
Avusturya	AOLA	Otomatik toplama
Australia	PANDORA	Seçmeli
Finland	Helsinki University library	Otomatik toplama
Birleşik Krallık	Britain on the Web	Seçmeli
ABD	MINERVA	Seçmeli

Kaynak (Day, 2003b)

Bu kısımda depozit yaklaşımının, ürün toplama yaklaşımının ve bu yaklaşımlara bir alternatif olarak oluşturulan bileşik yaklaşımın kullanılarak çevrimiçi yayınların edinimi sunulan yaklaşımlar, belirlenen ölçütler biçiminde kavramsal olarak ortaya konulmuş ve bu bağlamda uygulamada karşılaşılan problemler, “3.1.1. Elektronik Yayınların Edinimi Aşamasında Karşılaşılan Teknik Sorunlar”ve “3.2.1. Elektronik Yayınların Edinimi Aşamasında Karşılaşılan Yasal Sorunlar ” kısmında ele alınmıştır.

2.2.1.2. Elektronik Yayınların Depolanması ve Uzun Dönem Korunması

Derlenen yayınlara uygulanan depolama süreci kullanıcının erişimine karşı alınmış bir izolasyon değildir. Kullanıcılar tarafından talep edilen yayınlar herhangi bir aksaklık yaşanmaksızın kullanıcının hizmetine sunulacak şekilde depolanmalıdır. Bu hizmeti kullanıcılara aksaksız sunabilmek amacı ile yayınlar, okuyucuya

ulaşmadan önce bir çok basamaktan geçmektedir. Uygun ortamda depolanan basılı yayınların, kategorilerine göre ayrılması daha sonra her materyale raf numarası verilmesi, aranan yayınların bulunabilmesi için raf numaralarının kataloglara da yansması ve yayınların raflara bir düzen içerisinde yerleştirilmesi bu işlemlerdendir. Anılan işlemler basılı yayınlar için bütün kütüphanelerde uygulanmaktadır. Kullanıcıların, kütüphaneye gelen elektronik yayınlardan sağlıklı bir şekilde yararlanmasını sağlamak için bu işlemlerin yanı sıra elektronik yayınların en uygun fiziki koşullarda ve uygun şekillerde depolanmasını temin etmek gerekmektedir. Çevrimiçi ve çevrimdışı olarak bulunan elektronik yayınların okunması çıplak gözle mümkün olmamaktadır. Bu yayınların taşıdığı bilgiyi okunabilir hale getirmek, taşıdığı bilgiye erişim sağlanmak için bu yayınları destekleyen yazılım ve donanım gereksinimlerinin de beraberinde bulundurulması gerekmektedir. Bu nedenle depolama işleminde, elektronik yayınlar basılı yayınlara kıyasla daha farklı işlemlerden geçmektedirler.

Bilginin kaydedildiği fiziksel ortamların herhangi bir zarar görmeden saklanabilmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi önemlidir. Bu anlamda kayıt ortamı kadar depolandığı alandaki fiziksel koşulları da dikkate almak gerekmektedir. O nedenle ortamın doğasına göre depolama alanları değişik özellikler gösterebilmektedir. Örneğin; alışık olduğumuz kâğıt dokümanların, depo edildikleri mekan için önerilen sıcaklık, hava sirkülasyonu, havadaki nem oranı gibi koşulların sağlanabildiği durumlarda kâğıt dokümanın sürekli olarak korunması gerçekleştirilebilmektedir (Larsen, 1999:1020).

Çevrimdışı elektronik yayınlarda bilginin taşıyıcısı olarak fiziksel materyaller kullanılmaktadır. Bu materyallere yönelik bir koruma politikası uygulanmadığında,

fiziksel, biyolojik, kimyasal ve diğer faktörlerin tahrip edici sonuçlarını bu materyaller üzerinde görmek kaçınılmazdır. Çevrimdışı elektronik yayınlar; çevresel faktörler olan sıcaklık ve nemdeki artış ve düşüşler ile bu aralıktaki dalgalanmalardan, ışık seviyesinin uygunsuzluğundan, toz ve kirden etkilenmektedirler (Roper, 1994:59). Çevrimdışı elektronik yayınlar depolanırken göz önünde tutulması gereken bu faktörlerin yanı sıra elektronik materyalin depolandığı ortamın yangın, sel, fırtına riski gibi doğal afetlerden etkilenme olasılığının da en aza indirilmiş olması gerekmektedir (Roper, 1994:59).

Elektronik yayınların derlenmesi süreci söz konusu yayınların depolanacağı alanının nasıl idare edileceği en az kaygı veren konudur. Uzman kütüphaneciler ortamın iklim şartlarının nasıl kontrol edileceği, çeşitli tipteki materyalin nasıl saklanacağı ve depolanacağı gibi konularda bu işlerin en iyi nasıl yapılacağını bilmektedirler (Kuny, 1997:5).

Buna göre sağlıklı bir depolama işleminin gerçekleştirilmesi için aşağıdaki koşulların sağlanmaya çalışılması özellikle yayın hacmi bakımından büyük olan ve yasalara bağlı olarak hareket eden ulusal kütüphanelerin yararına olmaktadır.

✓ Elektronik yayınları kararlı bir ortamda depolamak için önerilen sıcaklık ve nem oranlar şöyledir;

manyetik ortam sıcaklık:18 C - nem oranı:35-40%

optik ortam sıcaklık:18-22 C - nem oranı:40-45 % (The Legal Deposit ..., 1996:29)

Negatif çevresel faktörlerin etkisine maruz kalan veya uygun olmayan ortamlarda depolanan materyalin eski haline geri dönüştürülmesi için kullanılan bazı teknikler vardır. Bu teknikler yardımıyla verilerin yenilenerek düzenlenmesi, iyileştirilmesi

söz konusu olabilmektedir. Söz konusu teknikler; ısı tedavileri, kimyasal tedavileri ve ikili sayı sistemindeki bilginin tekrar tanımlanması ile ilgili çalışmaları kapsamaktadır. Isı tedavileri; nemden etkilenen ortamı iyileştirerek bu bilgilerin tekrar okunmasını sağlarken kimyasal tedaviler ise; tozlanmış, kirlenmiş bilgi depolama ortamlarının temizlenerek tekrar kullanılabilir hale gelmesini sağlamaktadır (Ross ve Gow, 1999).

✓ Elektronik yayınlar kendilerine eşlik eden materyalle beraber ulusal kütüphanelerde depolanmalıdır (The Legal Deposit ..., 1996:29).

Elektronik yayınlara ait yazılım ve donanım desteği olmadan bu yayınlar depolanmamalıdır. Bu şekilde depolanan elektronik yayınlara bir süre sonra erişim ya çok güç olmakta ya da hiç mümkün olmamaktadır. Sadece elektronik yayınlara ait fiziksel materyalin depolanması da yayının korunmasında yeterli değildir. İkilik düzende yazılarak kodlanan elektronik yayınların kodlarını çözerek anlamlandırmamıza yardımcı olacak yazılım ve yazılımı çalıştıracak olan donanımın da depolanması gerekmektedir.

Elektronik yayınların çeşitliliğinin artması ve her birinin ayrı yazılım ve donanıma ihtiyaç duyması, ulusal kütüphaneleri zor bir durumla karşı karşıya bırakmaktadır. Yayınların farklı formatlarda bulunması, bunlara ait yazılım ve donanımların da depolanmasını gerektirmektedir. Bir süre sonra ise ulusal kütüphane, yayınların ve bu yayınlara ait yazılım ve donanımın hem depolanmasında hem de uzun dönem korunmasında zorluklar yaşamaktadır. Bu durumda kütüphane tarafından derlenen yayınların bir veya birkaç standart formata dönüştürülmesi uygun bir çözüm yolu olarak öngörülmektedir.

Yayınların belli bir formata dönüştürülerek depolanması bağlamında iki alternatif yaklaşım karşımıza çıkmaktadır;

- 1) Yayıncılarla yapılacak bir anlaşma sonucu yayıncılardan; yayınlarının bir miktarını yasa ile cinsi belirtilmiş formatta yayınlamaları için gönüllü olmaları beklenebilir. Veya bu konuda getirilecek teşvik edici unsurlarla yayıncıların söz konusu gönüllülük esasına uymaları sağlanabilir.

Böyle bir uygulama ulusal kütüphanelerde elektronik yayınların standart formatlarda bulunmasını sağlayacağı gibi bu yayınların saklanması ve uzun dönem korunmasında kütüphaneye kolaylık getirmektedir.

- 2) Ulusal kütüphane derlediği yayınları standart bir formata dönüştürerek depolamalıdır (The Legal Deposit ..., 1996:29).

Elektronik yayınların depolanmasında önerilen yaklaşımların getirdiği sorunlara “3.1.2.Elektronik Yayınların Depolanarak Uzun Dönem Korunması Aşamasında Karşılaşılan Teknik Sorunlar” ve “3.2.2. Elektronik Yayınların Depolanarak Uzun Dönem Korunması Aşamasında Karşılaşılan Yasal Sorunlar” kısmında değinilmiştir. Sağlıklı olarak kullanıcıya sunulabilmesi için elektronik yayınların uygun depolama koşulları altında depolanması önemli bir faktördür. Fakat bu faktör elektronik yayınların uzun dönemde kullanılabilir olması için yeterli değildir. Bu nedenle elektronik yayınlara uygulanacak uzun dönem koruma yöntemlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Elektronik yayınları korumanın önemine dikkat çeken Rothenberg (1995:42) konuyu çarpıcı bir örnekle şöyle ortaya koymaktadır,

“1995 yılında servetime ait bilgileri bir kağıda yazarak ve bu konudaki daha detaylı bilgileri de CD’ye kaydederek çatı katında bir kutuya sakladığımı düşünelim.

Ölümünden 50 yıl sonra torunum çatı katındaki kutuda CD’yi ve yazdığım kağıdı bulsa bile kâğıttaki bilgileri okuyabilmesine rağmen CD’yi çalıştırmak için ne yapması gerektiğini bilemez. CD’yi çalıştırmak için günümüze ait filmleri izlerken gördüğü CD sürücüsünü elde etmeyi başarsa da, bu CD’yi yorumlamasını sağlayacak yazılımı elde etmeyi başarabilir mi?”

Verilen örnekten de anlaşılabilceği gibi uzun dönem korunma ve saklama çalışmalarında elektronik yayınlar basılılara oranla çok daha hassas ve kırılgan yapı göstermektedirler.

Basılı dokümanlarda kağıdın korunması, üzerindeki enformasyona ulaşmamız için yeterliken elektronik yayınların fiziksel taşıyıcılarının korunması, enformasyona ulaşmamız için uygulanacak tek çözüm olmamaktadır. Değişen teknoloji standartları sadece bir donanım problemi değildir. Uzun vadede yazılım sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Mannerheim, 2000). Elektronik yayına erişmek için enformasyonun depolandığı objeyi yorumlayacak yazılıma ihtiyaç vardır. Yeni depolama ortamlarının bu özelliği onları geleneksel depolama ortamlarından ayıran en büyük farktır. Papirüs destelerine, taş plakalara onların fiziksel yapıları korundukça erişilebilir fakat elektronik ortamda bulunan dokümanlara erişimi sağlamak için ek uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Kütüphaneler açısından bir sorun olarak gündeme taşınan bu olay, aslında kütüphanelerin ilk defa karşı karşıya kaldıkları bir sorun değildir. Çalıştırılması için ek uygulamalara ihtiyaç duyulan yayınlar sadece modern internet dokümanları gibi elektronik yayınlarla sınırlı kalmamaktadır. Dijital yayınlar ortaya çıkana kadar kullanılan görsel işitsel ortamdaki verilere ulaşmak için de şimdiye kadar hep ek uygulamalara gereksinim duyulmuştur. Bugün yaşadığımız sorun elektronik yayınların içeriğine erişmek için

yazılım ve donanım gibi ek unsurlara gereksinim duyması değil, elektronik yayınların sürekli değişmesi ve bu değişimin sürekli yeni unsurlara ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır.

Elektronik yayınlar sürekli çeşitliliklerini arttırmaktadır. Yeni yazılımlar sürekli eski yazılımların yerini almaya devam etmektedir. Üreticiler yeni formatların işlevselliğini arttırabilmek için sürekli yeni yazılımlar üretmektedirler. Buna bağlı olarak yazılımlar çok çeşitlilik göstermektedir. Çeşitliliği kontrol altında tutmak adına kullanılan standart formatlar bile yerlerini yeni yazılımlara bırakmakta ve yapılan eklemeler ile yeni işlevler kazanmaktadır (Rauber, 2001).

Elektronik yayınların korunmasında sadece enformasyonu taşıyan fiziksel taşıyıcının korunması yeterli değildir, bununla beraber enformasyonu okumamızı sağlayacak olan yazılım ve yazılımın işletileceği donanımın da korunması gerekmektedir. Bu nedenle yayın hacmi büyüdükçe elektronik yayınların korunması işlevi karmaşık bir hal alarak karşımıza çıkmaktadır.

Kuny (1997:4)'e göre, elektronik materyalin korunması çok karmaşık bir konu değildir. Kuny, yazılım, donanım ve insan arasındaki ilişkinin kesintisiz olarak sürdürülmesi durumunda elektronik materyalin sonsuza kadar korunabileceği üzerinde durmuştur. Kuny, elektronik yayınların korunmasında var olan merkez kaç kuvvetlerini para ve zaman başlıkları altında değerlendirmiştir. Elektronik yayınların korunmasına ilişkin önlemler finansal destek olduğu sürece devam etmektedir. Ancak finansal kaynak yetersizliğine bağlı olarak yeterli koruma önlemlerinin alınamaması öncelikle materyalin, daha da önemlisi bilginin kaybına neden olmaktadır. Elektronik yayınların derleme kapsamına alınması ile çok büyük miktarlarda elektronik yayını koruma sorumluluğunu üzerine alan taşıyacak olan

ulusal kütüphaneler, bu yayınların korunmasında büyük mali desteklere ihtiyaç duymaktadır.

Ulusal Kütüphaneler derledikleri elektronik yayınlarla uzun dönem kullanıcılara hizmet verebilmek için bu yayınlara ilişkin koruma politikaları belirlemeli ve uygulamalıdır. Elektronik yayınların derlenmesi sürecinde girişimciler, şimdiye kadar kaynakların uzun dönem korunmasından çok edinimi üzerine yoğunlaşmışlardır. Elektronik yayınların edinimi başlangıç aşamasında olduğundan bunların uzun dönem korunması ile ilgili henüz bir sorun yaşamamıştır. Fakat şimdiye kadar toplanan statik ve dinamik kaynakların, zamana karşı nasıl korunacağı, düşünülmesi gereken önemli bir sorundur. Bu sorun, çeşitli koruma yöntemlerinin uygulanması ile çözüme kavuşturulabilmektedir (Day, 2003b). Elektronik materyalin korunmasında üç temel yöntem öngörülmektedir. Bunlar; *teknolojinin korunması*, *enformasyon migrasyonu* ve *teknoloji emülasyonu*'dur.

i) Teknolojinin Korunması:

Dijital bilginin yaşam süresine olan en büyük tehdit, dijital bilgilerin tasarlanmasında kullanılan yazılım ve donanımın teknolojik olarak eskimesidir. Teknolojik eskime bilginin korunmasında karşılaşılan yeni bir problem değildir. Bu sorunun başlangıç aşamasında karşımıza çıkan bir örnek Sony nin Betamax video kayıt şeklidir. Teknolojik eskimenin, 1990'ların ortalarında dijital bilginin uzun dönem de varlığını tehdit eden bir tehlike haline gelmeye başladığının farkına varılmasıyla konu, kütüphane bilimi literatüründe de ele alınmıştır. Teknolojik eskime; yazılım, donanım ve işletim sistemlerindeki değişimleri içermektedir. Zaman içinde gelişen ve değişen teknoloji eski tarihli dijital bilginin okunmasını imkansız hale getirmektedir (Muir, 2001:662). Eski tarihli dijital materyalin

okunması için bu materyale ait yazılım, donanım ve işletim sisteminin de beraberinde korunması gerekmektedir. Örneğin microsoft word gibi bir kelime işlemcinin ilk versiyonunun oluşturduğu dosyaları yorumlayacak uygun bir yazılımı bulmak çok güçtür.

Teknolojinin korunması gerçekten kısa dönemli bir yöntemdir. Koruma teknoloji ile bağlantılıdır, teknolojik gelişmeler ise çok hızlı bir şekilde kendini göstermektedir. Bu nedenle yeni ortaya çıktığı düşünülen yayın türlerinin eskimesi çok hızlı olmaktadır. Teknolojinin korunması yönteminde izlenen bu yaklaşım kısa dönemli olarak gözükmektedir. Bu gelişme ile beraber elektronik ortamda üretilen ve yayılan yayınların çeşitliliği de artmaktadır. Bu çeşitlilik beraberinde bu yayınların yorumlanabilmesini sağlayan yazılım ve donanım gereksinimlerini de getirmektedir. Teknolojinin korunması; bilginin orijinal formunda saklanması için bilgiye erişimi sağlayan yazılım ve donanımın korunmasını içermektedir. Böyle bir yöntemin sağlıklı olarak gerçekleştirilmesi, ortam üzerine depolanmış bilginin belli sürelerle tazelenmesini gerektirmektedir (Hendley,1998). Belli sürelerle tazelemenin amacı enformasyonun kaydedildiği fiziksel taşıyıcının oksitlenme gibi fiziksel bozulmalara karşı korunmasını sağlamaktır.

Tazeleme yoluyla teknoloji eskimesinin önüne geçmek ise eskimiş bilgisayar sistemlerinin koruma altına alınması (Rauber, 2001) veya benzer ama farklı bir ifade ile müze yaklaşımı (Kavcic, 2002: 5) olarak tanımlanmaktadır.

Basılı yayınlara benzer şekilde elektronik yayınları da korumak istiyorsak bazı önlemler almamız gerekmektedir. Gelecek nesillerin günümüzden kalma elektronik dokümanları okuyabilmeleri için bu dokümanları oluşturan yazılımların, yazılımları çalıştıran işletim sistemlerinin, işletim sisteminin üzerinde çalıştığı tüm

donanımın elektronik dokümanla birlikte korunması gerektiği unutulmamalıdır (Larsen, 1999:1024). Dolayısıyla bu yaklaşımı beraberinde mekan sorununu da gündeme getirmektedir. Bunun yanı sıra donanım ve yazılımda eskimeye bağlı olarak ortaya çıkan bir diğer problem de onarım sorunudur. Bu sorunun çözümü ise bu konuda uzman bir kişinin varlığını gerektirmektedir (Muir, 2001:662). Teknolojik eskimeye karşı alınan tüm önlemler, teknolojinin korunmasının pek de kolay olmayacağına ve yüksek maliyetler getireceğine işaret etmektedir. Teknolojinin korunması yöntemi dijital materyalin bulunduğu yazılım ve donanımın korunmasını esas alarak elektronik yayına erişimi garanti altına alınmaktadır. Fakat bu çözüm fiziksel ortamla sınırlanmakta ve ayrıca yüksek maliyet gerektirmektedir. Bu yöntem kısa dönemli bir çözüm olarak kabul edilmektedir (UKOLN, 2001).

ii) Enformasyon migrasyonu:

Dijital Enformasyonun Arşivlenmesi Çalışma Grubu (Task Force on Archiving of Digital Information Group) migrasyon konusunu ele almak üzere 1994'te kurulmuştur. Grubun çalışma raporunda migrasyon; “dijital materyalin bir yazılım veya donanım konfigürasyonundan bir başkasına periyodik aktarımı” veya bir başka deyişle “ dijital materyalin bir kuşak bilgisayar teknolojisinden bir sonraki kuşak bilgisayar teknolojisine transferi” olarak tanımlanmıştır (Muir, 2001 : 662).

İki tip migrasyon vardır; ilki dokümanın kendisinde bir değişiklik olmaksızın verileri bir depolama alanından bir diğerine kopyalanmasını içermektedir. Söz konusu işlem “tazeleme” (refreshment) süreci olarak bilinmektedir (The Legal Deposit..., 1996:30). Kullanılan bu migrasyon tipi, depolama ortamının fiziksel

olarak bozulması sonucu içinde kayıtlı bilgilere erişilememesi gibi karşılaşılabilecek sorunlara karşı alınan bir önlemdir. İkinci tip veri migrasyonu daha çok “dönüştürme (konversiyon)” olarak tanımlanmaktadır. Dönüştürme; dijital materyalin bir veri formatından bir diğer veri formatına aktarılmasıdır. Literatürde her iki tip de migrasyon terimi ile ifade edilmektedir (Rauber, 2001) .

Dönüştürme daha çok yazılımlara uygulanmaktadır. Dönüştürme yöntemiyle, eski versiyon yazılımda tasarlanmış enformasyon yeni versiyon yazılıma yüklenmektedir (Feeney, 1999). Dönüştürmeye dayalı migrasyon yönteminin amacı; bilgilerin daha az kararlı bir depolama ortamından daha kararlı bir depolama ortamına aktarılmasını ve böylelikle ile bilgilerin daha kalıcı olmasını sağlamaktır. Manyetik banttaki analog verilerin daha kararlı bir depolama ortamı olan optik diske aktarılması dönüştürmeye örnek olarak gösterilmektedir. Bu tür migrasyonda ilginç ve ironik olan bir yaklaşım ise dijital bilgiyi kâğıt ortamda saklamak üzere basılı hale getirmektir. Böyle bir strateji, mektuplar ve metin tabanlı raporlara benzer dokümanlar için kullanışlı olabilir. Ancak dijital bilgilerin kağıda baskısının alınması çok karmaşık elektronik yayınlar için kullanışlı değildir. Çünkü dönüştürmeye dayalı migrasyonun karmaşık yapılı elektronik yayınlar için kullanılması yayına ait fonksiyonların kaybolmasına yol açabilmektedir (Muir, 2001:663).

Dönüştürmeye dayalı migrasyon, yayınların belirli standart formatlara dönüşümünü içeren uygulamalarda da kullanılmaktadır (Feeney, 1999). Bu uygulamalarda dönüştürmeye dayalı migrasyonun kullanılmasının amacı, elektronik yayınları tasarlamak için kullanılan çok fazla sayıda ki yazılım formatına gerekli dönüşümleri uygulayarak makul sayıda yazılım formatına indirgemektir. Derme

yöneticileri; yönetilebilir sayıda yayın formatını tercih etmekte, diğer yayın formatlarını ise seçilmiş formatlara dönüştürmektedirler (Muir, 2001:663) .

Migrasyon sürecinin karmaşıklığı, çok basit bir metinden, etkileşimli çoklu ortam materyaline kadar çeşitlilik gösteren dijital kaynakların doğasına dayanmaktadır. Migrasyona tabi olan verilerin, bulundukları yazılım formatından bir başka yazılım formatına dönüştürülmesi verilerin işlevselliğinde kayıplara sebep olabilmektedir. Taşındıkları dosya formatı orijinal yazılımın desteklediği işlevlere sahip değilse; göndermeler, formüller, etkileşimli mekanizmalar, otomatik güncellemeler ve benzeri diğer fonksiyonlar, dönüştürme sırasında etkinliklerini yitirebilmektedir. Bu tür kayıplar materyali orijinal halinden farklı bir hale getirip, içerikte değişikliklere yol açmaktadır. Orijinal materyal içinde bulunan özelliklerin kaybedilmeksizin bir başka veri formatına dönüştürülmesi hiçbir şekilde mümkün değildir (Rauber, 2001).

Dijital enformasyonun migrasyonu süreklilik isteyen bir işlemdir. Ne var ki; dijital enformasyonun hangi sıklıkta migrasyona tabi tutulması gerektiğini belirlemek uygulamada sorun yaratabilmektedir (Rauber, 2001). Migrasyona tabii tutulması gereken materyale zamanında bu işlem uygulanmazsa bilgiler bir süre sonra erişilemez duruma gelmektedir.

Migrasyon yönteminin uygulanması, korunması gereken yayın miktarının gün geçtikçe artış göstermesi ile daha da güçleşmektedir. Acil durumlar için migrasyon, esnek ve ucuz bir çözüm olarak görülmektedir. Ancak uzun dönemde bu teknik, zaman harcayıcı ve pahalı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir (Rauber, 2001).

Teknolojik eskime; dijital formda bulunan enformasyon açısından dijital ortamın doğasında var olan fiziksel kırılganlıktan daha büyük tehlike

sunmaktadır. Teknolojik eskimeden kaçınmak için verilere periyodik migrasyon uygulanmaktadır. Yayınların korunarak saklanması uygulanan bu yöntem, şimdiye kadar çok fazla uygulanma imkanı bulamamıştır (Rauber, 2001). Çok defa uygulama alanı bulamayan migrasyon yönteminin ulusal kütüphaneler büyük hacimli elektronik yayınların kullanılmasında ne tarz sorunlarla karşı karşıya kalacağı henüz bilinmemektedir.

Webb (1997); yüksek miktarda homojen veri formatı ile en başarılı migrasyon yönteminin uygulandığını belirtmiştir. İçlerinde çok fazla homojen veri formatını barındırmayan kütüphanelerde teknolojik eskimeye çözüm olarak migrasyonun kullanılması pek uygun görülmemektedir (Muir, 2001:663).

iii) Teknoloji Emülasyonu:

Emülasyon, bir bilgisayar yazılımı veya cihazı tarafından bir sistemin başka bir sisteme benzetilme işinin başarılması için kullanılan bir koruma yöntemidir.

Emülasyon yönteminin amacı, eski sistemlerin, gelecekteki bilinmeyen bilgisayar sistemleri üzerinde çalıştırılarak, onları orijinal yazılımları çalışıyormuş gibi kullanılabilir, erişilebilir, gösterilebilir hale getirmektir. Bu koruma yönteminin gerçekleştirmek için uzman yazılımlar çalıştırılmakta ve bunlara emülatör adı verilmektedir. Emülasyon yöntemi ile, dijital dokümanı yaratan eskimiş orijinal yazılım kullanılarak yazılımın yeni bir platformda çalıştırılması sağlanmaktadır. Yazılım onu yaratan donanıma bağlı olduğundan elektronik yayının görüntülenmesi için sadece yazılımın taklit edilmesi yetmemektedir. Dolayısıyla eskimiş donanım platformunun da üretilmesi için taklit edilmesi gerekmektedir. Tanımlanan çalışma

yönergelerine bağılı olarak taklit edilen sistemin çalışmasını sağlamak için emülatorlerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Rothenberg, 1999).

Emülasyon, migrasyon yönteminin dezavantajları ile başa çıkmak için takip edilecek başka bir yaklaşım olarak benimsenmiştir (Rauber, 2001). Emülasyonun asıl amacı dokümanın fonksiyonunu, görünüşünü korumak ve materyali uzun süre yaşamasını sağlamaktır (Rothenberg, 1995:47).

Kuramsal olarak emülasyon en sade çözüm olarak görülmektedir. Teknolojik eskimeye karşı asıl amaç dokümanın orijinal işlevselliğini korumak, “bak ve hisset” etkileşimini yeniden yaratmaktır. Elektronik yayınların çoğu kendilerini tamamlayıcı nitelikte içeriğine gömülmüş yazılımları içerektir. Yayınların sahip oldukları bu özellik yayının “bak ve hisset” etkileşimi olarak anılmaktadır. Emülasyon ise yayınların “bak ve hisset” özelliklerini koruyarak geleceğe aktarılmasında en güvenilir yol olarak görülmektedir (Rothenberg, 1999). Emülasyon, uygulanabilirliği sınırlı ölçüde denenmiş olsa dahi umut vaad eden bir yaklaşım olarak görülmektedir (Rauber, 2001).

Teknolojik eskimeye karşı alınan önlemler olarak bilinen; teknolojinin korunması, migrasyon ve emülasyon gibi yöntemler uygulanırken dijital yayın ortamının bozulmaya elverişli olduğu unutulmamalı, etkileşimli, dinamik ve sunumsal yönlerinin kaybolma olasılığının yüksek olduğu kabul edilmelidir.

Söz konusu yöntemlerin kullanılması elektronik ortamda bulunan yayınların yaşam sürelerinin uzatılması için gereklidir. Derleme kanunları kapsamına elektronik yayınları da dahil edecek olan ülkeler elektronik yayınların uzun dönem korunmasını sağlamak için anılan yöntemlerle ilgili uygulamaları da belirlemek durumundadırlar.

Kanunların verdiği yetkiler aracılığı ile ulusal kütüphaneler, elektronik yayınları korumak amacı ile kopyalama, yeniden şekillendirme, tazeleme veya dönüştürme yoluyla migrasyon yöntemlerini uygulama konusunda yetkili kılınmalıdır. Elektronik yayınları uzun dönem korumak ve erişimini sağlamak için yapılacak bu uygulamalar telif hakları ile birebir ilişkilidir. Söz konusu uygulamaların telif haklarına aykırı olması durumu “3.2.2. Elektronik Yayınların Depolanarak Uzun Dönem Korunması Aşamasında Karşılaşılan Yasal Sorunlar” başlığında ayrıntı ile incelenmiştir. Bu nedenle telif haklarını içeren kanunlar, milli kültürün korumasını destekleyen uygulamaların ulusal kütüphaneler tarafından gerçekleştirilebilir olmasını hükümlerle desteklemelidir. Eğer böyle bir ayrıcalık tanınmazsa, elektronik yayınların gelecek nesiller için varlığını sürdürmesi mümkün olmayacaktır (The Legal Deposit..., 1996:8).

CDNL elektronik yayınların uzun dönem korunmasında bazı önlemlerin alınması öngörmüştür. Alınması öngörülen önlemler şöyle sıralanabilir;

- ✓ Elektronik ortam için sürekliliği olan uygun bir koruma teknolojisi geliştirilene kadar statik veya etkileşimsiz elektronik yayınların yüksek kalitede kağıda veya gümüş halojenür mikroforma transfer edilmesi,
- ✓ Ortamın fiziksel bozulmasının üstesinden gelmek için verilerin zaman zaman yeni ortamlara kopyalanması,
- ✓ Donanım veya yazılım eskimesinin üstesinden gelmek için verilerin zaman zaman yeni yazılım veya donanım konfigürasyonlarına transfer edilmesi,
- ✓ Yayınla birlikte yayının nasıl çalıştığını açıklayan yönergelerin korunması,
- ✓ Bir önceki eskimiş ortamın kopyalanarak yeni işletim sisteminde çalıştırılması,

- ✓ Belirli özellikteki materyal için materyale orijinal şeklinde erişebilmek amacıyla onların orijinal teknolojisinin ve onu çalıştıran uzmanlık sisteminin korunması (The Legal Deposit ..., 1996:31).

Basılı dokümanlarda yapılan bütün restorasyon işlemleri hakkında kayıt tutulmasının gerekli olduğu gibi (Roper,1994:3), elektronik yayınlar için yapılan koruma işlemlerinin de kaydının tutulması daha sonra yapılacak diğer koruma işlemleri için yardımcı olacak bilgileri içereceğinden önemlidir. Bu tarz bir kayıta işlem den önce dokümanın durumu, özellikleri, dokümanın hangi formatta olduğu, dokümana özel uygulanan işlemlerin neler olduğu ve yapılan işlemin tarihini içeren genel bilgiler bulunmalıdır.

2.2.1.3. Elektronik Yayınların Hizmete Sunulması

Ulusal kütüphanelerin temel amaçlarından biri ülkenin kültürel, bilimsel, sosyal gelişimini yansıtan kapsamlı dermesiyle ülke üzerine araştırma yapan entellektüellere ve bilim adamlarına hizmet sunmaktır. Dolayısıyla ulusal kütüphaneler yalnız ülkenin kayıtlı bilgi birikiminin oluşumuna, korunmasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına değil aynı zamanda ülkedeki bilgi üretimine de katkıda bulunmaktadır. Ancak bilgi üretiminin ön koşullarından biri daha önce üretilmiş olan bilgiye erişebilmektir. Bu bakıdan araştırmacıların derleme kütüphanelerinden tutulan kaynaklardan yararlanabilmesi önemlidir. Ne var ki elektronik yayınlardan yararlanmak basılılardan farklılık gösterir. Elektronik yayınların orijinal kopyasının kolayca çoğaltılabilmesi, yayınların üzerinde değişiklik yapılabilir olması ve kısa sürede fazla sayıda kişiye iletilebilir olması elektronik yayınların ulusal kütüphaneler tarafından hizmete sunulmasında sıkıntı

yaşatmaktadır. Çünkü kişisel bilgi kayıt ortamlarına aktarılan bilgiler, çoğaltılma, üzerlerinde değişiklik yapılma ve iletilme riskleri ile her an karşı karşıyadır. Bu durumda derleme uygulamalarının, üreticiyi de kullanıcıyı da zor durumda bırakmayan çözüm önerileri geliştirmesi gerekmektedir. Bu uygulamalar, bilgi üreticisini bilgi üretimine teşvik eden telif haklarını koruma altına alırken, kullanıcıyı da üretilen bilgileri kullanmaktan yoksun bırakmamalıdır.

Telif hakları kanunları ve derleme kanunları elektronik ortamda üretilen yayınların yayıncıları ve bu yayınları kullanan vatandaşlar arasındaki hakları bir denge çerçevesinde uzlaştırmalıdır (Larivière, 2000:61).

Yayınlarını ticari kazanç amacı ile kamuya sunan üreticiler, kazançlarının azalmasını istemediklerinden yayınlarını ulusal kütüphaneye teslim etmekte isteksiz bir davranış sergilemektedir. Yayıncılar kullanıcıların bir ücret ödemeksizin yayınlarından yararlanmasını istemezken kullanıcılar bu yayınlardan ulusal kütüphane aracılığı ile yararlanmanın hakları olduğunu düşünmektedir. Bu aktörler karşısında ulusal kütüphanelerin misyonları ise derledikleri yayınları, talep eden kullanıcılara sunmaktadır.

Yayınlarını ağ üzerinden kullanıcılara sunan ticari kuruluşlar bu işlemi gerçekleştirebilmek için finansal kaynaklarının büyük bir kısmını yeni enformasyon teknolojilerine ayırmaktadır. Yayıncılar normal olarak enformasyon teknolojilerine yaptıkları yatırımların karşılığını almak istemektedir. Ticari amaç güderek ağ üzerinden yayınlanan bu yayınların bir kopyasının ulusal kütüphane sunucusu aracılığı ile kullanıcıların yararına sunulması yayıncılar için büyük bir tehlike olarak görülmektedir. Kullanıcıların herhangi bir ücret ödemeksizin ulusal kütüphaneden yararlanması yayıncıların çıkarlarına aykırı bir durumdur. Bu nedenle yayıncılar

ulusal kütüphane tarafından edinilen bu yayınların kontrollü bir şekilde kullanıcılar tarafından kullanılmasını istemektedir (Larivière, 2000: 33-35). Elektronik yayınların ulusal kütüphaneler aracılığı ile kullanıcılara sunulmasının kontrollü olarak sağlanacağına güvencesi yayıncılara verilse dahi, yayıncılar sahip oldukları ticari kaygılardan ötürü kendilerini bu konuda güvende hissetmezler. Tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin amaçlarını, görevlerini ve haklarını anlaması bu çerçevede birbirlerine saygı göstermesi karşılıklı güven ilişkisinin kurulmasına katkıda bulunacaktır. Yayıncı ulusal kütüphanenin görevinin, yayın formatına bakılmaksızın ulusal entelektüel üretimin bütünlüğünün ve orijinalliğinin korunarak bugünün kullanıcılarına ve gelecek nesillere ulaştırmak olduğunu anlamalıdır (Larivière, 2000:50).

Yayın sahipleri yayınlarını elektronik ortamda üretebilmek ve tüketicisine daha iyi hizmet verebilmek için enformasyon teknolojilerine büyük yatırımlar yaparlar ve bu yatırımlarının getirilerini de ürettikleri yayınlar kanalı ile almak isterler. Yayın sahiplerinin yeniden enformasyon teknolojisine yatırım yapmaları kazançları ile orantılı bir doğru çizmektedir. Ulusal kalkınmanın bir süreci olan bu döngünün fark edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kanun koyucuların elektronik yayınların geliştirilmesi için insan kaynaklarına ve finansal kaynağa ihtiyaç duyduğunu fark etmesi yayıncıların lehine kararların verilmesinde etken olacaktır (Larivière, 2000: 50). Kanun koyucuların bu farkındalıkları kanunlara yayıncıları koruyucu hükümler olarak yansıyacaktır. Aynı zamanda ulusal kalkınmada kütüphanelerin ve kullanıcıların rolü de unutulmamalı ve haklar belirli bir denge çerçevesinde kanunlara yansıtılmalıdır.

Yayıncılar, ulusal kütüphaneler tarafından ticari haklarına saygı gösterileceğini bilmelidir (Larivière, 2000:50). Ulusal kütüphane tarafından alınan derleme kopyasının, yayıncıya sunacağı avantajların anlatılması, yayıncının derleme kanunu hükümlerinin yerine getirme konusundaki görüşlerini olumlu yönde değiştirmede bir etken olabilir.

Ulusal kütüphanelerde kullanıcılara sağlanan sınırsız erişimin kötüye kullanılma olasılığı yayıncıları tedirgin etmektedir. Dolayısıyla yayınların hizmete sunulması koşullarına ilişkin bazı önlemler almak gerekebilir. Ulusal kütüphanenin sahip olduğu elektronik materyalin ve yayıncıların bu yayınlara ait ticari haklarının korunması için kullanıcılara yönelik bir erişim politikasının oluşturulması gerekli görülmektedir. Söz konusu politika; neyin yapıp, neyin yapılmayacağını ortaya koymalı, kullanıcıları kendi hakları ve üreticilerin haklarından haberdar etmelidir.

Buna göre;

- ✓ Bilgiyi indirmede ve kopyalamada kullanıcıya makul sınırlılıklar tanınmalı ve telif hakkı kanunu ile yürürlüğe giren kopyalama sınırlamalarından okuyucuların haberdar olması sağlanmalıdır,
- ✓ Kurulumların veya yazılım uygulamalarının indirilmemesi garanti altına alınmalıdır,
- ✓ Derleme materyalinin kullanımına ilişkin koşulların açık bir şekilde kullanıcılara sunulma güvencesi yayıncılara verilmelidir,
- ✓ Telif hakkı ve derleme kanunlarında yapılacak düzenlemeler ile elektronik yayınların kısmen veya tamamen kopyalanması, kopyalamayı takiben yayının üzerinde değişiklik yapılması ve kontrolsüzce yayılmasını önlemek ve belirlenen

sınırlılıklar dışında yayınların kullanımını engellemek için kullanıcıların söz konusu yayınlardan özel ortamlarda yararlanması şartı getirilmelidir.

Elektronik yayınların kopyalanmak sureti ile orijinalinin aynısını elde etmek mümkündür. Elektronik yayınların kopyalanarak kütüphane ortamı dışarısına çıkarılması elektronik yayınların kullanımı için düzenlenmiş güvenli bir alan oluşturulmadığı takdirde kaçınılmaz olacaktır. Bilgi üreticilerinin haklarını korumak adına elektronik yayınların kullanımında bu tarz güvenli ortamların oluşturulmasına gereksinim vardır.

- ✓ Yayınların kütüphaneciler tarafından kopyalanması konusunda kütüphanecilere tanınan hakların kütüphane kullanıcıları tarafından istismar edilmesi engellenmelidir,
- ✓ Yeterli kullanıcı desteği verilmelidir;
- Yardım masası olanakları sunulmalıdır;
- Çevrimiçi veya çevrimdışı verilen eğitimler, el kitabı, kılavuzlar oluşturulmalıdır (The Legal Deposit ..., 1996:29).

Ulusal kütüphanenin kullanıcılarını tanıması ve güvenlik çemberini arttırması için en azından ulusal kütüphaneden yararlanılacak olan kullanıcıların önceden kayıt yaptırımları sağlanmalıdır (Larivière, 2000: 50).

Kütüphanenin güvenliği açısından diskin, disk sürücüsünün ve bilgisayarın herkesin kullanımına açık olması sakıncalı durumlar yaratabilir. Böyle bir durumda sistem diski, disk sürücüsünü ve bilgisayarı kilitleyerek sadece ekranı, klavyeyi ve yazıcıyı kullanıcıya açık tutma ya da bu birimleri kablo ile birbirinden ayırma özelliğinde olmalıdır (Dikeç, 1987;210).

Hizmete sunulan elektronik yayınların koruma altına alınması gerekmektedir. Kullanıcıların her zaman söz konusu elektronik yayınlara zarar verme olasılığı vardır. Kullanıcının dikkatsiz ve uygunsuz kullanımları kaynaklarda tahribata sebebiyet verebileceği gibi, kullanıcının çıkar sağlamak için yapacağı hırsızlık, kütüphaneleri ve potansiyel kullanıcıları bu kaynaklardan yoksun bırakmaktadır (Lynn,1994:7-8). Uygunsuz ve dikkatsiz kullanımlardan doğan zararları engellemek için elektronik yayınların saklama kopyaları alınmalıdır.

2.2.2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

2.2.2.1. Kanunlar

Yayınların derlenmesi bazen bu konuda oluşturulan bir Derleme Kanunu aracılığıyla, bazen Telif Hakkı Kanunu aracılığı ile bazen de Ulusal Kütüphane Kanunu aracılığı ile yapılmaktadır (The Legal Deposit..., 1996:6). Söz konusu kanunlar içinde uygulanan derleme hükümleri enformasyon teknolojilerinin hızlı gelişimi sonucunda yeniden düzenlenme gereksinimi duymaktadır. Fakat bütün ülkelerde bu gereksinimler enformasyon teknolojilerinin gelişimi ile paralel olarak giderilememektedir.

Derleme uygulamaları ülkeden ülkeye çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik çoğu zaman derleme kanunlarının uygulama alanına dayanmaktadır. Oluşturulma tarihleri eski zamanlara dayanan derleme kanunları sadece basılı yayınlarla sınırlı kalırken, son 40 yıldır gelişen enformasyon teknolojilerine kayıtsız kalamayan ve derleme kanunlarını bu gelişmelere paralel olarak düzenlemeye ve yenilemeye çalışan ülkeler de bu sınırlar elektronik yayınlara kadar genişletilmiştir. Derleme kanunlarında düzenlemeye ve yenilemeye gidilmesinin temel sebebi eski tarihli

derleme uygulamalarının enformasyon teknolojilerinin getirilerine cevap verememesidir.

Her ülke teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı sorunlara eş zamanlı olarak yasal çözümler getirememektedir. Bu doğrultuda bazı ülkeler derleme kanunlarının gelişen enformasyon teknolojilerine yenik düşmesini engellemek ve misyonlarını bu değişim sürecinde koruyarak devam ettirebilmek için derleme kanunlarını yeniden düzenleme çalışmalarına gitmekteyken bazı ülkeler de bu değişime kayıtsız kalmaya devam etmektedir. Bu bölümde bazı ülkelere ait derleme kanunlarının tarihsel gelişimleri ve enformasyon teknolojilerine ait bu değişim süreci içinde ülkelerin derleme kanunlarını değiştirmek adına var olan çabaları incelenmeye çalışılacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD’de derleme, telif hakları kanunu çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. 1976 yılında yürürlüğe giren Telif Hakları Kanununun 407. kısmı derlemenin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Kanunun bu kısmında belirlenen hükümler diğer ülkelerde yürütülen derleme kanunları ile eşdeğer özellik taşımaktadır. ABD, yayınların kapsamlı bir şekilde derlenebilmesi için 1988 yılında kanun kapsamında düzenlemelere gitmiştir. 1988 yılında yapılan değişiklik ile fiziksel formattaki her türlü elektronik materyal (CD ROM’lar, manyetik bantlar, mikroformlar) derlenmeye başlanmıştır (National Library of Australia, 2005). 1993 yılında Advisory Committee on Copyright Registration and Deposit (ACCORD) kütüphane içinde derleme yayınlarının kullanımına yönelik bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda ACCORD, kamuya herhangi bir şekilde dağıtımı yapılmış olan yayınların derleme kapsamında değerlendirilmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur. ACCORD’un bazı

üyeleri özellikle çevrimiçi yayınların derlenmesi için ayrıntı ile hazırlanmış bir yasa değişikliğinin gerekli olduğunu öngörmüşlerdir (The Legal Deposit, 1996:9-18)..Fakat henüz ABD’de yürütülen derleme uygulamaları içinde çevrimiçi yayınların derlenmesine yönelik yasal bir koşul henüz yoktur (National Library of Australia, 2005). Derleme fiziksel anlamda taşıyıcıya sahip olan her yayın için yapılmaktadır.

Almanya

Almanya’da 1969 yılında yürürlüğe giren kanun, fiziksel taşıyıcıya sahip olan her türlü materyalin derleme altına alınmasına olanak tanımaktadır. Bu kanunun kapsamı 1973 yılında ses kayıtlarına kadar genişletilmiştir. Kanun kapsamında derlenmesi zorunlu olan materyaller arasında fiziksel formatta bulunan elektronik yayınlar vardır ancak çevrimiçi elektronik yayınlar henüz derleme kapsamına alınmamıştır. Bu sebeple 1998’den bu yana gönüllülük esasına dayanan 3-5 yıllık bir derleme programı “Task Group on the Electronic Deposit Library” adına yürütülmektedir. Bu çalışma grubunun geçici bulguları 2000 yılı mart ayında yayımlanmıştır. Bulgular Alman Yayıncılar Birliği tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu grubun raporunun bir sonucu olarak ağ üzerindeki elektronik yayınların derlenmesine yönelik ilkeler belirlenmiştir. 2001’de Alman Ulusal Kütüphanesi çevrimiçi materyaller için otomatik bir toplama süreci geliştirmiş ve derleme materyallerinin kullanımını düzenleyen bir sözleşme hazırlamıştır. Bu sözleşme hazırlanırken ulusal kütüphane ve yayıncılar arasında var olan bireysel sözleşmeler dikkate alınmıştır (National Library of Australia, 2005).

Avustralya

Avustralya’da derleme, telif hakları kanunu çerçevesinde yürütülmektedir. Derleme uygulamaları, 1968 yılında yürürlüğe giren Telif Hakkı Kanununun 201. kısmı dahilinde ve çeşitli eyalet kanunları kapsamında gerçekleştirilmektedir. 1968 yılında yürürlüğe giren kanunun 201. kısmında vurgulanan *kütüphane materyali*; sadece basılı materyali kapsayacak şekilde tanımlamıştır. 2000 yılında Telif Hakkı Kanununda yapılan düzenlemeler sonucunda 2001 yılında “Digital Agenda” yürürlüğe girmiştir. Fakat kanunda yapılan değişiklikler de derleme hükümlerine ait bir düzenleme gerçekleştirilmemiştir ve dolayısıyla kütüphane materyali tanımı da olduğu gibi korunmuştur. Federal kanun elektronik yayınları derleme kapsamına almamasına rağmen bazı eyalet kanunları fiziksel ortamda var olan elektronik yayınları derleme kapsamına almıştır. Queensland, Güney Avustralya, Tazmania ve Victoria eyaletlerinde “kütüphane materyali” tanımı daha kapsamlı olarak verilmiş olsa dahi yine de ağ üzerindeki enformasyonu derleme kapsamı içine dahil eden hiçbir hüküm geliştirilmemiştir. Federal Kanunda var olan bu boşluğun kapatılması için Avustralya Ulusal Kütüphanesi çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesine yönelik PANDORA Projesini geliştirmiştir. Federal kanunun derleme alanındaki eksiklikleri fark edilmiş ve çeşitli girişimlerle kapatılmaya çalışılmıştır. 1995 yılında Ulusal Kütüphane ve Ulusal Ses ve Film Arşivi’nin, Telif Hakları İnceleme Komitesine (Copyright Law Review Comittee) yaptığı ortak başvuruda bu girişimlerden biridir. Yapılan başvuruda aşağıda yer alan önerilerin gerçekleştirilmesi için talepte bulunulmuştur;

- ✓ Derleme Kanununa onay verilmesi,
- ✓ Derleme enstitüsü tarafından seçim ilkesinin onaylanması,

✓ Elektronik formatta bulunan tüm yayınların da içeriğe dahil edilerek yayın ölçeğinin genişletilmesi,

✓ “yayın” teriminin kapsamının genişletilmesi.

1999’da Telif Hakları İnceleme Komitesi raporunu açıklayarak aşağıdaki önerileri sunmuştur;

✓ Görsel işitsel materyaller ve elektronik formdaki tüm yayınlar kapsam içine alınacak şekilde “kütüphane materyali ” tanımı genişletilmelidir,

✓ Derleme nüshasını almak için Ulusal Kütüphane ile Ses ve Film Arşivi telif hakkı sahibinden bu konudaki iznini almak zorunda olmamalıdır,

✓ Derlenen materyal sınırlı biçimde erişime açılmalıdır.

Ancak daha öncede belirtildiği gibi, raporda verilen öneriler 2001 de yürürlüğe giren “Digital Agenda Act 2000”de yerini almamıştır (National Library of Australia, 2005).

Avusturya

Avusturya’da derleme, bağımsız bir derleme kanunu çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Derleme uygulamalarını içeren “New Media Legislation (Novelle zum Mediengesetz)”, 2000 yılı Eylül ayında yürürlüğe girmiştir. Kanun kapsamına; fiziksel formatta bulunan elektronik yayınlar da dahil edilmiştir. Ancak yeni kanunun kapsamı çevrimiçi materyalleri derleyecek şekilde genişletilmemiştir. Kanunda var olan bu eksikliği gidermek için AOLA (Austrian Online Archive) projesi başlatılmıştır. Bu projede kapsamında kamuya sunulan çevrimiçi yayınların periyodik olarak derlenmesi ve arşivlenmesinde karşılaşılan sorunların incelenmesi amaç edinilmiştir (Caslon Analytics...,2005). AOLA projesi kapsamında, Avusturya

Ulusal Kütüphanesi ve Viyana Teknik Üniversitesi Yazılım Teknolojileri Departmanı tarafından geliştirilen sistemde Avusturya Web alanında yer alan Web sitelerinin anlık görüntüsü periyodik olarak ürün toplama yöntemi ile arşiv altına alınarak kamunun erişimine açılmaktadır (National Library of Australia, 2005).

Birleşik Krallık

Birleşik Krallık'ta derleme, telif hakları kanunu çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Başlangıçta 1911 tarihli Telif Hakları Kanununa dayanılarak yapılan derleme uygulamaları, elektronik yayınları kapsamamaktaydı. Bu sorun doğrultusunda British Library 1996 yılında Ulusal Miras Departmanına başvurarak kanun hükümlerinin basılı olmayan materyali de kapsayacak şekilde genişletilmesini önermiştir. Kültür Medya ve Spor Bakanlığı bu öneri üzerine 1998 yılında verdiği raporda; elektronik yayınların gönüllülük esasına göre derlenmesinin uygulanabilmesi için bir uygulama kanunu taslağı oluşturulmasını teklif etmiştir. Ama uzun vadede kapsamlı bir ulusal arşivin güvenceye alınması için kanuni düzenlemenin gerekli olduğu üzerinde durulmuştur. Bu rapor üzerine gönüllülük esasına göre basılı olmayan materyallerin derlenmesini içeren “Basılı Olmayan Yayınların Gönüllülük Esasına Göre Derlenmesi : Voluntary Deposit of Non Print Publications” 2000 de yürürlüğe girmiştir. Bu kanun derleme kütüphaneleri ve çeşitli ticari yayıncılar tarafından destek görmüştür. Yapılan bu uygulamaların sonuçları doğrultusunda çevrimiçi ve çevrimdışı yayınları da kapsayan kanun 2003 yılında “Legal Depozit Libraries Act ” yürürlüğe girmiştir (National Library of Australia, 2005).

Danimarka

Danimarka'nın derleme uygulamaları ile tanışması 1697 yılına dayanmaktadır. Güncelliği korunması amaç edinen derleme uygulamaları başlangıcından bu yana çeşitli aralıklarla yeniden düzenlenmiştir. Kanun 1781, 1902 ve 1927 tarihlerinde önemli düzenlemeler geçirmiş ve 1998 yılında yerini "Denmark's Act on Copyright Deposit of Published Works" adlı derleme kanununa bırakmıştır (Dupont, 1999). 1998 tarihinde yürürlüğe giren kanun ile yayımlanmış bütün materyaller üretim teknolojisinin veya taşıyıcısının tipine bakılmaksızın derleme altına alınmaya başlanmıştır. Bu kanun da verilen tanımlar, yeni çıkan ve ileride çıkacak olan teknolojileri de kapsamı bakımından geniş ve esnek tutulmuştur. 1998'e kadar "doküman basanlar" olarak verilen tanım, bu kanunda "doküman yayıncıları" olarak değiştirilmiştir. Vurguda yapılan bu değişim ile fiziksel formatta bulunan yayınların derlenmesinin yanında statik internet dokümanlarının da derleme kapsamına alınması sağlanmıştır. Dinamik çevrimiçi dokümanlarda yaşanan teknik sorunlar ve telif hakları sorunları henüz net bir çözüme bağlanamadığından 1998 tarihinde yürürlüğe giren kanun kapsamına alınmamıştır (National Library of Australia, 2005). Aralık 2004 yılında Danimarka parlamentosu tarafından "Yayımlanmış Eserlerin Derlenmesine Dair Kanun (Act on Legal Deposit of Published Work)"'un onaylanması ile derleme uygulamaları bağımsız bir nitelik kazanmıştır. Bu kanunun ana amacı elektronik kültürel mirası korumak için gelişen teknoloji ile derleme kanunun eş güdümlü halde çalışmasını sağlamaktır. Kanun, temmuz ayı 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla beraber Kraliyet Kütüphanesi, Eyalet ve Üniversite Kütüphanesi ile işbirliği içinde Danimarka'ya ait internetin bir kısmının indirilerek gelecek nesiller için koruması

amaç edinilmiştir (Nielsen, 2001). Yeni kanun, önceki kanunun eksiklerini gidermeyi hedeflemiştir. Yeni kanunla beraber dinamik çevrim içi yayınlar da derlenmeye başlanmıştır.

Finlandiya

Finlandiya’da yürürlükte olan 1980 tarihli Derleme Kanunu başlangıçta sadece basılı ve görsel materyali kapsamaktaydı. 1981 yılında düzenleme geçiren bu kanun işitsel materyallere kadar genişletilmiştir. Ülkede Derleme Kanunun haricinde 1984 tarihinde Hareketli Resimlerin Arşivlenmesi Üzerine Derleme Kanunu oluşturularak resimlerin, videoların ve filmlerin Finlandiya Film Arşivinde toplanması sağlanmıştır (Caslon Analytics..., 2005). Yürürlükte olan kanunun gelişmeler karşısında değişmesi gerektiğini öngören Eğitim Bakanlığı, 1997-1998 yılları arasında kanunu gözden geçirmiştir. Bakanlık gözden geçirdiği kanun için verdiği öneride, hem fiziksel formatta olan yayınların hem de çevrimiçi yayınların derleme kapsamına alınmasının uygun olacağını belirtmiştir. Bununla beraber verilen raporda çevrim iç elektronik yayınların “gerçek olan” ve “gerçek olmayan” olarak sınıflandırılmasının uygun olacağı üzerinde durulmuştur . “Gerçek olan” ve derlenmesi mutlak olan çevrimiçi elektronik yayınlar kapsamına kitap, gazete, periyodik makaleler gibi yayınlar girerken, “gerçek olamayan” çevrimiçi yayınlar kapsamına ise ulaşımına herhangi bir sınırlama konulmamış olan yayınlar girmektedir. Raporda “gerçek olan” ve “gerçek olmayan” yayınların derlenmesi ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Derleme kanununu hazırlayan komitenin raporu 2000 de yayımlanmış ancak önerilen kanun, konuyla ilgili Avrupa Birliği’nin telif

hakları ile ilgili direktiflerini beklediğinden yürürlüğe girememiştir (National Library of Australia, 2005).

Fransa

Fransa'ya ait Derleme Kanunu en son 1992 yılında gözden geçirilerek düzenlenmiş ve 1 Ocak 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun kapsamında basılı, grafik, görsel, işitsel dokümanlar ve multimedya dokümanları vardır. Bu kanunda derlenmesi öngörülen materyallerin üretim tekniklerine herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Kanun için önemli olan kamu tarafından erişilebilen materyalin, bir fiziksel taşıyıcısının olmasıdır. Bu sebeple fiziksel taşıyıcıya sahip olan materyaller derleme kapsamına alınmaktadır. Ancak bu kanun kapsamına çevrimiçi yayınlar dahil edilmemiştir. 1994'den bu yana CD-ROM'lar kanun kapsamındadır. Fiziksel taşıyıcıya sahip olan elektronik yayınlar için oluşturulan erişim politikasında, bu yayınların kullanımları kütüphanede tek başına duran bir çalışma istasyonu ile sınırlandırılmış ve dokümanların kopyalanmasına izin verilmemiştir. 2000 yılı Temmuz ayında Derleme Kanunu Bilimsel Konseyi, çevrimiçi yayınların kanun kapsamına alınarak kapsamın genişletilmesi üzerine bir öneriyi Kültür Bakanlığına vermiştir. Bu öneri kapsamında ilerleme kaydederek bu öneriyi teşvik etmek için Fransız Ulusal Kütüphanesi, çevrimiçi yayınların arşivlenmesi için bir yönetim sistemi geliştirerek derleme kanunun kapsamına elektronik yayınların da alınması gerektiği konusuna dikkat çekmiştir (National Library of Australia, 2005) .

Güney Afrika

Güney Afrika’da derleme uygulamaları bu konudaki bağımsız bir kanun aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. 1997 tarihli Güney Afrika Derleme Kanunu 1 Temmuz 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanun kapsamında verilen tanımların esnek olması kanunun uygulama alanını genişletmiştir. Kanun hem fiziksel formattaki yayınlar hem de çevrimiçi yayınlar için uygulanabilmektedir. Dinamik elektronik yayınların derlenmesindeki teknik ve yönetsel zorluklara bağlı olarak, şimdilik çevrimiçi materyaller sadece ulusal kütüphane tarafından talep edildiğinde derleme konusu olmaktadır (National Library of Australia, 2005).

Hollanda

Hollanda derleme kanunu bulunmayan sayılı ülkelerden birisidir. Hollanda’da derleme işi gönüllülük esasına ve yayıncılarla yapılan ikili anlaşmalara göre yürütülmektedir. Hollanda’ya ait çoğu basılı yayın Hollanda Ulusal Kütüphanesi olan Koninklijke Bibliotheek’de bulunmaktadır (Caslon Analytics...,2005). 1993 yılında Hollanda’ya ait elektronik yayınların derlenmesi için DNEP(Depot van Nederlandse Elektronische Publicaties) projesi yürütülmeye başlanmıştır. Hollanda Yayıncılar Birliği ile yapılan görüşmeler sonucu elektronik yayınların gönüllülük esasına göre teslim edilmesini öngören bir taslak hazırlanmıştır. 1994 yılında CD-ROM’lar, optik diskler, manyetik diskler gibi fiziksel taşıyıcıya sahip olan elektronik yayınlar gönüllülük esasına göre derlemeye teslim edilmeye başlanmıştır. 1999 yılında Hollanda Ulusal Kütüphanesi ve Hollanda Yayıncılar Birliği hem çevrimiçi hem de çevrimdışı yayınların gönüllülük esasına göre derlenmesi konusunda genel bir düzenlemeye gidilmiştir. Dinamik veri tabanlarının derlenmesi

de bu düzenleme dahilinde olmasına rağmen dinamik veri tabanlarının derlenmesinde yaşanan teknik problemler çözülmeden derleme kapsamına alınmamıştır. 2000 yılında; elektronik derleme materyalinin uzun dönem saklanarak erişiminin sağlanmasını öngören kapsamlı bir DNEP sistemi oluşturulmuştur. Kapsamı genişletilen sistemin 5 ile 10 yıl içinde ancak bir düzene oturup hizmet sunacağı bilinmesine rağmen sistemin 2001 yılı içerisinde işlevsel olması öngörülmüştür. Bu sistem dahilinde kullanıcılar, derlenen elektronik yayınlara Koninklijke Bibliothek'den ve kütüphaneye ait ek binalardan erişim sağlamaktadır. Yayıncılarla yapılan telif hakları anlaşması gereği kullanıcılar bu yayınlara uzaktan erişim sağlayamamaktadır (National Library of Australia, 2005).

İsveç

İsveç'te derleme uygulamaları 1661 tarihinden bu yana yapılmaktadır. 1661'den bu yana gerçekleştirilen derleme uygulamaları zaman içinde değişerek gelişmiştir. İsveç'te derleme uygulamaların da en büyük değişim 1979 yılında yaşanmıştır. Enformasyon teknolojilerindeki hızlı gelişim 1993 yılında yürürlüğe giren İsveç Derleme Kanununun 1995 yılında düzenlenmek için gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Kanunda gerçekleştirilen düzenlemeler sonucunda fiziksel taşıyıcıya sahip olan elektronik yayınların derlenmesi zorunlu kılınmıştır. Çevrimiçi yayınların derlenmesini öngöremeyen bu düzenleme daha sonra derleme kanununun genişletilmesine dair girişimlerin zaman içinde kendisini göstermesine sebep olmuştur. Nitekim 1999 yılında çevrimiçi yayınların da derlenmesinin gerekli olduğu konusunda bir rapor 2000 yılında araştırma ve geliştirme tasarısının bir parçası olarak mecliste tartışılmıştır. Fakat bu tarihte kanun kapsamında bir

değişikliğe gidilmemiştir (Kungliga Biblioteket, 2005b). Kraliyet Kütüphanesi, kanunun çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesi ve uzun dönem saklanması konusundaki eksikliğini gidermek amacıyla 1996’da “Kulturarw³ (Kültürel Miras)” projesini yürütmeye başlamıştır. Bu konudaki istikrarlı çalışmaları ile başarıyı yakalayan İsveç Kraliyet Kütüphanesine, İsveç hükümetinin özel bir kararı ile 8 Mayıs 2002 tarihinde internet üzerindeki İsveç Web’ini derleme ve bu materyali kütüphane ve kütüphaneye ait özel alanlarda kamunun erişimine sunma yetkisi verilmiştir (National Library of Australia, 2005).

Japonya

Japonya’da derleme uygulamalarının sadece basılı yayınlara uygulanmasını öngören Ulusal Kütüphane (NDL: National Diet Library) Kanunu 1948 yılında yürürlüğe girmiş ve sürekli yapılan gözden geçirmeler sonucunda kanun üzerinde 1949, 1955, 1994, 1999, 2000 ve 2002 yıllarında düzenlemelere gidilmiştir (National Diet Library, 1999a). Enformasyon teknolojisindeki gelişmeler sonucunda, kanunun basılı yayınlarla sınırlandırılmış olan kapsamının elektronik yayınlara kadar genişletilmesinin gerekliliği fark edilmiştir. Derleme sistemini geliştirmek adına kurulan “Derleme Kanunu Araştırma Konseyinin (The Legal Deposit System Council)” 1999 yılında yayımladığı raporda fiziksel formatta bulunan elektronik yayınların kanun kapsamına alınması önerilmiştir. Bu öneriler ışığı altında; fiziksel formatta bulunan elektronik yayınların derlenmesine yönelik kanun değişikliği 2000 yılında onaylanmıştır (National Diet Library, 1999b). 2000 yılında kanun kapsamında yapılan düzenleme ile fiziksel taşıyıcılara sahip elektronik yayınları da derlemeye almaya başlayan NDL, 2002 yılından itibaren bir proje kapsamında

Web sitelerini de derlemeye başlamıştır. Bu projenin başlatılması ile aynı yılda kütüphane, Derleme Kanunu Araştırma Konseyinden çevrimiçi yayınların derlenmesi hakkında bir rapor sunmasını istenmiştir. Konsey bu konudaki görüşlerin iki rapor halinde 2003 ve 2004 yıllarında NDL'ye sunmuştur. Bu raporlar ışığı altında derleme kanununda henüz bir düzenlemeye gidilmemiştir (National Library of Australia, 2005).

Kanada

1953 yılında ulusal kütüphanenin kurulması ile başlayan derleme uygulamaları şimdi Kanada Kütüphane ve Arşivler Kanunu ve 1995 Ulusal Kütüphane Kitap Derleme Yönetmeliği aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. 2004 yılı Mayıs ayında Kanada Kütüphane ve Arşivler Kanunu önceki Ulusal Kütüphane Kanunun yerini almıştır. Bu kanunun 10.kısmı derleme ile ilgili hükümleri belirlemektedir. Önceleri sadece kitaplara uygulanmakta olan orijinal yasanın içeriği zamanla genişletilmiştir. Derleme çalışmalarının uygulama alanı, 1965 yılında süreli yayınlara, 1969 yılında ses kayıtlarına, 1978 yılında multimedya araçlarına, 1988 yılında mikroformlara, 1993 yılında CD ROM'lar ve video kayıtlarına ve 1995 yılında fiziksel taşıyıcısı olan tüm elektronik yayınlara kadar genişletilmiştir (National Library of Canada, 2006). Önceki kanun kapsamında bu tür yayınlar geniş olarak vurgulanan “kitap” terimi ile tanımlanırken, yeni kanunda tüm bu materyaller “yayın” teriminin tanımı altında verilmiştir. Derleme ile ilgili yeni düzenlemelerin 2007 de yürürlüğe girmesi beklenmektedir. Bu kanun kapsamında çevrimiçi yayınların da derlenmesi öngörülmektedir. Kanada’da 1994-1995 yılları arasında başka bir formatta bulunmayan çevrimiçi elektronik yayınların

derlenmesini incelemeyi amaç edinen “Electronic Publications Pilot Project ” çalışması yürütülmüştür. Bu projenin sonuçlanmasından sonra Kanada Kütüphane ve Arşivleri çevrimiçi elektronik yayınları gönüllülük esasına dayalı olarak derlemeye devam etmiştir (National Library of Australia, 2005).

Norveç

1989 tarihli Norveç derleme kanunu 1990 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanun kapsamında basılı yayınlar, fiziksel formattaki elektronik yayınlar ve çevrim içi yayınlar (yalnızca statik çevrim içi yayınlar) bulunmaktadır. Fiziksel formatta bulunan elektronik yayınlar ve statik çevrim içi yayınlar kanun kapsamında derlenmesine rağmen dinamik elektronik yayınlar derlenmemektedir. Okunabilen işitilebilen, yayımlanabilen, iletilebilen çalışmaları kapsamına alan kanunun yazımındaki esneklikten dolayı gelecekte ortaya çıkabilecek elektronik formatlara da uyarlanabilir genişliktedir (National Library of Australia, 2005).

Yeni Zellanda

Yeni Zellenda’ya ait derleme uygulamaları ulusal kütüphane kanununun içinde yer almaktadır. “Yeni Zellanda Ulusal Kütüphane Kanununun (National Library of New Zeland Te Puna Matauranga, o Aotearoa Act)” 4. Bölümü ile derleme işlemleri gerçekleştirilmektedir. 2003 yılında yürürlüğe giren bu kanun 1965 tarihli Ulusal Kütüphane Kanunun yerini almıştır (National Library of Australia, 2005). Bu kanun, kamunun erişebildiği basılı yayınlara ve fiziksel formatta bulunan elektronik yayınlara ve çevrimiçi elektronik yayınlara uygulanmaktadır. Bu kanun fiziksel formatta bulunan yayınların derlenmesine olanak sağladığı gibi çevrimiçi

yayınların indirilmesine de izin vermektedir. Elektronik yayınların derlenmesi ile ilgili hükümler ulusal kütüphane kanunu çerçevesinde yürürlüğe girmeden önce fiziksel formattaki elektronik yayınlar standart sağlama süreçleri uyarınca gönüllülük esasına göre veya satın alınarak elde edilmeye çalışılmıştır. Kütüphane fiziksel formatta bulunan elektronik yayınların ve çevrimiçi elektronik yayınların seçimi, sağlanması, toplanması, nitelenmesi, depolanması ve erişimi konusunda kendi süreçlerini geliştirmeye çalışmaktadır.

Yukarıda bazı ülkelere ait derleme uygulamalarını içeren kanunlar kapsamında yapılan düzenlemeler ve değişimler temel alınarak kanunların geçirdiği tarihsel gelişim incelenmeye çalışılmıştır. 1900'lü yılların başlangıcından bugüne kadar tarih enformasyon teknolojileri kapsamında büyük değişimlere tanık olduğu bilinmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında, derleme uygulamalarının oluşumlarının elektronik enformasyonun gelişmesinden önceye dayandığı görülmektedir. Ülkelerin çoğu yaşanan enformasyon teknolojilerinde yaşanan bu değişimlere kayıtsız kalmamış ve derleme uygulamalarını da bu değişime paralel olarak düzenlemeye çalışmıştır. Derleme uygulamaların da yapılan bu düzenlemeler, kimi ülkelerde değişimin hemen ardından kimi ülkelerde ise belirli bir zaman kaybı ile gerçekleştirilmiştir. Özellikle kanun kapsamında yapılan düzenlemelerin son 15 yıldır büyük bir hız kazandığı görülmektedir. Bunun sebebi ise hiç kuşkusuz enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin yayın hayatına yansımalarıdır. Kullanıcılar bu gelişmeler sayesinde fiziksel ortamda bulunan elektronik yayınlara erişim sağladıkları gibi fiziksel taşıyıcılar tarafından desteklenmeyen, çevrim içi ortamlarda üretilerek dağıtılan elektronik yayınlara da erişim sağlamaya başlamıştır.

Milli kültür kapsamında fiziksel taşıyıcılara sahip olan elektronik yayınlar çoğu ülkelerde kanun kapsamında son zamanlarda yapılan düzenlemelerle derlenmeye başlanmıştır. Çevrimiçi yayınların derlenmesine yönelik yönetsel ve yasal sorunlar henüz tam anlamıyla çözüme kavuşturulamadığından bu yayınların derlenmesi ile ilgili düzenlemeleri yapan ülke sayısı azdır. Ağ üzerinde elektronik yayıncılığının ortaya çıkması ile enformasyonunun dağıtılması, kopyalanması ve çok daha fazla kişi tarafından erişilmesi daha kolay hale gelmiştir. Çevrimiçi olarak erişilen bu enformasyonun fiziksel bir materyal içinde depolanmamış olması bu materyallerin derlenmesinde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkelerin çoğunda derleme işlemlerini zorunlu tutan yasal koşulların oluşturulma tarihi enformasyon teknolojilerindeki gelişimi öngöremeyecek kadar erken zamanlı olduğundan bu yasal koşullar güncel olarak değerlendirilememektedir. Bu nedenle ülkeler derleme işlemlerini enformasyon teknolojilerinin getirdiği gelişmelere paralel bir şekilde yürütebilmek adına çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Yukarıda incelen ülkelerde de elektronik yayınların derleme altına alınmasında farklı girişimlerin yapılandırıldığı gözlemlenmiştir. Bu girişimler ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Elektronik yayınların derleme altına alınmasında yapılandırılan girişimler bazen yasal koşulların değiştirilmesi ile bazen bir proje kapsamında bazense gönüllülük esasına dayandırılarak gerçekleştirilmektedir.

Ülkelerin derleme işlemlerini yürütmek için kullana geldikleri yasal koşulların elektronik yayınları da içerecek şekilde genişletilmeye gereksinimi vardır. Bu konu temel alınarak kapsamlı ve uygun bir yasa taslağının hazırlanması oldukça ağır ve problemli bir konudur. Bu işlemlerin herhangi bir pratik çalışması olmaksızın kanuna yansıtılması aşamasında teorikte görülmeyen aksaklıkların

uygulamalarda ortaya çıkması teorik olarak gerçekleştirilecek bir kanun çalışmasının eksiksiz olamayacağını göstermektedir. Bu nedenle ülkelerin çoğu özellikle çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesi işlemlerini yasal koşullarına yansıtmadan önce bu işlemleri bir proje dahilinde gerçekleştirmektedir. Yasal koşullarını tüm formattaki elektronik yayınların derlenmesine kadar genişleten ülkelerin kanunlarının bir kılavuz olarak görülmesi faydalı olacağı gibi bu kanunların birebir ülke kanununa yansıtılması ise toplumlar arasında yaşanan yapısal, kültürel, örgütsel farklılıklardan dolayı çok işlevsel olmamaktadır. Bu nedenle projelerden alınan sonuçlar ışığında eksiksiz bir yasal çerçevenin oluşturulması veya proje kapsamında gerçekleştirilen işlemlerin proje bitiminden sonra gönüllülük esasına göre devam ettirilmesi daha kolay olmaktadır.

Dikkat çeken bir diğer konuda elektronik yayınların derlenmesinde yayıncılarla yürütülen işbirliği çalışmalarıdır. Kanuni yaptırımlardan daha fazla etkin olacağı düşünülen uzlaşmalar elektronik yayınların derleme altına alınmasında kullanılan başka bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Elektronik yayınların derlenmesi ister kanun kapsamında, ister proje çalışması ile isterse gönüllülük esasına dayandırılarak karşımıza çıksın yayıncılarla kurulan bir iyi niyet çerçevesi kapsamında elektronik yayınların derlenmesi daha kolay olacaktır. Bu tarz bir derleme uygulamasına gidilmesi daha sonradan ortaya çıkması kaçınılmaz olan telif hakları ile ilgili sorunları da ortadan kaldıracaktır.

2.2.2.2. Projeler

Çevrimiçi olarak yayımlanan elektronik yayınların miktarının artması ile bu tarz materyallere ait bir arşivin oluşturulması, bu materyallerin uzun dönem korunması ve bu materyallere erişimin sağlanması derleme işlerinde tartışılması gereken meseleler olarak ortaya çıkmaktadır (National Library of Australia, 1997).

İlk Web arşivleme projesi Kanada Ulusal Kütüphanesi tarafından 1994 yılı haziran ayında başlatılan EPPP (Electronic Publications Pilot Project) ve 1996 yılı haziran ayında başlatılan Avustralya'ya ait PANDORA projesidir. Şimdi Avustralya'da iki ulusal kütüphanede de Web yayınları daimi olarak toplanmaktadır.

Web'in derlenerek gelecekteki kullanımı için saklanması girişiminde bulunan ilk uygulamalardan biri de İnternet Arşivi projesidir. Ekim ayı 1996 yılında Brewster Kahle tarafından kurulan "İnternet Arşivi" adlı organizasyon Web sayfalarını dünya ölçeğinde toplamaya başlamıştır. Organizasyon San Francisco'da yer almaktadır. Kar amacı gütmeyen bir organizasyon olarak kurulmasına rağmen bu organizasyon otomatik olarak derlediği bu yayınları navigasyon araçları geliştiren bir şirket olan Alexa İnternet'e devretmektedir (Day, 2003b). Bu organizasyonun derleme kütüphanesi veya milli kültürü ilgilendiren bir departmanla bağlantısı bulunmamaktadır. Ancak Alexa İnternet, ulusal kütüphanelere milli kültür olarak değerlendirilen Web'in derlenerek koruma altına alınması çalışmalarında yapacakları girişimlerde yol gösterici bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eylül ayı 1996 yılında İsveç ulusal kütüphanesi İsveç Web sayfalarını toplamayı amaç edinen Kulturarw³ projesini başlatmıştır. Web'in düzenli olarak toplanmaya başlanması 1997 yılı nisanı ayını almıştır.

Bunlar ilk girişimler olarak değerli girişimlerdir ancak çoğu Web sayfası ise bu süreç içinde hiç ulaşamayacak şekilde sonsuza kadar kaybolmuştur (Mannerheim, 2001:8). Web sayfalarının derlenmesi konusunda anılan ülkelerin başlatmış olduğu öncü çalışmalar proje niteliğindedir. Projeler yoluyla uygulamada çıkabilecek sorunların saptanması ve resmi uygulama başlatmadan önce tüm alternatif çözümlerin ortaya konması amaçlanmıştır.

Bu başlık altında işleyişleri ve sonuçları bakımından birbirinden farklı özellikler gösteren projeler ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

Avustralya Ulusal Kütüphanesi

PANDORA

Avustralya’da derleme uygulamaları 1968’de yürürlüğe giren Telif Hakkı Kanunu altında işlev göstermektedir. Hiçbir düzenleme olmaksızın günümüze kadar değişmeden gelen federal kanun kapsamında elektronik formdaki yayınların derlenmesine ait bir uygulamadan söz edilmemektedir. Buna rağmen eyalet kanunlarında derlenmesi gereken yayının kapsamı elektronik yayınlara kadar genişletilmeye çalışılmış ancak çevrimiçi yayınlar derleme kapsamına dahil edilmemiştir (Avustralya da yürürlükte olan kanunun işleyişine dair bilgi “2.2.2.1. Kanunlar” bölümünde Avustralya başlığı altında verilmiştir).

Gerek federal kanun gerekse eyalet kanunları çevrim içi yayınların derlenmesine ilişkin bir hüküm içermediğinden Avustralya Ulusal Kütüphanesi 1996’dan beri belirli çevrimiçi yayınları PANDORA projesi kapsamında yasal bir dayanak olmaksızın derlemektedir. Bundan dolayı PANDORA projesi hükümetten

finansal bir destek almadan kütüphanenin kendi bütçesi içinde yürütülmektedir (Day, 2003a:22).

Avustralya Ulusal Kütüphanesi çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesi gerektiğini ve bu konuda sorumluluğu olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle kütüphane, çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesinde yaşanan bu eksikliği PANDORA girişimi ile gidermeye çalışmaktadır (Gatenby, 2002:1). PANDORA projesinde ulusal kütüphane, eyalet kütüphaneleri ve kültür enstitüleri ile işbirliği içinde çalışmaktadır. Avustralya Ulusal Kütüphanesi, eyalet sınırları içinde derleme uygulamalarını gerçekleştiren diğer altı eyalet kütüphanesinden kendi eyaletlerine ait belirli çevrimiçi yayınların arşiv sorumluluklarını üstlenmelerini istemiştir. PANDORA projesi kapsamında ulusal kütüphane, eyalet kütüphaneleri ve Ulusal Ses ve Film Arşivi dahil olmak üzere 10 kütüphane görev almaktadır. Ulusal kütüphane, bu kütüphanelerle işbirliği içerisinde çalışarak Avustralya'ya ait belirli çevrimiçi yayınların gelecek nesillere aktarılmasını hedeflemiştir (PANDORA: Australia's web Archive, 2005).

Bu işbirliği çerçevesinde aşağıdaki kriterler belirlenmiştir;

- ✓ Her eyalet kendi sınırları içinde bulunan çevrimiçi yayınları derleme arşivleme ve gelecek için koruma sorumluluğuna sahiptir,
- ✓ Çevrimiçi yayınlar ulusal bibliyografyanın bir parçasıdır,
- ✓ Ulusal kütüphane, derleme kütüphanelerinin derledikleri, arşivledikleri ve gelecek için korumaya aldıkları yayınları katologlamaları yönünde çalışmaktadır,
- ✓ Uzun dönem koruma yöntemlerinin geliştirilerek bu yayınların gelecekte erişilebilirliğinin için güvence altına alınmalıdır (Law, 2001: 15-16).

1996’da PANDORA Projesi başladığından bu yana Avustralya’ya ait çevrimiçi yayınların ulusal koleksiyonu yapılandırılmaktadır. PANDORA projesi ulusal koruma için seçilmiş olan çevrimiçi Avustralya yayınlarının arşivlenmesi ve uzun dönem korunması süreçlerini hedefler. Bu durumda PANDORA Projesinin amaçlarını aşağıdakiler olarak sıralayabiliriz;

- ✓ Derlenen çevrim içi yayınların korunması ve yönetimine ilişkin gereksinimlerin belirlenmesi,
- ✓ Proje kapsamında seçilen çevrimiçi yayınların ulusal düzeyde korunmasını sağlamak için gereksinim duyulacak donanım, iş gücü ve finansal kaynakların öngörülmesi,
- ✓ Uzun dönem koruma ve erişimi sağlamak için önerilerin ve yöntemlerin geliştirilmesi,
- ✓ Bu yayınların derlenmesi, kataloglanması ve arşivlenmesini içeren koruma süreçlerinin, standartlarının ve teknik yöntemlerin test edilerek değerlendirilmesi ve tanımlanması (National Library of Australia, 1997).

Projede kapsamlı bir derleme yapılması tercih edilmediğinden, Avustralya’ya ait olan her çevrimiçi yayın derlenmemektedir. Bu sebeple PANDORA projesinde ilk etapta çalışma prensipleri tanımlanarak, nelerin arşivleneceğinin saptanması amacı ile seçim kriterleri belirlenmiştir. Bu işi yürütecek deneyimli çalışanlarla 1996’da Elektronik Birim kurulmuştur. Daha sonra 2003 yılında bu grubun adı Dijital Arşiv Bölümü olarak değiştirilmiştir (PANDORA: Australia’s web Archive, 2005). Elektronik birimde çalışan görevliler; elektronik yayınların seçiminden, yazarlar ve üreticilerle bağlantı kurulmasından, yayının yakalanma sıklığından, kalite kontrolünden ve ortaya çıkan sorunların çözümünden, yenilenen teknolojinin

yarattığı sorunlardan, sayfaya giriş başlığının verilmesinden, ulusal bibliyografyada kataloglanmasına kadar olan süreçte geniş bir sorumluluk verilmiştir (Law, 2001:13).

PANDORA projesi kapsamında çevrim içi yayınlar derlenirken aşağıdaki yöntemler uygulanmaktadır;

- ✓ Seçmeli edinim yaklaşımı ile edinilen çevrimiçi elektronik yayınların arşive atılırken dosyaları, yazılımları ve diğer özellikleri ile eksiksiz alınmış olması garanti altına alınmaktadır,
- ✓ Yayımcıdan veya üreticiden söz konusu yayınların arşive alınması ve tüm ülke vatandaşları tarafından kullanılabilmesi için izin alınmaktadır,
- ✓ PANDORA tarafından seçilen yayının şimdiki ve gelecekteki kullanımları için koruması kütüphanenin sorumluluğu altında bulundurulmaktadır (Law, 2001:13-14).

Seçimli edinim yöntemini kullanarak çevrimiçi yayın dermesini oluşturan ulusal kütüphane, kullandığı yöntem sayesinde çeşitli avantajlara da sahip olmaktadır. Örneğin derlenen her bir yayın için yayınlara ait yazılımların belirlenmesi yayınlara daimi erişimi sağlamaktadır. Bunun da yanı sıra yayın sahiplerinden bu konuda izin alınması, telif hakları ile ilgili sorunların ortaya çıkmasına engel olmaktadır.

PANDORA kapsamında sadece çevrimiçi olarak erişilebilen yayınların derlenmesine öncelik verilmiştir. Bunun nedeni, arşivde yoğun bir artış görülmemesi ve bütün elektronik yayınları toplamanın ve arşivlemenin çok zaman harcaması ve çok pahalı olmasıdır. Çevrimiçi yayınların derlenmesinde ise sadece değerli olarak nitelendirilen yayınların toplanması amacıyla bazı kriterler belirlenmiştir ve bu kriterler çerçevesinde çevrimiçi yayınların seçilerek edinilmesi işlemleri

yapılmaktadır .Çevrimiçi yayınlar ilk etapta; elektronik dergiler, akademik yayınlar ve bunlara benzer kategorilere ayrılmıştır. Çevrim içi yayınların kategorilere ayrılmasının sebebi ise bu alanlarda ki yayınların enformasyon değeri taşıdığını düşünerek edinim işlemini bu alanlarla sınırlamaktır. Daha sonra ise internet üzerinde var olan yayınlar için şöyle bir tanım yapılmıştır; “ internet üzerinde enformasyona ulaşılabilen her şey yayındır”. PANDORA’ nın yayınları seçme kriterleri kesin çizgilerle sınırlandırılmamıştır. PANDORA projesi içinde çalışanlarca önemli görünen her yayın edinilmektedir. Bu nedenle seçme kriterleri sürekli gözden geçirilir ve seçme kriterlerine ait sınırları sürekli değişir. Seçim kriterlerinin ana temaları aşağıdaki verilmiştir.

- ✓ Arşive seçilmesi için elektronik yayının Avustralya veya Avustralyalılarla ilgili olması veya Avustralyalı bir yazar tarafından üretilmiş olması veya Avustralya ile bir şekilde alakalı olması gerekir. Otomatik olarak yapılan edinim ise bunu garanti edemez.

Arşive alınması için çevrimiçi yayınlarda aranan özellikler 5 grupta toplanmıştır. Bunlar;

1. Akademik alanda meydana gelen yayınlar ve belirli elektronik dergiler,
2. Gündemde olan olayları yansıtan yayınlar,
3. Avustralya kültürünü yansıtan siteler veya yayınlar,
4. Hükümetle ilgili haber niteliği taşıyan yayınlar,
5. Kurumların veya iletişim gruplarının yayınları veya sitelerdir (Law, 2001:14).

Yukarıda da belirtildiği gibi proje kapsamına yayıncıları tarafından derlenmesine izin verilen yayınlar alınmaktadır. Projede yer almasına izin verilen yayınlar ya kütüphane tarafından derlenmektedir, ya da yayıncı *ftp* aracılığı ile veya *elektronik*

posta yolu ile yayını kütüphaneye göndermektedir. Kütüphane tarafından derlenen yayınlarda site dışına göndermeler yapan hipermetinler belirlenen sınırları çiğnememek için izlenmemektedir (Day, 2003b). Bu durum hem derlemenin ağır gitmesine neden olmakta hem de bu tarz bir yaklaşımın izlenmesi telif haklarını sorununu gündeme getirmektedir. Çünkü seçmeli olarak edinim yapılan bu yaklaşımda yayın sahiplerinden izin alınmaktadır. Çevrimiçi yayınların giderek artması ise yapılan bu işi zorlaştırmaktadır çünkü 1968 Telif Hakları Kanunu içerisinde tanımlanan derleme dijital yayınları kapsayacak şekilde genişletilmemiştir. Bu eksiklikten dolayı, PANDORA'ya alınan yayınlar için yayıncılarla iletişime geçilmesi ve yayınlarının PANDORA projesi kapsamında depolanması için izin alınması gerekmektedir.

Ulaşımına bir ücretlendirme ile sınırlama koymayan yayıncılar çoğu durumda PANDORA arşivinde yayınlarının bir versiyonunun olmasından mutluluk duyacaklarını belirterek yapılan bu işleme izin vermektedir. Ulaşımına ücretlendirme ile sınırlama konan yayınlarda ise durum daha farklıdır. Avustralya Yayıncılar Derneği kamuya sundukları ticari yayınların maddi ve manevi haklarının korunması için derleme koşuluyla edinilen yayınlarının kullanıcılar tarafından erişilmesini mümkün olabildiğince sınırlamaya çaba harcamaktadırlar. Buna karşın kütüphane ise bu yayınlardan ülke vatandaşlarının mümkün olabildiğince erişimini sağlanmasını amaçlamaktadır. Söz konusu yayınların kullanımına yönelik her iki grubun da gereksinimlerini tatmin edecek şekilde çözüm önerilerinin geliştirilmesine çabalanmaktadır. Kütüphane bu sorunu temel alarak; söz konusu yayınların finansal değeri sona erdiği zaman bu yayınların bedelsiz olarak ulusun kullanımına açılmasının gerekli olduğuna inanmaktadır. Yayıncılar derneği ile yapılan anlaşma

ile ulusal koleksiyonunun bir parçası olan yayınları belirli bir süre sonra bedelsiz olarak kamunun erişimine sunulması adına anlaşmaların yapılması ana amaca ulaşmada yardımcı olmaktadır.

Elektronik yayınların doğası gereği ulusal kütüphanenin karşı karşıya kaldığı sorunlar göz önünde tutularak, elektronik olarak yayımı yapılan ticari yayınların seçiminin yapılırken basılı yayınlar için uygulanan seçim kriterlerinden daha ayrıntılı kriterler kullanılarak değerlendirilmesi gerektiğine inanılmaktadır (Law, 2001:15).

Ulusal kütüphane öncülüğünde başlatılan bu proje ile derlenen yayınların kullanıcıya sunulması ise telif hakları çerçevesinde hak ihlali olmaksızın yapılmaya çalışılmaktadır. İzin alınarak derlenen ve herhangi bir ücretlendirme ile erişimlerine sınırlama getirilmemiş olan yayınlara PANDORA'nın web sayfası aracılığı ile erişim sağlanmaktadır. Ancak ticari kaygı amacı taşıyan ve proje kapsamında derlenmiş olan yayınlara erişim ise bu kütüphaneler çatısı altında ücretsiz olarak sağlanmaktadır (PANDORA: Australia's web Archive, 2005).

İnternet üzerinde tasarlanmış olan yeni çevrimiçi yayınların toplanmasına ve korunmasına yönelik olarak ulusal kütüphanenin başlattığı bu yaklaşım mükemmel bir yaklaşım değildir ve yaparak öğrenmeye dayanmaktadır.

Yasal bir koşul olmaksızın çevrimiçi yayınların derlenmesi işlemi yürütülmesine rağmen kütüphane çevrimiçi yayınlarında yasal olarak derleme kapsamına alınmasının gerektiğine inanılmaktadır. Çevrimiçi yayınların yasal bir çerçevede derlenmesi ulusal kütüphanenin işlemlerini kolaylaştırmaktadır. Kütüphane bu durumu aşağıdaki durumlar bağlamında açıklamaya çalışmıştır;

- ✓ Çevrimiçi yayınlar da ulusun doküman mirasının bir parçasıdır bundan dolayı çevrimiçi yayınların yasalara uygun şekilde derlenmesi gerekmektedir,
- ✓ Çevrimiçi yayınların derlenmesinde yayınların yayıncısından izin alınmadan derlenmesi yasal olarak desteklenecek şekilde sağlanmalıdır,
- ✓ Yayıncıların ve kütüphanenin daha verimli ve güvenilir bir şekilde beraberce çalışması sağlanmalıdır,
- ✓ Yayınların derlenmesinde telif hakkı kanunun getirdiği engellerin üstesinden gelinmelidir(Gatenby, 2002: 3).

Çevrimiçi yayınlar yasal bir çerçevede derleme altına alındığında; ulusa ait olan daha fazla kaynak toplanacak ve gelecek kullanımlar için korunacaktır ve bu tarz bir çalışma hem kütüphane ve hem de yayıncılar için daha etkili ve verimli bir çalışma olacaktır.

Proje kapsamında yaşanan sorunlar dahilinde derleme yasasının gücünü aldığı 1968 Telif Hakkı kanunu aşağıdaki gereksinimleri ve zorunlulukları yansıtmaması gerektiğinden değiştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Yasal bir dayanağın olmamasından dolayı PANDORA Projesinin işletilmesi sırasında var olan güçlükler belirlenerek, ilgili yasada yapılacak olan düzenlemelerde aşağıdaki önerilerin yer alması istenmektedir. Bu öneriler;

- ✓ Yayıncılar elektronik yayınlarının derlenmesinden dolayı bilgilendirilmek durumunda olunmamalıdır. Şifrelenmiş yayınlarsa yayıncısı tarafından ulusal kütüphaneye teslim edilmek durumunda olmalıdır,
- ✓ Ulusal koleksiyon için seçilen tüm elektronik yayınların koruma amacı ve yönetsel gereksinimler için bedelsiz olarak kopyalanmasına izin verilmelidir,

- ✓ Kar amacı güden ticari yayıncıların haklarını korumak için ise araştırmacılara sağlanan erişimler sınırlandırılmalıdır (Gatenby, 2002:4).

Avustralya da çevrimiçi yayınların derlenmesi henüz yasal bir çatı altında gerçekleştirilmemektedir. Çevrimiçi yayınları ulusal miras kapsamında görerek bu yayınları derleme sürecine giren ulusal kütüphane ise bu işlemlerin daha kapsamlı ve daha rahat gerçekleştirilebilmesi için çevrimiçi yayınların derlenmesi işleminin yasal kapsam altına alınmasının uygun olacağı görüşündedir.

İsveç Kraliyet Kütüphanesi

KULTURARW³

İsveç'in ulusal kütüphanesi olan Kungliga Bibliotek, 17.yy dan beri derleme uygulamaları ile gelen materyallerin tanımlanmasını, korunmasını ve kamu tarafından kullanılabilir olmasını sağlamaktadır. İsveç'te derlenmesi gereken materyaller 1993 yılında yürürlüğe giren kanun kapsamında belirlenmiştir. Bu kanun üzerinde 1995 yılında yapılan düzenlemelerle kanunun kapsamı, fiziksel taşıyıcılara sahip elektronik yayınlara kadar genişletilmiş fakat yapılan bu düzenlemelerde çevrimiçi yayınların derlenmesi konusuna değinilmemiştir. Derlenmeleri fiziksel taşıyıcılara sahip elektronik yayınlara kıyasla çok daha zor olan çevrim içi yayınların edinimi, korunması ve erişiminde ortaya çıkan çoğu sorun çözümsüz olarak kaldığından bu yayınlar derleme kapsamına alınmamıştır (Kungliga Biblioteket, 2005a). Bu sebeple Kraliyet kütüphanesi, 1996 yılında çevrimiçi yayınlara ait bu sorunlara çözüm getirmek amacıyla Kulturarw³ projesini başlatmıştır. Bu proje kapsamına statik ve dinamik çevrim içi yayınlar dahil edilmiştir. Bu proje ile İsveç'e ait internet üzerinde var olan her şeyi derlemek amaç

edinilmiştir. Proje, çevrimiçi olarak erişilebilen koleksiyonu kapsamlı bir derleme yaklaşımı olan “otomatik tekniklerle edinim yaklaşımı”nı kullanarak toplamayı hedeflemiştir (Muir, 2001:677). İnternet üzerinden kapsamlı bir derleme yapmak için “otomatik tekniklerle edinim yaklaşımı”nın bu proje kapsamında tercih edilmesinin geçerli sebepleri vardır. Bunlardan biri, gelecekteki araştırmacılar için neyin değerli olup neyin değerli olmayacağını şimdiki kütüphaneciler tarafından tahmin edilmesinin zor olmasıdır. Diğer bir nedeni ise bu yaklaşımın “seçimli edinim yaklaşımı”na göre daha az sayıda elemana gereksinim duymasıdır. “Otomatik tekniklerle edinim yaklaşımı”nın gereksiniminin veri depolama aygıtları ile sınırlı kalması ve veri depolama aygıtlarının maliyetinin çok hızlı bir şekilde düşmesi bu yaklaşımın İsveç Kraliyet Kütüphanesi tarafından tercih edilmesine etki eden diğer sebeplerden biri olmuştur.

Kulturarw³ projesi kapsamında derlenmesi öngörülen yayınlar aşağıdakilerdir;

- 1) Periyodikler, elektronik magazinler ve gazeteler,
- 2) Statik dokümanlar,
- 3) Linkli dokümanlar(Kungliga Biblioteket, 2005a).

Çevrimiçi yayınlar otomatik olarak toplanırken bazı ölçütler çerçevesinde işleme alınırlar. Bu ölçütler;

- ✓ URL adreslerinin sonunda bulunan eklerle hangi ülkeye ait olduğu belirli olan Web sayfaları (İsveç’e ait sayfaların sonu .se ile bittiğinden, bu ölçüt temel alınarak bu özellikteki sayfalar otomatik olarak derlenir),
- ✓ Çok fazla sayıda görülen bir diğer özellik ise sunucuları İsveç’te bulunan fakat .com, .org ve .net gibi uluslar arası alan adları altında kayıtlı olan sayfalar,

- ✓ Bunların dışında bir de İsveçli üreticilerin diğer ülkelerde bulunan sunucuları seçerek ve bu sunucuları kullanarak yayımladıkları Web sayfaları,
- ✓ Bunların dışında bir de .nu (Niue ye ait siteler). alan adı ile biten sayfalarda kapsam içersindedir.

Bulunamayan Web sunucuları her zaman olacağından yalnızca bu kriterler kullanılarak derlemenin tamamının yapılması çok zor olarak görülmektedir. Örneğin farklı ülkelerin kodları ile sunuculara kayıtlı olan fakat İsveç'e ait materyaller yayınlayan sitelere ait sayfalar derlenmeden kalmaktadır (Kungliga Biblioteket, 2005a).

Projenin amacı; senede birkaç kez yayınların anlık görüntülerini almaya dayanmaktadır. İsveç Web'inin derlenmesi için programlandırılan toplayıcı robotlar yayınları derlemeye hafızaları boş olarak başlar, her sayfayı bir kez toplar ve sonra dururlar. Tüm bu zaman içerisinde toplanan İsveç Web'inin tamamının kopyası her zaman depolanmaktadır. İsveç Web'inin gerçek bir "anlık görüntüsü" alınması için bu sürenin olabildiği kadar kısa tutulması gerekmektedir. Uygulamada bu süreç birkaç ay sürer çünkü ağır olarak yapılandırılan bu Web sitelerinin toplanması uzun zaman almaktadır. Fakat bu tarz bir derleme işlemi elektronik gazeteler için çok elverişli bir sistem değildir. Bu tarz yayınların her baskısının gelecek için saklanması gerekmektedir. Günlük gazeteler her gün, haftalık dergiler her hafta, ve sürekli bu şekilde toplanması gerekmektedir(Arvidson, 2001:10).

Derlenen yayınların geleceğe aktarılarak korunmasında migrasyon stratejisinin uygulanması yoluna gidilmektedir. Teknolojinin korunması tarzında bir stratejinin kullanılması günden güne çoğalan programların istiflenmesi Kraliyet Kütüphanesinin en son tercih edeceği bir çözüm yolu olarak görülmektedir. Böyle bir teknoloji

müzesi haline gelmek ve sonunda hiç biri işlevsel olmayacak olan yazılım ve donanımları koruma altına almak niyetine hiç girilmemiştir. Bunun yerine kraliyet kütüphanesinin amacı gelecekteki yazılım ve donanım sistemlerine migrasyonu olası kılmaktır (Kungliga Biblioteket, 2005a).

Kraliyet kütüphanesi bu projeye başlarken arşivlenen Web'in kullanıcıya açılmasını düşünmemiştir. Daha sonra bu projenin kütüphanenin yasal görevi altına girmesi ile kütüphaneye ait alanlarda arşivin kullanıcı hizmetine açılması hükmü de yasal görevinin içine eklenmiştir (Day, 2003b). Oluşturulan arşivin internete benzer şekilde kullanıcılar tarafından erişilebilir olması düşünülmüştür. Ortalama bir kullanıcı Web tarayıcısının (browser) yardımı ile bu sayfalar üzerinde Alta Visita veya Euroseek gibi arama motorlarını kullanır şekilde gezinti ve araştırma yapılabilmektedir. Siteler arasında gezinti yapma olanağı sadece bu uzaysal alanda sınırlı kalmamakta ayrıca zaman duyarlılığı da içermektedir. Diğer bir değişle belirli Web sitelerinin zamansal evrimi takip edilebilmektedir. Web siteleri arasında yapılacak olan gezinti sırasında arama motorlarının ayrıca zaman aralığı da vardır. Taranacak olan Web in hacmini daraltan diğer metodlar da vardır. Metadata ve otomatik kataloglama gibi alanlardan da araştırma yapılabilmektedir (Kungliga Biblioteket, 2005a).

Projeye 15 Eylül 1996 tarihinde başlanmıştır. Bu proje için geliştirilen yazılım zaman içerisinde değişikliğe uğramış ve yazılım gereksinimler doğrultusunda fonksiyonlandırılmıştır. İlk çalışma bahar 1997 de yapılmıştır. Alan adı sadece .se ile biten siteler toplanmıştır. Bugünse adresi sonunda .org, .net, .com ve .nu olan adreslerde toplanmaktadır. Derlenen materyal manyetik teyplerde depo edilmektedir. Hiyerarşik Depolama Yönetim Yazılımı (Hierarchical Storage

Management Software) aracılığı erişilebilir hale gelir. Disk üzerinden normal Web tarayıcılarının yardımı ile arşive atılmış Web siteleri üzerinde gezinti yapılabilir. Web arşivinde; ambalajsız koleksiyon olarak anılan tüm İsveç Web'i ve günlük gazete süreli yayın koleksiyonu olmak üzere iki temel koleksiyon bulunmaktadır (Kungliga Biblioteket, 2005a).

Çevrimiçi yayınları ulusal kültür olarak değerlendiren Kraliyet kütüphanesi yasal bir değişim olmasını beklemeden İsveç Web'ini kendi şartları ile derlemeye başlamıştır. Bu çalışmaya ait finansal destek kütüphanenin kendi bütçesinden sağlanmıştır (Day, 2003a:25). Kütüphanenin bu girişiminin istikrarlı olması ise bu girişime yasal bir nitelik kazandırmıştır. 2002 yılında hükümet özel bir kararla Kraliyet Kütüphanesine İsveç Web'ini derlemesi ve kütüphanenin bu arşivi kullanıcılara sunma yetkisi verilmiştir (National Library of Australia, 2005).

Kanada Ulusal Kütüphanesi

ELECTRONIC PUBLICATIONS PILOT PROJECT (EPPP)

İnternetin ve teknolojinin hızlı bir şekilde hayatımıza girmesi ve bilgiye erişimi kolaylaştırmasıyla, Kanada Ulusal Kütüphanesi, ağ üzerindeki enformasyonun “ulusal miras” kapsamında olan yayın varlığını değiştirdiğini fark etmiştir. Dolayısıyla ulusal kütüphane elektronik ortamdaki yayınların tanımlanması, belirlenmesi, erişiminin sağlanması, depolanarak korunması anlamında çözüm yolları bulmakta kendisini sorumlu tutmuştur. Ulusal kütüphane, ağ üzerinde bulunan enformasyonun korunmasına dair önlemler almadığı takdirde Kanada ulusal doküman mirasında büyük boşluklar olacağını farkına vararak

EPPP çalışmasını başlatmıştır. Bu çalışma ortaya çıkan elektronik yayınların derlenmesinde karşılaşılabilecek zorlukları ortaya koymak amacıyla başlatılmıştır.

1953 yılında kurulan ulusal kütüphanenin üst düzey komitesi Mart 1994'te elektronik yayınların ortaya çıkardığı sorunları tartışmaya başlamıştır. Bu tartışma iki ana konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu konular şöyledir;

- ✓ Kanadalı yazarlara ve üreticilere ait olan elektronik yayınların depolanması ve yönetilmesi Kanada Ulusal Kütüphanesinin sorumluluğu altında mıdır?
- ✓ Elektronik ortamda bulunan dokümanların kamuya duyurulmasında ulusal kütüphanenin rolü nedir?

Bu tartışmalar üzerine yeniden gözden geçirilerek düzenlenen derleme kanunu 1995 yılında fiziksel taşıyıcıya sahip elektronik yayınlara kadar genişletilerek yürürlüğe girmiştir. Ancak kanun kapsamına çevrimiçi yayınlar dahil edilmemiştir. Ulusal kütüphane; Kanada'ya ait elektronik yayınların edinilmesi, kataloglanması, korunması ve erişiminin sağlanmasındaki zorlukları anlayarak tanımlamak amacıyla haziran 1994'ten temmuz 1995'e kadar Electronic Publications Pilot Project (EPPP)adındaki girişimi yönetmiştir. Bu projenin amaçlarından bazıları;

- ✓ Çevrimiçi koleksiyonların edinimi gerçekleştirilirken kütüphanecilerin karşı karşıya kalabilecekleri sorunları tanımlayarak ortaya çıkarmak,
- ✓ Kanada Ulusal Kütüphanesi çalışanlarını çevrim içi yayınlar hakkında daha çok şey bilmeleri konusunda teşvik etmek,
- ✓ Kanada Ulusal Kütüphanesine elektronik yayınların edinilmesi konusunda yardımcı olmak ve bu konuda uzun dönem politikalarını tanımlamak,
- ✓ Elektronik yayıncılığında içerdiği teknolojileri kullanmak (Electronic Publications..., 1999b).

EPPP'in amacı Kanada'nın internet yoluyla erişilen bazı elektronik yayınlarına edinim, kataloglama, koruma, erişim işlemlerinin yapılmasıdır. 1994 yılı yazında ulusal kütüphanenin çeşitli bölümlerinde görevli olan personel bu proje kapsamında yarı zamanlı olarak çalışmaya başlamışlardır. EPPP projesi \$20,000'lık bir bütçesi olan ve maaşsız olarak yürütülen bir çalışmadır (Electronic Publications..., 1999a).

İnternet üzerinde Kanada'ya ait çok fazla dokümanın bulunması ulusal kütüphanenin tüm bu dokümanları derleyemeyeceği ve koruyamayacağı kararını vermesine sebep olmuştur. Bu konuda kurulacak sistemin sağlıklı bir şekilde yürümesini sağlamak için ilk etapta sınırları belirleyici tanımların verilmesinin gerekli olduğu üzerinde durulmuş ve “elektronik yayın” ve “Kanada'ya ait elektronik yayın” terimlerinin kesin ve net bir şekilde tanımlanması uygun görülmüştür. Bu durum üzerine elektronik yayınlar iki grupta incelenmiştir;

- 1) CD'ler, CD-ROM'lar, disketler, manyetik teypler gibi kopyaları fiziksel bir ortamda dağıtılan dokümanlar,
- 2) İletişim ağları aracılığı ile erişilebilen ve sunucu bilgisayardan yayılan dokümanlar.

Proje kapsamına sadece ikinci grupta bulunan yani fiziksel taşıyıcısı olmayan yayınlar dahil edilmiştir. Bu gruptaki yayınlarda aşağıdaki özellikler aranmıştır;

- ✓ Kanada'ya ait elektronik yayınların Kanada'da yayımlanmış elektronik yayınlar veya Kanada'ya ait şirket veya sponsorlar tarafından yüklenilmiş veya üretilmiş yayınlar olmalıdır,
- ✓ Elektronik yayın Kanada'ya ait olmalı—yani ya Kanada'da yayımlanmalı veya Kanada'ya ait bir sunucu tarafından yayımlanmalıdır,

- ✓ İnternet üzerinde Kanada'ya ait her konuda elektronik yayın yapılmasına rağmen, ulusal kütüphanenin derleyeceği çevrimiçi yayınların, kütüphanenin koleksiyonunda var olan basılı yayınlara benzer olmasına özen gösterilmelidir,
- ✓ Kanada Ulusal kütüphanesi hükümetle ilgili haber niteliğinde yayımlanan elektronik yayınları da koleksiyonuna dahil etmelidir.

Bu pilot proje kapsamında Kanada'ya ait az sayıda elektronik dergi ve internet üzerinden kısıtlama olmaksızın erişilebilen yayınlar kullanılmıştır.

1994 ve 1995 yılları arasında yürütülen bu çalışmanın sonunda oluşturulan kurul 1996 yılında elektronik yayınlara ait yapılan pilot projenin (Electronic Publications Pilot Project Final Report) final raporunu sunmuştur. Bu raporda, ulusal kütüphanenin gelişen teknolojinin getirdiği zorluklara karşı elektronik yayınların seçilmesi, korunması ve yönetilmesi anlamında bir politika geliştirmesinin gerekli olduğu üzerinde durulmuştur. Hazırlanacak olan politika için aşağıdaki başlıklara göre çözüm yolları aranması gerektiği vurgulanmıştır. Bu başlıklar;

- ✓ Standart formatlar,
- ✓ Erişim ve telif hakkı,
- ✓ Hipermetin linkleri,
- ✓ Depolama ,
- ✓ Derleme yasası.

Projeyi yürüten çalışma grubu verilen raporda, çevrimiçi elektronik yayınlarda standart bir format olmamasından dolayı bu yayınların derlenmesinde, erişiminin sağlanmasında ve korumasında güçlük çekildiğini belirtmiştir. Çalışma sonunda verilen raporda, çevrimiçi elektronik yayınların daha uzun süre korunarak büyük kitlelerce erişiminin güvence altına alınması için yayınlarda standart format

uygulamasına gidilmesi önerilmiştir. Bu tarz bir kararın alınması durumunda uyulması gereken bazı koşullar belirlenmiştir. Piyasada var olanlar arasında uzun dönemde teknik sorun çıkarmayacağı varsayılan formatların standart format olarak kabul edilmesi uygun görülmüştür. Birden fazla versiyonu olan elektronik yayınlarda ulusal kütüphane standart formatlara uyan versiyonu derlenmiştir. Eğer ki yayının kütüphane tarafından kabul edilen standart formatlarda bir versiyonu yoksa bu durumda ulusal kütüphane bu yayını depolamak ve uzun dönem erişimini sağlamak için kabul edilen standart formatlardan birine dönüştürmektedir (Electronic Publications..., 1999b). Böyle bir uygulamaya gidilmesi durumunda yayına erişim için birden fazla yazılımın saklanmasına gerek kalmadığı gibi ulusal kütüphanenin karşılaştığı teknik sorunlar da azalmaktadır.

Ulusal kütüphane projenin amaçları doğrultusunda yaptığı çalışmalar dahilinde, yayının biçimini bozduğunda, yayında değişiklik yaptığında veya yazarın onurunu veya ününü zedeleyecek bir davranışta bulunduğunda yayın sahibinin telif hakları kanunu ile sahip olduğu hakları ihlal etmiş olmaktadır. Bu konudaki uzun tartışmalar sonunda yayını koruma ve uzun dönem erişimini güvence altına alma amacı doğrultusunda, orijinal elektronik yayını kalitesini koruyarak standart formata çevirme eylemi ile yayın sahibinin haklarının ihlal edilmeyeceği kararına varılmıştır.

Yayınlar Uluslararası Standart Seri Numarası(ISSN) verilmesi programlarında Kanada yayıncısı yayınının kaydını yaptırmak ve yayınının standart tanımlayıcısını belirlemek için Kanada Ulusal Kütüphanesi ile kendi rızasıyla iletişime geçmek durumundadır. Bu sürecin devamı olarak ulusal kütüphane, yayıncıların ISSN almak için sundukları verileri gözden geçirir ve materyallerin derleme materyali olup

olmamasına karar verir. Pilot çalışmanın sonunda verilen raporda, ulusal kütüphanenin ağ üzerindeki enformasyonu derlemek için buna benzer bir çözüm yolu bulabileceği üzerinde durulmuştur. Bu nedenle raporda, çevrimiçi yayın sahiplerinin yayınlarını kütüphaneye bildirmeleri konusunda teşvik edilmesinin daha uygun olacağı belirtilmiştir. Nitekim proje bitiminden sonra çevrimiçi yayınların derlenmesi gönüllülük esasına dayandırılmış ve çalışmaya bu şekilde devam edilmiştir.

Verilen sonuç raporu, çevrimiçi yayınların derlenmesi için yapılacak olan düzenlemelerden önce ulusal kütüphane çalışanlarının kurulacak olan sistemin işleyişi ile ilgili bilgilendirilmelerinin gerekli olduğu konusuna dikkat çekmiştir (Electronic Publications..., 1999b). Çünkü sağlıklı bir sistemin yürümesi için elektronik yayınları derleyecek olan kütüphane çalışanlarının iyi derecede teknik uzmanlığa sahip olması önemlidir. Dolayısıyla verilen raporda, ulusal kütüphanenin çalışanlarını bu konuda sürekli bir eğitim ile desteklemesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Ulusal kütüphanenin yüklendiği bu sorumluluklar karşısında kütüphane sorumluluklarına yeni alanlar eklenmesinin gerekliliği fark edilmiştir. Pilot proje sonunda verilen raporda ulusal kütüphane içinde oluşturulması tavsiye edilen birimler aşağıdaki gibidir;

- ✓ Enformasyon Kaynakları Yönetim Branşı: Elektronik yayınların ediniminden, erişilmesinden ve korunmasından sorumlu birim,
- ✓ Enformasyon Teknolojileri Servisi Branşı: Elektronik yayın sistemlerinin işletilmesinden ve geliştirilmesinden sorumlu birim,

- ✓ Edinim ve Bibliyografik Hizmetler Branşı: Elektronik yayınların edinim , kontrol, doğrulama ve kataloglama işlerinden sorumlu birim,
- ✓ Araştırma ve Enformasyon Hizmetleri Branşı: Elektronik yayınların kamuya dağıtılması ve sunulması, koleksiyonun yönetiminden ve araştırma ve referans işlerini yerine getirmeden sorumlu birim.

Bu projenin sonuçlanmasından sonra ulusal kütüphane elektronik yayınları gönüllülük esasına dayalı olarak derlemeye devam etmiştir (National Library of Australia, 2005). Çevrimiçi yayınlarını da kapsamına alacak yeni düzenlemelerin 2007 yılında çıkması beklenmektedir. Kanada’da çevrimiçi yayınların derlenmesine ait uygulama kısa dönemli bir proje ile başlar ve bu projenin yerini gönüllülük esasına göre çevrimiçi yayınların derlenmesi yöntemine bırakır. 2007 yılında yapılması ve uygulanması öngörülen düzenlemeler ise 1994- 1995 yılında yürütülen EPPP proje çalışmasının uzun dönemde sonucu olarak karşımıza çıkacaktır.

Fransa Ulusal Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale de France)

1994’te yürürlüğe giren derleme Kanununun çevrimiçi yayınları kapsamaması üzerine Derleme Kanunu Bilimsel Konseyi, Kültür Bakanlığına derleme kanunun çevrimiçi yayınlara kadar genişletilmesini öngören tavsiyede bulunmuştur. Ulusal kütüphane bakanlığın bu konuda alacağı pozitif kararı hızlandırmak için kendi bünyesinde elektronik yayınlar için bir yönetim sistemi geliştirmeye başlamıştır. 2001 yılında Fransa Ulusal Kütüphanesi ve INRIA (The French National Institute for Research in Computer Science and Automatic Control) bu konuda yapılacak çalışmaları beraber yürütme kararını almıştır. Fransa Ulusal Kütüphanesi bünyesinde yürütülen bu işbirliği çalışması derleme kanunu veya

benzer bir kanun tarafından desteklenmemektedir. Bu nedenle, Fransız Web'inin arşivlenmesini amaç edinen bu çalışmanın mali giderleri kütüphanenin kendi bütçesi tarafından karşılanmaktadır (Day, 2003a :26-27).

Fransa Ulusal Kütüphanesi basılı yayınların ve fiziksel taşıyıcılara sahip elektronik yayınların derlenmesinde bu konuda yayıncıyı sorumlu tutarak bu yayınların ulusal kütüphaneye gönderilmesini şart koşmaktadır. Fakat bu tarz bir yaklaşımın çevrimiçi yayınlar için uygun olmayacağı ve çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesinde kullanılan diğer edinim yaklaşımlarının da çok verimli sonuçlar vermediği fark edilerek proje çalışmasında bu yayınların edinimi için alternatif bir yaklaşım geliştirilmesi çabasına girilmiştir. Çevrimiçi yayınların edinilmesinde uygulanan yaklaşımların her birinin kendine göre avantajları ve dezavantajlarının olması Fransa Ulusal Kütüphanesinin bu konuda diğer yaklaşımlara alternatif olan bileşik yaklaşımın geliştirilmesine neden olmuştur.

Ulusal kütüphanenin kullandığı bu yaklaşımda, otomatik tekniklerle edinim yaklaşımı ve seçimli edinim yaklaşımı rafine edilerek kullanılmaktadır. Bileşik yaklaşımda diğer yaklaşımların dezavantajlarının uygulama dışı bırakılarak avantajlarının uygulanması yöntemine gidilmektedir. Otomatik tekniklerle edinim yaklaşımında derlenecek olan sayfalar aşağıdaki kriterler kullanılarak derlenmeye çalışılmaktadır.

Sayfanın önemi: Web üzerinde var olan sayfalar diğer sayfalar tarafından refere edildiğinde bu sayfanın önemi artar. Örneğin Le Louvre'un ana sayfası, herhangi birinin bilinmeyen sitesinin ana sayfasından çok daha fazla önemlidir. Le Louvre'un ana sayfasının önemini şu şekilde açıklayabiliriz; müzelerden, sanat magazinlerinden, turistik rehberlerden ve diğer önemli ve önemsiz bir çok sayfadan

Le Louvre'un ana sayfasına link veren yapılar bulunmaktadır. Bir sayfaya önemli ve önemsiz sayfalardan ne kadar çok link verilirse sayfanın önemi o kadar artmaktadır (Abiteboul, 2002: 6).

Başlangıç aşamasında ağ üzerinden yayınları toplayan Web çekicilerinin çalışma sistemleri karşılaştıkları “ilk” URL’yi seçmelerine dayanırken, teknolojik ilerlemeler sonucunda gelişen Web çekicileri “önemli” URL leri seçebilme uzmanlığında olarak geliştirilmişlerdir (Abiteboul, 2002:7). Ulusal kütüphane bu gelişmeden yararlanarak önemli sayfaları derlemeye almaktadır.

Değişme Sıklığı: Sayfalara en son ne zaman ulaşıldığına dair bilgiler ve sayfalara ait bir güncelleme olup olmadığı, olduysa ne zaman olduğunu içeren bilgiler depo edilmektedir. Bu bilgiler ışığında sayfanın ne sıklıkla depolanmaya gereksinim duyacağı belirlenmektedir.

Otomatik edinim yaklaşımına getirilen bu rafine yöntemlerle hem önemli sayfaların derlenmesi söz konusu olmakta hem de bu sayfaların daha sık olarak alınmış anlık görüntüleri kütüphanenin belleğine kaydedilmiş olmaktadır (Day,2003b).

Sadece yetkili kişilerin (üyelerin) kullanımına açık veya şifre korumalı olan Web sayfalarına erişimde ise seçmeli edinim yaklaşımında uygulanan metod kullanılmaktadır. Bu durumda kütüphane çalışanları devreye girerek erişimi sınırlanmış olan söz konusu yayının sahibi veya yöneticisi ile irtibata geçerek sorunu çözüme kavuşturma yöntemine başvurmakadırlar (Day,2003a: 27).

1537 yılından beri derleme yasasını uygulayan Fransa bu konudaki öncülüğü ve deneyimi ile gelişen enformasyon teknolojisine karşı atacağı adımlarda temkinli yollar seçmekte olduğu görülmektedir. Yapılan girişimleri inceleyerek kendisi için

en uygun olduğuna inandığı bir yöntem ile Fransız Web'ini arşivlemeye çalışan Fransa Ulusal Kütüphanesinin bu girişimi başlatmasının nedeni yasal olarak yapılacak düzenlemeleri teşvik etmektir.

Norveç Ulusal Kütüphanesi - PARADIGMA Projesi

Uygulamaya koyduğu kapsamlı Derleme Kanunu ile diğer ülkeler tarafından örnek alınan Norveç, çevrimiçi yayınların derlenmesinde deneyim kazanmak adına Paradigma Projesini (Preservation Arrangement & Retrieval of Assorted Digital materials) uygulamaya koymuştur. Norveç Ulusal Kütüphanesi, 31 Aralık 2004 yılında bitmesi öngörülen 3 yıllık Paradigma projesini Ağustos 2001 yılında uygulamaya başlamıştır. Paradigma projesinin hedefi, elektronik yayınların derlenmesi ve korunmasında gerekli teknoloji ve metotları bulmak ve derlediği bu dokümanları 1989 Derleme Yasası uyarınca ulusal kütüphane kullanıcılarının erişimine sunmaktır. Paradigma projesi ile kazanılan deneyimler bibliyografik, teknik ve yasal alanlara da kendini göstermiştir (National Library of Norway, 2004).

Web'in arşivlenmesini yasal koşullarla gerçekleştirebilen ülkelerden biri Norveç'tir. 1989 kabul edilen Norveç Derleme Kanunu; hangi ortamda olduğuna bakmaksızın Norveç'te yayımlanmış ve halkın erişimine sunulmuş tüm dokümanları kapsamına almaktadır. Buna bağlı olarak, Web üzerinden metin, resim, melodi veya video yayımlayan herkes bu materyalleri kamunun erişimine sunmuş sayılmaktadır. Dolayısıyla bu yayınlar da derleme kanunu kapsamına girmektedir. Bu durumda Web üzerinde yayımlanmış tüm materyaller kayıt altına alınmalı, araştırma ve dokümantasyon için erişilebilir kılınmalıdır. Ancak ulusal kütüphane,

çevrimiçi elektronik yayınları yasal olarak en verimli şekilde derleyebilmek için uygun yaklaşımlar aramaktadır.

Kültür ve Kilise İşleri Bakanlığının da desteği ile ulusal kütüphane ürün derleme yöntemi ile Norveç Web'ini koruma altına almaya karar vermiştir. Norveç Web'inde “.no” alan adı ile biten siteler ile .com, .net, .org alan adı ile biten yayınlar da toplanmaktadır. Bu projede otomatik tekniklerle edinim yaklaşımının kullanılmasının bazı sebepleri vardır. Bu sebeplerden ilki; gelecekteki araştırma ve dokümantasyon çalışmalarında neyin gerekli olup neyin olmayacağını bilememizdir. İkincisi; dijital ortamda bulunan yayınların depolaması işleminin her gün biraz daha ucuzlamasıdır. Üçüncüsü; herhangi bir seçime gidilmeksizin derleme yapılmasının kütüphaneyi zaman kaybından kurtarmasıdır (Van Nuys, 2003).

Bu proje kapsamında Norveç Web'inin kapsamlı olarak derlenmesine karar verilmiştir fakat bu işlemler yapılırken kütüphanenin dermeyi oluştururken, fiziksel taşıyıcılara sahip yayınlar için öngördüğü kriterler temel alınmıştır. Bu nedenle derleme bölümü çevrimiçi yayınları derlerken yayınlara olay tabanlı yaklaşmaktadır (Van Nuys, 2003). Örneğin seçimlerden önce ve sonra politik partilere ait sitelerin derlenmesine öncelik vermektedir.

Ulusal kütüphane elektronik yayınları derleyebilmek için diğer kurumlarla işbirliği çalışmalarına gitmiştir. Ulusal kütüphane bünyesinde yer alan Derleme Bölümü, çevrimiçi elektronik kitapların derlenmesi için Norveç yayıncıları ile ve yine kütüphane bünyesinde bulunan Ses ve Görüntü Arşivi, dijital olarak üretilen radyo ve televizyon programlarının derlenmesinde Norveç Tv ve Radyo Yayıncıları Birliği iletişime geçerek gerekli çalışmaları yapmıştır (Van Nuys, 2003).

Ulusal kütüphanenin oluşturduğu Web arşivine kullanıcıların erişim sağlaması yayın sahiplerinin telif haklarından dolayı karmaşık olarak nitelendirilmiştir. Bu konunun çözüme kavuşturulması için yasalarla düzenlemeye gidilmesine gerek olduğu fark edilmiştir. Ulusal kütüphane; Norveç’le, Norveçlilerle ve yurt içinde ve yurt dışında olan Norveç’e ait durumlarla ilgili bilgilerin kaynağı olmaya çalışmaktadır. Derleme kanunu kaynağa erişim sağlayabilen şahısları; araştırmacılar ve dokümantasyon çalışması yapanlar olarak sınırlamıştır. Norveç Derleme Kanunu araştırmacıya dünyanın ne tarafında olursa olsun Web arşivine erişme hakkı vermektedir. Bu tarz bir erişim teknik olarak mümkündür. Fakat hak sahibinin entelektüel ve ekonomik haklarını düzenleyen telif hakları kanunu ile Derleme kanunu bu konuda uyumsuzluk yaşamaktadır. Derleme kanunu kaynakların araştırma ve dokümantasyon amaçlı erişimlerine izin verirken, Telif Hakları kanunu kaynaklara erişimi ileri derecede sınırlayan hükümler içermektedir. Böyle bir sınırlamanın haklı sebeplerinin arkasında yayıncıların ticari kaygıları yatmaktadır. Kontrol altında tutulamayan elektronik yayınlar hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılabilmektedir. Böyle bir durum hak sahibinin ekonomik kayıplarına sebep olmaktadır. Elektronik materyallerin yanlış (kopyalamak, değiştirmek) ve kontrolsüz kullanımları oldukça basittir. Bu nedenden dolayı Ulusal kütüphane Web arşivine erişimi derleme kanununda tanımlanan kullanıcılarla sınırlamış ve derlenen enformasyonu sadece kütüphane içinde bulunan bilgisayarlarda kullanıma açmıştır (Van Nuys, 2003).

2001 yılında başlayıp 2004 yılında biten proje çalışmasının ilk yılında sadece alan adı sonun da “.no” eki olan sitelerin derlenmesi hedeflenmiştir ve bu hedef hemen hemen gerçekleştirilmiştir. Daha sonra derleme kapsamı genişletilerek

(örneğin; .com, .net, .org) ilgili olan diğer sitelerde toplanmaya başlanmıştır. Şimdiye kadar beklenenden daha fazla sayıda Norveç'e ait URL derleme altına alınmıştır. İnternet üzerinden dokümanların derlenmesinin yanı sıra 2004 yılı içinde radyo ve televizyon yayınlarının da otomatik olarak internet üzerinden derlenmesine yönelik metod ve teknolojiler geliştirilmiştir (Van Nuys, 2003).

Norveç Ulusal Kütüphanesi 2003 yılı yazından bu yana Uluslararası İnternet Koruma Konsorsiyumu (IIPC: International Internet Preservation Consortium)'nın üyesidir. Bu konsorsiyumun amacı internet dokümanlarını derleme kanunu aracılığı ile korunması için araçlar geliştirmektir. 2004 yılında Paradigma Projesi uygulaması sona ermiştir. Bu projeden alınan raporlar ve IIPC' nin önceki sonuçları ile beraber bazı bölgelerde düzenli bir şekilde çevrimiçi yayınların derleme kanunu aracılığı ile derlenmesine başlanmıştır (Skarstein,2003).

Mayıs 2005 yılında Norveç parlamentosu Avrupa Birliği Telif Hakları Yönergesini bazı istisnalar dışında onaylamıştır (Skarstein,2003). Kanundaki bu değişiklikler kütüphane kullanıcılarına kütüphane içindeki alanlarda erişme hakkını vermektedir.

Norveç Derleme Kanunu her ne kadar geniş kapsamlı da olsa ulusal kütüphane dijital yayınların derleme altına alınmasına proje bazında başlamıştır. Proje bitiminden elde edilen sonuçlar dahilinde internet üzerinde var olan yayınlar derlenmeye daha deneyimli olarak devam edilmiştir.

Bu bölümde çevrimiçi yayınların kayıt altına alınmasında yürütülen öncü projeler özellikleri çerçevesinde incelenmiştir. Genel olarak bakıldığında, çevrimiçi yayınların derlenmesine yönelik olarak başlatılan bu çalışmaların derleme kanunlarında var olan eksikliği gidermek amacıyla yürütüldüğü görülmektedir.

Avustralya’da başlatılan PANDORA projesi federal kanunun ve eyalet kanunlarının çevrimiçi yayınlarda var olan eksikliğini gidermek amacıyla yürütülmüştür. Uzun zamandır devam eden bu projeye, sorumlu kişiler tarafından yasal bir boyut kazandırılmaya çalışılmasına rağmen hala bu konuda yasal bir düzenlemeye gidilmemiştir. Bu nedenle proje kapsamında yapılan çalışmalar hala proje tabanlı olarak yürütülmektedir İsveç’te yürütülen Kulturarw³ projesi ise yine aynı amaçla ortaya çıkmış fakat ulusal kütüphane bünyesinde istikrarlı olarak sürdürülen bu çalışmalara yasal bir kimlik kazandırılmıştır. Kanada’da ise yine aynı doğrultuda başlayan proje çalışmaları sona erdikten sonra gönüllülük esasına dayandırılarak bu eksikliğin giderilmesi yoluna gitmiş aynı zamanda edinilen deneyimler doğrultusunda derleme kanununda değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Kanada’nın yürütmüş olduğu proje kapsamında sahip olduğu deneyimlerini 2007 yılında yürürlüğe girmesi beklenen kanuna yansıttığı bilinmektedir. Çevrimiçi yayınların derleme altına alınmasında yasal bir boşluk yaşamayan Norveç bu konuda deneyim sahibi olmak için proje başlatmıştır. Fransa ulusal kütüphanesi ise bu konuda oluşturulacak yasal çerçeveye yardımcı olmak adına proje çalışmasına girmiştir. Başlatılan projelerde çevrimiçi yayınların derlenmesine yönelik farklı yöntemler izlenmiştir. Bu projeler her ne kadar farklı yöntemlerle idare edilse de finansal olarak desteklenmek durumundadır. Bu sebeple bu çalışmalara yasal boyut kazandırılması çalışmaların yararına izlenecek bir durumdur. Aynı zamanda bu çalışmalara yasal boyut kazandırılırken telif hakları açısından da durumun irdelenerek derleme kanunlarına bazı ayrıcalıkların tanınması yerinde olmaktadır.

Projelere genel olarak bakıldığında bu projelerin ya bir yazılım enstitüsü ile ya diğer büyük kütüphaneler ya da arşivlerle veya yayıncılar birliği ile işbirliği

içinde yürütüldüğünü görmekteyiz. Bu tarz çalışmaların büyüklüğü ve karmaşıklığı çalışmaların işbirliği içerisinde yürütülmesine sebep olmuştur. Enformasyon teknolojisinin gelişmesi sonucu ülkelere ait yayın varlığının artması ülkeleri bu tarz çalışmalara yönlendirmiştir. Bu tarz öncü girişimler “yaparak öğrenmeye” dayalı olarak deneyim kazanmaktadırlar. Bu sebeple mükemmel bir arşivin oluşturulması deneyimlerin kazanılmasına dayalı olarak uzun zaman istemektedir. Bu anlamda başarıyı yakalamak için öncü girişimler birbirlerinin izledikleri yolları incelemekte ve kazanılan deneyimleri paylaşmaktadırlar.

III. BÖLÜM

ELEKTRONİK YAYINLARIN DERLENMESİNDE YAŞANAN SORUNLAR

Eski çağ ve zengin kültür mirası olan Yunan, Arap ve Roma toplumlarına ait bilgilerin günümüze ulaşması o dönemlerdeki bilginin sağlıklı bir şekilde korunmasına, aktarılmasına ve yayılmasına bağlı olarak gerçekleşmiştir bu da rahipler ve manastırlar aracılığı ile olmuştur. Basımcılığın gelişmesi ile manastırların yürüttükleri bu görevi daha sonraları kütüphaneler özellikle ulusal kütüphaneler üstlenmiştir. Ulusal kütüphaneler basılı mirası korumakla önemli bir görevi yerine getirmişlerdir. İçinde bulunduğumuz dijital çağda bildiklerimizin çoğu elektronik olarak yazılıp kodlanmaktadır ve bu çağın tehditlerinden birisi de bu bilgilerin bir kısmının sonsuza dek kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olmasıdır (Kuny, 1997:1). Dijital formda oluşmaya başlayan enformasyon, yoğun bir şekilde kültürel birikime katılmaktadır. İçinde bulunduğumuz dönem ise bu sürecin sadece başlangıcıdır. Bu başlangıç döneminde elektronik olarak kodlanan bu yeni kültürel mirası koruyarak zamanımıza ait enformasyonu gelecek nesillerin erişimine sunmak amaç edinilmelidir.

Lynman (2002), geçmişe ait kültürel mirasımızın önemli bir kısmının önceki kuşakların bu belgelerin kültürel değerinin farkına varıp onları koruma altına almadığından ötürü kaybolduğunu belirtmiştir. Bu durum ise kültürel bir boşluk yaratmıştır. Lynman (2002), bu noktadan yola çıkarak şimdi bizim de aynı problemle yüz yüze olduğumuzu belirtmektedir. Elektronik yayınların korunması gerektiğini, bu sorumluluğu yerine getirebilmenin ise kültürel, yasal, ekonomik,

teknik problemleri çözmekten geçtiğini ileri sürmektedir. Dijital formda olan enformasyonun derlenmesi sürecinde var olan problemler dokümanın edinimi ile başlayıp, uzun dönem korunarak kullanıcıların erişimine sunulmasına kadar devam etmektedir. Ulusal kütüphane ülkenin yayımlanmış mirasının herkesin kullanımı için korunmasını ve saklamasını garanti altına almaya çalışırken bir çok zorlukla yüz yüze gelmektedir. Ulusal kütüphanelerin sahip olduğu bu sorumlulukta onlara yardımcı olacak bir araç ise derleme kanunlarıdır. Dijital formatta olan ve kamunun erişiminin sağlandığı yayınların ulusal mirasın bir parçası olarak ulusal kütüphanenin dermesine dahil edilmesi gerekmektedir. Gelişen yeni yayın ortamları ve elektronik yayınlar, ulusal basılı mirasın bütünleyici bir parçası haline gelmiştir. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda derleme işlemlerinin yapılabilmesi için derleme kanununun enformasyon teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak değiştirilmesi gerekmektedir.

Bu bölüm içerisinde elektronik yayınların edinilmesi, depolanarak korunması ve kullanıcı hizmetine sunulmasında elektronik yayınların doğası gereği karşılaştığımız sorunlara ve sunulan çözüm önerilerinin bazı noktalarda getirdiği problemlere yasal ve teknik açıdan değinilecektir.

Elektronik Yayınların Doğası

Taşınabilir fiziksel ortamlarda bulunan çevrimdışı yayınların ya da elektronik ortamda üretilen ve dağıtılan çevrimiçi yayınların basılı kaynaklardan daha farklı yapıları vardır. Derlenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından taşınabilir fiziksel ortamlarda bulunan elektronik yayınlar basılı kaynaklara yakın özellik göstermektedir. Ancak çevrimiçi yayınların gösterdiği özellikler basılı yayınlardan

çok daha farklıdır. Çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesi ve gelecek kuşaklara bırakılması sürecinde büyük zorluklar yaşanmaktadır. Bu zorluklar içerisinde karşımıza çıkan engeller çevrimiçi sayfalarda ulusal sınırların çizilmesi ile başlamakta ve kullanıcı hizmetine sunulmasına kadar devam etmektedir. Yaşanılan bu zorlukların başlıca sebebi ise çevrimiçi yayınların doğasından kaynaklanmaktadır.

Kısa süre önce keşfedilen Web, küresel iletişimde ve bilginin depolamasında hayati bir öneme sahiptir bu sebeple Web, enformasyonun yayılmasında popüler bir ortam olarak kullanılmaktadır. Milyonlarca çevrimiçi dokümanın birleşmesinden oluşan Web'in merkezi olmayan bir yapısı vardır. Web'den sorumlu olan tek bir organizasyon bulunmadığı gibi Web sitelerinin koruma politikaları veya standartları açısından uymaları gereken kuralları zorunlu tutacak bir yönetim de yoktur. Web'in içeriği ve dağıtılması Web sitelerinin sahiplerine kalan bir sorumluluktur. Bu nedenle çevrimiçi yayınların derleme sürecine alınarak hizmete sunulmasında güçlükler yaşanmaktadır (Day, 2003a:7).

Enformasyonel ve kültürel değer taşıyan Web sayfaları sahip oldukları akıcı nitelikten dolayı sıklıkla değişmekte veya bazen hiçbir iz bırakmadan kaybolmaktadır (Day, 2003a:5). Bundan dolayı bir Web sayfasının ortalama ömrünün yıllarla değil aylarla sınırlı olduğunu söylemek daha uygun olmaktadır (Lawrence ve diğerleri, 2001:30). Casey (1998:304) 'da, bu görüşe katılarak Web sitelerinin belirli bir kısmının her zaman beklenmedik bir son ile karşılaşma şanslarının olduğunu vurgulamış, Web'in bu değişken doğasının, Web üzerinde var olan yayınların edinilmesinde ve korunmasında karşımıza bir engel olarak çıkmakta olduğunu belirtmiştir.

Web üzerinde var olan sayfaların hiper metinler içeren yapıları, Web sayfalarını birbirine bağlamaktadır. Web'in bu özelliği yayınların sınırlarının tanımlanmasını zorlaştırdığından bu yayınların edinilmesinde sorunları karşımıza çıkarmaktadır.

Ayrıca gelişimi devam eden Web tabanlı teknoloji de çevrimiçi yayınların derleme sürecine katılmasında karşımıza sorun olarak çıkmaktadır. Kimi Web siteleri erişimi kolaylaştıran yazılımlar kullanırken kimileri tüm Web tarayıcılarında çalışmayan yazılımlar kullanabilmektedirler. Bu gibi durumlar çevrimiçi sayfaların derlenmesini ve koruma altına alınmasını zorlaştıran engellerdir (Day, 2003a:7). Gün geçtikçe enformasyon teknolojileri kullanımı daha kolay hale gelmektedir. Enformasyonun üretilmesinde ve yayılmasında kolaylık sağlayan bu gelişmeler sonucunda yayıncılar yayınlarını kamuya sunmak için Web ortamını tercih etmektedir. Bu kolaylık dijital enformasyonun üretimini ve yayılmasını hızlandırmaktadır (Preserving Digital Information, 1996:3). Web yayımcısı olmanın bir diğer özelliği de Web üzerinden yayın yapmanın geleneksel yöntemle kıyasla çok ucuz ve çok kolay olmasıdır. Dolayısıyla eski tarihlerde sadece bilgi tüketicisi sıfatına sahip olanların bir kısmı bu gelişmelerin sonunda karşımıza yayın sahibi olarak çıkmaktadır (Mannerheim, 2001:6). Bunun doğal sonucu olarak Web üzerinde yapılan yayın sayısı geleneksel ortamlarda yapılan yayınları sayıca aşmış gibi görünmektedir.

Abiteboul ve arkadaşları (2002:1-2), yaptıkları çalışmada çevrimiçi yayınların diğer geleneksel yayınlardan farkını aşağıdaki unsurları ortaya koyarak açıklamaya çalışmışlardır.

İçerik sağlayıcıların sayısı: Web üzerinde herkes doküman yayımlayabilir. Bu nedenle her geçen gün Web üzerinde yayın yapan yayıncı sayısı artmaktadır.

Web üzerinde bulunan enformasyonun çokluğu: Web üzerinde yayın yapmanın kolaylığından ve Web'in popülaritesinden dolayı, Web üzerinde yapılan yayın hacmi giderek büyümektedir.

Web üzerindeki yayınların kalitesi: Web üzerinde kaliteli yayınlar olduğu gibi içeriğinde anlamsız enformasyon taşıyan yayınlarda bulunmaktadır.

Yayın sahipleri ile olan ilişki: Klasik derleme sürecinde yayın sahipleri yayınlarını derleme enstitülerine teslim ederken, Web üzerinde yapılan yayınlarda derleme kütüphaneleri bu yayınları Web üzerinden indirebilmekte olduğundan çevrimiçi yayınların yayın sahiplerince enstitülere teslim edilmesi gerekmemektedir.

Güncellemeler: Geleneksel yayınların derlenmesi sürecinde, yayın sahipleri yayınlarına ait yeni versiyonlarını derleme enstitülerine gönderirler. Geleneksel yayınlarda yayına ait yeni versiyonu çıkarmak yayıncının sorumluluğu altındadır. Web üzerinde ise değişimler sürekli olur. Çevrimiçi yayınlar üzerinde sürekli yapılan bu değişikliklerin derleme enstitülerine haber verilmesi olanaksızdır.

Web'in Perimetresi: Geleneksel olarak kullanıla gelen derleme kanunu ile yayımı yapılan yayınların perimetresini belirlemek basittir. Perimetre kabaca o ülkede yayımı yapılan yayınların miktarıdır. Web üzerinde böyle bir niyeti gerçeklemek ise zordur.

Dijital bilgi gün geçtikçe her yönüyle kültürümüze aktarılarak milli kültürümüze nüfuz etmektedir. Ulusa ait kültürel değer taşıyan yayınların gelecek nesillere güvenli bir şekilde aktarılmasında en etkin yol ülke içinde kapsamlı bir derleme kanunu çalışması ile mümkün kılınmaktadır. Diğer yöntemlerle derleme

yapılması her zaman çok fazla etkili olmayabilir veya kullanıla gelen bu yöntemler bir süre sonra istikrarlı bir şekilde çalışmayı bırakabilir. Özellikle çevrimiçi yayınların doğasında var olan dinamiklik ve akıcı özellikten dolayı elektronik yayınların derlenmesinde klasik yöntemlerden daha farklı yöntemlerin kullanılması gereklidir.

3.1. TEKNİK SORUNLAR

Derleme her çeşit basılı materyalden (kitaplar, süreli yayınlar, haritalar, broşürler vb.) görsel-işitsel materyale (diskler, filmler videolar, multimedya araçları) radyo ve tv yayınlarına ve elektronik materyale(CD-ROM'lar, online yayınlar vb.) kadar uygulaması geniş bir alanı kaplamalıdır (Larivière, 2000: 22-25). Bu geniş kapsam elektronik yayınların derlenmesinde her basamakta bir çok teknik sorun ile karşımıza çıkmaktadır.

Elektronik yayınların derlenmesi sürecini oluşturan, elektronik yayınların sınırlarının çizilmesi, edinilmesi, depolanarak korunması ve hizmete sunulması aşamalarında karşılaşılan sorunlara bu bölümde değinilecektir.

3.1.1. Elektronik Yayınların Ediniminde Karşılaşılan Teknik Sorunlar

Elektronik yayınların derlenmeye başlanmasında atılan ilk adım derlenecek olan yayınların sınırlarını çizmektir. Sınırların kesin olarak çizilmesi derleme işlerine kolaylık sağlamaktadır. Çevrimdışı elektronik yayınlarda sınırların çizilmesinde belirlenen unsurlar basılı yayınlarınkine benzeyen özellikler taşıdığından bu yayınlara uygulanacak olan derleme süreci tanıdık olmaktadır.

Çevrimdışı materyallere uygulanan derleme prosedürleri basılı materyallerinkine benzerlik göstermektedir. Fakat çevrimiçi yayınlarda durum biraz daha karışıktır. Bu yayınlar ya sorumlu yayıncılar tarafından derleme kütüphanesine gönderilecektir ya da derleme kütüphanesi derleme sorumluluğunca bu yayınları ağ üzerinden indirmek sureti ile derleyecektir (Muir, 2001: 659).

Derleme kütüphanesi tarafından çevrimiçi elektronik yayınlar için belirlenen sınırlar dahilinde kalan yayınlar çeşitli yayın toplama yaklaşımları kullanılarak derlenmektedir. Çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesinde kullanılan en önemli sınırlama alan adlarına göre ve sunucuların bulunduğu fiziksel lokasyona göre yapılmaktadır.

Rauber(2001), ulusa ait çevrimiçi yayınların sınırlarının belirlenmesinde kullanılan alan adları ve sunucuların fiziksel lokasyonlarına göre yapılan sınırlamaların bazı sorunlar getirdiğini belirtmiş ve bu sorunları aşağıdaki gibi değerlendirmiştir.

- ✓ Ülke içinde kayıtlı sunucular altında yabancı ülkelere ait yayın yapan siteler bulunmaktadır. Bu sitelerin çoğu .com, .org, .net gibi kuruluş kodları altında varlık sürdürmektedir.

Sunucunun fiziksel lokasyonuna göre yapılacak olan bir derleme işleminde verilen bu sınırlılıklar dahilinde ülke içerisinde yayın yapan fakat o ülkeye ait olmayan yayınların da derlenmesi söz konusu olmaktadır.

- ✓ Ülke içersinde, yabancı ülkelere ait domainler vardır (örneğin; Fransa:fr veya Kanada:ca gibi). Yabancı ülkelere ait alan adlarına sahip olan adreslerin yayın yaptığı ülkeyle hiçbir ilgisi olmamasına rağmen bu siteler fiziksel olarak o ülke içinde yer almakta ve o ülkeye ait organizasyonlar tarafından işletilmektedir.

- ✓ Başka bir ülkede ikamet eden ve bu ülkenin sunucusu altında kayıtlı olmasına rağmen kendini diğer bir ülkeyle ilgili olaylara vakfeden siteler vardır.

Sunucusu başka bir ülkede fiziksel lokasyon gösterse dahi yayın sahibinin kendi ülkesi ile ilgili yaptığı yayınların derleme kapsamına alınıp alınmayacağı da derleme kapsamında karşımıza sorunlu bir konu olarak çıkmaktadır. Prensipte ulusal kütüphanenin ülkesi ile ilgili Web sitelerini derlemesi mantıklıdır. Fakat bu durum Rauber(2001)'in de belirttiği yukarıda ele alınan problemleri ortaya çıkarmaktadır.

Örneğin Türkiye'ye ait bir sitenin gerçekten Türkiye'ye ait olduğu nereden anlaşılacaktır? Siteye ait URL de var olan “.tr” ekine bakmamız sitenin ülkemizle ilgili yayın yaptığını anlamamız için yeterli olacak mıdır? veya bu sitenin sunucusunun lokasyonunun fiziksel olarak ülke içerisinde olması Türkiye'ye ait bir site olduğunu anlamamız da bizi tatmin edecek bir bilgi olacak mıdır? Bütün bunların haricinde sitenin içeriğinin Türkiye ile ilgili olması fakat diğer şartların sağlanmadığı durumlarda tutumumuz ne olacaktır?

Abiteboul ve arkadaşlarının (2002:4) belirlediği ve ulusal Web sınırlarının belirlenmesinde uygulanabilir olarak sıraladıkları yaklaşımlarda da sorunlu durumları ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımlar;

Kullanılan dil: Bu ölçüt derlenecek olan çevrimiçi yayınların seçimlerinde yeterli olmamaktadır. Çünkü ülke içerisinde varlık gösteren siteler ülkede konuşulan dili tercih edebilecekleri gibi başka dilleri de kullanmayı tercih edebilirler. İngilizce en çok tercih edilen dildir.

Web şimdiye kadar yazılmış en büyük dokümandır. Web üzerinde İngilizce yayın yapan siteler Web'in %78 lik kısmını oluşturmaktadır. Web; her ulustan eser sahibinin kullandığı 220 çeşit dili içeriğinde bulundurmaktadır (Lynman, 2002).

Alan adı: Alan adları bazen ülkeler hakkında da bilgi verir, kaynağın kurulduğu yeri içerir, alan adlarının son ekinde olduğu gibi (örn: Türkiye:tr). Bu bilgi ise genel de yeterli olmamaktadır ve bu bilgiye güvenilmemektedir. Dahası ülkeye ait son eklerin alınması diğer uluslararası ekleri almaktan daha zor ve daha pahalıdır. Bundan dolayı ülkelere ait bir çok site uluslararası ekleri kullanmaktadır (Örneğin; com., org).

Siteye ait bilgiler: Web sitesinin sahibinin ismi veya Web sunucusunun fiziksel lokasyonu gibi Web'den elde edilebilir bilgiyi kullanarak siteyle ilgili bilgiler tanımlanabilir. Ancak bazı siteler; kendilerine adres sağlamak için site isimlerine yerel ücretler alan yabancı ülkelerin sunucularını tercih edebilmektedir. Söz konusu durumda ise çözüm olarak sunulan önerilerin etkin olarak çalışmadığı görülmektedir.

İsveç Kraliyet Kütüphanesi İsveç e ait olan Web' i uzun bir süredir toplamaktadır. Derleme kapsamına alınacak Web alanının belirlenmesinde izlediği politikaya göre ulusal domainler (.se ve .nu) temel alınmaktadır. Buna göre alan adı sahiplerinin fiziksel lokasyonları kontrol edilir ve uygun olduğunda derleme işlemi gerçekleştirilir. İsveç'e ait Web sitelerinin genel olarak %65'i (.se ve .nu) ulusal domain, %25 ise genel domainleri (net, .com, .org.) almıştır (Abiteboul 2002 :5). Web sayfaları derleme kapsamında toplanırken tek bir ölçüt bu yayınların derlemenin amacı ile alakalı veya alakasız olduğunu ayırt etmemize yeterli olmayacağından Web sayfalarının toplanmasında çoklu ölçütlerin kullanılması daha

faydalı olmaktadır. Bu nedenle Web sayfalarının otomatik olarak toplanması çok önemli bilgiler birleştirilerek tasarlanmaktadır (Day, 2003b). Ulusal Web sınırının tanımlanmasında ülkeyle ilgili pozitif anlamda belirleyici ölçütlerin kullanılması sınırların çizilmesinde yararlı olabileceği gibi, ülkenin Web alanının dışında kalan yayınlara ait ölçütlerin de belirlenerek ulusal Web alanının sınırlamasında verilen tanımlama içinde kullanılması önemli olabilmektedir. Örneğin, Türkiye'ye ait olan Web sayfalarının belirlenmesinde diğer ülkelere ait alan adlarının kapsam dışı bırakılması çalıştığımız alanda ki kümeyi biraz daha daraltarak sınırların belirlenmesinde yardımcı bir teknik olarak kullanılabilir.

Genel olarak Web'e baktığımızda ise ülkelerin Web üzerinde var olma yüzdeleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 2: Ülkeleri web üzerinde var olma yüzdeleri

Ülke	Web'de var olma yüzdesi
ABD	55
Almanya	6
Japonya	5
Birleşik Krallık	3
Kanada	3
İtalya	2
Fransa	2
Hollanda	2
Diğerleri	22

Kaynak(Day, 2003b)

Sunucuların orijinine göre belirlenen bu sayılar aynı zamanda ülkelerin

teknolojik anlamda gelişmişliğini de yansıtmaktadır. Web üzerinde büyük boyutlarda yayınlar yapan ülkeler bu yayınların korunarak geleceğe aktarılması konusunda kazandıkları deneyimlerle bu konuda atılım gösterecek ülkelere kılavuz olmaktadır. Ülkelerin Web üzerinde var olma yüzdelerine bakıldığında Türkiye'ye ait Web hacminin %22'lik payı diğer bir çok ülke ile paylaştığı düşünülürse, Türkiye'ye ait Web alanının derlenmesinin ABD'ye kıyasla çok daha rahat olabileceği tahmin edilebilmektedir. Bu durumda hacimce büyük Web alanlarının derlenmesinde yapılan çalışmalar bizim için örnek alınacak deneyimleri de içerecektir. Bu nedenle bu alanda girişimler yapan ülkelerin çalışmalarının izlenmesi faydalı olacaktır.

Elektronik yayınlara ait ulusal sınırların belirlenmesi aşamasından sonra bu yayınların ediniminin gerçekleştirilmesi söz konusudur. Sınırları belirli unsurlar göz önüne alınarak çizilen çevrimdışı materyalin edinimi basılı yayınlarınkine benzerlik göstermektedir. Çevrimdışı yayınların edinimi esnasında var olan sorunlar basılı yayınların derlenmesinde ortaya çıkan sorunlara paralellik gösterdiğinden bu sorunların çözümü basılı yayınlarda kazanılan deneyimle daha kolay çözülmektedir. Çevrimiçi materyalin edinimi “2.2.1.1. Elektronik Yayınların Edinilmesi” kısmında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu kısımda, ürün toplama, depozit ve bileşik yaklaşım kullanılarak yapılan edinim işlemleri esnasında karşılaşılan teknik sorunlara değinilecektir.

Depozit yaklaşımında yayıncılar çevrimiçi bilgileri fiziksel ortamlara aktararak ulusal kütüphanelere ulaştırırlar. Çevrimiçi yayınların fiziksel ortamlara aktarılması ve bunların ulusal kütüphanelere gönderilmesi yayın sahiplerinin ayrı bir çaba harcamasına gereksinim duymaktadır. Çevrimiçi yayınların sürekli değişim

gösterdiğini ve edisyon kavramının da çevrimiçi yayınlarda tam olarak oturmadığını düşünürsek yayıncılar için bu görev tam bir çıkmaza sürüklenecektir. Dahası böyle bir sorumluluğu yayıncıların omuzlarına yüklemek ve bu sorumluluğu maddi destek olmaksızın yerine getireceklerini düşünmek basılı olmayan ulusal kültürel mirasın derlenmesini tehlikeye atacaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi ürün toplama yaklaşımı ile edinim işleminde iki ayrı yöntem kullanılmaktadır. Seçimli edinim yaklaşımı ve otomatik tekniklerle edinim olarak anılan bu iki yöntemin pratikte avantajları ve dezavantajları ile karşılaşılmaktadır. Söz konusu yöntemlerde uygulama esnasında karşılaşılan teknik sorunlar aşağıda verilmiştir.

Seçimli edinim yönteminin kullanılarak, Web sayfalarının akılcı ve mantıklı elemelerden geçirilmesi çok zordur. Bu tarz bir eleme sonucunda, gelecekteki araştırmacılar yapılan bu seçimlerden dolayı bizi eleştirebilirler (Mannerheim, 2000). Çünkü gelecekteki araştırmacıların ulusal kütüphaneden neyi talep edeceğini bugünden kestirmek olanaklı değildir.

Derleme kanunları derlemekle yükümlü oldukları geleneksel yayınlarda seçici özellik göstermektedir. Bazı yayınlar derleme kapsamına dahil edilirken bir kısım yayınlar da kapsam dışında bırakılmaktadır. Derleme kanunun basılı yayınlar için uyguladığı bu seçicilik, elektronik yayınlar için de uygulanmalı, aynı paralellikte bir sınırlama, derlenecek elektronik yayınlar içinde getirilmelidir. Elektronik olarak derlenecek yayınların, basılı olarak derlenenlere benzer içerik ve entelektüel değerde olanlarının toplanması hedeflenmelidir (The Legal Deposit ...1996:25). Derleme işlemlerinin seçici bir özellik taşıması tercih edilir bir durumdur fakat sayıca çok

fazla olan ve sürekli artış gösteren elektronik yayınları seçerek elemeye tabi tutmak basılılar kadar kolay değildir.

Seçimli edinim yöntemi kullanılarak yapılacak elemeyi en iyi biçimde gerçekleştirmek için vakit harcamak, bu süre içinde önemli dijital enformasyonun kaybedilmesine sebep olabilmektedir (Mannerheim, 2000).

Seçimli edinim yöntemiyle çevrimiçi yayınların kapsamlı bir dermesini oluşturmak mümkün değildir. Bunun yanı sıra seçimli edinim yöntemi, çevrimiçi yayınların kapsamlı olarak derlemesini yapan otomatik tekniklerle edinim yöntemine göre mali açıdan büyük yükler getirmektedir (Mannerheim, 2001:6). Milyonlarca Web sayfasından seçim yapılması tekniğine dayanan bu yöntem, fazla sayıda personele gereksinim duymaktadır. Fazla sayıda personel de bu yöntemi kabul eden organizasyonlara maddi açıdan büyük yük getirmektedir. Seçimli edinim yönteminin kullanılarak elektronik yayınların toplandığı organizasyonlarda sınırlı kaynakların büyük bir kısmı çalışanlara ayrılmaktadır. Çok sayıda personele ihtiyaç duyan seçimli edinim yöntemine alternatif olan otomatik tekniklerle edinim yönteminin ihtiyacı ise derlenen kapsamlı çevrimiçi yayınların depolanması için gerekli olan geniş belleklerdir. Bilgisayar ortamında verilerin depolamasının giderek daha ucuza mal edilmesi ve kapsamlı bir derlemenin yapılması otomatik tekniklerle edinim yaklaşımının yapılmasını destekleyici unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Web, edinim tekniklerine karşı gösterdiği özellikten dolayı yüzeysel Web ve derin Web olarak anılan iki kısma ayrılır. Yüzeysel olan Web; otomatik tekniklerle yapılan derleme işlemine cevap verirken, derin Web; otomatik tekniklerle yapılan derleme işlemine cevap vermemektedir. Başka bir ifadeyle, derin Web; Web üzerinden kamunun erişimine sunulan fakat Web çekicilerinin çalışması ile işleyen

arama motorları kullanılarak edinilemeyen verilerdir (Örneğin; PDF dosya formatında bulunan veriler). Derin Web de var olduğu düşünülen dokümanların miktarı arama motorları ile elde edinilebilen Web'den 400-500 kat daha büyük olduğu tahmin edilmektedir. Derin Web, görünmeyen Web olarak da anılmaktadır. Bu terim ayrıca şifreleme sistemi ile korunan Web içeriği için de kullanılmaktadır. Bu durumda söz konusu yayınların derlenmesinde insan faktörünün devreye girmesi gerekli görünmektedir. Böylelikle seçimli olarak yapılacak bir edinim sisteminde bu tarz yayınlar derlenerek belleğe aktarılırken, otomatik tekniklerle çalışan sistemlerde bunun yapılması mümkün olmamaktadır.

Bu yönde seçiciliğin otomatik tekniklerle edinim yaklaşımı kullanılarak yapılması ancak otomatik olarak sayfaların derlenmesini sağlayan Web çekicileri programlarken verilecek olan sınırlayıcı tanımlamaların özenle tasarlanması ile mümkün olabilir.

Arama motorlarının çalışma prensiplerine benzer özellik gösteren otomatik tekniklerle edinim yaklaşımında yayınların içindeki hipermetinler takip edilmek sureti ile yayınların derlenmesi sağlanmaktadır. Ulusal boyutta yapılan bir çevrimiçi yayın derlemesinde derleyici robotlara yeterli kısıtlamalar verilmediği sürece edinim işlemi ulusal sınırları aşan bir toplamaya dönüşebilmektedir.

Web'in otomatik olarak derlenmesini sağlayan Web çekicileri bazı durumlarda robot dışlama protokolü tarafından korunan siteleri (veya sitelerin bir parçasını) toplayamamaktadır (Day, 2003b). Bu durum söz konusu olduğunda çevrimiçi yayınların derlemesinde kullanılan otomatik tekniklerle edinim yaklaşımı çok işlevsel olamamaktadır. Söz konusu durumlarda derleme birimlerinin yayıncılarla görüşme yapmaya onlardan kaynaklarını kopyalamak için izin almaya

ihtiyaçları vardır. Bu durum ise yasal sorunları da beraberinde getirmektedir. Konuyla ilgili yasal sorunlar “3.2.1. Elektronik Yayınların Edinimi Aşamasında Karşılaşılan Yasal Sorunlar” başlığı altında değinilmiştir.

Bileşik yaklaşım, otomatik tekniklerle yapılan kapsamlı edinimin ve seçimli edinimin sunduğı avantajlar göz önünde tutularak yapılandırılan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda kullanılan ve avantajlar ile dezavantajları rafine etme şekli olan “sayfanın önemi” yönteminin belirleyici başka ölçütler olmaksızın tek başına kullanılması da sorunlu bir durumdur. Sayfanın önemi göz önünde tutulup verilen hipermetinler izlenerek gerçekleştirilen derleme işlemi sayfanın daha fazla grafik yapısı ile ilişkilidir. Söz konusu sayfaya bağlantı veren sayfalar değerlendirilirken, bağlantı veren sayfaların dili, lokasyonu ve içeriğı gibi önemli konular göz ardı edilmektedir (Abiteboul, 2002: 6). Bu sebeple diğer sınırlayıcıların özenle belirlenerek Web çekicilerin buna göre tasarlanması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra Web üzerinde var olan ürünleri toplayan Web çekicilerinin toplamaya başlayacağı sitelerin içinde olmayan siteler ve diğer hiçbir site tarafından bağlantı verilmemiş olan çevrimiçi yayınlarsa derlenmeden kalmaktadır. İçeriğindeki bilgiler bakımından önemli olan ama diğer sayfalar tarafından gözden kaçırılarak hiçbir bağlantı verilmemiş olan bu sayfanın otomatik olarak toplanması da söz konusu olmamaktadır. Elektronik yayınların derlenmesi yaklaşımlarında izlenen hiçbir çözüm hiçbir zaman eksiksiz olarak tanımlanamamaktadır (Rauber, 2001).

İnternetteki verinin, doğasından dolayı kaybolma özelliğı vardır. Web üzerinde varlık gösteren bir çok sayfa sürekli olarak değışmekte veya kaybolmaktadır. 2001 yılında Lawrence ve arkadaşları (2001), Alexa İnternet (www.alexacom) adresini örnek alarak bir araştırma yapmışlar ve ortalama 75 gün

sonra Web sayfalarının yok olduğunu hesaplamışlardır (Day, 2003b). Kahle (1997: 83) ise internetteki bir dokümanın ortalama yaşam süresinin 44 gün olduğu üzerinde durmuştur. İstatistikler; bir Web sayfasının ortalama ömrünün 44 gün ve 2 sene arasında değiştiğini göstermektedir (Kenney, 2002).

Derleme kanunu kapsamına elektronik yayınların alınması ve sağlıklı olarak bu sürecin işlemesi var olan çok sayıda sorunun tanımlanarak çözümlenmeye çalışılması ile mümkün olmaktadır. Söz konusu sorunlardan biri de dinamik elektronik yayınların var olan yeni edisyonlarının yarattığı sorundur. Dinamik elektronik yayınlarda bu kavramın nasıl yerleşeceği kaygılandırıcı bir durum olarak gözükmemektedir. Bir Web sitesi için onun yeni bir edisyonun oluşması durumu Web sitesinin değişmesi ile paralel bir durumdur. Bu değişim ise gün içerisinde dakika dakika değişebilecek kadar hızlı gerçekleşmektedir (Lor ve Geustyn, 2003:103). İnternet üzerinde belirli aralıklarla anlık görüntülerin alınması bazı yayınlar için yeterli olabilir. Fakat sürekli güncellenerek değişim gösteren yayınlar için alınan anlık görüntüler araştırmacıyı tatmin etmemektedir. Yayınların anlık görüntülerinin bir sene içinde alınma sayısına bu yayınların bir sene içinde geçirdiği güncellenmelerin yanında komik bir sayı olarak kalmaktadır (Day, 2003b). Yayınların anlık görüntülerinin alınmasında zaman aralığının belirlenerek edinimin gerçekleştirilmesi arzu edilen durumdur çünkü bazı sitelerin ortadan kaybolması veya değişme sıklıkları bu siteleri diğerlerinden ayıran bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (Day, 2003b). Söz konusu yaklaşımlarla edinimi sağlanan ve ulusal kütüphanelerde hizmete sunulan çevrimiçi yayınların bir araştırmacıyı araştırdığı konu hakkında ne denli tatmin edebileceği ise bir soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin gazeteler ortalama bir Web sitesinden daha sık değişim

göstermektedir. Web'in otomatik olarak derlenmesi sırasında bir URL'nin bir senede 'n' kez anlık görüntüsü alınmaktadır. Bu 'n' sayısı ne kadar fazla olursa olsun derlenen bu sayfalar araştırmacılara yeterli gelmemektedir.

Abiteboul ve arkadaşları (2002:6), bu durumu bir örnekle açıklamışlardır. “Varsayalım ki bir araştırmacı 21. yy'ın başında Fransız politikasında yapılan kampanyaları araştırıyor. Derleme kanunu aracılığı ile geleneksel yayınlar için yapılan derleme, günlük gazete olan Le Monde gazetesinin bütün sayılarına erişme imkanı vermektedir. Diğer yandan; Web'in derlenmesi sürecinde alınan yayınlar araştırmacıya Le Monde gazetesine ait Web sitesinin yılda birkaç kez alınmış anlık görüntülerini verecektir. Araştırmacı ise daha “gerçek zamanlı” Web'e ihtiyaç duymaktadır. Ancak Web'in boyutlarından dolayı her siteyi her gün derlemek mümkün olmamaktadır.”

Verilen örnekten de anlaşılacağı gibi bazı Web sitelerinin diğerlerine göre daha sık derlenmesine ihtiyaç vardır. Bu durumda siteler arasında bir ayırım yapılması öngörülmektedir; çok önemli olanlar tanımlanarak sıklıkla koruma altına alınmasına karşın diğerleri ise uzun bir süre aralığında bir kez korumaya alınmaktadır.

Çevrimiçi yayınların edinimi aşamasında yaşanan bir diğer sorun ise, sunucuya gerekli ücretlerin ödenmemesi, yani URL adreslerinin sahipleri tarafından yenilenmemesi durumunda meydana gelmektedir. Örneğin; eğitim amaçlı bir site içinde inceleme yapan kullanıcının bir hipermetin aracılığı ile eğitim amaçlı başka bir siteye yönlendirilmesi söz konusu olabilir. Ancak, hipermetini takip eden kullanıcı yukarıda değinilen sorunlu durumlar meydana geldiğinde yönlendirildiği siteye ulaşamayacak veya sitenin adresinde bambaşka bir içerik ile karşılaşacaktır.

Yönlendirildiğimiz sayfaya gittiğimizde bu sayfanın güncellemelerden dolayı değişik bir içerikle bizi karşılaması da söz konusu olabilmektedir (Abiteboul, 2002:7).

Mackenzie Oven &Wale (1996)'in derleme kapsamı dışında tutulmasını önerdiği özel şahıslar tarafından yapılan yayınlarda yukarıda belirtilen sorunlarla daha fazla karşı karşıya kalınmakta olduğunu belirtmiştir. Bu sebeplerden dolayı kişisel olmayan siteleri ve sayfaları ulusal kütüphanenin belleğine çekmek daha fazla tercih edilir bir durum olarak gözükmektedir (Abiteboul, 2002:7).

Çevrimiçi yayınların edinilmesinde sunulan yaklaşımların pratikte çok fazla sorunu kapsadığı görülmektedir. Ulusal derlemenin yapılması için seçilecek yaklaşımın ulusal kütüphaneye getireceği bütün avantajlar ve dezavantajlarla değerlendirilerek ulusal mirasın koruması için ülkeye en uygun yaklaşımın seçilmesi gerekmektedir.

3.1.2. Elektronik Yayınların Depolanarak Uzun Dönem Korunmasında Karşılaşılan Teknik Sorunlar

Kültürel miras kapsamına alınarak derleme sürecine dahil edilen elektronik yayınların edinimi sağlandıktan sonra bu yayınların gelecek nesil araştırmacıların hizmetine sunmak için depolanması ve kullanılabilir halde kalması için koruma önlemlerinin alınması gerekmektedir. Hızlı bir değişim ve gelişim içinde olan enformasyon teknolojisi, kültürel miras kapsamında derlenen elektronik yayınların, depolanması ve uzun dönem korunması aşamasında bir tehdit unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde elektronik yayınların depolanması ve korunması aşamalarında karşımıza çıkan teknik sorunlar irdelenecektir.

Elektronik yayınların derleme kapsamına alınmasıyla ulusal kütüphanelerin sahip olduğu koleksiyonların hacimce çok büyük bir alanı kaplayacağı öngörölebilmektedir. Sayıca fazla olan bu yayınların sadece fiziksel materyallerini depolamak bile zorken, çeşitlilikleri günden güne artan elektronik yayınların yazılım ve donanımları ile birlikte depolanması ulusal kütüphaneye çeşitli sorunları da gündeme getirmektedir.

Yaşadığımız bu dönem içerisinde teknolojiye ki hızlı gelişim, enformasyon teknolojilerinin her 18 ayda eskimesine neden olmaktadır. Bu dinamik gelişim; yazılım ve donanımlarda meydana gelen teknolojik eskimenin, elektronik yayınların maruz kaldığı fiziksel bozulmalardan daha etkin olmasına yol açmaktadır. Teknoloji yoğun ürünleri piyasaya sunan şirketlerin çoğunun yeni üretimlere kayması veya bu şirketlerin ortadan kaybolması ile bu ürünler de ortadan kaybolmaktadır. Buna bağlı olarak elektronik bilgilerin sonsuza dek kaybolmasının nedeni; elektronik bilgilerin erişilemeyen formatlarda bırakılmasıdır. Yani; elektronik bilgilerin; modası geçmiş kelime işlemcilerin, eski veritabanlarının üzerinde kalmasıdır. (delikli kartlar ve 12” lik disketler bu konuda verilebilecek en iyi örneklerdendir) (Kuny, 1997: 2). Elektronik yayınları yazılım ve donanımları ile derlemek zorunda olan ulusal kütüphaneler için enformasyon teknolojilerinin bu denli hızlı eskimesi bir dezavantajdır.

Teknoloji yoğun ürünlerde yaşanan bu artış veri formatlarının çeşitlenmesinde de kendisini göstermektedir. Oluşturulan veri formatlarının her biri kendilerine ait yazılım ve donanım destekleri içermektedir (Kuny, 1997: 2). Bu veri formatları kendilerine özgün karakteristik özellikler taşımaktadır. Ayrıca her biri, kendisini diğerinden ayıran ve diğerlerinden daha üstün kılan, kullanıcıda kullanma

isteği yaratan nitelikler içerirler. Çoklu ortam üzerinde bulunan dosyaları dört grup içerisinde inceleyebiliriz. Bunlar;

işitsel : (AAC, AC3, MIDI, MP3, RealAudio, Waveform, WMA)

görsel : (BMP, GIF, JPEG, JPEG 2000, MNG, PNG, SVG, TIFF)

metin : (ASCII, DOC, EBCDIC, HTML, OEBPS, RTF, Unicode, WPD, XML)

video : (AVI, DV/Mini-DV, MPEG, QuickTime, RealMedia/RealVideo,

Flash/Shockwave

Yukarıda ismi geçen dosya isimleri medya da bulunan görsel, işitsel , metin ve video gruplarına ait tüm dosya formatları değildir. Yukarıda sayılan dosya formatları en çok kullanılan ve en popüler olanlarıdır. Bunların dışında düzinelerce dosya formatı bulunmaktadır (Digital media formats, 2003).

Artık çok daha fazla enformasyon basılı ortamdan ziyade dijital ortamda yer almaktadır. Üreticiler bilgilerini yaymak için daha çok metin şeklinde olan MS Word, HTML veya XML formatını kullanmaktadır, imajlar ve resimlerde ise TIFF veya JPEG formatları tercih etmektedir (Digital media formats, 2003).

Çok fazla dosya formatı içeren elektronik yayınlar derleme kanunu aracılığı ile ulusal kütüphanenin koleksiyonuna dahil olacaktır. Bu çeşitliliğin gelecek nesillere hasarsız olarak aktarılabilmesi ise kütüphanecileri tedirgin eden bir sorun olarak gözükmektedir.

Elektronik enformasyonun korunması önceliği teknoloji ile ilgili bir konu değildir, öncelikli olarak sosyolojik bir yapısı vardır. Enformasyon teknolojilerinin ve ürünlerinin pazardaki dinamizmi öncelikli olarak yazılım ve donanımın istikrarsızlığını kesinleştirmektedir. Çünkü; ürün eskimesi, kapital demokrasilerde yaşama olanağının anahtarı haline gelmektedir. Ürün farklılaşması kendini

doküman standardı seviyesinde ortaya koymaktadır (Kuny, 1997:4). Çeşitlenen veri formatlarında bulunan dokümanları bir depolama aygıtından diğerine kopyalamak kolaydır. Ancak sadece bitlerin kopyalanması koruma amacı için yeterli değildir. Bu bitlerin kodlarını çözen yazılıma ulaşamadıkça aktarılan enformasyona erişilememektedir (Kuny, 1997:4).

Ulusal kütüphanelere gelen elektronik yayınların çoğunun farklı depolanma ortamları ve erişim teknolojileri vardır. Bu elektronik yayınların uzun dönem korunması söz konusu olduğunda yasal, teknik ve insan gücü açısından sorunlu durumların ortaya çıktığı gözlenmektedir. Çok fazla sayıda ve çeşitlilikte elektronik yayının var olduğu düşünüldüğünde tam ekipmanın sağlanarak elektronik yayınların depolanması ve bunun yanında verimliliğinin korunarak gelecek nesillere aktarılmasının zor bir görev olduğu anlaşılabilmektedir. Bu zorluğu hafifletmek ise derleme kanununda belirlenen hükümlerle yayıncılardan derlemeye verilecek olan kopyaları ulusal kütüphane tarafından belirlenen standart formatlarda üreterek derlemeye verilmesi konusunda yayıncılar birliği ile bir uzlaşmaya varılarak sağlanabilir. Bu tarz bir çözüm yolu yayıncılar için yapılması zor bir görev olarak algılansa ve hatta yayıncılara ek külfet getirse de derleme almakla yükümlü kütüphane için bu yayınların depolanması ve korunarak gelecek nesillere aktarmasında hem kolay hem de ekonomik gözükmemektedir. Bu çözüme alternatif bir model olarak ulusal kütüphaneye verilen bir yetki ile derleme yolu ile kütüphaneye gelen yayınların standart formatlara dönüştürülmesi yayınların korunarak geleceğe aktarılmasında ekonomik bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Elektronik yayınların korunmasında kullanılan yöntemlerde amaç; yayını daha az kararlı bir ortamdan daha kararlı bir ortama aktarmaktır. Basılı dokümanların

uygun şartlar altında uzun dönemler korunabilmekte olduğu bilinmektedir. Basılı ortamlar elektronik ortamlara göre daha kararlı özellikler göstermektedir. Elektronik yayınların baskılarının alınarak bu baskıların korunması yoluna gidilmesi statik dokümanlar için bir çözüm yolu olarak sunulmaktadır fakat bu işlemin dinamik yayınlarda uygulanması önerilmemektedir. Bir Web sayfasını bir kağıdın veya bir mikrofilmin üzerinde saklamak ve korunmaya çalışmak çok akıllıca bir çözüm değildir. Çünkü Web sayfası içerisine gömülü olan hipermetinler bu durumda kaybolmakta ve bir daha elde edilememektedir. Çevrimiçi sayfalarda verilen bağlantılar yayın kağıda aktarıldığında gerçeğini yansıtamamakta ve Web sayfaları değil sadece Web sayfalarının gölgesi derlenmiş olmaktadır. Kısacası bu çözüm yolu ile sayfaların içersindeki fonksiyonlar kaybolmaktadır (Mannerheim, 2001:7).

Web sayfalarının uzun dönem korunması için belirli standart formatlara dönüştürülmesi, bu yayınların içeriklerinde ve fonksiyonlarında değişikliğe sebep olmaktadır. Sadece Web sayfasının içeriğinin değil Web sayfasının tasarımının da bir fikir ürünü olduğu düşünülürse, bu tarz bir korumanın çok etkili olmayacağı açıktır. Kullanıcı Web arşivinden aradığı yayını hem içerik hem de tasarım ve işlevsellik tarzını incelemek amacı ile talep ediyorsa, kullanılan bu çözüm yolu ile kullanıcının isteğini karşılamak mümkün olmayacaktır.

Web yayınlarının uzun dönem korunması prensipte diğer formdaki dijital yayınların korunmasından çok farklı değildir. Belki Web sayfalarının korunması durumu diğerlerinden biraz daha basit olabilir. Çünkü, Web üzerinde bulunan dosyaların %95'ten daha fazlası, HTML ve imaj dosyaları olan TIFF ve JPEG formatlarında bulunmaktadır (Digital media formats, 2003). Web sayfalarının büyük

bir yüzdesinin aynı formatta olması Web sayfalarının koruma altına alınmasında kütüphanecilere kolaylık sağlayacaktır.

Web yayınlarının uzun dönem koruması için bir alt yapı kurulduğunda bu alt yapı aynı zamanda diğer dijital enformasyon için de kullanılabilir. Çoğu kütüphaneler koleksiyonlarında floppy diskleri ve CD-ROM'ları barındırmaktadır. Bunların çoğu ise bir süre sonra okunamayacak hale gelmektedir. Bazı kütüphaneler özellikle ulusal kütüphaneler bu kaynakları belirleyerek bunları tekrar kullanılabilir hale getirmek için çaba sarf etmeli veya çevrimiçi yayınlar için kurulan altyapıyı kullanarak bu yayınlara yeniden değer katabilmelilerdir (Mannerheim, 2000).

Ulusal kütüphanelerin korumakla yükümlü olduğu yayınların elektronik yayınlar olması kütüphaneye bir kolaylık da sağlamaktadır. Çünkü bu tarz dokümanların korunması kâğıt ortamda bulunan yayınların korunmasından daha basittir. Elektronik yayının kopyalanması sonucunda orijinal yayın yeniden elde edilmiş olmaktadır (Mannerheim, 2000). Ancak elektronik yayınların korunmasında basit gibi görünen bu çözüm yöntemi beraberinde telif hakkı sorununu da gündeme getirmektedir. Elektronik yayınların korunmasında karşılaşılan bu tarz sorunlar “3.2.2. Elektronik Yayınların Depolanarak Uzun Dönem Korunması Aşamasında Karşılaşılan Yasal Sorunlar” başlığı altında irdelenmiştir.

Elektronik yayınları dermesine dahil eden kütüphaneler dijital koleksiyonlarının korunması, yayınların yedeklenmesi ve veri kurtarma işlemlerine yatırım yapılması için finansal kaynaklarının bir kısmını bu konuya ayırmak durumundadır (Kuny, 1997:4). Çünkü elektronik kaynakların uzun dönem korunması süreci ulusal kütüphaneler için çok masraflı işlemler içermektedir. Bu duruma karşın Koruma ve Erişim Komisyonu (Commission on Preservation and

Acess) dijital enformasyonun uzun dönem korunmasında ilk olarak yayının sahibini, üreticisini veya yayıncısının sorumlu olmasını önermiştir. Bu tarz bir korumanın yapılması ise koruma amacına yönelik kritik bir öneri olarak gözükmektedir (Kuny, 1997:3). Çünkü yayın sahibi, üreticisi ve yayıncısına bu konuda güvenmek, riskleri de beraberinde getirebilir. Söz konusu yayının ticari getirileri sona erdiğinde veya zamanla teknolojik eskime gerçekleştiğinde yayın sahibi, yayıncı ve üreticisine bu anlamda güvenmek çok anlamlı olmayabilir. Çünkü söz konusu koruma yayın sayısı arttığında sorumlu kuruluşa veya bireye yüksek maliyetler yüklemektedir. Bu durumda kütüphanecilere önemli roller düşmektedir (Larivière, 2000:22-25).

Kütüphanelerin bile üstesinden gelemeyecekleri kadar fazla sayıda ve çeşitte elektronik yayın varken elektronik bilgi kaynaklarının saklanarak korunması işleminin yayıncılara bırakılması riskli bir davranıştır. Çünkü bu eserlerin yayıncıları bunları bir süre sonra potansiyel bir artık olarak görecektir (Larivière, 2000:23-25). Eğer finansal bir destek sağlanmıyorsa, üreticilerden bu kadar büyük bir sorumluluk altına girmeleri beklenemez. Tonta(1997:311)'ın da belirttiği gibi koruma amacı güden kuruluşlar olarak yayınevleri ve abone ajansları karlı olduğu sürece ilgili elektronik bilgi kaynaklarını arşivlemeye ve korumaya devam edeceklerdir, ancak kendi bilgisayarlarında depoladıkları elektronik bilgilere istek azaldığında veya istek kalmadığında ise yayınevleri ve abone ajanslarının ne yapmaya devam edecekleri merak konusudur. Dijital enformasyonun uzun dönem korunmasında sorumluluk yayıncıya veya üreticiye verilirse, kullanıcının bu yayınlardan nasıl yararlanacağı da belirlenmelidir. Her yayıncı yayınına ait koruma işlevini kendi alanında gerçekleştireceğinden kullanıcıların bu yayınlara ulaşması zor ve karmaşık

olacaktır. Yayınların korunmasında bu tarz bir çözüm, kullanıcıları zor durumda bırakacaktır.

Kütüphaneye gelen elektronik yayınların depolanmasında ve uzun dönem korunmasında karşılaşılan engellerin ortadan kaldırılmasında finansal desteğe ihtiyaç vardır. Finansal kaynakların bir bölümünün, elektronik yayınların korunması amacıyla ayrılmasını destekleyenlerin sayısı azdır. Bu görüşün desteklenmesinin nedeni; İnternet ve Microsoft Encarta gibi elektronik yayınların kütüphanelerin yerini alacak kaçınılmaz ürünler olarak düşünülmesidir. Gelişen endüstrinin baskısı ile kullanıcılar kütüphaneleri çağ aşımına uğramış mekanlar olarak görmeye başlamaktadır. Yukarıda anılan teknik problemlere çözümler geliştirilse dahi ulusal kütüphaneler finansal olarak bu konuda desteklenmedikçe elektronik yayınların derlenmesi sorumluluğunu taşımaktan kaçınmaktadırlar. Çünkü kütüphanelere tanınan sınırlı bütçelerle teknolojik gelişmelerin izlenerek, yetkin personel açısından kütüphanenin desteklenmesi mali olarak kütüphaneyi etkileyecektir (Muir, 2001: 659). Teknik problemler yayınların derlenmesinde önemlidir fakat teknik sebeplerden dolayı yayınların seçimi, edinimi , ulaşılması, korunması zor olmakla beraber imkansız değildir. Elektronik yayınların korunarak kültürel mirasımızın gelecek nesillere aktarılması söz konusu olduğunda finansal kaygılar, düşünülmesi gereken son faktör olmalıdır

3.1.3. Elektronik Yayınların Kullanıcıya Sunulmasında Karşılaşılan Teknik Sorunlar

Elektronik yayınların doğasından kaynaklanan özellikten dolayı çok rahat değiştirilebilme, kopyalanabilme ve yayılabilme özelliği vardır. Dolayısıyla bu

yayınların hizmete sunulması basılılara kıyasla daha farklı önlemler gerektirmektedir. Bu yayınların hizmete sunulması konusunda ayrıntılı bilgi “2.2.1.3. Elektronik Yayınların Hizmete Sunulması” başlığı altında verilmiştir. Yayın sahiplerinin telif haklarının korunması için bu yayınların kütüphanede veya kütüphaneye ait alanlarda hizmete sunulmasında alınması gereken teknik önlemler bulunmaktadır

Enformasyon teknolojisinde yaşanan gelişmelerin ulusal kütüphanenin hizmetlerine yansması ile bu hizmetleri kullanıcılara tanıtabak ve yardımcı olacak donanımlı teknik bilgiye sahip olan kütüphanecilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle zamanımızın kütüphanecilerinin görevlerini yerine getirebilmeleri için özellikle bu ortamdaki bilgiye erişim konularında uzmanlaşmaları gerekmektedir.

Derlenen elektronik yayınlardan kullanıcıların kontrollü bir şekilde yararlanmasını sağlamak için bu yayınların, kütüphane içinde ayrılmış belirli alanlarda kullanıcıya sunulması gerekli görünmektedir. Ayrıca bu yayınların kullanıma sunuldukları bilgisayarların yazılım ve donanım açısından yayınları kopyalamaya, değiştirmeye ve iletmeye elverişli olmamasına özen gösterildiği durumlarda bu tarz ihlallerin gerçekleşmesi söz konusu olmamaktadır. Varsayılan önlemlerin yanı sıra kullanıcıya yayın sahibinin hakları konusunda bilgi verilmesi daha kalıcı bir çözüm yolu olacak ve bu konuda doğabilecek sorunların giderilmesinde etkin olacaktır.

3.2. YASAL SORUNLAR

Enformasyon teknolojilerinin gelişimi sonucu ortaya çıkan elektronik yayınların derlenmesi sadece derleme kanunlarını değil derleme kanunları ile beraber yayın sahibinin haklarını korumakla yükümlü olan telif hakları kanunlarını da ilgilendirmektedir. Derleme sürecinin var oluş nedenini oluşturan bilgi üreticisi ve bilgi tüketicisi arasındaki hakların bu gelişme sürecine paralel olarak düzenlenmesi için, telif haklarını içeren kanunlarla derleme kanunları arasındaki ilişkilerin yeniden belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü; bir derleme kütüphanesi tarafından yasal olarak derlenen ve kullanıcıya açılan elektronik yayınlar telif hakları sorununu da beraberinde getirmektedir.

Bu başlık altında elektronik yayınlara ait derleme sürecinde yayınların edinilmesi, depolanarak uzun dönem korunması ve hizmete sunulması aşamalarında ortaya çıkan yasal sorunlar irdelenecektir. Bu yasal sorunların var oluş nedenini anlamak için bu süreçte varlık gösteren eser sahibi, kullanıcı ve ulusal kütüphane arasındaki ilişkiler ve bu aktörlerin sahip oldukları hakların incelenmesi de gerekli görünmektedir.

Eser Sahibi, Kullanıcı ve Ulusal Kütüphaneler

10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 27. maddesi:

“1. Herkes toplumun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, bilim alanındaki ilerleyişe katılmak ve bundan yararlanmak hakkına sahiptir.

2. Herkesin sahibi bulunduğu (yarattığı) her türlü bilim, edebiyat veya sanat eserinden doğan manevi ve maddi yararlarını korunmasını isteme hakkı vardır.” hükmünü içerir (Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunun...,2005). İnsan Hakları Evrensel

Bildirgesi'nde beyan edildiği gibi üreticiler ürettikleri eserlere ait maddi ve manevi hakları korumak istemekte, kullanıcılar ise üreticilerin yarattıkları bu eserlerden faydalanmak istemetedirler.

Derleme kanunu derleme kütüphanelerine ulusun entelektüel ve kültürel mirasını oluşturan bütün yayınların derlenmesi ve bugün ve gelecekte bu yayınları talep eden kullanıcıların yararına sunması görevini vermektedir. Ulusun kültürel mirasını koruyarak bugünün ve geleceğin kullanıcıları için hizmete sunmaya çalışan ulusal kütüphaneler ise üretici ve kullanıcı arasındaki hakları bir denge çerçevesinde tutarak ona verilen bu görevi gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Çoğu ülkede yakın zamana kadar geleneksel yayınlarda uygulanan derleme işleminin kapsamı enformasyon teknolojilerindeki hızlı gelişime paralel olarak elektronik yayınlara kadar genişletilmiştir. Derleme kapsamına elektronik yayınların dahil edilmesi; elektronik yayınların edinilmesi, korunması ve hizmete sunulması basamaklarında eser sahiplerinin haklarını güvenceye alan telif hakkı kanunları ile derleme kanunlarını karşı karşıya bırakmaktadır. Derleme sürecinin sağlıklı olarak işleyebilmesi için ulusal kütüphanelerin telif hakları ile ilgili karşı karşıya kaldıkları yasal sorunları çözüme kavuşturmaları gerekmektedir.

Üreticinin haklarının derleme sürecinin hangi boyutunda, ne şekilde ve nasıl ihlal edildiğini anlamak ve çözüm önerileri getirmek için ilk etapta üreticinin telif hakları ile sahip olduğu hakların ne olduğunu bilmekte yarar vardır.

Düşünsel ürünler toplum hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. Düşünsel ürünlerde yaratıcılığın teşvik edilmesi üreticilerin maddi ve manevi haklarına zarar gelmesini engelleyen telif haklarının korunması ile mümkün olmaktadır. Telif hakkı; ifade ve takdim bütünlüğü taşıyan yayımlanmış veya yayımlanmamış orijinal

eserlerin yazarlarına sağlanan kanuni koruyucu bir haktır. Bu hak, yazarlara yalnızca kendi çıkarları için kullanma hakkını ve eserin çoğaltılması , dağıtılması, gösterilmesi veya hazırlanmasını kontrol etme hakkını sağlamak için verilir. Eserin başkaları tarafından kullanılması için yazarın izninin alınması ve yapılan, gösterilen veya dağıtılan her kopya için belirli bir miktar dahilinde ödeme yapılması gerekir (Lynn, 1994:26).

Eser sahibinin korunmasını istemekle yükümlü olduğu mali ve manevi hakları şöyle tanımlanabilir:

Manevi haklar, eser sahibinin, eserinin sahipliğini üstlenme ve eserinin özelliğine ve bütünlüğüne saygı gösterilmesini talep etme hakları ile ilgilidir. Mali haklar ise eser sahibinin eserinden kazandığı para ile geinebilmesini sağlayan haklardır. Bunlar işleme, çoğaltma, yayma ve temsil etme haklarıdır. Eser sahiplerinin izni olmadan başkaları bu hakları kullanamazlar. Tanınan bu hakların koruma şekli, süresi ve getirilen istisna ve sınırlamalar eser türüne göre farklılık göstermektedir (Acun, 2001).

Telif hakları, gelişmiş dünyada 18. yüzyıldan beri kanunlarla korunmaktadır (Acun, 2001). Telif hakları kanunları, iletişim, basım ve dağıtım teknolojilerinde ve bunlara bağlı olarak uluslararası hukukta meydana gelen gelişmeler göz önüne alınarak zaman zaman güncelleştirilmektedir (Acun, 2001). Gelişen enformasyon teknolojisi ile paralel değişiklik göstermesi gereken yasal süreçlerin teknoloji ile koordinasyonlu olarak değişmemesi ve eşgdml çalışması gereken kanunların birbirinden bağımsız hükümler içermeleri bu kanunlar çerçevesinde işleyen süreçleri güçleştirmektedir. Bu duruma verilebilecek en güzel örnek ise telif hakkı kanunları ve derleme kanunlarıdır. Bu kanunlar çerçevesinde işlemlerini yürütmeye

alışan ulusal kütüphaneler ise elektronik yayınların gelişmesi ile bu yayınların derleme sürecine katılması aşamasında sıkıntılı dönemler geçirmeye başlamıştır.

3.2.1. Elektronik Yayınların Edinilmesinde Karşılaşılan Yasal Sorunlar

Elektronik yayınların doğasından kaynaklanan özellikler bu yayınlar için sürdürülen derleme işlemlerinin her basamağının geleneksel yayınlar için uygulanan işlemlerden farklı kılmaktadır. Buna bağlı olarak elektronik yayınların derlenmesine ilişkin yasal düzenlemeler de geleneksel yayınlara kıyasla farklılık göstermektedir.

Kanun kapsamının elektronik yayınlara kadar genişletilmesi ile hem fiziksel taşıyıcılara sahip olan evrimdişı yayınların hem de evrimii yayınların derlenmesi yasallaşmaktadır. Çevrimiçi yayınların derlenmesi karmaşık bir süreç iken evrimdişı yayınlarda basılılara benzer bir süreç izlenmektedir. Fiziksel taşıyıcılara sahip olan yayınlarda derleme süreci, yayınların ulusal kütüphaneye verilmesi ile başlamaktadır. Bu durumda aynı basılı yayınlarda olduğu gibi üreticiler ve yayıncılar fiziksel taşıyıcıya sahip olan elektronik yayınları ulusal kütüphaneye teslim etmekle yükümlü kılınmaktadır. Ulusal kütüphane ile bu yayının kullanıcıya sunumu ve korunması konusunda bir anlaşmaya varıldığı takdirde yayıncı yayını teslim etmekte bir sakınca görmemektedir.

Çevrimiçi yayın miktarının her geçen gün artması, sürekli değişen bir yapıya sahip olması ve elle tutulabilir fiziksel bir nesneye sahip olmaması gibi nedenlere bağlı olarak söz konusu yayların derleme nüshası olarak teslimi farklı yöntem ve uygulamaları gerektirmektedir. Bu yayınlar için genelde kütüphaneler kendi edinim süreçlerini çalıştırmaktadırlar. Çevrimiçi yayınların edinimi ile ilgili ayrıntılı bilgi “2.2.1.1. Elektronik Yayınların Edinilmesi” başlığı altında verilmiştir.

CD-ROM, disk gibi çevrimdışı olarak erişilebilir pozisyonda olan elektronik yayınların derlenmesi birer nesne olmalarından ötürü kolaydır. Fakat çevrimiçi yayınlar için uygulanan derleme süreci karmaşık olduğu gibi detaylı olarak incelenmesi gereken diğer konuları da ortaya çıkarmaktadır (Larivière, 2000:33-35). Çevrimiçi elektronik yayınların derleme kanunu kapsamına alınması ile ayrıntılı olarak incelenmesi gereken en önemli konu, bu yayınlarla ilgili telif haklarının durumudur.

Teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan yeni bilgi kayıt ortamları ile bilginin paylaşımı, yayımı da daha kolay hale gelmiş ve böylelikle kullanımda daha fazla tercih edilir olmuştur. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler bilgisayarları birbirleri ile veri alışverişi yapabilecek şekilde bağlayarak bilgisayar ağlarını oluşturmuştur. Bu ağların toplamından oluşan internet, bilgiye ve bilgisayar kaynaklarına erişimi sağlamaktadır. Ağ üzerinde bulunan elektronik yayınlar nicelik ve nitelik olarak hızlı bir şekilde artmakta ve kullanılmaktadır. Ağ üzerinde milyonlarca bilgisayar, kullanımı tamamen serbest olan milyonlarca bilgi dosyası saklamaktadır. Bunların kimilerinin kullanımı serbest kimilerinin ki ise belirli bir ücret karşılığındadır. Bu duruma bağlı olarak Acun (2000:22); internetteki içeriğin artış göstermesinde iki etken olduğunu belirtmiş, bu etkenleri ise, kar amacı güderek yayın yapanlar ve paylaşma, öğrenme isteği ile yayın yapanlar olarak değerlendirmiştir.

Elektronik yayınların kontrolsüz bir şekilde yayılması özellikle ticari amaçla kamuya sunulan eserlerin yayıncılarını, endişeye sürüklemektedir ve yayıncılar, yasal ticari haklarını yayınlarına erişimi kısıtlayarak koruma yoluna gitmektedir (Larivière, 2000:18). Çünkü; elektronik ortamda varlık gösteren eserler kolayca

kopyalanarak çoğaltılabilmekte, üzerinde kolayca değişikliğe gidilebilmektedir. Bu durum, eser sahibinin hem mali hem de manevi haklarına tecavüzü olası kılmaktadır. İnternet üzerinde eserlerin hak sahipleri, eserlerine izinsiz erişimi, şifreleme ve parola gibi tekniklerle engelleyebilmektedir. Bu koruma tedbirlerini aşmak, aşmaya yarayan teknolojileri kullanmak ise telif hakkının ihlalini doğurmaktadır (Acun, 2000:18).

Kar amacı güden ve ağ üzerinde yer alan yayınlara kullanıcı erişiminin güvenli bir şekilde sağlanması için dijital imza veya kullanıcıların kayıt olarak aldıkları kullanıcı kodu ve parolası gibi yöntem ve teknikler kullanılmaktadır (Weiner, 1997). Ağ üzerinde varlık gösteren eserlerin derlenmesi durumunda kar amacı güderek veya haklarını korumak amacı ile yayınlarına şifre, parola gibi giriş engelleri koyan sayfaların derlenmesi nasıl olacaktır?; sorusu karşımıza çıkmaktadır. Eserin derlenmesi ve uzun dönem korunması için yayın sahibinden izin alınmalı ve kullanıcının hizmetine sunulurken ne gibi önlemler alınacağı yayın sahibinin mali ve manevi haklarını koruyacak şekilde bir sonuca bağlanmalıdır.

Eserlerinin yayımını elektronik ortamda yapan eser sahipleri kendi haklarını tehlikeye atmak istememektedir. Bu yüzden söz konusu eserlerin derlenmesi durumunda eser sahipleri eserleri için koruyucu önlemler getirilmesini istemektedirler. Çünkü yayının izinsiz olarak edinilmesi durumunda onun çoğaltılması, izinsiz dağıtımının yapılması veya farklılaştırılarak kullanılması ihtimalleri de söz konusu olabilmektedir. Bu nedenlerle; eser edinilirken hak sahibine eserin korunması adına her türlü güvence verilmelidir.

Kaynaklarına ulaşılmasında parola ve şifre gibi engel koyan yayınların haricinde bilgilerini paylaşımına açık tutan sayfaların durumu da çok net

gözükmemektedir. Bu duruma basit bir örnek verecek olursak; ücretsiz olarak ağ üzerinde yayımı yapılan bir Web sayfasının yayıncısı, sayfasını bir daha eskisi gibi görünmesini istemediğinden değiştirebilir. Yayın sahibi artık kimsenin görmesini istemediği bu eski sayfanın derlenmesine ve dolayısıyla saklanarak kullanıcılara sunulmasına gönüllü olabildiği gibi bu işleminin yapılmasına gönülsüz de olabilir. Bu durumda söz konusu ihtimallerin dikkate alınarak yayın sahibinden izin alınması gereksinimi ortaya çıkartadır (Kahle, 1997:83). Ulusal kütüphaneye; derleyeceği her yayın için eser sahibinden izin alma şartı koşulursa, zaten çevrimiçi ortamda sayıca çok fazla olan bu yayınlarla ulusal kütüphanenin nasıl başa çıkacağı bir soru olarak gündeme gelmektedir. Web sayfaları grafikler, metinler, resimler, dijital sesler gibi gittikçe uzayan bir listenin birleşiminden oluşmaktadır. Teknoloji geliştikçe de bu içerik de genişlemektedir. Bütün bu birleşenlerinin her birinin ayrı mülkiyet hakları vardır (Lynman, 2002). Ulusal kütüphanenin oluşturacağı bir Web arşivi için hızla büyüyen Web üzerinde var olan yayınların sahiplerinden izin alınması durumu çok karmaşık ve zaman alıcı olarak gözükmemektedir.

İster ticari kaygı taşısın ister taşımasın çevrimiçi olarak yayımı yapılan eserlerin derleme altına alınması için eser sahibinin bu konudaki izninin alınmasının getirdiği zorluk göz önünde tutularak çevrimiçi yayınları derlemede dar kapsamlı bir çalışmaya gidilmemelidir. Gelecekte yapılacak araştırmalar için araştırmacılara ne gerekeceği bilinemediğinden ulusal kütüphaneler misyonları gereği kapsamlı bir derleme geliştirme yoluna giderek derlediği bu materyalleri koruma altına almalıdır. Derleme kanunları, basılı yayınların derlenmesinde ulusal kütüphane ve çeşitli kurumlara tanıdığı yetkileri, Web üzerinde yayımı sağlanan bilginin derlenmesi içinde vermelidir.

3.2.2. Elektronik Yayınların Uzun Dönem Korunmasında Karşılaşılan Yasal Sorunlar

Derleme sürecinde edinilen elektronik yayınların korunarak gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir. Çevrimiçi ve çevrimdışı yayınların üzerindeki bilgi kolayca değiştirilebildiğinden, hem içerikte hem de görüntüde yayınlarda orijinallliği ve bütünlüğü garanti altına almak zordur (Larivière, 2000: 28). Elektronik ortamdaki bilgilerin gerçeğe uygun olarak, değiştirilmeden ve güvenli bir biçimde gelecek kuşaklara aktarılması bilimin güvenilirliği ve geleceği açısından son derece önemlidir (Tonta, 1997:314).

Kütüphanelerde uzun dönem korumanın sağlanması amacı ile elektronik yayınlar için çeşitli koruma teknikleri geliştirilmiştir. Rothenberg(1999), telif haklarının söz konusu koruma teknikleri ile yakından ilişkili olduğunu ve elektronik yayınları koruma aktivitelerinin telif hakları ve mülkiyet hakları gibi yasal konularla bağdaşmadığını fark etmiştir.

Teknolojinin eskimesi ulusal kütüphaneler için bir tehdit unsur olarak görünmektedir. Araştırmacıların yararlanmak isteyecekleri eski tarihli elektronik yayınlar sorunlu durumları ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlu durumlar, elektronik yayınının çalışacağı bir disk sürücüsünün bulunamamasından, elektronik yayının okunmasını sağlayacak gerekli yazılımın var olmayışına kadar gitmektedir. Bu tarz sorunların giderilmesi için “3.1.2. Elektronik Yayınların Depolanması ve Uzun Dönem Korunmasında Karşılaşılan Teknik Sorunlar” bölümünde getirilen çözümleri irdelenmiştir. Her ne kadar bu konuda bize bu yöntemler çözüm yolu gösterse de kanuni hükümler bu çözümlerin çok yasal olmadığını göstermektedir.

Örneğin; dokümanın içeriğini bir ortamdan bir diğerine aktaran migrasyon yöntemi bugünün kanunları altında, telif haklarını ihlal etmektedir (Lynman, 2002). Çünkü migrasyon yöntemi yayınlara uygulandığında genellikle yayınlarda gerçeğe uygunluk problemlerini ortaya çıkarmaktadır. Migrasyon yöntemi uygulanan yayında değişiklikler olur ve yayının orijinalliği bozulabilmektedir (Muir, 2001:663). Yayınnın orijinalliğinin bozulması, veri bütünlüğünün sağlanmaması, eser sahibinin mali ve manevi haklarını zedeleyici bir durumdur ve bu şartlarda eser sahibinin hakları çiğnenmiş olmaktadır.

Elektronik yayınların derleme kapsamına alınmasındaki amaç bu yayınları da basılı yayınlar gibi uzun dönem koruyarak erişilebilir kılmak ve bu yayınları bugünün ve geleceğın kullanıcılarının yararına sunmaktır. Derlemeyle alınan elektronik yayınların erişilebilir olması için elektronik yayını yorumlayacak olan yazılıma ve bu yazılımı çalıştıracak olan donanıma ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç göz önünde tutularak elektronik yayınları kapsam altına alacak olan bir derleme kanunun; elektronik yayını çalıştıran yazılımı, ona eşlik eden donanımı ve el kitaplarını da temin edecek tedbirleri içermesi gerekli görünmektedir. O halde bu çerçevede hazırlanan bir derleme kanununda elektronik materyallerin uzun dönem erişilebilir kılınmasını sağlamak için ulusal kütüphaneye kanunla verilecek bir yetki ile gerekli görüldüğü takdirde kütüphanenin bu yayınları kopyalama, formatlama, tazeleme veya migrasyona tabii tutma hakları olmalıdır. Böyle bir ayrıcalık ulusal kütüphaneye verilmezse elektronik yayınların geleceğe aktarılması mümkün olamayacaktır (The Legal Deposit..., 1996:29-30).

Elektronik materyalin bir ortamdan diğerine kopyalamasının yapılması; örneğın bir CD-ROM'un içeriğının veya müzikal bir CD'nin DAT'lara (digital

audio tape) transferinin gerçekleştirilmesi olayı; yeni bir ürünün tasarlanmış olmasına girmektedir. Elektronik yayınların varlığının uzun dönem korunmasındaki yasal zorluklarda böylece başlamaktadır (Cornish, 1994:346).

Bir eserin kopyalanabilmesi için belirlenmiş üç kriter vardır bunları; eserin yaşı, materyalin doğası ve kopyalama amacı olarak sıralayabiliriz.

Eserin yaşı: Telif hakkı belirli bir süre içerisinde son bulmaktadır. Ülkelerdeki yasaya bağlı olarak değişiklik gösteren bu süre 25 ile 100 yıl arasında çeşitlilik göstermektedir. Bu süreler materyalin tipine ve yayınlanması eser sahibinin ölümü gibi olaylara da bağlı olarak çeşitlenmektedir. Bu süre geçtikten sonra ise eserin kopyalanmasında yasal bir engel olmamaktadır. Eserlerin korunması aşamasında ise bu sürenin tam olarak bilinmesi gerekmektedir. Elektronik yayınlar söz konusu olduğu zaman ise eserin yaşı ile ilgili ciddi bir problemlerle karşılaşmaktadır. Genelde bu yayınların telif hakları ne zaman yayınlanmış ve üretilmiş olması ile ilgilidir. Böyle bir verinin ise elde edilmesi o kadar kolay değildir. Çünkü elektronik materyaller sürekli bir değişim içerisinde. Farklı edisyonlarının da belirlenmesi kolay değildir. Çünkü teknoloji eser sahibine uygun durumlarda çevrimiçi olarak hemen değiştirebilme fırsatı vermektedir.

Materyalin Doğası: Elektronik yayınlar doğası gereği koruma amaçlı kopyalarının yapılması problemleri durumlara sebebiyet vermektedir. Bu yayınların kolay kopyalanabilmesi, her ortamda yasal olmayan kopyalamaya zemin hazırlamaktadır. Bu durumda elektronik yayınların korunması nasıl olacaktır?; orijinal yayın kaybolduğunda veya zarar gördüğünde zarar nasıl karşılanacaktır? Bu sorunlarla pek çok ülke karşı karşıya kalmaktadır, yayınların korunması hususuna ve derleme kanununa çözüm olacak etkin ve tam bir formül bulunmaya çalışılmaktadır.

Kopyalamanın Amacı: Kopyalamanın amacı genelde içeriği korumak adınadır. Çoğu ülkenin, derleme kanunu aracılığı ile veya başka yollarla, edinilen bazı materyaller için kopyalanarak korumasına izin veren hükümler vardır (Cornish, 1994:341-342).

Ulusal kütüphanelere basılı materyalin korunması için tanınan esneklikler elektronik materyallerin korunması için de tanınmalıdır. Ulusal kütüphanede kullanıcıya sunulan ve kullanımı çok kırılgan olan materyallerin varlığı söz konusu olduğunda bu tarz yayınları uzun dönem kullanılabilir kılmak için kütüphanelerin kullanıcıya orijinal olan materyal ile değil de kopyası ile hizmet verilmesi bu esnekliğe bir örnektir. Bu istisnai durumlara sınırlılıklar getirilmesi mümkündür. Ancak ticari olarak hala satışta olan yayının kopyalanmasına izin verilmemesi ve bu durumda kütüphanenin bu yayını dışardan satın almak zorunda kalması getirilecek sınırlamalara örnek teşkil etmektedir (Scott, 2002:2). Çoğu ülkede kanunlar elektronik yayınların koruma amaçlı kopyasının alınması gibi sadece sınırlı konularda yapılacak işlemlere izin vermektedir (Muir, 2001: 623).

Lisans veya yasal izinler aracılığıyla yapılanlar haricinde yayına ait çoğaltma, yayma gibi eylemleri gerçekleştirme yetkisi sadece telif hakkı sahibine aittir. Avustralya, Kanada, Büyük Britanya ve Birleşik Devletlerde telif hakkı kanunu içerisinde kütüphanelere; piyasada uzun zamandır erişilemeyen yayınlar için, yayının bozulma veya zarar görmesi durumunda koruma amacı için saklanan kaynaktan çoğaltılmasına izin veren bazı tedbirler alınmıştır (Larivière, 2000:19).

Ulusal kütüphaneler için koruma en önemli konulardan bir tanesidir. Koruma olmaksızın geçmişin geleceğe aktarılması mümkün kılınamaz. Eser sahiplerinin ve üreticilerin bu konuda var olan kaygılarını anlamak ve onların telif haklarını teminat altına almak çok önemlidir (Cornish, 1994:349). Ulusal

kütüphanenin uzun dönem korumada üreticilere ve yayıncılara sunduğu dezavantajların dışında yayınlar için verilen uzun dönem erişim garantisi, üreticiler ve yayıncılar için bir avantaj olarak görünmektedir (Larivière, 2000: 17).

Yayınların gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak adına yayınların koruma amaçlı kopyalarının çoğaltılmasına izin verecek tedbirleri içermek üzere telif haklarını içeren kanunların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yayıncılar, yayınlarını elektronik ortamda kullanıcıya sunabilmek ve bu anlamdaki olanaklardan faydalanmak için bilgi teknolojilerine yaptıkları yüklü yatırımların getirirlerini, kamunun hizmetine sundukları yayınlar aracılığı ile almak istemektedirler. Bu sebeple yayıncılar ve bilgi üreticileri yeni teknolojilerin sunduğu; yayımlanmış materyale erişim ve bu materyali çoğaltma konusundaki olanaklar karşısında kaygılanmaktadırlar. Bu sorun yayın sahiplerinin mülkiyet hakları garanti altına alınmadıkça bilgi yayın sahipleri bu konuda yenilenecek olan derleme kanuna dahil olmak istemeyebilirler.

3.2.3. Elektronik Yayınların Kullanıcı Hizmetine Sunulmasında Karşılaşılan Yasal Sorunlar

Ulusal kütüphanelerin misyonu, ülke içerisinde yayımlanan basılı mirası oluşturan her formatta yayının edinimini sağlamak, korumak ve bu yayınların, yayını talep eden kullanıcıların yararına sunmaktır. Ulusal kütüphanelerin telif hakları kanunları içerisinde ayrıcalıklı durumda kalmak istemelerinin iki temel nedeni vardır. Bu nedenlerin ilki; ulusal kütüphanelerin edindikleri yayınları gelecek nesiller için korumak durumunda olmalarıdır. İkinci neden ise; kullanıcılar

tarafından talep edildiğinde ulusal kütüphanelerin bu yayınları kullanıcıların yararına sunmak durumunda olmasıdır (Scott, 2002:2).

Günümüz ortamında, eser sahiplerinin hakları ile kütüphane ihtiyaçları ve kütüphane kullanıcılarının hakları arasında dengeyi tutturmak gittikçe zor bir hal almaktadır. Eser sahibinin bakış açısıyla olay irdelendiğinde; kütüphanelerde gerekli önlemler alınmadıkça elektronik yayınların kötüye ve kontrolsüz olarak kullanılması çok kolay ve rahat olmaktadır (Scott, 2001:2). Elektronik bilginin kopyasının çoğaltılması ve yayılması çok kolay olduğundan, adil olmayan kullanımı önlemek ve telif haklarını garanti altına almak çok zordur (Larivière, 2000:28).

Bu durumda bilgi merkezlerine büyük görevler düşmektedir, bilgi merkezleri bilginin paylaşılması için kullanıcıya eserleri sunmakla beraber hem kullanıcıyı memnun etmekle hem de eser sahibinin haklarını korumakla yükümlüdürler. Kütüphaneciler bu dengeyi sağlamakla yükümlü bireylerken, kullanıcılar ise çalışmaların kopyalarını almayı kendi hakları gibi görmekte, bu eylemle eser sahibine zarar verebileceğini düşünmemektedir. Kütüphanecilerin misyonları, gerekli bilgiyi ihtiyacı olan kişiye sağlayarak bilginin paylaşılmasını ve bu yolla çoğalmasını sağlamaktır. Peki bu durumda derleme kanunu gereğince yayınları herhangi bir ücret ödemeksizin dermesine katan derleme kütüphanelerinde kullanıcıların hizmetine sunulan eser sahiplerinin hakları ne olacaktır? Bu sorunun cevaplanması derleme kanunlarıyla telif hakları kanunları arasındaki bu ilişki bir çözüme kavuşturulması ile mümkün olabilir.

İlk satış doktrinine göre; bir eserin bir nüshasını satın alan kişi onu istediğine satabilir, hibe edebilir ve uygun gördüğü biçimde dağıtabilir (Acun, 2000:18). Bu durum şu konuyu gündeme getirir; okuyucu yayıncının sunucusu

yerine bu elektronik kaynağa erişmek için ulusal kütüphaneyi kullanırsa durum ne olacaktır? Hepsi olmasa da çoğu telif hakkı kanunu bu durumu telif haklarının ihlali olarak değerlendirmektedir. Ulusal derme yayınların geleceğe aktarılması için korunması amacını taşıdığı kadar kullanıcıların bu dermenin her bölümünden ödeme yapmaksızın yararlanarak danışma ve araştırma işlevlerini yerine getirebilmeleri amacı ile kurulmuştur. Bu amaca göre elektronik yayınların da derlenmesi ile kullanıcılar ulusal kütüphanelerden, elektronik yayınlara ücret ödemeksizin erişim sağlayacaklardır. Bu durumda ticari veri tabanlarının erişimine izin verilirken telif hakları kanunu göz önüne alınarak analiz edilmelidir (Larivière, 2000: 31-33).

Samuelson (1995), bu konuyla ilgili şöyle bir örnek vermektedir. Library of Congress herhangi bir eserin elektronik kopyasını almış olsun, bu durumda söz konusu yayın, koleksiyondan herhangi bir ücret ödemeksizin yararlanmak isteyen kullanıcıların yararına sunulacaktır. Kullanıcılar kütüphaneye gelip bu yayından yararlanmak istedikleri zaman; telif haklarını ihlal etmeden elektronik kopyayı kullanmış olacaklardır. Bu durumda bu elektronik kopya ilk ve son satış olabilir. Samuelson(1995)'un bu örneği daha da ileri götürülerek derleme kanunu ile dermelerini geliştiren kütüphanelere yansıtıldığında ise “ilk satış” diye bir şeyden söz bile edilmemiş olmaktadır.

Elektronik yayınların doğası bu materyallerin, kopyalanmasına, üzerinde değişiklik yapılmasına ve çok kısa süre içinde yayılmasına imkan vermektedir. Elektronik yayınların kopyası ile orijinali arasında hiçbir fark olmaması; gelişen teknolojinin eser sahibi için getirdiği dezavantajlardan bir tanesidir. Bu nedenle özellikle ticari kaygı taşıyan eser sahipleri yayınlarının ulusal kütüphanelerde kullanımından ötürü kaygı duymaktadır. Ulusal kütüphaneler kullanıcıya hizmet

sunarken, eser sahiplerinin haklarını da korumakla görevlidirler. Bu nedenle kullanıcıya sundukları hizmetlerde bu yayınlar için adil olmayan paylaşımı önleme yoluna gitmelidirler. Elektronik yayınların kullanıcı yararına sunulurken kopyalama yapmayı ve yayın üzerinde değişiklik yapmayı engelleyen sistemlerin çalıştırılması adil olmayan paylaşımı engellemek adına atılacak önemli bir adım olarak görülmektedir. Ulusal kütüphaneler tarafından alınan bu tarz önlemler yayıncıları kaygılarından uzaklaştırır önemli bir etken olarak nitelendirilmektedir.

Elektronik yayınların derlenerek gelecek kuşaklara aktarılmasının teminat altına alınması için kapsam olarak gelişen teknolojik gelişmelere uyum sağlayamayan derleme kanunlarının güncellenerek yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Elektronik yayınları da kapsamına alarak günümüz ihtiyaçlarını karşılaması beklenen Derleme kanunları; koleksiyonlarına elektronik yayınları dahil ederek bu yayınların uzun dönem korunmasını ve erişimini sağlayacak olan derleme kütüphaneleri ve enstitüler için bazı haklar vererek onların var olan misyonlarını daha rahat gerçekleştirmelerine imkan tanınmalıdır.

Yeni bir yasama önerisinin hazırlanması zaman alıcıdır ve büyük bir organizasyonel çaba gerektirmektedir. Tam doğru, eksiksiz bir yasa hazırlamak ise olası değildir. Fakat yasa önerisi yapmada harcanan zaman ve para, elektronik yayınlara uzun dönem erişim olanakları ve bunun için gerekli kalıcı işletim ve donanım ile kıyaslandığında çok küçüktür (The Legal Deposit..., 1996:11). Başlangıç çalışmaları ulusal kütüphanelerin bu konudaki atılımlarda Derleme Kanununun değişmesini bekleyemediğini göstermektedir. Ulusal kütüphaneler üretim şekline bakmaksızın her tür elektronik yayının derlenmesini kendi sorumlulukları olarak görmektedirler ve ulusal kütüphaneler günü gelecek için

korumak adına bu konuda önlemler almaktadırlar. Bu çalışmalar yapılırken de yürürlükte olan Telif Hakkı alanındaki yasaya da uymak zorundadırlar (Kavcic, 2002:3).

Yasal Sorunlara Getirilen Çözümler

Enformasyon teknolojilerinin gelişmesi ile ortaya çıkan yayın türleri yasal sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu yayın türlerinin kültürel miras kapsamında korunması amacıyla derleme kapsamına alınması gerektiği gibi, derleme kapsamında bu yayınlara uygulanacak işlemlerinde telif hakları kanunları bakımından desteklenmesi gerekli görünmektedir. Bu konuda çalışmalar yaparak çevrimiçi ve çevrimdışı elektronik yayınları derleme kapsamına alan ülkeler telif hakları konusunu değerlendirmiş ve derleme kanunlarını bu duruma göre yapılandırmışlardır.

Birleşik Krallık'ta 2003 yılında yürürlüğe giren derleme kanunu tüm formdaki elektronik yayınların derlenmesine olanak tanımaktadır. Derleme kanunu içinde 1988 tarihli telif hakkı kanunda yapılan değişikliklere yer verilmiş ve derleme kanununun ilgili hükümlerinde belirtilen elektronik yayınlarda derleme amacıyla gerçekleştirilecek eylemlerin telif haklarını ihlal etmiş sayılmayacağı belirtilmiştir.

Danimarka'da yürürlüğe giren ve tüm formdaki elektronik yayınları kapsayan derleme kanunu da telif haklarını ihlal etmeksizin yapılandırılmıştır. Özellikle çevrimiçi yayınların derlenmesinde ulusal kütüphanenin bu yayınları edinme, depolama ve kopyalarını üretmekle yetkili olduğu ve derleme kanununca, ulusal kütüphaneye verilen hakların diğer kanunlara ters düşmediği belirtilmiştir. Ayrıca ulusal kütüphane telif hakları kanunu çerçevesinde kamunun bu yayınlardan yararlanmasına olanak tanımaktadır.

Norveç'e ait derleme kanunda, ulusal kütüphane ve belirlenen diğer kütüphanelerin, telif haklarında verilen sınırlılıklar doğrultusunda derleme amacına yönelik olarak derleme nüshasını yönetme hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır.

Derleme Kanununu tüm formda elektronik yayınlara kadar genişleten Kanada'da da bu konu üzerinde durulmuş ve gerekli yasal önlemler alınmıştır. Derleme kanununca verilen sorumluluklar doğrultusunda Kanada Ulusal Kütüphanesinin, derleme amacına yönelik olarak yaptığı uygulamalar ülkenin telif hakları kanunu ile örtüşmekte ve telif hakları ile ilgili sorunlu bir duruma sebebiyet vermemektedir. Bu durum derleme kanununda verilen bir açıklama ile belirtilmiştir .

Proje bazında yürütülen çalışmaların yasal tabana oturtulmak istenmesindeki başlıca sebeplerden biri telif hakkı sorunlarıdır. Çünkü proje yasal tabana oturtulmadığından, derlenecek olan her eser için yayın sahibinden izin alınması gerekmektedir. Hızla artış gösteren çevrimiçi yayınlarda ise bunu yapmak gittikçe zorlaşmaktadır. Aynı zamanda ülkenin kültürel varlığını tamamlayan çoğu eserin ticari kaygılardan ötürü bu çalışmalara dahil edilmek istemeyeceği de unutulmamalıdır. Söz konusu zorluk proje çalışmalarının sınırlı sayıda çevrimiçi yayını derlemesine olanak tanıyacak bu ise gelecekte ki araştırmacıları çok fazla tatmin etmeyecektir. Ayrıca gelişen teknolojiyi izleyerek elektronik yayınları derlemek maliyeti yüksek bir çalışmadır. Bu çalışmanın maliyetinin karşılanması devlet desteği olmaksızın ulusal kütüphanelerin diğer görevlerinin mali külfetleri ile birlikte yürütebileceği basit bir işlem değildir. Bundan dolayı bu çalışmaların yasal tabana oturtulması ayrı bir önem taşımaktadır.

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK KAYNAKLARIN DERLENMESİ SORUNU

4.1. Yasal Durum

Enformasyon teknolojisinin hızlı gelişimi ile beraber; enformasyonun oluşturulması, çoğaltılması, iletilmesi ve saklanması eylemlerinde şekil değişikliği yaşanmıştır. Bu şekil değişikliğinin sunduğu avantajlar, elektronik ortamda bulunan enformasyonun daha yoğun bir şekilde hayatımıza girmesine sebep olmuştur. Bir süre önceye kadar sadece basım tekniklerinin kullanılması ile oluşturulan yayın varlığımız artık elektronik ortamda da kendini göstermiş ve oluşturulan elektronik yayınlar kültürel mirasımıza dahil olmaya başlamıştır. Ülkelerin kültürel mirasını oluşturan her tür düşünce eserinin korunarak şimdiki ve gelecek zamandaki araştırmacıların hizmetine sunmayı amaç edinen derleme kanunları, yaşanan bu teknolojik gelişmeler doğrultusunda kültürel bir boşluk yaşanmasına olanak tanımaksızın her türlü yayın için derleme uygulamalarının gerçekleştirilmesini güvence altına almak zorundadır. Ancak teknolojik gelişmelerin çok kısa bir sürede çok büyük atılımlar göstermesi kültürel mirasın eksiksiz olarak derlenmesini olası kılamamıştır. Derleme uygulamalarının başlangıcından bu yana basım teknikleri ile üretilen yayın türlerini temel alması, teknolojinin geliştirdiği yeni yayın türlerinin yasal kapsamda derlenmesine imkan vermemiştir.

Gelişen teknoloji her tür düşünce eserinin, optik, manyetik ve dijital ortamlarda üretilerek elektronik ortamda kullanılmasına olanak tanımaktadır. Dolayısıyla bu grubu oluşturan elektronik yayınlar gün geçtikçe daha fazla bir şekilde kültürel yayın varlığımıza dahil edilmektedir. Elektronik yayınlar, basılılar gibi fiziksel taşıyıcılara sahip olabildikleri gibi herhangi bir taşıyıcıya ihtiyaç

duymaksızın ağlar aracılığı ile iletilmekte ve kullanılabilirler. Bu özelliklerinden dolayı elektronik yayınlar iki kategoride değerlendirilmişlerdir. Ağlar aracılığı ile iletilen yayınlar çevrimiçi olarak nitelendirilirken fiziksel taşıyıcıya sahip olan yayınlar ise çevrimdışı sözcüğü ile tanımlanmıştır. Dolayısıyla elektronik yayınların doğalarından kaynaklanan bu özellikler yeni terimlerle ifade bulan bir çok kavramı da yanında getirmiştir. Oluşumları enformasyon teknolojisinin gelişiminden önceye dayanan ve sadece basım teknikleri ile üretilen yayınları kapsayan derleme kanunlarının bu yeni yayın türlerini kapsamı için köklü değişikliklerle desteklenmesi gerekmektedir. Nitekim enformasyon teknolojisindeki gelişmeyi gözlemleyerek, kültürel varlığın artık elektronik ortamlar aracılığı ile de ifade edilmeye başlandığını fark eden ülkeler derleme kanunları kapsamına elektronik yayınları almışlardır. Daha öncede belirtildiği gibi çevrimiçi ve çevrimdışı olarak iki grupta ele alınan elektronik yayınların derleme kanunları kapsamına girmesi kolay olmamıştır. Ancak fiziksel taşıyıcıya sahip olan çevrimdışı yayınlar basılılarla benzer özellik gösterdiğinden derleme kanunu çerçevesinde değerlendirilmesi çevrimiçi yayınlara kıyasla daha hızlı gerçekleşmiştir. Derleme süreci içinde çevrimiçi yayınlara ait yasal, teknik ve yönetsel sorunların aşılabilmesi söz konusu yayınların çevrimdışı yayınlar kadar hızlı bir şekilde yasal olarak derlenmesine olanak tanımamıştır. Bu nedenle kanunları kapsamına çevrimiçi yayınları dahil eden ülkeler sayılıdır. Bu ülkeler daha öncede belirtildiği gibi Birleşik Krallık, Danimarka, Güney Afrika Kanada, Norveç, ve Yeni Zelanda'dır. Kültürel varlığın bir parçası olarak değerlendirilen çevrimiçi yayınların derlenmesi yasal bir tabana dayandırıldığı gibi bu süreçte deneyim kazanmak isteyen bazı ülkelerce proje kapsamında da yürütülebilmektedir.

Ülkemizde derleme işleri 1934 tarih ve 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ve 1981 tarih 17465 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği ile yapılmaktadır. BYRDK ile ülkemizin kültür ve bilgi birikiminin sergilendiği düşün ve sanat ürünlerinin izlenmesi, duyurulması ve geleceğe aktarılması eylemleri yasal bir çerçeve içine alınmaya çalışılmıştır. Yürürlüğe girdiği ilk yıllar itibarı ile oldukça güncel hükümler içeren Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu (Polat,1999:598), 1950’li yıllarda gereksinimleri karşılayamadığı ve kapsamının genişletilmesi gerektiği öne sürülerek tartışılmaya başlanmıştır. Kanunun değiştirilmesi için çeşitli girişimler yapılmış ve ne yazık ki girişimler sonuçsuz kalmıştır. 1950’lerden başlayarak günümüze kadar gelen BYRDK’yı değiştirme girişimleri Polat (1999a)’ın Başlangıcından Günümüze Derleme Çalışmaları adındaki yüksek lisans tezinde ayrıntı ile incelenmiştir. Derleme kanunumuzun değiştirilmesi için son olarak, 1998 tarihinde Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan ve Milli Kütüphane Başkanlığı ve Türk Kütüphaneciler Derneği, Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği ile çeşitli üniversite ve araştırma kurumlarının yoğun çalışmaları ile daha önceki taslak çalışmaları temel alınarak biçimlendirilen “Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu Taslağı”nı görmekteyiz. Kültür Bakanlığı Hukuk Müşavirliği ve 16 bakanlık tarafından incelenen kanun taslağı hakkında olumlu görüşlerin geldiği bilinmesine rağmen taslak henüz yasal bir tabana oturtulmamıştır. Bu nedenle 1934 tarihli BYRDK günümüze kadar ilk günkü yapısını koruyarak gelmiştir. Dolayısıyla BYRDK aracılığı ile yalnızca basım teknikleri kullanılarak üretilen eserlerin derlenmesi mümkün olmaktadır. Enformasyon teknolojilerinde yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda oluşumu 72 yıl öncesine dayanan BYRDK’nın içerdiği

hükümlerle amacını gerçekleştirebilmesi olası değildir. Çünkü kültürel varlığımızı oluşturan fikir ve sanat eserlerinin üretimi yalnızca basım teknikleri ile oluşturulanlarla sınırlı kalmamıştır. Ülkemizde uygulanan derleme kanunu ise adından da anlaşıldığı üzere sadece basılı eserleri derlemekle sorumlu tutulmuştur. Enformasyon teknolojisinde yaşanan gelişmeler çevrimiçi ve çevrimdışı olarak adlandırılan elektronik yayınları hayatımıza ve dolayısıyla kültürel varlığımıza dahil etmesine rağmen 1934 tarihli Derleme Kanunumuzun 1. maddesinde derlenmesi gereken eserler; yalnızca baskı usûl ve teknikleri ile üretilen yayınlar olarak sınırlandırılmıştır. Bu sınırlama BYRDK'nın 1. maddesinde şöyle verilmiştir;

“Madde 1: Türkiye’de her türlü baskı usûlleriyle basılıp neşredilen ikinci maddede yazılı basma yazı ve resimleri basanlar bunların beş nüshasını Maarif Vekaletinin emrine vermeye mecburdurlar.”

Kanunun 1. maddesine göre 2. maddesi yapılandırılmış ve 2. madde de derlenecek yayınlar belirlenmiştir. 2. madde derlenecek yayınları şöyle tanımlamaktadır;

“Türkiye’de her türlü baskı usûlleri ile basılıp neşredilen gazeteler, ajans tebliğleri, mecmualar, kitaplar, risaleler, tahsil tezleri, haritalar, atlaslar, tablolar, oyma baskılar(gravür), her çeşit resimler, sanat kıymetine haiz duvar ilanları, kılavuzlar, planlar, krokiler, destan ve şarkı mecmuaları, musiki notaları, dans notaları ve tiyatro piyesleri, cemiyet ve şirketlerce neşredilen raporlar, her çeşit kataloglar, takvimler, yıllıklar, yıllaçlar ve muhtıralar derleme altına verilmek mecburiyetindedir.”.

BYRDK'nın ikinci maddesinde, derlenecek olan yayın türleri belirlenmiştir. Kanunumuzun oluşturulma tarihinin 1934 yılına dayanması ve daha sonra üzerinde

hiçbir düzenleme yapılmaması yeni bilgi kayıt ortamlarına ait yayın türlerinin derleme kapsamına alınmasına engel olmaktadır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen güncelliğini yitiren 1934 tarihli Derleme Kanununu oluşturan kanun koyucular, sonradan ortaya çıkabilecek ve yasa kapsamına alınması düşünülmemiş yayın türlerinin derleme kapsamına alınması adına 2527 sayılı BYRDK'nın 2. maddesi, 2. paragrafına: “memleketin kültür hayatıyla alakası olduğu Maarif Vekilliğince tespit ve ilan olunan eserler de bu mecburiyete tabi tutulabilir” hükmünü yerleştirmişlerdir. Fakat bu hükmün derleme uygulamalarına getirdiği esneklikten yararlanılamamıştır. Bu hükümden yararlanılamamasının sebebi derleme kanunun derlenecek eserlerin çoğaltılma yöntemini, baskı usûl ve teknikleri ile sınırlandırmasından kaynaklanmaktadır. 1. maddede yapılmış bu sınırlama elektronik ortamda bulunan yayın türlerinin derlenmesinde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kültür yaşamımız bakımından önemi yadsınamayacak olan optik, manyetik ve dijital formlarda elde edilebilen metin, ses ve görüntü kayıtlarının derlenmesine ait hükümler 1934 tarihli BYRDK'nın içinde bulunmadığından bu tür yayınların derleme kanunu aracılığı ile derlenmesi mümkün olmamaktadır.

Enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişimlere kayıtsız kalmamak amacıyla biçimlendirilen “Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu(Tasarı)”nın 1934 tarihli BYRDK'ya göre çok güncel hükümler içerdiği tartışmasız bir gerçektir. Oluşturulan tasarıda derlenmesi öngörülen yayınlar üretim teknikleri ile sınırlandırılmamış ve derleme kapsamı bugünün ve geleceğin bilgi üretim teknolojilerini kapsayacak şekilde esnek tutulmaya çalışılmıştır. “Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu(Tasarı)”nın 2. maddesinde derlenecek

eserlerin kapsamı belirlenmiştir. Kanun tasarısının 2. maddesinde verilen kapsam şöyledir;

“...ülkemizde bugün uygulanan ve teknolojik gelişmelere paralel olarak ortaya çıkacak çeşitli basma ve (ozalit, teksir, ofset, optik, manyetik, elektronik ve benzeri gibi) başka çoğaltma yöntemleri ile satılmak ya da parasız olarak dağıtılmak üzere üretilen her türlü çoğaltılmış fikir ve sanat eserlerinin devlet tarafından derlenmesi ile ilgili esasları kapsar. ”

Kanun tasarısında derlenmesi gerekli görülen yayınlar, bugün kullanılan basma ve çoğaltma yöntemleri ile gelecekte teknolojik gelişmelerin paralelinde ortaya çıkacak basma ve çoğaltma yöntemleri ile üretilen her türlü fikir ve sanat eserini kapsamaktadır. Verilen tanımın daha net anlaşılması amacıyla Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda yer alan *eser* kavramının açıklanmasında yarar vardır;

“Eser; sahibinin hususiyetini taşıyan ve aşağıdaki hükümler uyarınca ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulüdür ” (Fikir..., m.1).

Aynı kanunun 7. maddesi kamuya sunulmuş her türlü eseri, “fikir ve sanat eseri” başlığı altına dahil etmektedir. İlgili hüküm Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda şöyle ele alınmıştır;

“ Alenileşmiş ve yayımlanmış eserler. Hak sahibinin rızasıyla umuma arz edilen bir eser alenileşmiş sayılır.

Bir eserin aslından çoğaltma ile elde edilen nüshaları hak sahibinin rızasıyla satışa çıkarılma ve dağıtılma yahut diğer bir şekilde ticaret mevkiine konulma suretiyle umuma arz edilirse o eser yayımlanmış sayılır” (Fikir..., m:7).

Bu tanıma göre; kamuya sunulmuş olan her yayın eser sayılmaktadır. Fiziksel taşıyıcıya sahip olan elektronik yayınların aslının çoğaltılması ile elde edilen nüshaların satılması veya dağıtılması ile eser alenileşmiş sayılmakta ve kanun kapsamına girmektedir. O halde ağ üzerinden metin, resim, melodi veya video yayımlayan herkes bu materyalleri kamunun erişimine sunmuş kabul edilmektedir. Dolayısıyla fiziksel taşıyıcıya sahip tüm bilgi kayıt ortamlarında bulunan yayınlar çoğaltılmış fikir ve sanat eserlerine dahil edildiği gibi ana sunucu da tek kopyası bulunan yayınlarda kamuya sunulduğu için tartışmasız olarak çoğaltılmış fikir ve sanat eserlerinin kapsamına girmektedir.

Çevrimiçi ve çevrimdışı olarak ayırt etmeksizin tüm elektronik yayınları kanun kapsamına alan ülkelerde derlenecek materyalin kapsam aralığının olabildiğince esnek tutulduğu dikkat çekmektedir. Bu konudaki kapsamlı kanunu ile diğer ülkelere örnek olan Norveç'te derlenecek materyal tanımı herhangi bir çoğaltma yöntemine bağlı kalmaksızın, bilgi depolama ortamlarına göre yapılmış ve derlenecek materyalde kamuya sunulma şartı aranmıştır. Diğer ülkelerde de kanunların bu çerçeveye üzerine dayandırıldığı gözlenmektedir.

Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu Tasarısında verilen kapsam bugün uygulanan ve gelecekte ortaya çıkacak çeşitli çoğaltma yöntemlerini içermektedir. Bu kanun tasarısı kapsamı oldukça geniş ve esnek görünmektedir. Ancak çevrimiçi ve çevrimdışı tüm elektronik yayınları kapsamına dahil eden ülkelerin derleme kanunları ile arasındaki fark bu ülkelerin derleyecekleri eserleri “yayımlanmış” kavramına dayandırmasına rağmen bizim taslağımızda böyle bir hükme yer verilmemiş olmasıdır. kanun tasarısında *yayımlanmış* kavramına ait geniş bir tanım aralığının verilmesi bu konuda ileride çıkabilecek sorunları ortadan

kaldıracaktır. Bu nedenle Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 7. maddede verilen “alenileşmiş ve yayımlanmış eser” tanımının derleme kanunu tasarısında yer almasının uygun olacağı düşünülmektedir.

1934 tarihli Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununda elektronik yayınları derlememize engel olan başka bir ifade de yine 1. madde de üzerinde durulan ve derleme teslim etmekle yükümlü tutulanlardır. BYRDK’umuz da verilen 1. madde, 2. maddede belirtilen yayın türlerini *basanları* eserlerini derlemeye vermekle yükümlü tutar. Oysaki daha öncede belirtildiği gibi yaşanan gelişmeler fikir ve sanat eserlerinin üretilme tekniklerini değiştirmiştir. Bundan dolayı derleme vermekle yükümlü olan kişileri sadece söz konusu eserleri *basanlar* olarak ifade etmek çok doğru olmayacaktır. Günümüz şartlarında yayın türlerine bağlı olarak bu yayınların dağıtımını ve üretimini yapanlar sadece baskıcılar değildir. Enformasyon teknolojisindeki gelişmeler bilginin üretilmesinde ve yayılmasında gelişmelere ve değişmelere sebep olmuştur. Metin, grafik, görsel, işitsel veriler elektronik bir formda oluşturulabildiği gibi bu ortamda yayılıp çoğaltılabilmektedir. Bu durumda klasik anlamda verilen *basanlar* teriminin haricinde görsel işitsel ürünlerin yapımını destekleyen kişilerin de *yayımcı* kategorisinde kanun kapsamına girmesi veya başka bir tanımla derleme kanununda verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle yapılacak olan *yayımcı* tanımının kapsamlı olmasında yarar vardır. Üretilen eserin yayımcı tarafından desteklenerek çoklu kopyalarının kamuya dağıtılması ile ürün kamuya sunulmuş yani yayımlanmış olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle verilecek olan yayımcı tanımının klasik aralığında çıkarılarak enformasyon teknolojisinin gelişmesi ile desteklenen yeni yayın türlerini kamuya sunmayı amaç edinmiş bireyleri kapsamayı sağlanmalıdır.

1934 tarihli derleme kanunun yerini alması için oluşturulan “Çoğaltılmış Fikir ve Sanat eserlerini Derleme Kanunu Tasarısı”na baktığımızda 1934 tarihli kanundaki *basanlar* ifadesinin yerini geniş bir yelpazeye bıraktığı dikkat çekmektedir. Tasarının 4. maddesinde belirlenen derlenecek eserleri, derlemeye vermekle yükümlü olan derleme mükelleflerinin 6. maddede açıklandığını görmekteyiz. 6. maddeye göre derleme mükellefleri; yayıncı, yayıncının olmadığı durumlarda basımevi ya da matbaa, yapımcı ya da üretici olarak belirlenirken yayımlanmamış olan tezleri ve patentlerin sorumluları olarak bu eserleri hazırlayan ya da hazırlatan gerçek ya da tüzel kişiler sorumlu tutulmuştur. Bunun haricinde pul, kağıt para harita ve krokiler için sorumlu tutulan kişiler ise bu eserleri kullanmak ya da dağıtmak için çoğaltma işlemleri yapan gerçek ya da tüzel kişiler olarak belirlenmiştir.

Çevrimiçi ve çevrimdışı olarak ayırt etmeksizin tüm elektronik yayınları kanun kapsamına alan ülkeler de derleme mükellefleri için verilen tanım aralığı sadece geleneksel yayınları yapanlarla sınırlı tutulmamıştır. Bu ülkelere ait kanunlarda derleme mükellefi olarak kabul edilen yayıncı tanımı kapsamlı olarak yapılmış veyahut derleme mükellefi olarak yayıncı, yapımcı, dağıtıcı şahıslara ait ayrıntılı tanımlara kanun kapsamında verilmiştir.

1934 tarihli Derleme Kanunumuzun düzenlenmesi veya değiştirilmesi söz konusu olduğu zaman derlenecek yayın ve derleme mükellefleri için verilen kapsamın geniş ve esnek tutulması günümüzde kullanılan ve gelecekte ortaya çıkabilecek enformasyon teknolojilerini kapsam altına alması bakımından çok önemli olarak görünmektedir. Aksi takdirde hızla gelişen enformasyon teknolojilerini yakalayabilmek için derleme kanunumuz sık aralıklarla yeniden düzenlenmek zorunda kalacaktır. Çünkü enformasyon teknolojisinde yaşanan gelişme ve

değişmelerin çok hızlı seyretmesi kapsamlı olarak yapılandırılmayan derleme kanunun güncelliğini çabuk yitirmesine sebep olacaktır.

Son olarak biçimlendirilen “Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu” tasarısının kanunlaşması ile ülkemize ait düşün ve sanat ürünlerinin eksiksiz olarak derlenmesi sağlanacaktır. Çünkü tasarıda verilen derlenecek materyal kapsamı yurt içinde gerçekleştirilen her türlü yayın üretimini yansıtabilecek kapsam ve güncelliktir. Dolayısıyla kapsamlı bir derleme uygulamasına bağlı olarak bibliyografik denetim koşullarının daha verimli olarak gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır.

Kapsamlı bir derleme kanunun yapılandırılmasında göz önünde tutulması gereken diğer bir yasal konuda telif hakları konusudur. Çünkü elektronik yayınlara uygulanan derleme işlemlerinin her basamağında telif hakları ile ilgili yasal problemler yüzeye çıkmaktadır. Elektronik yayınların doğası bu materyallerin, kopyalanmasına, üzerinde değişiklik yapılmasına ve çok kısa süre içinde çok fazla sayıda kişiye iletilmesine imkan verdiğinden derleme basamaklarını oluşturan edinim, hizmete sunma ve koruma aşamaları, derleme uygulamalarında telif hakkı konusunu gündeme getirmektedir.

Yurt dışında elektronik yayınların derlenmesi ile ilgili gerek yasal sistemde gerekse proje bazında yapılan çalışmalarda elektronik yayınların derleme amacına yönelik olarak edinilmesi, kullanıma sunulması ve korunması için yapılan gerekli işlemlerin hepsi yayın sahibinin entelektüel ve ekonomik haklarını düzenleyen telif hakları kanunları ile koordineli olarak yürütülmektedir. Daha çok çevrimiçi yayınların derlenmesine yönelik olarak yapılandırılan proje bazındaki sistemlerin yasal bir tabana dayanmaması, derleme sürecine alınacak yayınlar için yayın

sahipleri veya yayıncılar birliği ile yapılacak anlaşmaları ön plana çıkarmaktadır. Aksi takdirde proje bazında yürütölen çalışmalarda yayın sahibinin telif haklarını ihlal eden bir işleme gidilmemektedir.

Derleme kanunlarına çevrimiçi ve çevrimdışı tüm elektronik yayınları dahil eden ölkelerde ise derleme kanunlarının telif hakkı kanunları ile eşgüdömlü çalıştığı dikkat çekmektedir. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgilendirme 3.2 Yasal Sorunlar bölümünde “Yasal Sorunlara Getirilen özömler” başlığı altında ele alınmıştır. Derleme uygulamalarını eksiksiz olarak gerçekleştirmemizi sağlamak için, BYRDK’unun yerine yapılandırılacak kanun tasarısının ve telif hakların koruyan Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun birlikte incelenerek birbirini tamamlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.13.12.1951 tarih ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 7931 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak, 01 .01. 1952 tarihinde yürürlöğe girmiştir . 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1983, 1995, 2001 yıllarında ve 2004 yılı içinde iki kez değişikliklere uğratılmıştır. İletişim, basım ve dağıtım teknolojilerinde ve bunlara bağlı olarak uluslararası hukukta meydana gelen gelişmeler göz önüne alınarak telif hakkı kanunlarının güncelleştirildiği bilinmektedir. Nitekim enformasyon teknolojisinde yaşanan gelişme ve değişmeler kapsamında Fikir ve Sanat Eserleri Kanunda yapılacak düzenlemelerin derleme kanunumuzla eşgüdömlü olarak yapılandırılmasında yarar vardır. Çünkü; elektronik yayınların edinilmesinden, uzun dönem korunması ve kullanıcıya sunulmasına kadar derlemenin her aşamasında telif hakları ile ilgili sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Eser sahibinin haklarını koruyan telif hakları kanunun, derleme kanununca yapılacak işlemlere ayrıcalık tanımaması ulusun kültörel mirasının oluşumunu tehlikeye atmaktadır. Çünkü elektronik yayınları kapsayan derleme

uygulamalarına ait edinim, koruma ve hizmete sunma aşamalarında telif haklarını ilgilendiren sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Elektronik yayınlara ait bu süreçlerde gerçekleşecek olası hak ihlallerini anlayabilmek amacıyla Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu aracılığı ile korunan eser sahiplerinin haklarını incelemekte yarar vardır.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu; eserlerin sahiplerine manevi ve mali olmak üzere iki grupta ele alınan haklar tanımaktadır. Bu haklar;

Manevi haklar:

- Eseri umuma arz yetkisi (Fikir..., m.14)
- Adının belirtilmesi- eser sahibi olarak tanıtılma- hakkı (Fikir..., m.15)
- Eserde değişiklik yapılmasını men etme yetkisi (Fikir..., m. 6 ve 17-1)
- Sahibinin, eserin aslına varma hakkı (Fikir..., m.17-2)

Mali haklar: Eserinden ekonomik olarak yararlanma hakkıdır.

- İşleme hakkı (Fikir..., m.21)
- Çoğaltma hakkı (Fikir..., m. 22)
- Yayma hakkı (Fikir..., m.23),
- Kiralama ve kamuya ödünç verme hakkı,
- Temsil hakkı (Fikir..., m. 24),
- İşaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla iletim hakkı, (Fikir..., m.25)
- Radyo, TV gibi araçlarla iletilen eserlerine ilişkin ödemelere dair hak. (Fikir..., m. 43-1)

Elektronik ortamdaki bilgilerin kolayca kopyalanabilmesi ve olduğu gibi veya değiştirilerek aktarılabilmesi telif hakkı kanunlarının elektronik yayınlara uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Elektronik yayınların doğasının getirdiği bu

zorluklar söz konusu yayınların mali ve manevi haklarının korunmasında bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu engellerin ortadan kaldırılması için eser sahiplerinin haklarını ihlal eden durumların bilinmesi gerekmektedir.

Eser sahiplerinin mali ve manevi haklarının ihlalini doğuran eylemler aşağıda verilmiştir.

Manevi haklara tecavüz halinde oluşan suçlar

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 71. maddesinde manevi haklara tecavüz durumları aşağıda verilmiştir;

- a) Alenileşmiş olsun veya olmasın eser sahibinin veya halefinin yazılı izni olmadan bir eseri umuma arz etmek veya yayımlamak suçu,
- b) Eser sahibi veya halefinin yazılı izni olmadan bir esere veya çoğaltılmış nüshalara ad koyma suçu,
- c) Başkasının eserini kendisinin veya kendi eserini başkasını eseri olarak gösterme suçu,
- d) Kaynak göstermemek veya yetersiz, yanlış ya da aldatıcı kaynak göstermek suçu,
- e) Eser sahibinin yazılı izni olmaksızın bir eseri değiştirmek suçu.

Mali haklara tecavüz halinde oluşan suçlar

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 72. maddesinde mali haklara tecavüz durumları aşağıda verilmiştir;

- a) Hak sahibini yazılı izni olmaksızın ve Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa aykırı olarak eseri herhangi bir şekilde işlemek suçu,
- b) Hak sahibini yazılı izni olmaksızın ve Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa aykırı olarak eseri herhangi bir şekilde çoğaltmak suçu,

- c) Hak sahibini yazılı izni olmaksızın ve Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa aykırı olarak, eserin veya işlenmelerinin veya çoğaltılmış kopyalarının satılması suçu,
- d) Hak sahibini yazılı izni olmaksızın, dijital ortamlar da dahil, değişik yöntemlerle eseri yaymak, yayıma aracılık etmek suçu,
- e) Hak sahibini yazılı izni olmaksızın, bir eseri kiralamak veya kamuya ödünç vermek suçu,
- f) Hak sahibini yazılı izni olmaksızın, yapılan nüshaları yasal veya yasal olmayan yollardan ülkeye sokmak ve ticaret konusu yapmak ve kullanmak suçu.

Derleme kanununun elektronik yayınlara kadar genişletilmesi ile çevrimiçi ve çevrimdışı yayınların da edinilmesi şart koşulmaktadır. Derleme kanunu ile edinilen yayınlar ise derleme kütüphaneleri koleksiyonuna katılmakta ve bu kütüphanelerin misyonu gereği edinilen elektronik yayınlar uzun dönem korunarak bugünün ve geleceğin kullanıcılarına hizmet vermek için sunulmaktadır. Çevrim içi ve çevrim dışı yayınların bu süreçlerden geçmesi dahilinde telif hakları ile ilgili yaşanması olası sorunlar bölüm “3.2.2.2 Yasal Sorunlar” başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu aşamaların telif haklarını içeren kanuna aykırı olmaksızın işlemesi gerekmektedir. Aksi takdirde, yukarıda adı geçen ihlallerin gerek kullanıcı gerekse çalışanlar tarafından derleme amacına yönelik olağan süreç içerisinde gerçekleştirilmesi söz konusu olmaktadır.

Bunun yanı sıra; elektronik yayınların kullanıcıya sunulması işleminin gerekli önlemler alınmaksızın gerçekleştirilmesinde eser sahibi ile kullanıcıları buluşturmada bir köprü görevi olmayı üstlenen kütüphaneler, eser sahibinin mülkiyet haklarının çiğnenmesinde aktif bir pozisyonda kalmış olmaktadır. Elektronik yayınların çoğaltılmasının çok kolay olması, elektronik yayınların ağ üzerinden yayılması ile

çok kısa sürede sayısız insana ulaşabiliyor olması ve yine söz konusu yayınlar üzerinde değişiklik yapmanın rahat olması elektronik yayın sahiplerinin maddi ve manevi haklarını korumayı zorlaştırmaktadır. Elektronik yayınların, kullanıcıya açılması sürecinde; eser sahibinin haklarını koruyacak aynı zamanda kullanıcının bilgi ihtiyacını tatmin edecek yollar aranmalıdır. Kullanıcının elektronik yayınları uygunsuz kullanımlarına izin vermeyecek şekilde kaynaktan istifade etmesi sağlanmalıdır.

Sonuç olarak;enformasyon teknolojilerinin hızlı gelişimi büyük değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Son 40 yıl içerisinde yaşanan gelişimlerin sonuçları insan hayatının alışkanlıklarını temelden sarsmıştır. İnsanoğlunun alışkanlıklarının değişmesi onu sınırlayan kurallar bütününe de yer yer değişmesini gerektirmiştir. İnsanlık tarihinin var oluşundan bu yana gözlenen not tutma eğilimi yaşadığımız bu dönem içinde şekil değiştirmiştir. Bu şekil değişikliği basılı ortamlarda üretilen ve yayılan bilgiyi, elektronik ortamda üretilen ve yayılan bilgiye tercih etmemiz sonucunu doğurmuştur. Bu alışkanlığın değişmesi daha çok yayıncının, elektronik ortam kanalıyla yayınlarını kamuya buluşturmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda elektronik ortamda yayınların oluşturulmasını ve kamuya yayılmasını sağlayan yeni bir sektör oluşmuş, oluşan sektör bu anlamda hizmet verebilmek amacıyla enformasyon teknolojilerine büyük yatırımlar yapmıştır. Yapılan bu yatırımların getirisini kamuya sunduğu yayınlarla karşılamak isteyen yayıncılar, sahip oldukları ticari haklardan ödün vermek istememektedirler. Yayıncıların bu davranışlarının temelinde bu sektöre yapılan yatırımlardan başka elektronik ortamda üretilen yayının değiştirilme ve değiştirilerek veya değiştirilmeden kopyalanarak çoğaltılma risklerinin yüksek olması da yatmaktadır. Bu sebeplerden dolayı

elektronik yayınların basılı yayınlar gibi derlenmesi kolay olmamaktadır. Basılı yayınlarda bir denge çerçevesinde tutulan haklar, elektronik yayınlar içinde sağlanmalıdır. Bu durumda bilgi üreticilerinin ve bilgi tüketicilerinin arasındaki hakları bir denge çerçevesinde tutmak bu hakları koruyan derleme kanunları ve telif hakkı kanunlarının birbiri ile eşgüdömlü çalışmasına bağılıdır. Elektronik yayınların derlenmesini de kapsam içine alacak bir derleme işi yürütölürken elektronik yayınların ediniminde, korunmasında ve kullanıcıya sunulmasında eserin maddi ve manevi haklarına yönelik ihlaller söz konusu olabilir. Bu nedenle amacı söz konusu materyalleri korumak, bugünün ve geleceğin araştırmacılarının hizmetine sunmak olan derleme uygulamalarına bu doğrultuda bazı esneklikler tanınmalıdır. Böyle bir hak tanınmazsa elektronik yayınların korunarak geleceğe aktarılması bir şanstın ibaret olacaktır. Derleme işlemlerinin sağlıklı olarak yürütölübilmesi için telif hakları kanunları ve derleme kanunları eşgüdömlü çalışarak, bu amaçta yapılacak olan ihlallerin istisnai tutulması gerekmektedir.

Elektronik yayınların derlenmesi sürecinde ortaya çıkan bu engellere yasal tabanda çözüm üretilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bu engellerle başa çıkmak zordur. 1934 tarihli BYRDK'nın yerini alması düşünölerek tasarlanan "Çoğaltılmış fikir ve Sanat eserlerini Derleme Kanunu Tasarı"sın da bu konu ile ilgili her hangi bir yasal düzenlemeye gidilmediğı görünmektedir. Düzenlenecek olan kanun taslağında bu konunun dikkate alınması gerekmektedir.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda bulunan ve hükümlerinin içerikleri bakımından derleme uygulamalarını ilgilendiren maddeler bulunmaktadır. Kapsamlı bir derleme kanununa dahil edilecek çevrimiçi ve çevrimdışı yayınlar için önemli olduğı düşünölün bu maddelerin incelenmesinin uygun olacağı düşünölmüştür.

Kanun kapsamında “alenilemiş ve yayımlanmış eser” başlığı altında kamuya sunulan her yayın Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun ilgi alanında olduğu kabul edilmiş ve ilk kez 2004 yılı düzenlemelerinde yapılan değişiklikle çevrim içi ortamda umuma sunulan yayınlar hakkında bir hükümde bulunulmuştur. Buna göre Fikir ve Sanat eserleri Kanununda eser sahiplerine tanınan haklar çerçevesinde çevrimiçi yayınlarda eser sahibine ait mali ve manevi hakların ihlalleri söz konusu olduğu durumlarda bu ihlale sebebiyet veren çevrim içi elektronik yayınlar için suç duyurusunda bulunabilme hakkı verilmiştir. Bu değişiklikle beraber kanun çevrim içi yayınları muhatap olarak kabul etmiş sayılmaktadır. Bu madde aşağıdaki gibidir;

“Değişik fıkra: (03.03.2004-5101 s. Y. m.25) Dijital iletim de dahil olmak üzere işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla servis ve bilgi içerik sağlayıcılar tarafından eser sahipleri ile bağlantılı hak sahiplerinin bu kanunda tanınmış haklarının ihlali halinde, hak sahiplerinin başvuruları üzerine ihlale konu eserler içerikten çıkarılır. Bunun için hakları haleldar olan gerçek veya tüzel kişi öncelikle bilgi içerik sağlayıcısına başvurarak üç gün içinde ihlalin durdurulmasını ister. İhlalin devamı halinde bu defa, Cumhuriyet savcısına yapılan başvuru üzerine, üç gün içinde servis sağlayıcıdan ihlale devam eden bilgi içerik sağlayıcısına verilen hizmetin durdurulması istenir. İhlalin durdurulması halinde bilgi içerik sağlayıcısına yeniden servis sağlanır. Servis sağlayıcılar, bilgi içerik sağlayıcılarının isimlerini gösterir listeyi her ayın ilk iş günü Bakanlığa bildirir. Servis sağlayıcılar ile bilgi içerik sağlayıcıları, Bakanlıkça istendiği takdirde her türlü bilgi ve belgeyi vermekle yükümlüdür. Bu maddede belirtilen hususların uygulanmasına ilişkin usûl ve esaslar Bakanlık tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir”.

Bu düzenleme ile çevrim içi yayınların oto kontrolünün yapılmış olması sağlanmaktadır. Ayrıca çevrim içi yayınlarda bir sorun olarak görülen yayının doğruluğu ve güvenilirliği de yine kanun da bulunan bu hükmün konu hakkında sorunlu ve sorumlu bireyler tarafından etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi ile sağlanabilir. Ancak bu etkinliğin sağlanabilmesi için bireylerin bu konuda var olan haklarından haberdar olması sağlanmalıdır. Ayrıca kanunda yapılan bu düzenleme ile Kültür Bakanlığına her ayın ilk iş günü servis sağlayıcılarının bilgi içerik sağlayıcılarının isimlerini gösterir listeyi iletmesi, gerek bu düzenlemenin etkin olarak gerçekleştirilmesi aşamasında, gerekse derleme kanununa çevrim içi yayınların dahil edilmesi durumunda kanun hükümlerinin işlevselliği arttıracaktır.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun kapsamında kültür mirasımızın korunması ve devam ettirilmesi amacı ile çoğaltılmış fikir ve sanat eserlerini derlenmesini öngören madde 2001 düzenlemeleri ile kanuna eklenmiştir. Bu madde de;

“Ek Madde 5 (Ek:21.02.2001-4630s. Y. m.33) Bu Kanun kapsamında korunan çoğaltılmış fikir ve sanat eserleri kültür mirasının korunması ve devam ettirilmesi amacıyla Kültür Bakanlığı tarafından derlenir.

Fikir ve sanat eserlerini çoğaltan eser veya hak sahibi gerçek veya tüzel kişilerin çoğaltılan eser veya hak sahibi gerçek veya tüzel kişilerin çoğaltılan eser nüshalarından, çoğaltımından itibaren bir ay içinde en az beş nüshayı derlemek üzere vermeleri zorunludur.

Derlenecek eserler, bu eserleri verecekler ve sorumlulukları, derleme işlemlerini yürütecek birimler; derlenecek nüshaların sayısı, verileceği kuruluşlar, derlemeyle ilgili diğer işlemlere ilişkin usûl ve esaslar Kültür Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.”

Ülkemizde derleme bağımsız bir kanun aracılığı ile yürütülmektedir. Zaten var olan ve hala değişmeksizin yürürlükte kalan 1934 tarihli 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu işletilmeye çalışılırken, derlemeye ait hükümlerin telif haklarını içeren Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda yinelenmesinin var olan Derleme Kanunun eskimiş hükümlerini yenilemek adına atılmış bir adım olarak görülmektedir.

4.2. Örgütsel Yapı ve İşleyiş

Ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelen birimlerin yine ortak amacı gerçekleştirmek için bir birliktelik içerisinde hareket etmeleri örgütlenme ile sağlanabilir. Ortak amaca ulaşılması doğrultusunda örgütü oluşturan birimlerin koordineli çalışması, hareket birlikteliğinin sağlanması açısından önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. O halde örgütü oluşturan birimlerin birbirinden haberdar olması, etkin yapısal birlikteliğin sağlanması ve ortak amacın gerçekleştirilmesi bakımından önemlidir.

Derleme uygulamalarının ortak amacı yurt içinde üretilen bilgiyi kayıt altına almak, üretilen bilgileri yeni bilgilerin üretilmesini sağlamak amacıyla kullanıcılara sunmak ve derlenen tüm bu bilgileri koruyarak gelecek kuşak kullanıcılara bir kültür mirası kapsamında bırakmaktır. Bu durumda derleme uygulamalarının ortak amaç doğrultusunda ilerlemesi için iyi yapılandırılmış bir örgüt sistemine ihtiyacı vardır. Derleme uygulamalarının alanı ülke içinde belirli bir bölge ile sınırlı değildir. Bu sebeple ülke sınırları çerçevesinde derleme uygulamalarının etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi ancak iyi düzenlenmiş bir örgütsel yapı ile gerçekleştirilebilir. Uygulanan derleme işlerinin verimli olarak yapılabilmesi,

derleme uygulamalarını gerçekleştiren birimlerin koordineli çalışmasına da bağlıdır. Bu bölümde iyi yapılandırılmış ve koordineli çalışan örgüt yapısına ulaşabilmek amacıyla ülkemiz de derleme uygulamalarının izlediği örgütsel yapı incelenecektir.

2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ile derleme işlerinin ülke çapında örgütlenmesi adına yetki Maarif Vekaletine (Milli Eğitim Bakanlığı) verilmiştir. Vekalet 16.7.1934 tarihinde yayımlanan bir talimatname uyarınca, derleme işlemlerinin Milli Talim Terbiye kanalı ile yürütüleceğini duyurmuştur. Yine aynı talimatnamede Basma Yazı ve Derleme Müdürlüğünün İstanbul’da faaliyet göstereceği belirtilmiştir. 1935 yılında ise derleme işlemlerinden sorumlu birim, Maarif Vekaletinin Yayın Direktörlüğü olarak değiştirilmiştir (Polat,1999a:155). 1978 yılında bir anlaşma ile bu sorumluluk Milli Eğitim Bakanlığından Kültür Bakanlığına devredilmiştir. Bu anlaşmadan sonra Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü’nü belirten “Derleme Müdürlüğü”, Kültür Bakanlığı’nın Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak çalışmalarına devam etmiştir.

Ülkemizde uygulanan derleme sürecinde, üretilen eserlerin tek merkezde toplanarak bu merkezden belirlenen derleme kütüphanelerine dağıtılma işlemi Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı Derleme Müdürlüğünce, bu eserlerin korunarak saklanması ve hizmete sunulması işlemleri BYRDK’da belirtilen derleme kütüphanelerince, bu eserlerin kamuya duyurulması amacıyla bibliyografya hazırlama işlerinin yapılması ise Milli Kütüphaneye bağlı Bibliyografya Hazırlama Şube Başkanlığınca gerçekleştirilmektedir. Bu bölümde derlemeden sorumlu birimlerin örgütsel yapı içinde görevleri incelenmeye çalışılacaktır.

Kütüphaneler Genel Müdürlüğünün görevlerinden biri; milli kültürü yansıtan ürünleri bulunabilir kılarak vatandaşların bu ürünlerden yararlanmasını sağlamaktır. Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne ait bu görev aşağıdaki gibi ifade edilmiştir;

“Halkımızın geçmişteki her çeşit eserlerimizi kolaylıkla bulmasını ve onlardan faydalanmasını sağlamak” (Kütüphaneler...,2005).

Milletimizin kültürel varlığını oluşturan fikir ve sanat eserlerinin toplumun bilgi ve yararına sunmak, saklayarak geleceğe ulaştırmak üzere belli bir miktarının kanunla devlete verilmesini sağlayarak bibliyografik denetim koşullarını gerçekleştirmek amacıyla yurt genelinde üretilen eserlerin toplanması çalışmalarının yapılması Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Derleme Müdürlüğünce gerçekleştirilmektedir.

Derleme süreci içinde önemli bir yeri olan Derleme Müdürlüğünün başlıca görevleri Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliğinde aşağıdaki gibi verilmiştir;

- a) Derleme Kanunun kapsamına giren her türlü fikir ve sanat türünü eksiksiz derlemek,
- b) İstanbul'da bulunan basımevlerinin eksiksiz olarak kayıtlarını tutmak,
- c) Derleme yükümlülüğünü yerine getirmeyenler hakkında gerekli işlemlerin yapılması için durumu ilgili makama bildirmek,
- d) Derlediği fikir ve sanat ürünlerinin gerekli işlemlerini tamamlayarak 15 gün içinde derleme alan kütüphanelere göndermek,
- e) Üç aylık ve yıllık olarak derleme istatistiklerini düzenleyerek Bakanlığa bildirmek. Derleme Müdürlüğü bir anlamda derleme işlemlerinin kalbi olarak işlev görmektedir. Üretilen bütün yayınlar Derleme Müdürlüğü aracılığı ile bir

araya getirilmekte, düzenlenmekte ve kanunla belirlenen derleme kütüphanelerine Derleme Müdürlüğü tarafından gönderilmektedir.

İstanbul’da bulunan Derleme Müdürlüğü’nce derlenen eserlerin nüshaları, aşağıda adları verilen derleme kütüphanelerine gönderilmektedir.

BYRDK’da yer alan derleme kütüphaneleri;

1. Milli Kütüphane,
2. Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi,
3. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi,
4. Beyazıt Devlet Kütüphanesi,
5. İzmir Milli Kütüphanesi olarak belirlenmiştir.

1976’da çıkan bir yasa ile T.B.M.M. Kütüphanesinin de derleme kütüphanesi olarak benimsenmesi ile derleme alan kütüphane sayısı 6’ya yükselmiştir. Derleme kütüphaneleri derlenen eserleri koruyarak saklamak, bugünün ve geleceğin araştırmacılarının yararına sunmakla sorumludur.

Milletimizin kültürel varlığını oluşturan fikir ve sanat eserlerini yurt genelinde toplayarak ilgili kütüphanelere gönderen Derleme Müdürlüğü’ nün yanı sıra yurt içinde üretilen fikir ve sanat eserlerini uluslararası standartlarda kayıt altına alarak, evrensel düzeyde bibliyografik denetimin gerçekleştirilmesine katkıda bulunan ISBN (International Standard Book Number) Türkiye Ajansı da uygulamalarını Kütüphaneler Genel Müdürlüğü bünyesinde gerçekleştirmektedir. Bibliyografik verilerin düzenlenmesinde şekil ve içerik yönünden standartlaşmayı sağlamak amacıyla “Uluslararası Standart Bibliyografik Niteleme: International Standart Bibliographic Description (ISBD)” başta olmak üzere “Uluslararası Standart Kitap Numarası: International Standard Book Number (ISBN)” ve “Uluslararası Standart

Sürelî Yayın Numarası: International Standard Serial Number (ISSN)” gibi nitelemeler geliştirilmiştir. Bibliyografik denetime yönelik olarak çalışan ISBN Türkiye Ajansı 1987, ISSN Türkiye Ajansı ise 1992 yılından beri Kütüphaneler Genel Müdürlüğü bünyesinde hizmet vermektedir. ISBN, hızla değişen ve gelişen dünyada artan bilgi üretimini izleyebilmek ve geniş çapta kullanıma sunmak için yayınları uluslararası bir yöntemle düzenleyerek bu anlamda standart oluşturmakta; belirli bir yayımcının yayımladığı bir materyalin kimliğini tanımlamaktadır (Derleme Sorunları ve..., 1998:91). Yurt genelinde üretilen fikir ve sanat ürünlerine verilen bu standartlara ait uygulama ve kontrol çalışmalarının ülkemizde olduğu gibi bir ISBN-ISSN ajansı tarafından gerçekleştirilmesi söz konusu olduğu gibi ISBN ve ISSN uygulamalarının ulusal bibliyografik denetimin en önemli araçlarından birisi olan bibliyografyaları yayımlamakla yükümlü merkez tarafından yapılması da dünya çapında yaygınlıkla görülmektedir. Bu merkezlerin genel olarak ülkelerin ulusal kütüphaneleri olduğu bilinmektedir (Derleme Sorunları ve..., 1998:92). Ülkemizde, yurt genelinde üretilen eserleri toplama ve derleme kütüphanelerine dağıtma işlemlerini Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı olarak Derleme Müdürlüğü yürütmekte, derlenen eserlerin duyurulması amacıyla kayıt altına alınması işlemini Milli Kütüphane bünyesinde Bibliyografya Hazırlama Şube Başkanlığı yapmaktadır. Bunların yanı sıra uluslararası standartlarda niteleme numarası verme işlemi Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı ISBN Türkiye Ajansı tarafından yürütülmektedir.

Ülkemizde, ulusal anlamda yapılan bibliyografik denetimle, uluslararası bibliyografik denetimin yapılmasını sağlayan ve bu konuda ülkemizde görevlendirilen birimlerin birbirlerinden bağımsız çalıştığını görmekteyiz.

Uluslararası bibliyografik denetimin sağlanması, büyük ölçüde ulusal düzeyde yapılacak bibliyografik denetimin başarısına bağlıdır. Ancak ülkemizdeki uygulamalara baktığımızda ne ulusal bibliyografik denetimi sağlamaya çalışan Milli Kütüphaneye bağlı Bibliyografya Hazırlama Şube Başkanlığının ne de uluslararası bibliyografik denetimin sağlanması için oluşturulan ISBN Türkiye ajansının çok sağlıklı verileri yansıtmadığını görmekteyiz.

Dünyadaki uygulamalardan farklı olarak ülkemizde derleme sorumluluğu ulusal kütüphaneden bağımsız bir birim tarafından yürütülmektedir. Oysa derleme işlemlerinin ulusal kütüphane tarafından yürütülmesi uygulamada çıkan yaşanan bazı prosedür zorluklarını ortadan kaldırırken, derlenen materyallerin bir an önce gereksinim duyanların hizmetine sunulması içinde önemlidir (Polat,1999:602).

Derleme sürecinde yurt genelinde üretilen fikir ve sanat eserlerinin toplanarak kanunda belirlenen kütüphanelere dağıtılması işlemi daha öncede belirtildiği gibi Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı Derleme Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Kütüphanelerle ilgili hizmet ve standartları geliştirmekle, ilkeler koyup uygulamakla görevli tek tüzel kuruluş Kültür Bakanlığına bağlı olan Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'dür. Kütüphaneler Genel Müdürlüğünün kapsam alanında ise yalnızca halk kütüphaneleri bulunmaktadır. Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı olmayan Milli Kütüphane, 29 Mart 1950 tarihinde kabul edilen kuruluş kanunu ile yasal kimlik kazanmıştır. Milli Kütüphane'nin Kuruluş Kanunu'na Milli Kütüphane'nin görevleri yansıtılmıştır. Milli Kütüphanenin görevleri kısaca; "Milli kültür araştırmalarını mümkün kılmak, bu maksada elverişli bütün eserleri ve belgeleri bir araya toplayarak esaslı bir merkez oluşturmak ve aynı zamanda yurtiçi ve yurtdışından gelen bilgi isteklerini karşılayarak her türlü bilim ve sanat

araştırmalarını kolaylaştırmak" olarak belirtilmiştir (Milli Kütüphanenin Kuruluşu Hakkında...,1950).

Derleme kanunu gereği ülkenin kültür ve bilgi birikimin sergilendiği düşün ve sanat ürünlerinin toplanması ile oluşan ulusal dermeyi izlemek adına bibliyografik denetimin gerçekleştirilmesi gereksinimi doğmuştur. Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunun yürürlüğe girdiği 1934 yılında Türkiye’de henüz Milli Kütüphanenin olmaması, dünyanın hiçbir yerinde bibliyografya hazırlamakla ve yayımını üstlenmekle yükümlü olmamasına rağmen bibliyografya hazırlama sorumluluğunun Derleme Müdürlüğüne verilmesine sebep olmuştur (Acaroğlu;1997:44). ulusal kütüphanemiz olan Milli Kütüphanenin kurulmasında yaşanan gecikmeden ötürü yaşanan bu örgütsel sorun Milli Kütüphanenin kurulması ile ortadan kalkmıştır. Milli Kütüphanenin ülkemizde yayımlanan tüm eserleri kapsadığı koşulundan yola çıkılarak, ulusal bibliyografya yayımlama sorumluluğu Derleme Müdürlüğünden alınarak Milli Kütüphane bünyesinde oluşturulan Bibliyografya Enstitüsüne verilmiştir. 1952 yılı içinde UNESCO’nun yardımı ile Milli Kütüphane bünyesinde “Bibliyografya Enstitüsü” kurulmuştur. 18 Mayıs 1955 tarihinde kabul edilen “Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkındaki 5632 Sayılı Kanuna Ek Kanun” ile Enstitü yasal kimliğine kavuşmuştur. Enstitünün adı 1983’de Bibliyografya Merkezi olarak, 1993’te ise Bibliyografya Hazırlama Şube Müdürlüğü olarak düzenlenmiştir (Derleme Sorunları ve..., 1998:90). Şube Müdürlüğü; milli bibliyografik denetimin sağlanması için Derleme Kanununa göre derlenen kitap, dergi, gazete gibi süreli yayın ve nota, harita, afiş, takvim vb. kitap dışı materyalin bibliyografik künyelerini içeren Türkiye Bibliyografyası ve yine aynı Yasaya göre

derlenen süreli yayınlardan seçilmiş makale künyelerini kapsayan Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nı hazırlamaktan sorumludur.

Daha öncede üzerinde durulduğu gibi Türkiye'de derleme uygulamaları 1934 yılında yürürlüğe giren Derleme Kanunu uyarınca yapılmaktadır. Bu kanuna göre Türkiye'de her türlü baskı usulleri ile basılıp kamuya sunulan her eser derlemeye tabi tutulmaktadır. Bu kanunun amacı Türk ulusunun kültürel varlığını oluşturan fikir ve sanat ürünlerinin, en etkin ve sağlıklı bir biçimde toplumun bilgi ve yararına sunulmasını ve ulusal kültür birikiminin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda fikir ve sanat ürünlerinin toplanmasını, bu yayınların korunarak kamuya sunulmasını ve ulusal bilgi birikiminin kayıt altına alınmasını sağlayan kurumlar örgütsel yapı içinde yerlerini almıştır. Yurt genelinde basılan fikir ve sanat eserlerin tek bir el altında toplanarak gerekli birimlere dağıtımının yapılmasından Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü, ulusal bilgi birikiminin korunarak saklanması ve araştırmacıların yararına sunulmasından BYRDK'da belirlenen derleme kütüphaneleri, ulusal bilgi birikiminin kayıt altına alınmasından ve bu birikimden kamunun haberdar edilmesinden Milli Kütüphane'ye bağlı bulunan Bibliyografya Hazırlama Şube Müdürlüğü sorumlu tutulmuştur. Bunun dışında evrensel bibliyografik denetimin sağlanması amacı ile geliştirilen Uluslararası Standart Bibliyografik Niteleme sisteminde ulusal standartların belirlenmesi için Kütüphaneler Genel Müdürlüğü bünyesinde hizmet veren ISBN Türkiye Ajansına yetki verilmiştir.

İncelenen bu örgüt sistemi içerisinde işleyiş, yurt genelinde üretilen eserlerin Derleme Müdürlüğünce toplanması ile başlamaktadır. Yurt genelinde üretilen fikir ve sanat eserlerinin eksiksiz toplanması derleme sürecinin en önemli basamağıdır. Bu

nedenle Derleme Müdürlüğü kurulduğu zaman bu görevi en etkin şekilde gerçekleştirmek için Türkiye’de en çok eserin basıldığı il olan İstanbul’da faaliyete geçmiştir (Cunbur, 1998:176). Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliğinde belirtilene göre; İstanbul dışında kalan bölgelerde Bakanlıkça uygun görülen illerde kurulan derleme bürolarıyla; diğer illerde ise İl Halk Kütüphanesi müdürlüklerinin sorumluluğu altında derleme işlemleri gerçekleştirilmektedir. Kütüphanesi bulunan ilçelerde İlçe Halk Kütüphanesi; kütüphane olmayan ilçelerde ise Kaymakamlıkların görevlendireceği birimlerce derleme işlemleri yürütülmektedir. Derleme müdürlüğünde, İstanbul’da derlenen eserleri ve diğer illerden derlenerek gelen eserlerin teslim alınmasından, kayıt işlerinin yapılmasından, derleme kütüphanelerine gidecek olan yayınların listelerinin oluşturulmasından, teslim alınan yayınların sağlamlığına bakılmasından, sevkıyata hazır hale gelmesi işlemlerinde İstanbul ili Derleme Servisi ile Anadolu ve Trakya illeri Derleme Servisi sorumlu tutulmuştur.

Derleme kütüphanesi olan diğer illerde üretilen eserler bu illere bağlı il halk kütüphaneleri tarafından derlenir ve yine bu illerde bulunan derleme kütüphanelerine iletilmekte, kalan nüshalarsa İstanbul’da bulunan Derleme Müdürlüğüne gönderilmektedir. Derleme Müdürlüğüne gönderilen ürünler de işlemlerden geçtikten sonra derleme alan diğer kütüphanelere aktarılmaktadır.

Derleme kütüphaneleri koleksiyonlarını oluşturan bu eserleri uzun dönem koruyarak saklamakla ve bilgi kullanıcılarının hizmetine sunmakla yükümlüdürler. Bu işleyiş içerisinde derlenen eserlerin denetiminin yapılarak, ulusal bibliyografyalar aracılığı ile bu eserlerin kamuya duyurulmasında görevli olan birim Milli Kütüphane bünyesinde oluşturulan Bibliyografya Hazırlama Şube Başkanlığıdır. Ulusal bibliyografyalar; ulusal yayınların güvenilir ve kapsamlı kayıtlarının düzenli olarak

ve en az gecikme ile toplu olarak çıktığı yayınlardır (IFLA International...1979:27). Bu tanıma bağlı olarak ülkeye ait yayınların ulusal bibliyografyalara tam olarak yansıtılması ve ulusal bibliyografyaların en kısa aralıkta çıkarılması gerekmektedir. Ancak yasal tabanda var olan eksikliklere örgütsel yapıdaki düzensizlikler de eklenince ulusal bibliyografyanın amacını gerçekleştirmesinin gittikçe zorlaştığı anlaşılmaktadır. Gerek derleme kütüphanesi olması gerekse derlenen ürünlere ait tutulan kayıtlarla kamuyu eserler hakkında bilgilendirme işleminin yapıldığı yer olması nedeniyle uygulamaların sonuçlarının en etkin olarak izleneceği yer olarak Türkiye'nin ulusal kütüphanesi olma görevini üstlenen Milli Kütüphanenin incelenmesi güncel durumun tespit edilmesi için uygun görülmüştür.

Milli Kütüphane 1950 tarihinde kabul edilen kuruluş kanunu ile yasal bir kimlik kazanmıştır. Millî Kütüphane Başkanlığı, 5632 sayılı Millî Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun ve derleme kanunu ile kendisine verilen görevleri yapmaktadır. Milli Kütüphane, Kültür Bakanlığı'na bağlı bir başkanlık statüsünde; Başkan ve Başkan Yardımcısına bağlı üç Daire Başkanlığı ve 17 Şube Müdürlüğünden oluşan bir örgütlenme yapısı dahilinde hizmet vermektedir. Hizmet veren şube müdürlükleri; Bütçe ve Mali İşler Şube Müdürlüğü, Personel ve Evrak Şube Müdürlüğü, İç Hizmetler Şube Müdürlüğü, Kitap dışı Materyaller Şube Müdürlüğü, Okuyucu Hizmetleri Şube Müdürlüğü, Kataloglama ve Sınıflama Şube Müdürlüğü, Araştırma-Geliştirme ve Koordinasyon Şube Müdürlüğü, Aksesyon (Derleme) Şube Müdürlüğü, Bibliyografya Hazırlama Şube Müdürlüğü, Yazma ve Nadir Eserler Şube Müdürlüğü, Atatürk Belgeliği ve Bibliyografya Şube Müdürlüğü, Mikrofilm ve Cilthane Şube Müdürlüğü, Bilgi İşlem Şube Müdürlüğü, Süreli Yayınlar Şube Müdürlüğü, Dış İlişkiler ve Kültürel Faaliyetler Şube Müdürlüğüdür.

Milli Kütüphanenin derleme sürecinde var olduğu konumu daha iyi saptayabilmek için 26.03.2006 tarihinde Aksesyon (Derleme) Şube Müdür'ü Nevride Bahçeci ile, Süreli Yayınlar Şube Müdür'ü Mahmut Eröztürk ile, Kitap Dışı Materyaller Şube Müdür'lüğünden Meral Arıkan ile ve Bilgi İşlem Şube Müdür'lüğünden Cengiz Aslan ile birebir yapılan görüşmeler sonucunda Milli Kütüphane ile ilgili aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir.

Milli Kütüphanenin amaç, işlev ve projelerini gerçekleştirmesine olanak tanıyan bağımsız bir bütçesi vardır. 2005 yılı itibarı ile Milli Kütüphaneye 5,5 (3,5 milyon cari bütçe, 2 trilyon yatırım bütçesine ayrılmıştır) milyon olarak ayrılan bir bütçeye sahiptir. Milli Kütüphanenin, kitap, süreli yayın ve kitap dışı materyalden oluşan koleksiyonu 2005 yılı sonu itibarıyla toplam 2.338.023 adet olarak belirlenmiştir. Bu nicelikte bir koleksiyonda esas payı derleme yolu ile gelen eserler meydana getirmektedir. Milli Kütüphane koleksiyonunun büyük bir kısmı derleme yolu ile oluşturulmaktadır. Derleme yolu ile kütüphaneye gelen yayınlar derleme kanunumuzda anıldığı üzere baskı usûl ve teknikleri ile üretilen yayınlarla sınırlı kalmakta, optik, manyetik ve dijital ortamlarda bulunan yayınlar derleme yolu ile Milli Kütüphaneye ulaşamamaktadır. Milli Kütüphane ise derleme ile gelen yayınlar haricinde yurt içinde kamuya sunumu gerçekleştirilen optik, manyetik ve dijital yayınların satın alımına gitmemektedir. Ulusal kültür mirasını gelecek nesillere bırakmak, bilgi üretimini arttırmak için derleme kanunu aracılığı ile yapılan derleme çalışmaları çok etkin sonuçlar vermemektedir. Kapsamı dar olan kanunumuz baskı usûl ve teknikleri dışında üretilen yayınları toplayamadığı gibi kanun kapsamında üretilen yayınları da derlemeye almakta sıkıntı çektiği görülmektedir. Derlemeye alınamayan kaçak eser sayısı çok fazladır. Milli Kütüphane bünyesine o yıl içinde

ulaşan kitap sayısı ile o yıl içinde alınan ISBN sayısını kıyasladığımızda bunu net olarak görebilmekteyiz. 2005 yılı itibarı ile derlenen kitap sayısı 17, 216 iken ISBN verilen yayın sayısı 26, 000'dır. Bu sayısal açık derleme ile kütüphaneye gelemeyen yayın sayısını ortaya koymaktadır. Fakat diğeri bir taraftan da farklı bir durum göze çarpmaktadır. Yayıncıya her hangi bir yaptırım uygulamaksızın, yayıncının kendi rızası ile başvuru da bulunduğu ISBN uygulamasına yurdun her bölgesinden aynı derecede talep gösterilmemektedir. Bu durum göze alınarak ISBN almayan yayınların da olduğu unutulmamalıdır. Derleme kanunca derlemeye teslim edilen fakat ISBN almayan kitapların varlığı koleksiyon içinde dikkat çekmektedir. Bu durum ise her iki kurumda da eksikliklerin yaşandığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ne sadece derleme uygulamaları ile derlenen yayınlarla ne de ISBN alan yayınlarla oluşturulacak bir ulusal bibliyografyanın gerçekçi sonuçlar vereceğini beklemek pek yerinde olmaz.

ISBN uygulamalarının herhangi bir yaptırımı olmamasına rağmen ISBN alan yayın sayısının fazla olması, bu uygulamaların yayıncıya sağladığı avantajlara ve ISBN verilen yayın kapsamının geniş olmasına bağlıdır. Uluslararası bu standartlara verilen isimler her ne kadar yalnızca süreli yayın ve kitapları nitelese de; CD, kaset, atlaslar vb. yayınlara da ISBN verildiği için Kültür Bakanlığına ait broşürlerde genel bir ifade ile her ürün "materyal" sözcüğü altında toplamıştır. ISBN Türkiye ajansının verdiği bilgiye göre ISBN verilen yayınların çeşitliliği fazladır. ISBN Kullanıcı El Kitabında(2002), verilen bilgilere göre ISBN verilen materyaller şunlardır;

- ✓ Basılı materyal (kitap, katalog, yıllık vb.)
- ✓ Mikroformlar
- ✓ Video, film ve kasetler (eğitim amaçlı)

- ✓ Karma yayın araçları (kitap+kaset, kitap+CD gibi)
- ✓ Bilgisayar yazılımları (eğitim amaçlı)
- ✓ Atlas ve haritalar
- ✓ Braille alfabesiyle yazılmış materyal
- ✓ Elektronik yayınlar (http, www, ftp, CD, disket vb.)

Fiziksel taşıyıcılara sahip olan elektronik yayınlar dışında http, www, ftp özelliğini taşıyan çevrimiçi yayınlara da ISBN verilmesi, uluslararası standartlarda her formda elektronik yayının ulusa ait bilgi birikimini bir parçası olduğunu göstermektedir. Çevrimiçi yayınlara ISBN verilirken çevrimiçi yayının, statik özellik göstermesi veya ne kadar sık değişirse değişsin belirli bir yayın aralığı göstermesi aranan koşullardandır. Çevrimiçi yayınlar için verilecek niteleme numaraları bu yayınların denetimini kolaylaştıracaktır. Elektronik yayınların bibliyografik kayıtlarının tutulması bu standartların kullanımı ile daha başarılı sonuçlar verecektir. Yayımcıların ISBN alımına gösterdikleri talebin çok olmasının sebebi bu niteleme numaralarının yayımcılara avantajlar sunmasından da kaynaklanmaktadır. Bu avantajlar;

- ✓ ISBN için başvuruda bulunan yayımcılara ilişkin bilgiler, altı ayda bir Uluslararası ISBN Merkezine bildirilmekte, Merkez tarafından yayınlanan “Uluslararası Yayımcı Kataloğu” aracılığı ile bu sisteme kayıtlı ülkelere duyurulmaktadır. ISBN alan materyale ilişkin bilgiler, ISBN Türkiye Ajansı olarak Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’nce ilgili çevrelere iletilmektedir.
- ✓ ISBN, barkod üretiminde yoğun olarak kullanılması nedeniyle, ticari dağıtım sistemlerine hız ve etkinlik kazandırarak yayımcılar ve kitap satıcıları arasında

etkin ve ekonomik bir iletişim sağlayacağı gibi, materyal siparişlerine, yazışmalara ve bibliyografik tarama işlemlerine de hız kazandırmaktadır.

- ✓ Kütüphane içi sipariş, satın alma ve ödünç verme ile kütüphaneler arası ödünç verme işlemlerini, toplu katalogların oluşturulmasını kolaylaştırmaktadır (ISBN..., 2002).

Söz konusu bu avantajların bilincinde olan ve bu avantajlardan yararlanmak isteyen yayımcılar hiçbir yaptırıma gerek duymadan kendi istekleri ile ISBN başvurusunda bulunmaktadırlar. ISBN, Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne Başvuruda bulunan yayıncıya her yayın için ücretsiz olarak verilmektedir. ISBN uygulamasının yayıncıya sağladığı yararlar doğrultusunda yayıncıya herhangi bir şart ve zorlama koşullanmaktadır.

15.06.2006 tarihinde ISBN Türkiye Ajansından, Mehmet Demir ile yapılan görüşmede alınan bilgilere göre ajans, dağıtımcılara ve toptancılara kolaylık sağlaması açısından yurt dışında Books in Print olarak anılan kitap ticaretine yönelik bibliyografik veri tabanı oluşturulması işlemini Türkiye’de de gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. ISBN Türkiye ajansı bu uygulamayı gerçekleştirerek İnternet sayfası üzerinden sunmaya hazırlanmaktadır. Bu çalışma kapsamında geçmişe ait ISBN alan yayınların da bir liste dahilinde verilmesi düşünülmektedir. Hazırlıkları süren bu çalışmanın en kısa zamanda etkin hale geleceğı umulmaktadır.

Ulusal anlamda bibliyografik denetimin tam anlamıyla gerçekleştirilmesi için ulusal bibliyografyanın yurt genelinde üretilen tüm yayınları kapsamlı bir şekilde içermesi ve en az gecikme ile çıkması gerekmektedir. Yurt genelinde tüm yayınları kapsadığı düşünülen Milli Kütüphane, bünyesinde oluşturduğu Bibliyografya Hazırlama Şube Başkanlığınca ulusal bibliyografyanın hazırlanması sağlanmaktadır

Ancak hem derleme kanundaki boşluklardan dolayı hem de derleme sürecinde var olan örgütsel yapılanmadan dolayı bibliyografik denetimin sağlanması güçtür. Derleme kanunumuzun derlediği yayınlar baskı usûl ve teknikleri ile üretilenler olduğundan yurt genelinde üretilen tüm yayınların bibliyografik denetiminin yapılması sağlanamamaktadır. Milli Kütüphanede yapılan görüşmeye göre, Manyetik, optik ve dijital olarak yayını yapılan hiçbir yayın derlenmediğinden Milli Kütüphane bünyesinde varlık göstermemektedir. Bu tarz yayınların Milli Kütüphane bünyesinde varlık göstermesi ancak satın alma, bağış veya değişim yolu ile gerçekleştirilmektedir. Bunların haricinde derleme ile alınan yayınların yanında yayını destekleyici veya promosyon (özellikle süreli yayınlarda) olarak verilen optik, manyetik veya dijital yayınların Milli Kütüphaneye ulaşmasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu yayınların çoğu ya İstanbul'da temel yayından ayrılmakta ya da sevkıyat esnasında kaybolmaktadır. Ayrıca derlenen ürünlerinin Bibliyografya hazırlamakla sorumlu olan Milli Kütüphaneye gecikme ile ulaşması da bibliyografik denetim işlemlerini olumsuz yönde etkilemektedir. İstanbul'da bulunan Derleme Müdürlüğü'nde toplanan yayınların Milli Kütüphaneye ulaşmasında büyük gecikmeler yaşanmaktadır. Bu gecikmeler hem Milli Kütüphanenin okuyucularına iyi hizmet verememesine hem de bibliyografya hazırlanmasında oluşan gecikmelere sebebiyet vermektedir. Bunlarında ötesinde kullanıcılarına hizmet vermek isteyen Milli Kütüphane özellikle süreli yayınların bünyesine ulaşmasında var olan gecikmeden ötürü bütçesinden önemli bir payı süreli yayınların satın alınmasına aktarmaktadır. Satın alınan bu yayınların belirli bir süre sonra Derleme Müdürlüğüne İstanbul'dan gönderilmesinde başka sıkıntılar yaratmaktadır. Bu tarz bir gecikmenin doğurduğu sonuçlar mali olarak Kütüphaneyi etkilediği gibi

gecikmeli olarak gelen yayınlarında birikmesi ile uzun dönemde mekan problemine de yol açmaktadır. Milli Kütüphane'ye ulaşması gereken yayınlarda yaşanan bu gecikmeleri sadece süreli yayınlarla sınırlanmamaktadır. İstanbul'da bulunan Derleme Müdürlüğünde toplanan yayınların Milli Kütüphane'ye sevkıyatı en az üç ay gecikmeli olarak yapılmaktadır. 2005 yılında derlenen kitaplar için Milli Kütüphaneye yapılan son sevkıyat 2006 yılı Nisan ayını bulmaktadır. Bu tarz bir gecikme ise kullanıcıların gözünde var olan Milli Kütüphane misyonunu zedelemektedir.

Ülkemizde, ulusal anlamda yapılan bibliyografik denetimle, uluslararası bibliyografik denetimin yapılmasını sağlayan ve bu konuda ülkemizde görevlendirilen birimlerin birbirlerinden bağımsız çalıştığını görmekteyiz. Uluslararası bibliyografik denetimin sağlanması, büyük ölçüde ulusal düzeyde yapılacak bibliyografik denetimin başarısına bağlıdır. Ancak ülkemizdeki uygulamalara baktığımızda ne ulusal bibliyografik denetimi sağlamaya çalışan Milli Kütüphaneye bağlı Bibliyografya Hazırlama Şube Başkanlığının ne de uluslararası bibliyografik denetimin sağlanması için oluşturulan ISBN Türkiye ajansının çok sağlıklı verileri yansıtmadığını görmekteyiz.

1934 tarihli BYRDK'nın yerine hazırlanan "Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu Taslağı"nda da bu tarz sorunların aşılması için bazı örgütsel değişikliklerin yapılmasının gerekliliği fark edilmiş ve bu gereklilikler taslağa yansıtılmıştır. Hazırlanan taslağın 8. Maddesinde derleme işlerinin Milli Kütüphane Başkanlığı bünyesinde oluşturulan Derleme İşleri Daire Başkanlığı tarafından yürütülmesi uygun görülmüş bu taslak kabul edildikten söz konusu birimle ilgili hizmetlerin düzenlenmesi için yönetmeliğin çıkarılması gerektiği belirtilmiştir.

Taslak kapsamında, örgütsel yapıda düzenlemelerin olmasını gerektiren diğer bir madde de 17. maddedir. 17. Madde ISBN verilmesi için Derleme İşleri Daire Başkanlığını bu konuda sorumlu tutmuştur. Taslakta sunulan bu düzenleme ile derlenecek eserlere etkili bir kontrol imkanı getirilmiş böylelikle derleme kaçağının önlenmesi sağlanmış olacaktır.

Ülkenin bilgi birikimi ile ilgili işleyişlerin farklı ellerden yürütülmesi aksaklıkları kaçınılmaz kılmaktadır. Çoğu ülkelerde bu görevlerin hepsi ulusal kütüphane bünyesinde toplanmıştır. Ülkemizde bibliyografik denetimi gerçekleştirme yolunda sürdürülen çalışmalar henüz istenen düzeye ulaşamamıştır. Bunun en büyük nedeni; günün koşulları ve gereksinimleri karşısında yasal ve örgütsel yapının etkili bir denetim sistemini getirememesidir (Derleme Sorunları ve..., 1998:89-90). Özellikle derleme ve bibliyografik denetimin tek merkezden yapılmasını sağlayacak yasal ve örgütsel yapılanmanın oluşturulamaması örgütlerin görevlerini etkin bir şekilde yapmalarına engel olmaktan öteye gitmemektedir. Ulusal çapta üretilen yayınların kayıtlarının tutularak bu yayınlara niteleme numaraları vermekle yükümlü kurumun, bu yayınları yurt çapında derleyerek gerekli kütüphanelere gönderilmesini sağlayan kurumun ve ulusal sınırlarda üretilen yayınların bibliyografik kayıtlarını hazırlayan kurumun aynı çatı altında toplanması derleme ile ilgili yapılacak tüm işlerin daha hızlı ve daha verimli olmasını sağlayacaktır. Bu nedenle bütün bu örgütsel yapının ulusal bilgi ağının merkezi konumunda olan Milli Kütüphane bünyesinde toplanması derleme sürecinin işleyişi bakımından kolaylık sağlayacağı gibi bu süreçte var olan aksaklıkların daha rahat görülmesine imkan verecektir. Ayrıca yasal anlamda derleme kapsamının genişlemesi ile beraber eksiksiz bir derleme işleminin gerçekleştirilmesi kolaylaşacak yapılandırılan bu örgütsel sistem içinde hem basılı

ortamda hem de elektronik ortamda tüm yayınların toplanarak kayıt altına alınması ve hizmete sunulması basamaklarının gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

Eksiksiz bir derleme işleminin gerçekleştirilmesi bu konuda yapılacak yasal ve örgütsel düzenlemelere bağlı olduğu kadar bu konuda sorumlu tutulan derleme mükelleflerinin bilinçlendirilme çalışmalarına da bağlıdır. Bu nedenle derleme mükellefleri olarak sorumlu tutulan özel ve tüzel kişilerin derlemenin amaç ve önemi konusunda eğitilmeli ve bunun bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine eriştirilmelidirler.

İşlevsel olarak ulusal bilgi ağının merkezi olma durumunda olan Milli Kütüphane'ye derleme kanunu aracılığı ile sadece basım teknikleri ile üretilen yayınlar ulaştırılmaktadır. Milli Kütüphanede yapılan görüşmede alınan bilgilere göre, derlemeyle manyetik, optik ve dijital yayınların alınmamasına rağmen Milli Kütüphane yayınlarının ömrünü uzatmak, korumaya almak ve sürekli erişilebilir kılmak için bu yayınları dijitalleştirme çalışmalarına gitmektedir. Dijitalleştirme çalışmaları el yazmaları ve nadir eserlerle başlamıştır. Yaklaşık 26.000 yazma ve nadir eserden oluşan bir koleksiyona sahip olan Milli Kütüphane 2004 yılında başladığı bu çalışmada hızlı bir yol kat etmiştir. 2006 yılı sonunda el yazması ve nadir eserlerin dijital ortama aktarılması çalışmasının bitirilmesi planlanmaktadır. Bunun yanı sıra kitap dışı materyaller olan taş plakların optik ortama aktarımı çalışması yürütülmektedir. Yine bu çalışmada materyalleri korumak ve uzun dönem erişilebilir kılmak esas alınmıştır. Veri tabanına da aktarılan bu eserlerin(dijitalleştirilen nadir, yazma eserler ve taş plaklar) daha sonra web ortamından kullanıcıların hizmetine sunulması amaçlanmıştır. Fakat söz konusu hizmetin verilmeye başlanmasından önce yayınlarla ilgili çeşitli sınırlamaların ve

fiyat politikasının belirlenmesi ayrıca telif hakları ile ilgili bazı sorunların da çözümlenerek güvenli bir ortamda yayınların kullanıcıya sunulması öngörülmektedir. Milli Kütüphane bünyesinde bulunan klasik eserlerin ve haritaların da daha sonra dijitalleştirme çalışmalarına dahil edilmesi beklenmektedir. Var olan yayınların korunması ve sürekli erişiminin sağlanabilmesi için yapılan dijitalleştirme çalışmalarının haricinde Milli Kütüphanenin henüz optik, manyetik ve dijital yayınları derlemek gibi bir projesinin olmadığı dikkat çekmektedir. Genel olarak bakıldığında ülkelerin ulusal kütüphanelerinin yaşanan gelişmelere paralel olarak çeşitli proje çalışmaları başlattığı görülmektedir. Bu anlamda Milli Kütüphane'mizin de bu tarzda bir proje çalışması ile elektronik yayınların edinimi, korunması ve hizmete sunulması aşamasında deneyim kazanması yerinde bir adım olacaktır. Milli Kütüphanenin görevi, "Milli kültür araştırmalarını mümkün kılmak, bu maksada elverişli bütün eserleri ve belgeleri bir araya toplayarak esaslı bir merkez oluşturmak ve aynı zamanda yurtiçi ve yurtdışından gelen bilgi isteklerini karşılayarak her türlü bilim ve sanat araştırmalarını kolaylaştırmak" olarak belirlenmiştir (Milli Kütüphanenin...1950). Bu görev dahilinde Milli Kütüphane ülkemize ait çevrimiçi yayınların derlenmesi konusunda bir proje çalışmasını en kısa zamanda başlatmalı, bu alanda ve bu dönemde var olan yayınlarımızın kaybolmasını engellemek adına gerekli adımları atmalıdır.

V. BÖLÜM

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bilginin, bilgisayarlar ve elektronik cihazlarla işlenmesi, saklanması ve iletilmesini sağlayan enformasyon teknolojilerinin hızlı gelişimi insanoğlunun hayatını temelden etkilemiştir. Basılı ortamda üretmeye, yaymaya ve kullanmaya alışık olduğumuz bilgi bu gelişmelerin etkisiyle elektronik ortamlarda varlık göstermeye başlamıştır. Kısacası enformasyon teknolojilerinin gelişimi bilginin üretilmesinde, yayılmasında ve kullanılmasında tercih edilen kağıt ortama alternatif getirmiş ve elektronik yayınlar olarak anılan manyetik, optik ve dijital ortamları ortaya çıkararak, temeli not tutmaya dayalı olan alışkanlıklarımızı değişime sürüklemiştir. Yaşanan bu değişiklik kendini bilgiyle ilgili her alanda göstermiştir.

Yurt içinde üretilen bilgilerin kayıt altına alınarak kamuya haberdar edilmesini sağlayan, üretilen bilgilerin entelektüeller ve bilim adamları tarafından kullanılmasına olanak tanıyan aynı zamanda üretilen bilgileri gelecek nesil araştırmacılar için koruyarak saklayan ve ulusal bilgi birikimini kanıtlayan ulusal kütüphaneler ve ulusal kütüphaneleri bu konuda yetkilendiren derleme kanunları yaşanan bu değişimden temelden etkilenen kurum ve kanunlardır. Derleme, ulusların kültürel varlığını oluşturan fikir ve sanat eserlerini toplumun bilgi ve yararına sunmak, saklayarak geleceğe ulaştırmak üzere bu eserlerin belirli bir miktarının kanunla devlete verilmesi işlemidir. Derleme uygulamalarının asli işlevi ulusun fikir ve sanat eserlerini şimdiki ve gelecek nesil araştırmacıların yararına sunmak olduğundan derleme uygulamalarının kamuya sunulan tüm yayınları kapsaması önemlidir. Enformasyon teknolojisindeki gelişmeler kamuya sunulan fikir ve sanat ürünlerinin üretim şeklini değiştirmiştir. Elektronik ortamda üretilmeye

başlanan fikir ve sanat ürünleri sahip oldukları özelliklerden dolayı farklı gruplara ayrılmışlardır. Elektronik ortamda sunulan yayınlar ağlarla iletilebilen çevrimiçi yayınlar ve fiziksel taşıyıcıya sahip olan çevrimdışı yayınlar olmak üzere olmak üzere iki temel kategoride değerlendirilmiştir. Bilginin üretim ve yayım aşamalarında meydana gelen bu hızlı gelişim ve değişim çoğu yeni sözcüklerle ifade edilen farklı kavramları ortaya çıkarmıştır. Ayrıca elektronik yayınların yapısal farklılıkları bu yayınların derleme süreci içinde geçirdikleri edinilme, korunma ve hizmete sunulma basamaklarında farklı işleyişlerin izlenmesine sebep olmuştur. Elektronik yayınlarla ilgili ayrıntılı bilgi 2.1.2. Elektronik Yayınlar başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Derleme kanunları ile yurt içinde üretilen yayınların yasal tabana dayandırılarak toplanması sağlanmaktadır. Enformasyon teknolojilerinde yaşanan bu gelişmeleri desteklemeyen derleme kanunlarının var olan hükümleri ile elektronik yayınların derlenmesi mümkün olmamaktadır. Enformasyon teknolojilerinin gelişimi ile ortaya çıkan elektronik yayınlar farklı kavramları ortaya çıkarmıştır. Basılılar için kullanılan ifadelerle desteklenmeyecek bu kavramlar yeni sözcüklerle ifade edilmeye başlanmıştır. Çevrimdışı yayınlar, basılılar gibi fiziksel taşıyıcılara sahip olduğundan derleme sürecinde yaşanan işleyiş bakımından basılılara benzerlik göstermektedir. Ancak çevrimiçi yayınların fiziksel taşıyıcılarının olmaması bu yayınların derleme sürecinde farklı uygulamalarla desteklenmesi gerekliliğini meydana getirmiştir. Oluşturulma tarihleri bu gelişmeleri öngöremeyecek kadar eski olan derleme kanunları gerek kavramsal açıdan gerek işleyiş açısından sadece baskı teknikleri ile üretilen yayınların derlenmesini desteklemektedir. Bu nedenle bilginin üretilmesinde,

iletilmesinde ve kullanılmasında enformasyon teknolojilerinin getirdiği bu gelişmelerin derleme kanunlarına yansıtılması gerekmektedir.

Enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişimin önemi fark edilene kadar, gücü elinde tutan ülkeler; jeopolitik konumlarının önemine, sahip oldukları toprakların zenginliklerine veya ticaret yolları açısından sahip oldukları avantajlara göre değerlendirilmiştir. Şimdi ise bu bakış açısı değişmiş, zenginlik bilgiye sahip olmakla eş değer hale gelmiştir. Üretilen bilginin çok çabuk kullanılarak yeni bilgiler üretilmesi yayın sayısının hızla artmasına buna paralel olarak da gelişmelerin hızlı yaşanmasına olanak vermektedir. Bu sebeple bilginin yeni bilgi üretilmek üzere güncel durumdayken kullanılması çok önemlidir. O halde yurt içinde üretilen bilgileri derleme uygulamaları aracılığı ile toplayarak, ulusal kütüphane ve belirlenen diğer derleme kütüphaneleri aracılığı ile kamunun hizmetine sunmayı amaç edinen derleme kanunlarının bilginin üretim kullanım döngüsünde gösterdikleri varlık tartışmasız çok büyüktür. Fakat basılı yayınlara ilişkin olan derleme uygulamalarının, günümüz bilgi üretim kullanım döngüsünde daha etkin rol oynayabilmesi, derleme kanunlarının enformasyon teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak düzenlenmesine bağlıdır. Enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmelere kayıtsız kalamayan ve derleme kanunlarının yaşanan bu gelişmelere yenik düşmesini engellemeye çalışan ülkeler, bu konuda ilk adımları atmışlardır.

Oluşturulmaları eski tarihlere dayanan derleme uygulamalarının bugünün teknolojileri ile üretilerek dağıtılan yayınları derleme kapsamı içine alması beklenemez. Daha çok basılı ortamlarda bulunan yayınların derlenmesini içeren bu eski tarihli derleme kanunları gelişmelerle ortaya çıkan elektronik yayınları kapsamı içine almamaktadır. Bu sebeple derleme uygulamalarında güncelliği

yakalamak için çoğu ülke derleme kapsamlarını enformasyon teknolojilerinin bir sonucu olan elektronik yayınlara kadar genişletmiştir. Derleme uygulamaların da yapılan bu düzenlemeler, kimi ülkelerde değişimin hemen ardından kimi ülkelerde ise belirli bir zaman kaybı ile gerçekleştirilmiştir. Ülkelerin derleme kanunlarında yaptıkları bu düzenlemeler daha çok son 15 yılda büyük bir hız kazanmıştır. Bu konuda kanunlarında düzenlemelere giden ülkeler yayın kapsamını daha çok fiziksel taşıyıcılara sahip olan elektronik yayınlara kadar genişletmiştir. Bunun sebebi fiziksel taşıyıcılara sahip olmayan çevrimiçi yayınların derlenmesinde yönetimsel ve teknik konudaki çoğu sorunun henüz çözüme kavuşturulamamasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple çevrimiçi yayınlar da dahil olmak üzere her formda elektronik yayını derleme kapsamına alan ülkeler ise sınırlı sayıdadır. Kanun kapsamını her formdaki elektronik yayına kadar genişleten bu ülkelerin değişim gösteren kanunlarına bakıldığında enformasyon teknolojilerinin öngördüğü kavramsal değişikliklerin kanun metnine yansıtıldığı görülmektedir.

Gelişen enformasyon teknolojilerinin ortaya çıkardığı elektronik yayınlarla beraber klasik olarak ifade edilen yayın, yayımcı ve bunlarla ilgili diğer terimlerde kökten değişimlerin yaşandığı dikkat çekmektedir. Kanunlarını her formdaki elektronik yayınlar için değiştiren ülkeler (Birleşik Krallık, Danimarka, Güney Afrika, Kanada, Norveç, Yeni Zelanda) kanunlarının sürekli güncel kalabilmesini sağlamak için kanun kapsamında verdikleri tanımları esnek tutarak hem bugünün teknolojileri ile oluşturulan yayınları hem de henüz keşfedilmemiş olan yayınları yakalamayı hedeflemişlerdir. Kanunlarını her formda elektronik yayına adapte etmeyi hedefleyen bu ülkelere ait kanunların bazıları yapısal olarak birbirlerine benzerlik göstermektedir.

Çevrim içi yayınların derlenmesinin fiziksel taşıyıcılara sahip olan elektronik yayınlara kıyasla zor olması ülkeleri bu konuda çeşitli girişimler yapmaya sürüklemiştir. Çevrim içi yayınların derlenmesine ait girişimlerin bazen bir proje kapsamında bazen gönüllük esasına ve bazen de kanunlar aracılığı ile gelişim gösterdiğini izlemekteyiz. Proje esasına dayandırılan çalışmaların bazıları; bu konuda geç kalmış kanuni düzenlemelerin eksikliğini gidermek, bazıları ise çevrimiçi yayınların derlenmesi kanuni bir boyut kazanmadan önce bu konuda deneyim kazanmak amacıyla başlatılmıştır. Çünkü bu tarz bir deneyim, oldukça ağır ve problemli bir konu olan kapsamlı bir kanun taslağının yapılandırılmasında kolaylık sağlayacaktır. Kanun taslağı hazırlanırken teorikde görülmeyen aksaklıkların pratikte yaşanması riski çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesi işlemlerinin yasal koşullara yansıtılmadan önce proje dahilinde uygulanmasının daha yararlı olacağını düşündürmüştür. Projeler genel olarak ya ulusal kütüphane tarafından ya da ulusal kütüphane ve ulusal kütüphanenin işbirliği içinde olduğu diğer kurumlarca yürütülmektedir. İşbirliği kapsamında yürütülen projelerde ulusal kütüphane ile birlikte ülke içindeki diğer büyük kütüphaneler, üniversitelerin bilgisayar bilimleri enstitülerini veya ülke içinde faaliyet gösteren ses ve film arşivlerini görmekteyiz.

Çevrimiçi yayınların derlenmesi fiziksel taşıyıcılara sahip elektronik yayınların derlenmesi ile kıyaslandığında çok zordur. Bu yayınların sınırlarının belirlenmesi kadar, derlenmesi, korunması kullanıcılara sunulması da sıkıntılı süreçler gerektirir. Çevrimiçi yayınların derlenmesi konusunda öncü uygulamaları yürütme özeliği taşıyan bu proje çalışmalarının daha çok “tecrübe ederek geliştirmeye” dayanan bir yapıları vardır. Bu sebeple sorunlara karşı zaman kazanmak adına bu kapsamda yürütülen çalışmalar birbirlerinin deneyimlerinden

yararlanmaktadır. Fakat yine de çevrimiçi yayınların derlenmesi için proje yürüten ülkeler, diğer ülkelerin deneyimlerini de kullanarak kendi çözümlerini bulmak doğrultusunda ilerlemektedirler.

Çevrimiçi yayınların edinilmesi ile başlayan sıkıntılı süreç, ilk olarak bu yayınların sınırlarının belirlenmesi aşamasında kendisini gösterir ve her aşamada farklı sorunlarla karşımıza çıkar. Bu sebeple diğer yayınlardan farklı olarak çevrimiçi yayınların sınırlarının belirlenmesi, derleme altına alınması, korunması ve kullanıcılara sunulması aşamalarında çeşitli yöntemler geliştirilmiştir.

Projeler kapsamında geliştirilmek istenen çevrimiçi koleksiyonun niteliği aynı zamanda çevrimiçi yayınların edinilmesi konusunda temel yaklaşımları da ortaya çıkarmıştır. Çevrimiçi yayınlara ait kapsamlı bir koleksiyon oluşturmak için *otomatik tekniklerle edinim yaklaşımı*, sadece değerli yayınlardan oluşan bir koleksiyon oluşturmak için *seçmeli edinim yaklaşımı* geliştirilmiştir. Bu iki yaklaşımın izlediği süreçler temel alınarak bu yaklaşımların avantajlarının kullanılıp dezavantajlarının ayrılmasını öngören *bileşik yaklaşım* da diğer iki yaklaşıma paralel olarak ortaya çıkarılmıştır. Anılan bütün bu edinim yaklaşımları fiziksel taşıyıcıya sahip olmayan çevrimiçi yayınların kütüphane tarafından web üzerinden derlenmesini öngörmektedir. Bu yaklaşımların dışında pek de fazla kullanılması tercih edilmeyen ve çevrim içi yayınların fiziksel bir taşıyıcıya sahip olan yayınlar gibi yayıncısı tarafından derlemeye teslim edilmesini öngören *depozit yaklaşımı* da geliştirilmiştir fakat çevrimiçi yayınların doğasından gelen bu farklılık bu yaklaşımın kullanılmasını destekleyici olmamıştır.

Geliştirilen bu temel yaklaşımların sundukları avantajlar kadar dezavantajları da vardır. Bu sebeple her ülke oluşturmak istediği çevrimiçi koleksiyonun genel

çerçevesini çizdikten sonra her yaklaşımın kendine sunduğu getirileri ve götürüleri değerlendirerek izleyeceği yaklaşımın hangisi olması konusunda karara varmalıdır. Çünkü her yaklaşım farklı değişkenlerin farklı kullanımlarını gerektirmektedir. Bu sebeple yapılandırılmak istenen koleksiyonun niteliğinden, projenin sahip olduğu finansal kaynaklara ve hatta yayıncılarla olan ilişkilere kadar bir çok değişken söz konusu edinim yaklaşımları bağlamında değerlendirilmelidir.

Bu temel yaklaşımların dışında geliştirilen alternatif yöntemler de dikkat çekmektedir. Örneğin, çok gelişmiş bir ISBN sistemi ile belirli çevrimiçi yayınların derleme altına alınmasına yönelik bir uygulamanın gerçekleştirilmesi bu konuda yapılan proje çalışmalarının sonuçlarından biridir.

Elektronik yayınların gelişmesi sonucu ortaya çıkan çevrimiçi yayınların derlenmesi ve korunması her zaman için fiziksel taşıyıcılara sahip olan elektronik yayınlardan çok daha farklı ve zorlu süreçler gerektirmiştir. Fiziksel taşıyıcılara sahip olan elektronik yayınların derlenmesi süreci basılılara benzerlik göstermektedir dolayısıyla bu yayınların derlenmesinde karşılaşılabilecek sorunlarda basılılardan elde edilen deneyimler kullanılabilir. Bu nedenle fiziksel taşıyıcılara sahip olan elektronik yayınların derleme kanunu kapsamına öncü bir proje yürütülmesinin alınması kolay olmaktadır.

Elektronik yayınların derlenmesi sorunu güncel ve yeni olarak yapılmaya başlayan bir süreçtir. Sürecin başlangıcında olduğumuz bu zaman aralığı içinde özellikle fiziksel taşıyıcıları olmayan çevrimiçi yayınların edinilmesi üzerine yaklaşımlar geliştirilmeye çalışılmıştır. İster çevrimiçi olsun ister çevrimdışı olsun derleme uygulamaları kapsamında edinilen elektronik yayınların daha sonraki kullanımlarını güvence altına almak için uzun dönem korunmalarını sağlamak

gerekmektedir. Bu sebeple elektronik yayınların uzun dönem korunması adına çeşitli çalışmalar da yapılmıştır. Bu amaçla yürütülen çalışmalar uzun dönemde uygulanma fırsatı henüz bulamamıştır. Dolayısıyla yürütülmesi teorik olarak uygun görülen çalışmaların henüz pratikteki sorunları ile çok fazla karşılaşılmamıştır. Enformasyon teknolojilerinin sürekli gelişim içinde olması, sürekli yeniliklerle karşılaşmamıza sebep olduğu gibi kullandıklarımızın da çok çabuk eskimesine sebep olmaktadır. Bu eskime ile başa çıkabilmek elektronik yayınların uzun dönem koruma altına alabilmekle eş anlamlı hale gelmektedir. Elektronik materyalin korunmasında *teknolojinin korunması*, *enformasyon migrasyonu* ve *teknoloji emülasyonu* temel yöntemler olarak anılmaktadır. Bu yöntemlerden her birinin bir diğerine göre avantajlı olduğu noktalar vardır. Elektronik yayınların uzun dönem korunması amacıyla kurulacak olan sistemin kütüphanenin kendi şartlarını bu yöntemler doğrultusunda değerlendirerek karar vermesi kütüphane için atılacak en güzel adımdır.

Çevrimiçi yayınların edinilmesinde uygulanan yaklaşımlar sonucunda, bu yayınların derlenmesinde yaşanan yönetsel, yasal ve teknik sorunların çözüme kavuşturulup belirli bir döngü halinde derlenebilir hale gelmesi ile beraber geliştirilen bu koruma sistemlerinden hem çevrimiçi hem de çevrimdışı yayınların faydalanması en fazla arzu edilen durumdur.

Elektronik yayınların derleme kanunları kapsamında toplanması, korunması ve kullanıcıya sunulması için çeşitli yaklaşımların ve yöntemlerin geliştirilmesi bu yöntem ve stratejilerin rahatlıkla uygulanmasını sağlamamaktadır. Bütün bu yaklaşım ve yöntemlerin uygulanması telif hakları kanunların da derleme uygulamalarına yönelik esnekliklerin ve çeşitli ayrıcalıkların bulundurulmasına

bağlıdır. Basılı yayınlarda belirli bir uzlaşma kapsamında yürütülen derleme uygulamalarının elektronik yayınlar için uygulanması zordur. Çünkü elektronik yayınlar daha rahat değiştirilebilme, çoğaltılabilme ve çok hızlı bir şekilde yayılabılme özelliğine sahiptir. Elektronik yayınların derlenmesi sürecinde atılan adımların, özellikle elektronik yayınları koruma çabalarının, yayınların yapısal özelliklerini etkilemesi yayın sahiplerinin maddi ve manevi haklarının korunması amacıyla telif haklarının devreye girmesine sebep olmaktadır. Gelişen bu teknolojiye yatırım yapan yayıncılar yaptıkları yatırımların getirilerini de doğal olarak almak istemektedir. Bu sebeple yayıncılarla anlaşmaya gitmeden elektronik yayınların derlenmesi için sadece kanuni yaptırımların geçerli olması çok da etkin olmamaktadır. Dolayısıyla elektronik yayınların derleme altına alınmasında kanuni yaptırımlardan çok iyi niyet çerçevesinde yapılan uygulamalar etkin sonuçlar vermektedir.

Uluslararası düzeyde bütün bu gelişmeler olurken Türkiye’de ise 21.04.1934’de kabul edilmiş olan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ilk günkü yapısını koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Yürürlükte olan derleme kanunu aracılığı ile manyetik, optik ve dijital ortamlarda bulunan yayınların derleme kanalı ile toplanması mümkün olmamaktadır. Bu durum ise derleme kanunun var oluş amacına ters düşmektedir. Çünkü bu koşullarda ülkenin kültür ve bilgi birikimini manyetik, optik ve dijital ortamlarda sergileyen bir çok eser derlenerek koruma altına alınamadan yok olmaktadır. Kültürel varlığımızın koruma altına alınması için yeni derleme kanununa ihtiyaç olduğu gibi derleme işlemlerinin aksaklık yaşanmadan gerçekleştirilmesi için de örgütsel alanda yapılacak bir düzenlenmeye ihtiyaç vardır.

Türkiye'nin bilgi birikimini kayıt altına almayı, bugünün ve yarının kullanıcılarının hizmet ve yararına sunmayı amaç edinen uygulamaların tek bir çatı altında toplanması işlemlerin etkin olarak gerçekleştirilmesi için gereklidir. Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünün, Milli Kütüphane bünyesinde bulunan Bibliyografya Hazırlama Şube Müdürlüğünün ve ISBN Türkiye ajansının tek bir kurumdan idare edilmesi derleme işlemlerinin etkin olarak sürdürülmesi için gerekli görülmektedir. Dünya genelinde bu görevler daha çok ulusal kütüphanelerin çatısı altında birleştirilmektedir. Böyle bir örgütsel uygulamanın ülkemizde hayata geçirilmesi ile ulusal bilgi birikimimizi oluşturan fikir ve sanat ürünlerimize dayalı olarak gerçekleştirilecek işlemlerin eksiksiz ve zaman kaybı yaşanmaksızın yapılması mümkün olacaktır. Derleme kanununda yapılacak olan düzenlemelerle elektronik yayınların derleme kapsamı içerisine alınması sıkı ve yoğun bir çalışma ortamı isteyecektir. Elektronik yayınların derleme kapsamına alınarak edinilmesi, depolanması, uzun dönem korunması ve hizmete sunulması aşamalarında verilecek olan bu hizmetlerin tek bir merkezden yapılması ile daha verimli sonuçlar doğuracaktır.

Hem çevrimiçi hem de çevrimdışı bütün elektronik yayınların eksiksiz derlenmesine olanak tanıyan kapsamlı bir kanun taslağının hazırlanması büyük çabalar ve uzun zaman isteyen bir çalışma gerektirmektedir. Bu konuda bazı ülkelerin derleme kanunları çerçevesinde yaptıkları kapsamlı çalışmalar örnek alınabilecek niteliktedir. Dolayısıyla yapılan bu yasal çalışmalar temel alınıp ülkemiz şartları altında yeniden düzenlenerek çok fazla zaman ve çaba kaybı yaşanmadan bir tasarının oluşturulması mümkündür. Ancak kanun bazında yapılan bu çalışmaların birebir alınması mümkün değildir, çünkü ülkeler kurumların yapısı, örgütlenmeleri,

kanun kapsamındaki aktörlerin kurdukları birliktelikler ve inanışlar bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Kanun taslağımıza örnek olması düşünülen kapsamlı yasal çalışmalar değerlendirilirken bütün bu değişkenler göz önüne alınıp incelenmeli ve ülkemiz yapısına uygun bir taslağın hazırlanması sağlanmalıdır. Hazırlanacak olan kanun taslağının hem bugünün hem de henüz keşfedilmemiş bilgi kayıt ortamlarını desteklemesi bakımından mümkün olduğu kadar esnek tutulması, yeni gelişmeler karşısında güncelliğini koruması açısından önemlidir. Özellikle çevrimiçi yayınların derlenmesinin, yürütülecek bir proje çalışması ile desteklenmesinde yarar vardır. Proje çalışması kapsamında çevrimiçi yayınların edinilmesinde, saklanmasında ve hizmete sunulmasında karşılaşılabilecek teknik, yasal ve yönetsel sorunların çözüme kavuşturulması ile kazanılan deneyiinyasal koşullara yansıtılması faydalı olacağı düşünülmektedir. Ancak yasal olarak desteklenmeyen fakat ulusal bilgi birikiminin akışını sağlayan ortamların sürekli bir proje dahilinde derlenmesi projeyi çalıştıran kurumu maddi ve yasal sorunlarla karşı karşıya bıraktığından her türlü bilgi kayıt ortamının derleme kanunu uyarınca desteklenmesi önemlidir.

Enformasyon teknolojisinin gelişimi ile ortaya çıkan elektronik yayınların derlenmesi sürecinde fiziksel taşıyıcıya sahip olan yayınların derleme altına alınması çevrimiçi elektronik yayınlara kıyasla daha kolay olmaktadır. Türkiye'nin derleme uygulamalarında içinde bulunduğu durum ve yurt dışında bu anlamda yapılan çalışmalar incelendiğinde ülkemizde çevrimiçi yayınların derlenmesinin bir proje dahilinde başlatılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Çevrimiçi yayınların derleme altına alınmasında yapılacak olan ilk iş, derleme yayını olarak kabul görecektir çevrimiçi yayınların neler olacağının

belirlenmesidir. Derleme altına alınması uygun görülen çevrimiçi yayınlar statik ve çoğalan olma özelliklerine bağlı olarak sınırlandırılırsa, gelişmiş bir ISBN uygulaması ile bu yayınların derlenmesi söz konusu olabilir. Ancak bu tarz bir çalışmanın gerçekleştirilmesi için öncelikle örgütsel karmaşıklığın giderilmesi gerekmektedir. İşleyişin eksiksiz sağlanması açısından Türkiye genelindeki derleme işlerinin ve ISBN uygulamalarının Milli Kütüphane bünyesinde birleştirilmesi gerekmektedir.

ISBN alması öngörülen elektronik yayınlar çoğalan yayınlar ve statik olan yayınlar olarak sınırlandırılmıştır. Ancak çevrimiçi koleksiyonun daha geniş bir kapsamda yapılmasını sağlamak, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa 2004 düzenlemeleri ile eklenen değişik fıkra(03.03.2004-5101 s. Y. m.25)'nın yardımı ile mümkün olabilir. Ülkemiz sınırları içinde bulunan sunuculara ait yayınların derlenmesi işlemi bu maddenin işlevsel bir şekilde kullanılması ile sağlanabilir. Bu maddeye göre servis sağlayıcılar, bilgi içerik sağlayıcılarının isimlerini gösterir listeyi her ayın ilk iş günü Kültür Bakanlığına bildirmek durumundadır. Verilen bu bilgiler ışığında yurt sınırları dahilinde yapılan çevrimiçi yayınların derlenmesi mümkün olabilir. Ayrıca bu listeler sayesinde yeni yayın hayatına başlayan veya yayın hayatını bitiren çevrimiçi yayınların saptanması da olanak dahilinde gözükmektedir.

Çevrimiçi yayınların derlenmesi, ilk etapta yalnızca“.tr” alan adına sahip olan yayınların derlenmesi ile başlanmalı, daha sonra bu çalışmalardan kazanılan deneyimden de yararlanılarak derlenmesi öngörülen çevrimiçi yayınlara ait küme gerek dahilinde uluslararası alan adlarına (.com,.org, .net) sahip olan fakat sunucuları Türkiye sınırları içinde olan yayınlara kadar genişletilebilmelidir. Bu tarz bir proje

girişiminde çevrimiçi yayınların derlenmesi için yapılandırılması gereken yazılım Tübitak BİLTEN’le oluşturulacak bir çalışma ile geliştirilebilir. Hazırlanacak olan yazılım daha sonradan ortaya çıkabilecek gereksinimler sonucunda fonksiyonladırılabilirdir. Ancak derlenmesi bu şartlar altında uygun görülen yayınlar için yayın sahiplerinden bu işlem için gerekli olan izin alınmalıdır. Çevrimiçi yayınların edinilmesi için hak sahibinin iznine ihtiyaç olduğu gibi bu yayınların hizmete sunulması işlemi de herhangi bir yasal ihlale sebebiyet verilmeden gerçekleştirilmelidir. Bu nedenle yayın sahipleri veya yayıncılar birliği ile varılan anlaşmalar sonucunda ticari kaygı taşıyan yayınların kütüphane içinde bulunan özel alanlarda kullanıcıya sunulması sağlanabilir. Böylelikle bu yayınların kopyalanma, değiştirilme, iletilme ve dolayısıyla çoğaltılma riskleri en aza indirgenir. Diğer yayınların hizmete sunulmasında ise yine varılan anlaşmalar sonucunda bu yayınlara uzaktan erişim sağlanabilir.

Çevrimdışı olan yayınların fiziksel taşıyıcıya sahip olması bu yayınların derlenmesini kolaylaştırmaktadır. Çünkü çevrimdışı yayınlar bu özelliklerinden dolayı basılılara benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla bu yayınların derlenmesinde karşılaşılabilecek çoğu sorununun basılılardan edinilen deneyim ile giderilmesi olasıdır. Çevrimdışı yayınların edinilmesi işlemi de basılılara benzerlik gösterir bu nedenle derleme mükelleflerinden derleme materyalini teslim etmesi beklenmelidir. Ancak gün geçtikçe elektronik olarak varlık gösteren bilgi kayıt ortamlarının çeşitlerinin arttığı unutulmamalıdır. Dolayısıyla elektronik ortamda bulunan yayınları gerek uzun dönem koruma gerekse hizmete sunma işlemlerinin daha kolay yürütülmesini sağlamak amacıyla Milli Kütüphaneye derlenen elektronik yayınları standart format olarak anılacak olan, Milli Kütüphanenin tercih ettiği bir formata dönüştürme yetkisi

verilmelidir. Bu yayınların kullanımı kütüphane içinde bulunan özel alanlar içinde sınırlandırılmalı böylelikle bu yayınları kopyalama, değiştirme veya iletme riski en aza indirgenmelidir.

Derlemeye alınan elektronik yayınların gelecek nesil araştırmacılar için koruma altına alınması önemli bir konudur. Enformasyon teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişim, yazılım ve donanım sistemlerinde teknolojik eskime olarak kendini göstermektedir. Teknolojik eskimeye karşı geliştirilecek olan sistemin hem çevrimiçi hem de çevrimdışı yayınları desteklemesi sağlanmalıdır.

Elektronik yayınların derleme amacı altında edinilmesi, korunması ve hizmete sunulması aşamalarında elektronik yayınlar sürekli olarak kopyalanma, değiştirilme ve kısa sürede yayılabılme riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu risk özellikle ticari kaygı ile kamuya yayınlarını sunan yayın sahiplerini ve yayıncıları endişeye düşürmektedir. Bu riskin en aza indirilerek yayın sahiplerinin haklarının güvence altına alınması ülkemizde Fikir ve Sanat Eserlerinin Korunması Kanunu ile gerçekleştirilmektedir. Derleme sürecinin yasal olarak hiçbir engele takılmaması için Derleme Kanunu ile yasal çerçeve içine alınan kapsamlı derleme uygulamalarının Fikir ve Sanat Eserlerinin Korunması Kanunu hükümlerince de desteklenmesi gerekmektedir. Derleme uygulamalarının eksiksiz ve zaman kaybı yaşanmaksızın gerçekleştirilmesi Derleme Kanununun yanı sıra Derleme Kanunu ile beraber Fikir ve Sanat Eserlerinin Korunması Kanunun eşgüdümlü olarak çalışmasına bağlıdır. Ülke kanunlarının işlevsel olabilmesi, ülke vatandaşlarının kanundan sağladığı yararlarla doğru orantılıdır. Yasal koşutların uygulanabilmesi için getirilen yaptırımlardan daha etkin olan yasal koşutların bireye sağladığı faydalardır. Bu nedenle yayın sahiplerinden Derleme Kanunu hükümlerine uymalarını beklemeden

önce yayın sahiplerini bu konuda bilinçlendirmek yerinde olacaktır. Yayın sahipleri derleme çalışmalarının kendileri için sağlayacağı yarara inandırılmalı aynı zamanda bu uygulamalar çerçevesinde yayın sahiplerine maddi ve manevi haklarının korunacağı konusunda güvence verilmelidir. Bu uygulamaların koşulsuz olarak yürütülmesinde kanunların yaptırımlarına güvenmek yerine yayıncılarla bir uzlaşma dahilinde yapılacak olan işbirliği çerçevesinde karşılıklı güven sağlamak daha yerinde olacaktır.

Derleme uygulamalarının Milli Kütüphane bünyesi altında birleştirilmesi ve elektronik yayınların kanun kapsamına alınması, Milli Kütüphanenin vereceği hizmetler doğrultusunda gereksinimlerinin artmasına ve örgütsel yapısının genişlemesine sebep olacaktır. Ülkenin kültürel varlığını oluşturan fikir ve sanat eserlerine ev sahipliği yapan Milli Kütüphanenin verimli, kaliteli, hızlı ve ekonomik bir şekilde hizmetlerini sürdürebilmesinde kütüphane içinde çalışan personelin önemli bir yeri vardır. Ayrıca kullanıcılara verilecek hizmet için bu yayınların hizmete sunulacağı özel alanların oluşturulması, bu alanlara gerekli yazılım ve donanım desteğinin sağlanması gerekmektedir. Gerekli olan ekipmanın sağlanması ve personelin bu çalışmayı etkin olarak sürdürebilmesi için gerek hizmet içi eğitimlerle yetkin duruma getirilmesi gerekse finansal olarak desteklenmesi Milli Kütüphaneye mali açıdan büyük külfetler getirecektir.

Elektronik yayınların derlenmesi kaynakları sabit olan uzun dönemli bir çalışmadır. Elektronik yayınların derleme kapsamına alınmasına bağlı olarak ekonomik taleplerde artma yaşanması olasıdır. Elektronik yayınların derlenmesi ile ilgili olan birime finansal kaynaklar sağlanmalıdır. Finansal destek bir dönem veya belirli bir süre ile sınırlanmamalı, istikrarlı bir derleme çalışmasının yapılabilmesi

için hükümetin sorumluluğu altında bu konuya ayrılacak olan finansal desteğin sürekliliği sağlanmalıdır.

Ulusun kültürel varlığını oluşturan düşün ve sanat ürünlerini en etkin ve sağlıklı biçimde toplumun bilgi ve yararına sunulması ve ulusal kültür birikiminin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak amacıyla olan derleme kanunu, teknolojik gelişmeler doğrultusunda üretilen yeni bilgi kayıt ortamlarını derleme kapsamı altında toplayamadığından amacını etkin bir şekilde gerçekleştirememektedir. Derleme işlerindeki bu verimsizliğin yansımaları ise bilginin üretim kullanım döngüsünün etkin bir şekilde işleyememesi ile karşımıza çıkmaktadır. Üretilen bilginin kullanımında yaşanan bu aksaklık uzun dönemde araştırma ve geliştirme çalışmalarında istenilen üretkenliğin sağlanmamasına nedeni olmaktadır. Bilginin gücüne inanan ve bunu kullanan ülkeler bilim ve teknolojiye hızlı bir gelişme kaydetmektedirler. Sanayi ve teknolojiye gelişmiş ülkeler, bu gelişmişliklerini, bilgiyi üretip etkin olarak kullanmalarına borçludurlar. Üretilen bilginin akışının sağlanarak yeni bilgilerin üretilmesi ve bu bilgilerin araştırma geliştirme çalışmalarında kullanımının desteklenmesi ülkemizin gelişimi açısından kuşkusuz büyük katkılar sağlayacaktır. Bu katkının sağlanmasında atılacak ilk adım derleme kanunumuzun değiştirilmesi ile desteklenecektir. Ulusal sınırlar içinde bilginin üretim kullanım döngüsünün sağlanacağı en güvenli yer şüphesiz ulusal bilginin deposu ve toplumsal belleğin merkezi olan milli kütüphaneler olmalıdır. Bilgi akışını olumsuz yönde etkileyen ve Milli Kütüphaneye kanunla verilen görev ve yetkiyi güncel şartlarda etkin olarak kullanamamasına sebebiyet veren etken ise güncelliğini çoktan yitirmiş olan Derleme Kanununun uygulanmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abiteboul, S., Cobéna, G., ve Masanés J. ve Sedrati, G. (Eylül, 2002). “A first experience in archiving the French web”, *Research and advanced Technology for the Digital Libraries: 6th European Conference* içinde (1-15), Yay. Hazl. Agost, M., Thanos, C. Rome, Italy [Çevrimiçi] Elektronik adres: <ftp://ftp.inria.fr/INRIA/Projects/verso/gemo/GemoReport-229.pdf> [22.04.2005]
- Acaroğlu, M.T. (1953). “Basma Yazı ve resimleri derleme kanunumuzun ve milli bibliyografyamızın ıslahı meseleleri”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 2 (2): 125-138
- “Act on Legal Deposit of Published Material”, (Ağustos 2005). [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.bs.dk/content.aspx?itemguid=%7b332484E6-A5B1-4CEEB953059843182050> [05.08.2005]
- Acun, R. (2000). “İnternet ve telif hakları”, *Bilgi Dünyası* 1 (1):5-25.
- Acun, R. (2001). “Yeni Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu”, *İLESAM Bülteni* (55) [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~acun> [03.03.2006]
- Alpay, M. (Haziran,2002). “Üniversite ve Bilgi-Belge Merkezi”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.istanbul.kutuphaneci.org.tr/bulten/2002/haziran.pdf> [03.03.2006]
- Andresoo, J. (Ağustos, 2002). “The national bibliography concept in a changing information environment”, *68th IFLA Council and General Conference, 18-24 August 2002. Glasgow* [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.ifla.org/IV/ifla67/papers/047-199e.pdf [15.03.2005]

- Arms, W. Y., Adkins, R., Ammen, C. ve Hayes, A. (2001, Nisan). “Collecting and preserving the web: The minerva prototype”, *RLG Digi News* 5 (2) [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.rlg.org/legacy/preserv/diginews5-2.html#feature1 [03.08.2005]
- Arvidson, A., Pesson, K., Mannerheim, J. (Aralık, 2001). “The royal Swedish web archive: a “complete” collection of web pages”, *International Preservation News* (26) :10-12.
- Aybaşı, T. (1997). “Arşiv: kil tabletten mikrofişe”, *Türk Kütüphaneciliği* 1 (3): 110-124.
- “Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu”, *T.C. Resmi Gazete* (2741, 2.7.1934):4076-4077.
- “Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği”, *T.C. Resmi Gazete* (17465,21 09.1981):16-18.
- “Bilgi Kayıt Ortamları ve Derleme Yöntemleri”, (2005). [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.baskent.edu.tr/~msagsan/downloads/oturm_5ppt [03.03.2006]
- Casey, C. (1998). “The cyberarchive : A look at the storage and preservation of web sites”, *College and Research Libraries* (59): 304- 310.
- “Caslon analytics profile legal deposit”, (Kasım, 2005). [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.caslon.com.au/deposit.profile.htm>. [24.03.2006]
- Cornish , G.P. (1994). “Copyright issues in legal deposit and preservation”, *IFLA Journal* 20 (3):341-350.
- Cunbur, M. (1998). “Türkiye’de derleme yasaları”, *50. Kuruluş Yılında Ulusalda Evrensel Türk Milli Kütüphanesi(1946-1996) Sempozyumu Bildirileri, 19-21 Haziran 1996 içinde* (173-180).Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu (Tasarı). (1998). “7.Komisyon: Derleme sorunları ve bibliyografik kontrol komisyon raporu (Ek:3)” *Ulusal Yayın*

Kongresi Komisyon Raporları, 16-19 Aralık 1998 içinde (81-97). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Day, M. (Şubat, 2003a). “Collecting and preserving the world wide web: a feasibility study undertaken for the JISC and Wellcome Trust”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.library.wellcome.ac.uk/projects/archiving_feasibility.pdf [15.03.2005]

Day, M.(2003b). “Preserving the fabric of our lives: a survey of Web preservation initiatives”, *Research and Advanced Technology for Digital Libraries: 7th European Conference, August 17-22 2003, ECDL*. Norway [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.ukoln.ac.uk/metadata/presentations/ecdl2003-day/day-paper.pdf>

“Derleme sorunları ve bibliyografik kontrol komisyon raporu”, (1998). *Ulusal yayın Kongresi Komisyon Raporları, 16-19 Aralık 1998 içinde(81-97)* .Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

“Digital media formats”, (Haziran, 2003). *National Institute of Standards and Technology* [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.nist.gov/div895> [01.03.2006]

Dikeç, M. (1997). “CD-ROM nedir?: Kütüphanecilik ve bilgi bilim alanında kullanımı”, *Türk Kütüphaneciliği* 1 (4): 209-212.

Dupont, H. (1999). “Legal deposit in Denmark- the new law and electronic products”, *LIBER Quarterly* 9 (2) [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.kb.nl/infolev/liber/articles/dupont11.htm> [15.03.2006]

Electronic Publications Pilot Project Team. (Mayıs,1999b). “Electronic Publications Pilot Project: Summary of the final report”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.collectionscanada.ca/9/4/p4-201-e.html> [12.12.2005]

- Electronic Publications Pilot Project Team.(Mayıs, 1999a). “Electronic Publications Pilot 1996/97 : Final Report”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://collection.nlc-bnc.ca/100/200/301/statcan/electronic-e/0009711-534-RIE.pdf> [12.12.2005]
- Fagerli, H. (1995). “Access to electronic dynamic documents : A solution to the legal deposit problem”, *Proceedings of The Anglo Nordic Seminar on Legal Deposit* içinde (110-118) . UK: Nordinfo Publication 31. (Nordinfo and the British Library Research and Development Dept. Report Nr. 6197)
- Feeney, M. (1999). “Towards a national for archiving digital materials”, *Alexandria* 11(2):107-121.
- “Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunun Dünyada ve Türkiye’de Gelişim Süreci”,(2005). T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.kulturturizmhaber.com/defaulttr.asp?BELGE NO =57895> [22.12.2005]
- “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu”, *T.C.Resmi Gazete* (5846, 13.12.1951) [Çevrimiçi] Elektronik adres: http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/default_tr.asp?belgeno=6702 [27.02.2006]
- “Flash bellekler”, (Nisan, 2006). [Çevrimiçi] Elektronik adres: [http://www.mtuncel.com/flashbellekler.htm+kompak+fla%C5%9Fnedir%](http://www.mtuncel.com/flashbellekler.htm+kompak+fla%C5%9Fnedir%20) [18.05.2006]
- Gatenby, P. (Ağustos, 2002). “Legal deposit, electronic publications and digital archiving – The national library of Australia’s experience”, *68th IFLA Council and General Conference, 18-24 August 2002. Glasgow* [Çevrimiçi] Elektronik adres:www.ifla.org/IV/ifla68/papers/075-095e.pdf [15.03.2005]
- Gorman, M. (1997). “Ownership or Access: a new idea of collection”, *College and Research Libraries News* 58 (7): 498-499.

Hakala, J. (Ocak, 1999). "Electronic publications as legal deposit copies", *Tietolinja News*
(1) [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.lib.helsinki.fi/tietolinja/0199/index.html
[03.12.2005]

Harrod's Librarians Glossary and Reference Book. (2000). 9. edition. Derleyen:
Prytherch, R. Ashgate Publishing Ltd.

Hendley, T. (1998). *Comparison and Methods & Cost of Digital Preservation*, London:
British Library Research and Innovation Center. (British Library Research and
Innovation Report 106)

"IFLA International for UBC", (1979) *Guidelines for the National Bibliographic Agency
and National Bibliography*. Paris: UNESCO.

ISBN Kullanıcı El Kitabı. (2002). Çev. Can H. Ü. Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler
Genel Müdürlüğü

Jasion, J.T. (1991). "The International guide to the legal deposit", *Joint Information Systems
Commitee Digital Preservation* [Çevrimiçi] Elektronik adres:
www.jisc.ac.uk/dner/preservation/ [07.03.2005]

Kahle, B. (Mart, 1997). "Preserving the internet", *Scientific American* 82-83.

Kaptan, S. (1995). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. 9.baskı. Ankara: Tek Işık Web
Ofset.

Karasar, N. (1991). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım .

Karasözen, B. (1996). "Bilimsel bilgiye erişimde yeni paradigmlar ve internet'in rolü",
Türk Kütüphaneciliği 10 (3): 231-243.

Kavcic-Colic, A. (Ağustos, 2002). "Archiving the web: some legal aspects", 68th *IFLA
Council and General Conference, 18-24 August 2002*. Glasgow [Çevrimiçi]
Elektronik adres: <http://www.ifla.org/IV/ifla68/papers/116-163e.pdf> [15.03. 2005]

- Kenney, A., R. (2002). "Preservation risk management for web sources: virtual remote control in Cornell's project prism", *D-Lib Magazine* 8(1) [Çevrimiçi] Elektronik adres:http://mirrored.ukoln.ac.uk/lis_journals/dlib/dlib/dlib/january/kenney/01kenney.htm [04.19.2005]
- Kungliga Biblioteket. (Mart, 2005a). "Kulturarw³", [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.kb.se/kw3/ENG/Description.htm> [13.12.2005]
- Kungliga Biblioteket. (Ocak, 2005b). "Royal Library of Sweden" [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.kb.se/Ple/ld.htm> [13.12.2005]
- Kuny, T. (Eylül, 1997). "A digital dark ages? Challenges in the preservation of electronic information of electronic information", *63rd IFLA Council and General Conference*. [Çevrimiçi] Elektronik adres:www.ifla.org/IV/ifla63/papers/63kuny1.pdf [06.18.2005]
- Kurbanoğlu, S. (1988). "Arşivler ve mikroformlar", *Türk Kütüphaneciliği* 2(1): 36-41.
- "Kütüphaneler Genel Müdürlüğü", (2005). T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.discoverturkey.com/bakanlik/k-kutuphane.html> [07.11.2005]
- Larivière, J. (2000). "Guidelines for legal deposit legislation", [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.ifla.org/VII/s1/gnl/legaldep1.htm> [08.03.2005]
- Larsen, P. S. (1999). "Books and bytes: preserving the documents for posterity", *Journal of the American Society for Information Science* 50(11):1020-1027
- Law, C. (Aralık, 2001). "PANDORA: The Australian electronic heritage in a box", *International Preservation News* (26): 13-17.

- Lawrence, S., Pennock, D.M., Flake, G.W., Krovetz, R., Coetzee, F. M., Glover, E., Nielsen, F., Kruger, A., Giles, C.L. (2001). "Persistence of web references in scientific research", *Computer* (34): 26-31.
- "Legal Deposit Libraries Act, 2003" (Kasım, 2003), [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/20030028.htm> [02.15.2006]
- "Library and Archives of Canada Act, 2004", [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://laws.justice.gc.ca/en/L-7.7/249401.html> [15.12.2005]
- Lor, P. ve Geustyn, M. (2003). "Expanding bibliographic control and accessibility of non print media", *Quart Bull NLSA* 57(3): 102-105.
- Lorr, P. (1995). "Legal deposit: some issues in the international scene", *Mousaion* 13 (2):94-111.
- Lunn, Jean. (1981). "Guidelines for Legal Deposit Legislation", Paris: UNESCO [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://unesdoc.unesco.org/images/004/000468/046869Eo.pdf> [15.04.2005]
- Lynman, P. (2002). "Archiving the www", *Building a National Strategy for Digital Preservation*. Council on Library and Information Resources and Library of Congress. [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.clir.org/pubs/reports/pubs106/web.html [03.03.2005]
- Lynn, S. M. (1994). *Muhafaza ver Erişim Teknolojisi- bilgi ortamının değiştirilmesinde dijital ve dijital olmayan işlemler arasındaki münasebetler konusunda açıklamalı teknik terimler Sözlüğü*. Çev. İlemin, N., Büyükkırcalı, N. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:24.

- Mackenzie Owen, J., Walle, J. (1996). *Deposit collections of electronic publications*.
Lüksemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Mandel, C.A. (1996). “Enduring access to digital enformation : Understanding the challenge”, *LIBER Quarterly* (6): 453-464.
- Mannerheim, J. (Ağustos, 2000). “The www and our digital heritage: the new preservation tasks of the library community”, *66th IFLA Council and General Conference, , 13-28 August 2002*. Jerusalem [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.ifla.org/IV/ifla66/papers/158-157e.htm [03.15.2005]
- Mannerheim, J. (Aralık, 2001). “The new preservation tasks of the library community”, *International Preservation News*. No. 26. 5-10.
- Meydan Larousse: Büyük Lügat ve Ansiklopedi*.(1969). İstanbul: Meydan Yayınevi. C.12. 753.
- Microsoft: Windows 98 Office 2000*.(2000). İstanbul: Deulcom İnternational Yayınları.
- “Milli Kütüphanenin Kuruluşu Hakkında Kanun”, *T.C. Resmi Gazete* (56322, 29.3.1950): 18201
- Muir, A. (2001). “Legal deposit and preservation of digital publications: a review research and development activity”, *Journal of Documentation* 57 (5): 652 –682.
- National Diet Library. (Ocak, 1999a). “Legal Deposit System”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.ndl.go.jp/en/aboutus/deposit.html#what> [15.02.2005]
- National Diet Library. (Ocak, 1999b). “Legal Deposit System Council”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: http://www.ndl.go.jp/en/aboutus/deposit_council_book.html
- National Library of Australia. (Eylül, 2005). “Legal Deposit”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.nla.gov.au/padi/topics/67.html> [08.27.2005]

- National Library of Australia. (Kasım,1997). “PANDORA Project”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.nla.gov.au/policy/plan/pandora.html> [15.02.2006]
- National Library of Canada. (Mart, 2006). “Legal Deposit : Preserving Canada's Published Heritage” [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.nlc-bnc.ca/6/25/s25-200-e.html> [05.02.2006]
- “National Library of New Zealand (Te Puna Mātauranga o Aotearoa) Act 2003”, (Mayıs, 2003). [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.natlib.govt.nz/files/Act03-19.pdf> [08.24.2005]
- National Library of Norway. (2004).“Paradigma : About the project”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.nb.no/paradigma/eng_om_prosjektet.html [15.02.2006]
- Nevalsaker, T.(1995). “Selection criteria : Scope for legal deposit of electronic documents”, *Proceedings of The Anglo Nordic Seminar on Legal Deposit* içinde (39-47). UK : Nordinfo Publication: 31. (Nordinfo and the British Library Research and Development Dept. Report Nr. 6197).
- Nielsen, K. E. (2004). “Country Report: Denmark”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://consorcio.bn.br/cdnl/2005/HTML/CR%20Denmark.htm> [07.04.2006.]
- Norman, S. (1994). “Electronic copyright : the issues”, *IFLA Journal* 20(2) 171-175.
- Odabaş, H. (2002). “Teknolojik gelişmelerin bilgi merkezlerine etkisi ve elektronik yayınlar”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: [www.humanity.ankara.edu.tr/bilgibege/ogelfiles/ ho/hob_1.htm](http://www.humanity.ankara.edu.tr/bilgibege/ogelfiles/ho/hob_1.htm) [06.04.2005]
- ODLIS- *Online Dictionary for Library and Information Science*. (2004). [Çevrimiçi] Elektronik adres: [http:// lu.com/odlis](http://lu.com/odlis) [15.03.2006]
- Olşen, Ş. (1999). “İnternet üzerindeki bilgi kaynaklarının seçimi ve değerlendirilmesi”, *Türk Kütüphaneciliği* 13 (3):197- 206.

- Özgür, T. (Eylül, 2002). “İnsanoğlunun varlığının kanıtı: Yazının icadı”, *Varanla Yol Boyunca* (72) [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.denizce.com/yazi.asp-46k [08.24.2005]
- “PANDORA: Australia’s web Archive”, (Aralık, 2005). [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.pandora.nla.gov.au/about.html> [15.02.2006]
- Pekgöz, N. (2003). *Web Master için Java Scribt*. İstanbul: Pusula Yayıncılık ve İletişim Ltd.
- Polat, C. (1999a). *Başlangıcından Günümüze Ülkemizde Derleme Çalışmaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi
- Polat, C. (1999b). “21. Yüzyıla girerken ülkemizde derleme sorunu”, *Bilginin Serüveni: Dünyü bugünü ve Yarını* içinde (579-612) Yay. Hazl. Bayram, Ö. ve diğerleri. Ankara : Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Rauber, A. ve Aschenbrenner, A. (Haziran, 2001). “Parts of our digital culture is born digital: on efforts to preserve it for future generations”, *Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften* (10) [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.ifs.tuwien.ac.at [17.05.2005]
- “Response to the government consultation paper on legal deposit of publication”, (Haziran, 1997) [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.royalsoc.ac.uk/displaypagedoc.asp [08.05.2005]
- Roper, M. (1994). *Koruma ve Konservasyon Servisinin Planlanması, Teçhizatlandırılması ve Personel İstihdam: Bir RAMP çalışması*. Çev. İlemin, N., Büyükkırcalı, N. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:21.

- Ross, S., Gow, A. (1999). *Digital Archaeology: The Recovery of Digital Material at Risk*. London: British Library Research and Innovation Center. (British Library Research and Innovation Report 108)
- Rothenberg, J. (Ocak, 1995). "Ensuring the longevity of digital documents", *Scientific American* 24-29.
- Rothenberg, J.(1999). "Avoiding Technological quicksand: Finding a viable technical foundation for digital preservation", *Council on Library and Information Resources* [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.clir.org/pubs/reports/rothenberg/contents.html> [15.03.2005]
- Russell, K. (1999). "Digital preservation :Ensuring access to digital material into the future" [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.leeds.ac.uk/cedars/chapter.html
- Sağlamtunç, T. (1998). "50. Kuruluş yılında Milli Kütüphane ve derleme sorumluluğu", 50. *Kuruluş Yılında Ulusaldan Evrensele Türk Milli Kütüphanesi(1946-1996) Sempozyumu Bildirileri, 19-21 Haziran 1996 içinde* (214-232).Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Samuelson, P. (1995). "Copyright and digital libraries", *Communications of the ACM* 38 (4): 15-18.
- Scott, M. (Ağustos, 2001). "Legal deposit of online material and national bibliographies", 67th *IFLA Council and General Conference, , 16-25 August 2002*. Boston [Çevrimiçi] Elektronik adres:www.ifla.org/IV/ifla67/papers/157-199e.pdf [08.04.2005]
- Scott, M. (Ağustos, 2002). "Legal deposit and copyright: some issues of concern", 68th *IFLA Council and General Conference, 18-24 August 2002*. Glasgow. [Çevrimiçi] Elektronik adres:www.ifla.org/IV/ifla68/papers/139-124e.pdf [15.03.2005]

- Skarstein, V. M.(2004), “Country Report: Norway”, [Çevrimiçi] Elektronik adres:
<http://consorcio.bn.br/cdnl/2005/HTML/CR%20Norway.htm> [07.04.2006]
- “South Africa Legal Deposit Act of 1997”, [Çevrimiçi] Elektronik adres:
[http://www.dac.gov.za/legislation_policies/acts/0rb~LEGAL%20DEPOSIT%20A
CT%2054%20OF%201997.doc](http://www.dac.gov.za/legislation_policies/acts/0rb~LEGAL%20DEPOSIT%20ACT%2054%20OF%201997.doc) [15.02.2006]
- Standards for Electronic Publishing: An overview”, (Ağustos,2000). Bide, M. & Associates.
A Report For The NEDLIB Project.
- Stephens, M. ve Treays, R. (1999). *Bilgisayarlar*. Çev. İkiz, S. İstanbul: Tübitak Popüler
Bilim Kitapları 94.
- Tavacı, Y. (1998). “50. Kuruluş yılında Milli Kütüphane ve derleme sorumluluğu”, 50.
Kuruluş Yılında Ulusaldan Evrensele Türk Milli Kütüphanesi(1946-1996)
*Sempozyumu Bildirileri, 19-21 Haziran 1996 içinde (233-236).*Ankara: Kültür
Bakanlığı.
- “The Legal Deposit of Generally Available Documents, 1989”, [Çevrimiçi] Elektronik
adres:http://www.nb.no/fag/for_utgjevarar_og_trykkeri/pliktavlevering/legal_deposit
[02.15.2006].
- “The legal deposit of electronic publications”, (Aralık, 1996).Yay. Hazl.Working Group of
the Conference of Directors of National Libraries (CDNL). Beijing: UNESCO
[Çevrimiçi] Elektronik adres: [http://www.unesco.org .webworld/memory/
legaldep.htm](http://www.unesco.org/webworld/memory/legaldep.htm) [03.05.2005]
- Tonta, Y. (1997, Aralık). “Elektronik yayıncılık, bilimsel iletişim ve kütüphaneler”, *Türk
Kütüphaneciliği* 11(4): 305-314.

- UKOLN 2001. *Nof-digitise technical advisory service . Programme manual. Section 2 digitise preservation*. [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.ukoln.ac.uk/nof/support/manual/digitalpreservation> [02.07.2005]
- Uysal, M. (2001). *PHP4 İle Web Tasarımı*. İstanbul : Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Van Nuys, C. (Nisan, 2003). “Paradigma project”, *RLG Digi News* 7 (2) [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.rlg.org/legacy/preserv/diginews7-2.html#feature2 [15.07.2005]
- “Vikipedi: Disket”, (Nisan, 2006). *Vikipedi: Özgür Ansiklopedi*. [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://tr.wikipedia.org/wiki/disket> [18.05.2006]
- “Vikipedi: Dvd”, (Nisan, 2006). *Vikipedi: Özgür Ansiklopedi*. [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://tr.wikipedia.org/wiki/dvd> [19.05.2006]
- “Vikipedi: Elektronik posta”, (Nisan, 2006). *Vikipedi: Özgür Ansiklopedi*. [Çevrimiçi] Elektronik adres: http://tr.wikipedia.org/wiki/Elektronik_posta [19.05.2006]
- “Vikipedi: Sabit Disk”, (Nisan, 2006). *Vikipedi: Özgür Ansiklopedi*. [Çevrimiçi] Elektronik adres: http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabit_disk [18.05.2006]
- “Vikipedi: Vcd”, (Nisan, 2006). *Vikipedi: Özgür Ansiklopedi*. [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://tr.wikipedia.org/wiki/vcd> [19.05.2006]
- “Vikipedi: Veri tabanı”, (Nisan, 2006). *Vikipedi: Özgür Ansiklopedi*. [Çevrimiçi] Elektronik adres: http://tr.wikipedia.org/wiki/Veri_taban%C4%B1 [19.05.2006]
- Webb,C. (Ocak, 1998). “Long term management and preservation of publications on CD-ROM’s and floppy disks:technical issues”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: www.nla.gov.au/niac/meetings/tech.html [15.07.2005]
- Wingate, P. (1998). *İnternet*. Çev. İkiz, S. İstanbul : Tübitak Popüler Bilim Kitapları 73.

“Yayıncılıkta yeni ufuklar:elektronik yayıncılık ve yayıncılık eğitim komisyon raporu”,
(1998).*Ulusal yayın Kongresi Komisyon Raporları, 16-19 Aralık 1998 içinde* (65-79)
Ankara:T.C. Kùltür Bakanlığı.

ÖZET

Bilginin paylaşımına en üst düzeyde katkıda bulunan derleme uygulamalarının en önemli ve asli görevi, ülkenin düşün ve sanat ürünlerinin derlenerek şimdiki ve gelecek nesil araştırmacıların yararına sunulmasını sağlamaktır. Ancak eski tarihlere dayanan derleme uygulamaları basılı yayınlarla sınırlandırıldıklarından enformasyon teknolojisinin gelişimi ile ortaya çıkan elektronik yayın türlerini kapsamamaktadır. Oysaki günümüzde düşün ve sanat ürünlerinin çoğu elektronik ortamda üretilmekte ve kullanılmaktadır. Üretimde ve kullanımda elektronik yayınların tercih edilmesi bu yayınların hacmini gün geçtikçe arttırmaktadır. Kayıtlı kültürel ürünlerin eksiksiz olarak derlenmesini garantilemek için elektronik yayınların da derleme kanunları kapsamına alınması ve yasal bir boyutta derlenmesi gerekmektedir. Elektronik yayınlar basılılara kıyasla yapısal farklılıklar gösterdiklerinden, eski tarihli derleme kanunları ile elektronik yayınların derlenmesi mümkün değildir. Bu farklılıklar, derleme sürecini oluşturan edinme, koruma ve hizmete sunma basamaklarında elektronik yayınlar için basılılardan farklı yöntem ve teknikler kullanılmasına sebep olmaktadır.

Elektronik yayınlar, çevrimiçi ve çevrim dışı olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir. Çevrimdışı elektronik yayınlar fiziksel taşıyıcılara sahip olduklarından basılılara benzerlik göstermektedir. Bu sebeple çevrimdışı yayınlar için izlenecek derleme süreçleri çevrimiçi yayınlara kıyasla kolay olmaktadır. Ancak çevrimiçi yayınların yapısal özellikleri itibarı ile farklı olması çevrimiçi yayınların derleme sürecine dahil edilmesini zorlaştırmaktadır. Çevrimiçi yayınların kültürel varlığın bir parçası olduğunu kabul eden ülkeler bu yayınları derleme kapsamına

alması öngörülen yasal bir çalışmanın yapılmasından önce çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesinde karşılaşılabilecek sorunları ve sorumlu birimleri daha net görmek adına çevrimiçi yayınların derlenmesine yönelik öncü proje girişimleri başlatmıştır.

Uluslararası düzeyde elektronik yayınların derlenmesinde bu gelişmeler yaşanırken ülkemizde derleme uygulamaları etkin bir şekilde gerçekleştirilememektedir. Bunun sebebi 1934 tarihli, sadece basılı yayınların derlenmesine olanak tanıyan derleme kanunun uygulanmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Oysaki basılı yayınlar kadar çevrimiçi ve çevrimdışı tüm elektronik yayınlar da ülkemize ait kültürel varlığın bir parçasını oluşturmaktadır. Bu sebeple daha fazla zaman kaybı yaşanmasına izin verilmeden bu anlamda önlemlerin alınması gerekmektedir.

SUMMARY

The most important and true function of deposition practices making a contribution to knowledge sharing at uppermost level is to make it possible to present philosophy and art productions of the country by depositing to the advantage of the researches of present and future generation. But, deposition practices dated back ancient times, because they are limited by printed publications, don't include electronic publication types occurred by the development of information technology. However, in our present day, most of the philosophy and art productions are produced and used in electronic medium. Preferring electronic productions in production and using make the capacity of these publications increase day by day. It is necessary to include electronic publications in legal deposit and to deposit in a legal dimension in order to ensure registered culturel productions to be deposited completely. Because electronic publications have differences in comparison to printed ones, it is impossible for electronic publications to be deposited by antedated legal deposits. These differences cause methods and techniques different from printed ones to be used for electronic publications at the ranks of acquisition, preservation and serving that form the process of deposition. Electronic publications are evaluated in two categories as on-line and off-line. Because off-line electronic publications have physical transporters, they resemble to printed ones. Consequently, the deposition processes that will be followed for off-line publications are easier in comparison to on-line publications. However, on-line publications' being different regarding their structural features make it difficult for them to be included in deposition process of on-line publications. The countries considering on-line

publications as a part of cultural existence, before a legal study provided to include these publications in deposition process will be made, start leading project enterprises for the deposition of on-line publications in order to see the problems that will be come across in the deposition of electronic publications and responsible units clearly. When these developments have being occurred in the deposition of electronic publications at international level, deposition practices cannot be performed sufficiently in our country. The reason for this is to try to perform legal deposit providing only printed publications dated in 1934 to be deposited. However, all the on-line and off-line electronic publications as well as printed publications form a part of cultural existence belonging to our country. Consequently, it is necessary to take measures in this sense without allowing waste of much more time.